

Nr 175.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa byggnadsarbeten m. m. för försvaret; given Stockholms slott den 3 mars 1944.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

G U S T A F.

Per Edvin Sköld.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 3 mars 1944.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, QUENSEL, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet och, såvitt angår frågor om expeditiönsbyggnad för sjunde militärbefälsstabens, om inrättande av försvarets bostadsanskaffningsfond och om avloppssystemet vid Upplands regemente, jämväl med chefen för socialdepartementet samt, såvitt angår sistnämnda fråga och frågor om förvärfv av mark för Marma skjutfält och för Skånska pansarregementet m. m. jämväl med t. f. chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Domö, ävensom, såvitt angår fråga om nybyggnad för krigsarkivet, jämväl med chefen för ecklesiastikdepartementet, och, såvitt

angår fråga om inrättande av köldlaboratorium vid kemiska anstalten m. m., jämväl med chefen för handelsdepartementet, anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, frågor angående vissa byggnadsarbeten m. m. för försvaret samt anför därvid följande.

I årets statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 2, punkterna 1, 4 och 5) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att till Vissa byggnadsarbeten m. m., avseende investeringar i arméförvaltningens, marinförvaltningens och flygförvaltningens delfonder av försvarsväsendets fastighetsfond, för budgetåret 1944/45 anvisa tre investeringsanslag av 24 miljoner kronor respektive 10 miljoner kronor och 27 miljoner kronor.

Vid anmälan i statsrådet av förenämnda anslagsfrågor anförde jag, att i av förvaltningsmyndigheterna angivna totalkostnadsbelopp inginge kostnader för ett flertal byggnadsföretag, som då ännu icke vore i det utredda skick, att de kunde föreläggas riksdagen. Vissa av dessa byggnadsföretag syntes vara av den angelägna art, att förslag därom, i den mån pågående utredningar hunne bliva avslutade, borde föreläggas innevarande års riksdag. Jag räknade därför med att i en proposition senare under riksdagen få upptaga till behandling vissa byggnadsföretag, som icke för det dåvarande vore tillräckligt utredda. Då det syntes vara för riksdagen önskvärt att i ett sammanhang vinna en överblick över belastningen av försvarsbeslutets kostnadsram i anledning av försvarets byggnadsarbeten, avsåg jag att först vid anmälan av sistnämnda proposition framlägga tablåer till belysning härav.

Bland de frågor, som jag vid nyssnämnda tidpunkt icke ansåg mig kunna upptaga till behandling, angavos till en början frågor om uppförande av bostäder för försvarets personal. Bland övriga frågor, som syntes böra upptagas till behandling senare under riksdagen nämndes, för armén frågor rörande markförvärv samt vissa sjukhus- och förlägningsfrågor, för marinen förslag rörande byggnadsarbeten för Gustavsviks örlogsdepå och Sydkustens marin-distrikt ävensom vissa verkstadsfrågor samt för flygvapnet frågan om förläggningen av flygvapnets underofficers-, signal- och tekniska skolor.

I enlighet med vad sålunda i statsverkspropositionen förutsattes anhåller jag att nu få upptaga dessa frågor till behandling. Samtidigt torde få anmälas vissa andra medelsbehov avseende investeringar i försvarsväsendets fastighetsfond samt med dylika investeringar sammanhängande spörsmål. I avsikt att underlätta överblicken över belastningen av försvarsbeslutets kostnadsram i anledning av försvarets byggnadsarbeten framlägges för varje försvarsgren en sammanställning, upptagande de olika byggnadsobjekten.

Tidigare denna dag har jag upptagit till behandling föreliggande förslag rörande beredande av lokaler för Stockholms luftvärnsregemente, militärbefälsstaben i IV. militärområdet, försvarsstabens fotoanstalt m. fl. militära organ, rörande anordnande av centralt bok- och blankettförråd för försvarsväsendet ävensom rörande skjutplatsanläggningar m. m. för arméförvaltningens tygavdelnings provskjutningscentral. I förenämnda sammanställningar ha inräknats de belopp som beräknats för sistberörda ändamål.

I. Försvarsväsendets fastighetsfond.

A. Kapitalinvesteringar, som skola bestridas med de i 1944 års statsverksproposition upptagna kvotanslagen.

Arméförvaltningens delfond.

NYA ETABLISSEMENT M. M.

Signalregementets kompani i Skövde och Livregementets husarer. Enligt 1942 års försvarsbeslut skall ett kompani ur Signalregementet detacheras till Skövde, sedan lokaler för ändamålet blivit disponibla. Försvarsutredningen förutsatte, att ett nytt etablissement skulle uppföras för kompaniet, samt beräknade för ändamålet ett belopp av 1 100 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. För kavalleriets vidkommande innebar försvarsbeslutet ombildning av förutvarande Skånska kavalleriregementet i Hälsingborg till pansarregemente, Skånska pansarregementet, varefter kavalleriet skulle bestå av tre regementen, nämligen Livregementet till häst i Stockholm, Livregementets husarer i Skövde samt Norrlands dragonregemente i Umeå. Utbildningsorganisationen skulle vid varje regemente omfatta en tung skvadron, en remontskvadron och en efterutbildningsskvadron samt två ryttarskvadroner och en stabsskvadron vid Livregementet till häst, tre ryttarskvadroner vid Livregementets husarer och fyra vid Norrlands dragonregemente.

Vid anmälan av *propositionen 1943: 302* angående Skånska pansarregementets förläggning m. m. framhölls emellertid bland annat, att vid beredning inom försvarsdepartementet av frågan om pansarregementets förläggning och därmed sammanhängande spörsmål det befunnits sannolikt, att med försvarsbeslutet sammanhängande byggnadskostnader skulle kunna minskas, om genom omorganisation av kavalleriet skapades förutsättningar för effektivare utnyttjande av befintliga kasernetablissement. I en inom försvarsdepartementet upprättad promemoria angåvos såsom en tänkbar lösning — såvitt här är fråga — följande riktlinjer för den fortsatta utredningen, nämligen uppförande av nytt etablissement för Skånska pansarregementet, ianspråktagande av etablissementet i Hälsingborg för kavalleriets räkning, antingen för central remontutbildning eller för ett kavalleriförband, som borde bildas genom minskning av Norrlands dragonregemente och Livregementets husarer i sådan omfattning att för Norrlands dragonregementes del ifrågasatt nybyggnad av stallar, kaserner, matsal och ridhus onödiggjordes samt för Livregementets husarers del så att Signalregementets kompani i Skövde kunde inrymmas i regementets lokaler.

Arméchefen, som i anledning av promemorian företog utredning i ärendet, förordade bland annat förflyttning av Skånska pansarregementet till Hässleholm, återuppsättande av Skånska kavalleriregementet genom utbrytning av två skvadroner ur Norrlands dragonregemente och en skvadron ur Livrege-

mentets husarer samt viss inskränkning av byggnadsprogrammet för Signalregementets kompani i Skövde.

Överbefälhavaren förordade vad arméchefen sålunda föreslagit.

För egen del fann jag mig efter att ha berört olika framlagda alternativ böra föreslå, att för Skånska pansarregementet skulle uppföras nytt etablissemang samt att de ledigblivande förlägningslokalerna i Hälsingborg skulle liksom tidigare disponeras av ett kavalleriförband, vilket utan utvidgning i övrigt av arméorganisationen borde skapas genom utbrytande av vissa enheter ur Livregementets husarer och Norrlands dragonregemente. Med hänsyn till förlägningsförhållandena syntes Norrlands dragonregemente böra minskas med en och Livregementets husarer med två skvadroner samt Skånska kavalleriregementet organiseras på två ryttrar, en special-, en remont- och en efterutbildningsskvadron. I propositionen benämndes det nya kavalleriförbandet Skånska kavalleriregementet utan att därmed slutlig ställning togs till denna benämningsfråga.

Vidare anförde jag beträffande signalkompaniet i Skövde, att genom den ifrågasatta omorganisationen av kavalleriet förlägningsutrymme för två skvadroner bleve tillgängligt inom Livregementets husarers kasernetablissemang i Skövde ävensom däremot svarande förrädsutrymmen av olika slag. Genom att utnyttja dessa utrymmen borde byggnadsprogrammet för signalkompaniets vidkommande kunna högst väsentligt inskränkas. Signalkompaniet syntes på grund av arten av sin utbildning bliva i behov av särskilda lokaler för undervisning. Utredning om det mest ändamålsenliga sättet att tillgodose behovet härav syntes böra verkställas av fortifikationsstyrelsen. Jag förutsatte, att signalkompaniets behov av lokaler i övrigt skulle kunna tillgodoses inom kavalleriregementets nuvarande lokaler i sådan utsträckning att byggnadskostnaderna för signalkompaniet enligt prisläget den 1 juli 1941, oberäknat kostnader för förlägningsbaracker, icke skulle behöva överstiga 250 000 kronor. Enär de för signalkompaniet avsedda lokalerna icke syntes kunna frigöras under budgetåret 1943/44 beräknade jag, i avbidan på närmare utredning angående byggnadsbehovet, icke något belopp för nämnda budgetår.

I skrivelse den 30 juni 1943 (nr 412) meddelade *riksdagen* bland annat sitt beslut, att kavalleriet från och med tidpunkt, som framdeles skulle bestämmas, skulle omorganiseras i huvudsaklig överensstämmelse med vad av departementschefen i yttrande till statsrådsprotokollet i ämnet föreslagits.

I sin skrivelse angående medelsbehoven för lantförsvaret för budgetåret 1944/45 har *arméförvaltningen* anmält, att ämbetsverkets fortifikationsstyrelse i samråd med arméinspektionens signalavdelning verkställt utredning rörande nybyggnadsbehovet för signalkompaniet. Därvid hade bland annat utrönts, att kompaniets behov av kasernförlägningsutrymme bleve tillgodosett genom ianspråktagande av ledigblivande utrymmen inom kavalleriregementets etablissemang. Kostnaderna för vissa expeditions- och lektionslokaler samt för förråd beräknades till 273 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Detta belopp syntes böra ställas till förfogande under budgetåret 1944/45.

Sedan på given anledning förnyad utredning verkställt för att undersöka möjligheterna att ytterligare nedbringa dessa kostnader, har *arméchefen* i skrivelse den 22 januari 1944 angående förlägningsförhållandena vid Livregementets husarers etablissement i Skövde och vissa därmed sammanhängande frågor anfört bland annat följande.

Såsom av propositionen 1943: 302 framginge hade *arméchefen* — då fråga väckts om återuppsättande av Skånska kavalleriregementet — tillstyrkt, att kavalleriet organiserades på fyra ungefär lika stora regementen. Med hänsyn till förlägningsförhållandena hade emellertid föredragande departementschefen föreslagit en organisation, varigenom Livregementet till häst och Skånska kavalleriregementet erhöle vardera två ryttarskvadroner, medan Livregementets husarer erhöle en och Norrlands dragonregemente tre ryttarskvadroner. Vid samtliga förband tillkomme därjämte en special-, en remont- och en efterutbildningsskvadron. Enär en dylik fredsorganisation såväl ur utbildningssynpunkt som av mobiliseringsskäl syntes mindre tillfredsställande, hade *arméchefen* anmodat arméns fortifikationsförvaltning att närmare utreda möjligheterna i förlägningshänseende att — utan inskränkning i för signalkompaniet avsedda lokaler — till Livregementets husarer förlägga ytterligare en ryttarskvadron. En dylik omorganisation skulle förutsätta en motsvarande minskning av Norrlands dragonregemente.

Fortifikationsförvaltningen hade sedermera till *arméchefen* inkommit med utredning i ärendet, varav framginge, att förlägningsutrymme för ytterligare en skvadron skulle kunna erhållas genom att härför inreda bottenvåningen i kasernbyggnadens ena flygel, i vilken funnes inrymda lektionssalar och expeditionslokaler, men som ursprungligen varit avsedd för förläggning. Behovet av lektionssalar kunde tillgodoses genom att sådana inreddes på kasernvinden. Vissa expeditionsutrymmen syntes kunna bibehållas i logementsvåningen. Det behov av ytterligare förrådsutrymmen vid regementet, som skulle uppstå bland annat genom ianspråktagandet av vissa vindsförråd för lektionssalar, föresloges skola tillgodoses genom att för ändamålet inreda ett redan befintligt kallgarage. De sammanlagda kostnaderna för här nämnda omändringar skulle uppgå till 51 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Någon nedskärning av de i arméförvaltningens medelsäskanden för budgetåret 1944/45 beräknade byggnadskostnaderna för signalkompaniet hade icke kunnat göras. Ehuru beräkningarna skett med andra utgångspunkter än tidigare syntes likväl kostnaderna kunna hållas inom det tidigare beräknade beloppet 273 000 kronor.

En omorganisation av kavalleriet på sätt föreslagits skulle sålunda enligt *arméchefen* icke medföra större ökning av byggnadskostnaderna jämfört med det ursprungligen tänkta byggnadsprogrammet än 51 000 kronor, en ökning som i förhållande till de betydande fördelar, som vore att vinna därest omorganisationen kunde genomföras, icke syntes orimlig. Förslaget innebure ingen annan ökning av driftskostnaderna än den som vore att hänföra till uppvärmningen av de nya lektionssalarna på kasernvinden, där tidigare kallförråd varit inredda.

I skrivelse den 31 januari 1944 har vidare *arméns fortifikationsförvaltning* framlagt ett från förenämnda i arméförvaltningens medelsäskanden för budgetåret 1944/45 angivna byggnadsprogram i viss mån skiljaktigt program för ordnandet av förläggningen för Signalregementets kompani i Skövde. Förslaget, som icke påverkas av den ifrågasatta omorganisationen av Livregementets husarer, har kostnadsberäknats till sammanlagt 273 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

Departements-
chefen

De uppgifter, som förelågo vid tidpunkten för avlämnandet av propositionen 1943:302, gåvo vid handen, att signalkompaniet i Skövde icke kunde rymmas inom Livregementets husarers kasernetablisement med mindre regementets fredsorganisation reducerades med två skvadroner. Jag fann mig därför böra tillstyrka, att från Livregementets husarer två och från Norrlands dragonregemente en skvadron överfördes till det blivande kavalleriförbandet i Hälsingborg. En förnyad utredning har emellertid givit vid handen, att signalkompaniet kan inom husarkasernen i Skövde för en jämförelsevis låg kostnad erhålla erforderligt förlägningsutrymme, även om från husarregementet bortflyttas endast en skvadron. Då detta regemente därigenom skulle få en i olika hänseenden ändamålsenligare organisation — härutinnan hänvisar jag till handlingarna i ärendet, vilka delvis äro av den natur, att en närmare redogörelse icke kan lämnas till statsrådsprotokollet, men vilka komma att tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott — finner jag mig böra förorda en dylik lösning av organisationsfrågan. En förutsättning för mitt ställningstagande är dock, att den härav betingade kostnadsökningen kan hållas inom det av arméchefen beräknade beloppet, 51 000 kronor enligt prisnivån den 1 juli 1941, motsvarande enligt nuvarande prisläge omkring 59 000 kronor. Jag vill i detta sammanhang framhålla, att det nyupprättade regementets fredsorganisation icke påverkas av förslaget att från Livregementets husarer endast en skvadron skall överföras, enär vid bifall till förslaget i stället två skvadroner avses att överföras från Norrlands dragonregemente.

Kostnaderna för ordnandet av signalkompaniets förläggning i Skövde torde — med hänsyn till det oundgängliga behovet av expeditions- och undervisningslokaler samt förråd av olika slag — icke utan alltför stor sänkning av standarden kunna nedbringas under det av arméns fortifikationsförvaltning föreslagna beloppet 273 000 kronor. Med biträdande av ämbetsverkets förslag beräknar jag således kostnaderna för signalkompaniets i Skövde förläggning till 273 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Prisstegringen kan beräknas till omkring 41 000 kronor.

I anslutning till det anförda torde sålunda för nästa budgetår ett belopp av tillhopa (51 000 + 273 000 =) 324 000 kronor böra beräknas för ordnande av förläggningen för Livregementets husarer och Signalregementets kompani i Skövde.

TILLBYGGNAD AV KASERNER.

Signalregementet och arméns signalskola (Solna). I enlighet med av försvarsutredningen framlagt förslag förutsattes i 1942 års försvarsbeslut, att för utbildning i signaltjänst skulle inrättas en till Signalregementet förlagd signalskola.

Försvarsutredningen framhöll i anslutning till förslaget om skolans inrättande, att detta krävde uppförande av en särskild byggnad vid Signalregementet, inrymmande lektionssalar och andra övningslokaler med för ändamålet lämpad inredning. I försvarsutredningens kostnadsberäkningar upptogs

för tillbyggnad av kaserner vid Signalregementet ett belopp av 255 000 kronor eller, inberäknat administrationskostnader m. m., i runt tal 270 000 kronor. Enär intet särskilt belopp upptagits för den för signalskolan avsedda lektionsbyggnaden, torde försvarsutredningen ha avsett att kostnaderna därför skulle rymmas inom förenämnda för Signalregementets kaserner upptagna belopp.

I yttrande över försvarsutredningens förslag uttalade arméchefen önskvärdheten av att signalskolan, därest beredskapsläget det medgäve, komme till stånd redan hösten 1942, varvid för skolan kunde tagas i anspråk vissa äldre lokaler. I enlighet härmed har signalskolan under åren 1942 och 1943 organiserats provisoriskt med utnyttjande av vissa utrymmen inom Signalregementets kasernetablissemang.

Sedan arméförvaltningen i skrivelse den 10 februari 1943 för tillbyggnad av en av Signalregementets äldre logementsbyggnader upptagit ett belopp av 104 000 kronor samt för förläggning m. m. av arméns signalskola ett belopp av 722 500 kronor — vari bland annat inginge kostnader för skolbyggnad med 508 500 kronor och kostnader för förlägningsbyggnad med 173 000 kronor — anförde jag vid anmälan av propositionen 1943: 222, bland annat, att ett så kostnadskrävande förslag som det av arméförvaltningen framlagda icke på den föreliggande utredningen kunde biträdas, varför ytterligare prövning inom fortifikationsstyrelsen i syfte att nedbringa kostnaderna borde ske. Verksamheten vid signalskolan syntes tills vidare kunna bedrivas med anlitande av tillgängliga lokaler.

I sin skrivelse angående medelsbehoven för budgetåret 1944/45 har *arméförvaltningen* anmält, att inom fortifikationsstyrelsen företagen förnyad utredning i förevarande fråga givit vid handen, att i befintliga kaserner förläggingsutrymme kunde beredas för 364 man och 78 furirer. Då den helårstjänstgörande personalstyrkan vid regementet utgjorde 469 man och 50 furirer samt vid arméns signalskola 50 man, huvudsakligen furirer, föreläge sålunda en brist på förlägningsutrymme för $(469 - 364 =)$ 105 man och $(100 - 78 =)$ 22 furirer. Regementets nuvarande lektionssalar syntes vara tillräckliga för regementets eget behov, medan för signalskolan behov föreläge av åtta lektionssalar. För skolan föreläge jämväl behov av förrådsrum, lärarrum och expeditionslokaler samt verkstadslokaler. Då mässarna vid regementet icke vore tillräckliga, syntes dessutom möjligheter till utspisning böra beredas eleverna vid skolan, varför kökslokaler och lunchrum syntes böra anordnas.

Inom fortifikationsstyrelsen påginge beräkning av kostnaderna för de byggnadsåtgärder, som i enlighet med vad sålunda anförts bleve erforderliga.

Arméförvaltningens fortifikationsstyrelse har sedermera i skrivelse den 29 november 1943 anfört i huvudsak följande.

Vidtagen närmare utredning rörande föreliggande behov av förläggingsutrymme för Signalregementet och arméns signalskola hade visat, att detsamma vore större än vad tidigare beräknats. Avgörande för förlägningsbehovet hade nämligen — i vad anginge Signalregementet — visat sig vara storleken av inneliggande styrka under den tid, de till vidare befälsutbildning uttagna värnpliktiga av tidigare årsklass kvarläge vid regementet för genomgång av plutonchefsskola samtidigt med att löpande årets värnpliktskontingent fullgjorde sin första

tjänstgöring. Under denna tid uppginge personalstyrkan vid regementet — förutom vid signalskolan tjänstgörande 50 man, huvudsakligen furirer — till 523 man och 50 furirer. Då förlägningsutrymme i befintliga kaserner kunde beredas för 364 man och 78 furirer, erfordrades sålunda ett ytterligare förlägningsutrymme för $(523 - 364 =)$ 159 man och $(50 + 50 - 78 =)$ 22 furirer. Detta behov av ökat förlägningsutrymme syntes lämpligen böra tillgodoses genom uppförande av två kaserner i enlighet med 1940 års militära byggnadsutrednings standardritning nr 31, inrymmande vardera 84 man och 8 furirer. Erforderlig tillbyggnad av en av regementets äldre logementsbyggnader hade därigenom befunnits kunna minskas till att omfatta allenast inrymmande av lokaler för en kompaniexpedition, för vilken utrymme för närvarande helt saknades, samt av ett dagrum. Genom sålunda planerad ny- och tillbyggnad komme förlägningsutrymme i kasern att kunna beredas för $(364 + 168 =)$ 532 man och $(78 + 16 + 2 =)$ 96 furirer, varigenom såväl regementets som signalskolans behov i förevarande hänseende bleve i det närmaste tillgodosett.

I enlighet med därom av chefen för armén lämnade direktiv hade vid planerandet av den för arméns signalskola erforderliga skolbyggnaden beräknats att densamma skulle inrymma 8 lektionssalar jämte förräds- och lärarrum samt expeditiionslokaler. Därjämte hade i byggnaden inrymts ett krigsspelrum, avsett att jämväl tjänstgöra som lunchrum för de till skolan kommande officerarna, varför ävenledes ett mindre kök planerats.

Kostnaderna för sålunda erforderliga byggnadsåtgärder hade enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats till 1 055 000 kronor, motsvarande enligt prisläget den 1 juli 1943 omkring 1 113 000 kronor.

Emellertid föreläge enligt vad fortifikationsstyrelsen under hand erfarit inom försvarets forskningsnämnd vissa planer på ett sammanförande av såväl nämndens som vissa andra till försvarsväsendet hörande institutioners verksamhet, för vilket ändamål särskilda lokaler avsåges skola uppföras.

Vid ett realiserande av dessa forskningsnämndens planer skulle en på Signalregementets kasernområde liggande byggnad, i vilken för närvarande ett av arméförvaltningens tygdepartement för arméns räkning drivet elektrotekniskt laboratorium vore inrymt, kunna frigöras och efter mindre ombyggnad utnyttjas såsom skolbyggnad för signalskolan.

Kostnaderna enligt detta alternativ för erforderliga byggnadsarbeten för Signalregementet och arméns signalskola hade beräknats till 735 000 kronor, motsvarande enligt prisläget den 1 juli 1943 845 000 kronor.

I yttrande den 13 december 1943 har *chefen för armén* anslutit sig till fortifikationsstyrelsens uppfattning.

*Departements-
chefen.*

Den av arméförvaltningens fortifikationsstyrelse företagna förnyade utredningen i detta ärende har visat ett större behov av förlägningsutrymme än man tidigare räknat med. Anledningen härtill torde vara att med 1942 års försvarsbeslut sammanhängande organisationsarbete numera fortskridit så långt, att från arméstaben mera definitiva styrkeuppgifter kunnat lämnas. Med utgångspunkt från vad fortifikationsstyrelsen i ämnet anfört synes det ur förläggningssynpunkt önskvärt, att två nya kaserner nu uppföras. Under åberopande av vad av mig i årets statsverksproposition, kapitalbudgeten: bil. 2, anförts rörande förlägningsfrågorna vid trängkårerna får jag emellertid jämväl i detta fall — och särskilt med tanke på att Signalregementets

kompani i Kristianstad kommer att disponera betydande utrymmen, vilkas utnyttjande torde få bliva beroende av erfarenheterna framdeles rörande utrymmesbehovet vid regementet i Stockholm — föreslå ett i viss utsträckning reducerat byggnadsprogram. Sålunda anser jag mig böra tillstyrka uppförande av allenast en ny kasern, varjämte tillbyggnad av en av regementets äldre logementsbyggnader torde böra ske i den tidigare planerade omfattningen, d. v. s. till en kostnad av — enligt prisläget den 1 juli 1941 — 104 000 kronor.

Då jag icke funnit mig kunna utan ytterligare överväganden förorda, att för årets riksdag framläggas förslag rörande organisationen av försvarsväsendets forskningsverksamhet, kan jag icke biträda fortifikationsstyrelsens alternativt framställda förslag att den nuvarande laboratoriebyggnaden vid Signalregementet tages i anspråk såsom skolbyggnad för signalskolan. Enligt vad jag inhämtat förefinnas möjligheter att provisoriskt för nästa budgetår tillgodose behovet av skollokaler vid förbandet, varför jag icke i detta sammanhang beräknar medel för ändamålet.

Med godtagande i tillämpliga delar av fortifikationsstyrelsens kostnads-kalkyler beräknar jag det för Signalregementet och arméns signalskola för budgetåret 1944/45 erforderliga medelsbehovet till i runt tal 415 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

Skånska trängkåren (Hässleholm). I årets statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 2, s. 26) har jag i fråga om byggnadsbehovet vid trängkåren föreslagit, att vid vardera av Göta trängkår och Norrlands trängkår uppföres en kasern för 120 man samt att vid Skånska trängkåren uppföres en kasern för 96 man. Kostnaderna för de båda förstnämnda kasernerna beräknade jag till cirka (330 000 + 358 000 =) 688 000 kronor. Beträffande byggnadsarbetena vid Skånska trängkåren anförde jag, att fråga uppkommit, huruvida icke medel, förutom för av mig tillstyrkta byggnadsarbeten vid kåren, jämväl borde ställas till förfogande för en omläggning av värmesystemet vid etablisementet. I avvaktan på slutförandet av en inom arméns fortifikationsförvaltning pågående utredning rörande det ur driftsekonomisk synpunkt lämpligaste sättet för värmeförsörjningens ordnande ansåg jag mig icke kunna slutligt bedöma medelsbehovet för kasernbyggnaden i fråga.

Sedan förenämnda utredning beträffande värmetillförselns ordnande vid Skånska trängkåren numera avslutats, har fortifikationsförvaltningens värmekontor på basis av utredningens resultat och särskilt med tanke på framtida utvecklingsmöjligheter i fråga om bebyggelsen vid kåren tillstyrkt uppförandet av en gemensam värmecentral. Enligt från ämbetsverket inhämtade uppgifter kunde anläggningskostnaderna för en dylik central av erforderlig storlek beräknas till i runt tal 165 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Enär viss del därav syntes böra bestridas av redan beviljade medel för garagebyggnader m. m., beräknades det återstående medelsbehovet för ny panncentral till 117 000 kronor enligt nyssnämnda prisläge.

Departements-
chefen.

Av den i ärendet föreliggande utredningen rörande det lämpligaste sättet för värmeförsörjningens ordnande vid Skånska trängkåren framgår, att av de båda alternativen — gemensam värmecentral eller lokala pannanläggningar — det förra ställer sig icke oväsentligt dyrare i fråga om anläggningskostnaderna, medan däremot årskostnaderna kunna beräknas bli praktiskt taget desamma i båda fallen. Med hänsyn till vad sålunda framkommit finner jag icke tillräcklig anledning föreligga att välja alternativet med gemensam värmecentral, särskilt som byggnadsbehovet i framtiden vid kåren icke för närvarande kan överblickas.

Jag föreslår således, att tills vidare vid Skånska trängkåren uppföres allenast en ny kasern för 96 man, samt beräknar, med tillämpning av samma grunder som kommit till användning vid beräkning av kostnaderna för nya kasernbyggnader vid Göta och Norrlands trängkårer, föreliggande medelsbehov till i runt tal 290 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

SÄRSKILDA BYGGNADSBEHOV.

Förläggning av vissa officersaspirant- m. fl. skolor. Under förevarande punkt upptagas frågorna om den definitiva förläggningen av följande skolor, nämligen:

gemensam infanteri- och kavalleriofficersaspirantskola,
artilleriets officersaspirantskola samt
gymnastik- och idrottsskolan.

I samband härmed kommer även att beröras frågan om förläggningen av krigsskolans övningskompani.

Infanteriets och kavalleriets officersaspirantskola.

I enlighet med försvarsutredningens förslag har i 1942 års försvarsbeslut förutsatts, att en gemensam officersaspirantskola för infanteriet och kavalleriet skall organiseras. Försvarsutredningen räknade med att skolan skulle förläggas till Karlstad i anslutning till Värmlands regementes kasernetablisement men fann vissa skäl tala för en förläggning till annan ort. Kostnaderna för skolans förläggning till Karlstad — uppförande av logementsbyggnader för 400 man samt 9 lektionssalar — beräknades till 1 420 000 kronor.

Vid anmälan av propositionen 1942: 210 (s. 218) framhöll jag att, var skolan än komme att förläggas, ett nytt etablisement för densamma måste uppföras. Ett slutligt ståndpunktstagande syntes emellertid icke kunna ske, förrän en på arméchefens föranstaltande igångsatt utredning rörande skolans förläggning föreläge. Jag förutsatte därför med avseende å valet av förläggningsort, att Kungl. Maj:t skulle äga att, därest riksdagen ej hade något att däremot erinra, träffa avgörande i ärendet, sedan erforderlig utredning förebragts, samt med avseende å kostnaderna, att valet av förläggningsplats om möjligt skulle ske på sådant sätt, att byggnadskostnaderna i görligaste mån nedbringades. Vad sålunda anförts föranledde icke erinran från riksdagens sida.

Vid anmälan av propositionen 1942: 270 anförde jag därefter, att man i enlighet med försvarsutredningens förslag tills vidare syntes böra räkna

med att ett nytt etablissement uppfördes. Jag utgick från att ett sådant etablissement skulle kunna uppföras inom en kostnadsram av 1 420 000 kronor, eventuella markförvärv däri icke inräknade, varvid dock förutsattes, att en del av skolans lokalbehov skulle tillgodoses genom anlitande av redan befintliga lokaler. Vad sålunda anförts föranledde icke erinran från riksdagen, som i enlighet med i propositionen framlagt förslag för budgetåret 1942/43 beräknade ett belopp av 600 000 kronor för ändamålet.

Såsom närmare framgår av statsverkspropositionen till 1943 års riksdag (kapitalbudgeten: bil. 2, s. 21) har Kungl. Maj:t genom beslut den 31 juli 1942 bemyndigat fortifikationsstyrelsen att för en kostnad av högst 95 000 kronor vidtaga vissa provisoriska anordningar för förläggning av infanteriets officersaspirantskola till krigsskolan å Karlberg.

Sedan arméförvaltningen i skrivelse den 10 februari 1943 anfört, att arméchefen funnit den lämpligaste och i ekonomiskt avseende mest fördelaktiga lösningen vara en förläggning av aspirantskolan i anslutning till krigsskolan å Karlberg, äskade arméförvaltningen medel för ändamålet.

Vid anmälan av propositionen 1943: 222 (s. 63) framhöll jag, att jag fortfarande icke vore beredd att taga ställning till frågan om den definitiva förläggningssorten för den gemensamma skolan och att med hänsyn härtill det rådande provisoriet borde tills vidare få äga bestånd.

I skrivelse den 23 oktober 1943 har nu *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* på grundval av utav chefen för armén företagna ytterligare undersökningar anfört, att de under den provisoriska förläggningen av skolan vunna erfarenheterna givit vid handen, att Karlberg icke vore den lämpligaste förläggningssorten för skolan. Detta berodde främst därpå, att skolan beräknades omfatta — förutom förvaltnings- och ekonomipersonal — 20 officerare, över 300 elever samt omkring 100 man handräckningsmanskap. Skolan skulle därför taga i anspråk så stort utrymme, att det innebure en alltför hård beskärning av Karlbergs övningsområde. Området vore också mindre lämpligt för övningar, och handövningsfältet vore så trångt, att de skilda avdelningarna störde varandra. Avståndet till lämpligare övningsterräng vore stort, vilket medförde tidsödande och dyrbara transporter. Med hänsyn till kursernas kortvarighet måste krav uppställas på lämplig övningsterräng i skolans närhet. Bland ytterligare faktorer, som borde beaktas för erhållande av lämplig förläggning, vore att övningstrupp borde finnas att tillgå ävensom möjlighet till samövningar med andra truppslag, samt att svårigheter icke uppstode för erhållande av kompetent lärarpersonal.

Med beaktande av dessa synpunkter hade befunnits lämpligast att förlägga skolan till Stockholm eller dess närhet. Sedan fortifikationsstyrelsen avisat tanken på en förläggning av skolan till Rosersberg, vilket skulle medföra byggnadskostnader — förutom för förläggning av övningstrupp — med i runt tal 3 100 000 kronor, varav 900 000 kronor för bostäder, hade styrelsen undersökt möjligheterna av en förläggning till Järvafältet. Härvid hade prövats tre olika alternativ för förläggning, nämligen till ettdera av de utefter landsvägen Stockholm—Uppsala i Järvafältets östra del belägna områdena Sören-

torp, Rådan och Tegelhagen. Av dessa tillhörde Sörentorp och Tegelhagen kronan, medan den mellan nämnda båda fastigheter belägna egendomen Rådan ägdes av Axel och Sofia Alms stiftelse.

Sörentorpsområdet hade vid byggnadsteknisk utredning funnits icke vara tillräckligt för ytterligare bebyggelse utöver den därstädes för Svea livgarde planerade. Då vidare vid en förläggning av skolan till Tegelhagen anslutning icke kunde ske till Svea livgarde med därav följande kostnadsbesparingar genom sambruk av personal och lokaler, förordade fortifikationsstyrelsen en förläggning till Rådan. Härom har styrelsen vidare anfört.

Såsom förläggningsplats för skolan synes Rådan vara lämplig samt det bästa av nu ifrågasatta alternativ. Förläggning kan där ske i anslutning till Svea livgardes etablissemang vid Sörentorp, varvid vinnes möjlighet till visst sambruk med regementet beträffande bland annat officers- och underofficersmäss, sjukhus, matsalsbyggnad i vad avser tillagning av mat, idrottsplats, vapensmedja, friluftsbad, arrestbyggnad och sjukstall, varjämte viss förvaltnings- och ekonomipersonal kan göras gemensam. Vid en förläggning till Rådan torde icke heller uppförande av familjebostäder för personalen bliva erforderligt, utan torde denna böra hänvisas till den allmänna hyresmarknaden i kringliggande samhällen eller Stockholm. Ett mindre antal enkelrum eller dubletter för ogift officerspersonal torde dock böra anordnas. En förläggning av skolan till Rådan blir lämplig därigenom att anslutning till ett infanteriregemente med de ekonomiska inbesparingar och militära fördelar, varom tidigare förmäls, vinnes men samtidigt, oaktat den nära kontakten med Svea livgarde, skolan i viss mån kommer att ligga för sig själv. Ur övningssynpunkt synes Rådanalternativet fullgott. Rådan- och Tegelhagsterängen kan av skolan utnyttjas såsom handövningsfält. Närbelägenheten till större övningsterräng å Järvafältet med därigenom inbesparad utbildningstid och transportkostnader torde vara en synnerligen stor fördel. Vidare skulle skolans avstånd till erforderliga skjutbanor bliva kort. Övningstrupp för skolan torde från regementet kunna och böra vid behov ställas till förfogande. För skolans del värdefulla samövningar med och förevisningar av Stockholms garnisons olika truppslag synas lätt kunna ordnas. Närheten till Stockholm torde öka skolans möjligheter att erhålla fullgoda lärarkrafter. Ur fritidssynpunkt torde Rådanområdet jämväl få anses äga vissa fördelar.

Beträffande möjligheterna för kronan att förvärva Rådanområdet har fortifikationsstyrelsen verkställt undersökningar, som lett därtill, att styrelsen för Axel och Sofia Alms stiftelse förklarat sig vilja förorda en försäljning av egendomen för ett belopp av 875 000 kronor, vilket tillstyrkts av särskilda av fortifikationsstyrelsen och stiftelsen anlitade värderingsmän. Härtill skulle komma 15 000 kronor för ersättning till arrendator för förtidigt upphörande av arrendekontrakt, 5 000 kronor för ersättning åt stiftelsen för upphörande av leveranser av jordbruksprodukter och av prestationer samt 15 000 kronor för inlösen av andelar i elektrisk förening, oförutsedda utgifter och lagfarts-kostnader m. m. Om förvärvet har vidare anförts följande.

Området, som i areal innehåller sammanlagt ungefär 62,5 hektar, består av cirka 4,13 hektar tomtmark, 27,15 hektar åkermark, 0,40 hektar ängsmark, 29,23 hektar skogsmark och 1,51 hektar impediment. Området är till sin östra del bebyggt med 29 byggnader av skilda slag. Den befintliga bebyggelsen har av arkitekt i fortifikationsstyrelsen, med hänsyn till de möjligheter, som synas

föreligga för aspirantskolans del att utnyttja byggnaderna, uppskattats till ett värde av omkring 570 000 kronor.

Såsom villkor för försäljningen har uppställts, att köpeavtal slutes och köpeskillingen erlägges senast den 1 augusti 1944, att stiftelsen under inga omständigheter kan avflytta från de för stiftelsens verksamhet erforderliga, av stiftelsen själv nu disponerade byggnaderna och det i anslutning till dessa liggande markområdet förrän den 1 oktober 1946, att kronan emellertid kan få tillträda övriga byggnader och återstoden av markområdet redan den 1 mars 1944, att det skall åligga kronan att med egendomens arrendator, med vilken stiftelsen har ett till den 14 mars 1945 gällande arrendekontrakt, träffa erforderlig uppgörelse om förtidigt upphörande av arrendet *samt* att stiftelsen, för den förlust stiftelsen kommer att vidkännas därigenom att arrendatorn, vilken enligt arrendekontraktet till visst för stiftelsen förmånligt pris levererar all stiftelsens mjölk samt fullgör andra prestationer, i och med arrendekontraktets förtidiga upphörande icke kan fullfölja dessa leveranser och prestationer, fordrar ersättning, som för närvarande kalkyleras till cirka 2 000 kronor per år från dagen för arrendets förtidiga upphörande till den 1 oktober 1946.

Fortifikationsstyrelsen har slutligen framhållit, att kostnaderna för de för skolan erforderliga byggnadsarbetena å området enligt en preliminär beräkning uppskattats till 3 035 000 kronor, varav 395 000 kronor kunde anses hänförliga till prisstegring efter den 1 juli 1941. Med hänsyn till att skolan skulle förläggas i anslutning till Svea livgarde har styrelsen funnit, att kostnaderna för såväl markförvärvet som erforderliga byggnadsarbeten borde bestridas av medel, avsedda för Stockholms garnisons utflyttande till Järvafältet.

Artilleriets officersaspirantskola.

Sedan försvarsutredningen i sitt betänkande uttalat, att förevarande skola borde förläggas till något av artilleriregementena, förslagsvis Norrlands artilleriregemente, har skolan alltsedan år 1942 varit förlagd till detta regemente.

Vid anmälan av propositionen 1943: 222 (s. 106) anförde jag i fråga om utvidgning av skolskjutningsbanan vid Norrlands artilleriregemente, att spörsmålet om förläggningen av skolan ännu icke vore slutligt avgjort. Med hänsyn till förhållandena vid de övriga artilleriregementena borde man emellertid räkna med att skolan under de närmaste åren måste kvarbliva vid regementet.

I föreliggande skrivelse den 23 oktober 1943 har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* framhållit, att vid en på arméchefens föranstaltande igångsatt utredning angående skolans förläggning framkommit följande.

Därest den nuvarande provisoriska förläggningen skall fortsätta, torde det bli oundgängligen erforderligt med dels tillbyggnad av matinrättningen och uppförande av ny lektionssalsbyggnad för en kostnad av 215 000 kronor, dels ock uppförande av en kasern för cirka 360 000 kronor, beräknad för förläggning av sex man i varje rum, vilket innebär sämre standard än som föreslagits för infanteriets och kavalleriets aspirantskolor. Oaktat denna planerade bebyggelse skulle skolan för regementets del medföra viss icke önskvärd trångboddhet samt i så hög grad *inkräkta* på övningsterrängen i regementets närhet, att nödvändigheten av att utöka regementets övningsområde kunde ifrågasättas. Den provisoriska förläggningen i Östersund har även givit vid handen de stora

svårigheter, som i landsorten föreligga att anskaffa lärarkrafter av tillräckligt hög kvalitet. I anledning av vad sålunda framkommit har en fortsatt förläggning av skolan till Östersund befunnits icke lämplig.

I stället ha undersökts möjligheterna att förlägga skolan i anslutning till Svea artilleriregemente å Järvafältet. Stora fördelar synas därvid otvivelaktigt kunna vinnas. Genom förläggning till Stockholms närhet kunna svårigheterna att anskaffa kompetent lärarkraft beräknas bortfalla. Där skulle även beredas skolan tillfälle till samövningar icke blott med infanteri utan även med pansar- samt ingenjör- och signaltrupp. Därutöver torde man kunna räkna med att närheten till Stockholm skulle i olika avseenden verka stimulerande på rekryteringen. På grund härav har en förläggning i anslutning till Svea artilleriregemente å Järvafältet ansetts böra förordas.

Förutom utnyttjande av den för Svea artilleriregemente planerade bebyggelsen skulle för skolans del erfordras uppförande av tvenne förläggningsbyggnader, vardera för 50 man och med ett standardutförande överensstämmande med vad som föreslagits för infanteriets och kavalleriets officersaspirantskola samt dessutom innehållande lokaler för skolexpedition och erforderligt antal lektionsrum, en kombinerad matsals- och mässbyggnad — dock utan köksavdelning, då regementets egen beräknas bli tillräcklig även för aspirantskolans behov — samt en gymnastikbyggnad.

Kostnaderna ha av styrelsen angivits till 975 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, motsvarande per den 1 juli 1943 ett belopp av 1 120 000 kronor.

Även för detta ändamål ha ansetts böra anlitas de för Stockholms garnisons utflyttande till Järvafältet avsedda medlen.

Gymnastik- och idrottsskolan.

I sin förenämnda skrivelse den 10 februari 1943 berörde arméförvaltningen jämväl frågan om förläggningen av gymnastik- och idrottsskolan samt anförde därvid i huvudsak följande.

Denna skola är provisoriskt ordnad vid signalregementets förutvarande kasern å Marieberg. I och med Mariebergsområdets exploatering kommer emellertid ändrad förläggning för denna skola att bli aktuell. Skolan skulle med fördel, såsom försvarsutredningen också förutsatt, kunna förläggas till Karlberg och där utnyttja vissa av arméns tvättanstalt disponerade lokaler, sedan denna anstalt efter genomförande av föreslagen centralisering av tvättförfarandet vid försvarsväsendet beretts lokaler å annan plats, varom numera riksdagen fattat beslut. Förslagets genomförande förutsätter en utökning av gymnastikbyggnaden med anordningar för bedrivande av undervisning i simning m. m. Då i sistnämnda hänseende sedan lång tid tillbaka ett stort behov även föreligger för krigsskolans egen del, skulle genom uppförande av en särskild idrottsbyggnad, inrymmande bland annat idrottshall med läktare, fäktal samt simhall med bastu, i anslutning till nuvarande gymnastikbyggnad samtliga tre skolors behov av sådana lokaler bli tillgodosedda.

Vid anmälan av propositionen 1943: 222 (s. 63) framhöll jag, att jag icke då kunde taga ställning till spørgsmålet om byggnadsarbeten för gymnastik- och idrottsskolan.

I skrivelse den 23 oktober 1943 har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* framlagt beräkning över de kostnader för byggnadsarbeten, vilka skulle erfordras på Karlberg, därest dit skulle förläggas förevarande skola

ävensom infanteri-, kavalleri- och pansarofficersskolorna. Dessa kostnadsberäkningar sluta på ett belopp av 675 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. För prisstegringar från nämnda tidpunkt till den 1 juli 1943 ha beräknats 101 000 kronor.

Krigsskolans övningskompani.

För vissa mindre tillbyggnader vid krigsskolan, i främsta rummet betingade av övningskompaniets förläggning till Karlberg och avseende utökning av matsalsbyggnad m. m., anordnande av förråd och lektionsrum samt planerings- och installationsarbeten, beräknade 1941 års försvarsutredning ett belopp av 90 000 kronor.

Efter förslag i propositionen 1942: 270 beräknade 1942 års riksdag för budgetåret 1942/43 90 000 kronor för ändamålet.

I sin skrivelse den 10 februari 1943 upptog arméförvaltningen icke något belopp för angivna arbeten samt anförde, att övningskompaniets förläggning lämpligen syntes böra ordnas i anslutning till Svea livgardes nya etablissemang och kostnaderna därför bestridas av medel, avsedda för Stockholms garnisons utflyttande till Järvafältet.

För egen del framhöll jag, att Kungl. Maj:t med hänsyn till rådande brist på arbetskraft och materiel beslutat, att med den fortsatta utbyggnaden av Svea livgardes etablissemang å Järvafältet skulle tills vidare anstå och att för närvarande allenast skulle uppföras en med hänsyn till föreliggande förhållanden oundgängligen nödvändig matinrättning. Emellertid kunde, trots denna begränsning av byggnadsprogrammet för Svea livgardes nya kasern-etablissemang, krigsskolans övningskompani, vilket vore förlagt till Svea livgardes förläggningsområde å Järvafältet, tills vidare där kvarligga. I likhet med arméförvaltningen beräknade jag alltså icke särskilda medel för ordnande av övningskompaniets förläggningsfråga.

I föreliggande framställning har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* föreslagit en definitiv förläggning av övningskompaniet till Svea livgardes nya etablissemang å Järvafältet. Förut omförmälda av riksdagen beräknade 90 000 kronor kunde härvid disponeras för andra ändamål.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen har spørsmålet om officersaspirantskolornas framtida förläggning varit föremål för ingående undersökningar under tiden efter 1942 års försvarsbeslut, och olika lösningar ha härvid varit under övervägande. Det har stått klart, att den nuvarande provisoriska förläggningen å Karlberg av den för *infanteriets och kavalleriets officersaspiranter gemensamma skolan* är ur flera synpunkter otillfredsställande. Det övningsområde, som finnes tillgängligt i skolans närhet, är sålunda så begränsat, att utbildningen icke funnits kunna på ändamålsenligt sätt bedrivas. En ytterligare beskärning av området genom uppförande av byggnader för en mera permanent förläggning skulle än mera försvåra utbildningen. Visserligen kan såsom övningsterräng begagnas Järvafältet. Transporterna äro emellertid kostsamma och även tidsödande, vilket med hän-

Departements-
chefen.

syn till kursernas kortvarighet är en bestämd nackdel. Förlägningslokaler äro vidare otillräckliga. I lokaler, avsedda för sex man, ha sålunda tidvis förlagts upp till elva man. Jag har därför i likhet med chefen för armén funnit starka skäl tala mot en förläggning av den gemensamma infanteri- och kavalleriofficersaspirantskolan till Karlberg.

Såsom i utredningen framhållits, bör skolan förläggas på sådant sätt, att utbildningstiden kan effektivt utnyttjas, övningstrupp tillhandahållas och möjlighet till samövningar med andra truppslag erbjudas samt kompetenta lärarkrafter utan svårighet ställas till förfogande. Dessa önskemål ha funnits kunna tillgodoses vid en förläggning av skolan till Stockholm eller dess närhet.

Av de olika alternativ, som härvid prövats, synas två kunna ifrågakomma, nämligen förläggning till de å Järvafältet belägna båda områdena Tegelhagen och Rådan.

Till förmån för Tegelhagen såsom förlägningsplats talar främst, att området äges av kronan, vilket icke är fallet med den söder därom belägna egendomen Rådan. Förlägges emellertid skolan till Tegelhagen kan anslutning icke ske till Svea livgardes etablissement å det omedelbart söder om nämnda egendom liggande Sörentorpsområdet. En sådan anslutning, som är av betydelse för nedbringande av såväl byggnadskostnaderna som de löpande utgifterna, kan däremot erhållas vid förläggning av skolan till egendomen Rådan, som är belägen mellan de kronan redan tillhöriga Sörentorps- och Tegelhagsområdena. Ett förvärfv av denna egendom synes med hänsyn till dess läge i och för sig önskvärt även på grund av att därigenom kan förebyggas en ur statens synpunkt icke önskvärd bostadsbebyggelse å egendomen i de blivande militära etablissementens omedelbara närhet. I detta sammanhang bör framhållas, att egendomens nuvarande ägare, Axel och Sofia Alms stiftelse för kristlig uppfostran åt flickor, förklarar det förenat med sådana olägenheter av pedagogisk och annan art att driva stiftelsens verksamhet i omedelbart grannskap av militära förläggningar, att stiftelsen inom några år såge sig nödsakad att överflytta verksamheten till annan ort.

Ehuru jag skulle ha funnit det vara att föredraga, om denna förlägningsfråga kunnat lösas med ianspråktagande av kronan redan tillhörig mark, har jag efter öfvervägande av de i ärendet anförda synpunkterna funnit mig böra biträda det i framställningen framlagda förslaget, att Rådanområdet förvärvas av kronan samt avses för förläggning av infanteriets och kavalleriets officersaspirantskola. Det för egendomen preliminärt angivna försäljningspriset synes mig icke vara för kronan oförmånligt. Överenskommelse med arrendatorn å fastigheten om ersättning för förtidigt upphörande av arrendekontraktet synes emellertid böra träffas på en för statsverket ekonomiskt mera tillfredsställande grund. Preliminärt finner jag mig emellertid böra i enlighet med fortifikationsstyrelsens förslag för markförvärfvets genomförande räkna med ett belopp av högst 910 000 kronor. I detta sammanhang bör erinras, att den å egendomen befintliga bebyggelsen, med hänsyn till föreliggande möjligheter att utnyttja

densamma för aspirantskolan, uppskattats till ett värde av omkring 570 000 kronor.

Kostnaderna för de ändringsarbeten i nu befintliga byggnader och de nybyggnadsarbeten, som vid skolans förläggande på angivet sätt erfordras, ha enligt det föregående beräknats till 2 640 000 kronor på grundval av det den 1 juli 1941 rådande prisläget. Ehuru dessa kostnader synts mig höga, har jag, efter prövning av de till grund för anslagsberäkningen liggande kalkylerna funnit mig kunna i huvudsak godtaga beräkningarna. En minskning av kostnaderna till 2 550 000 kronor synes mig dock vara möjlig att ernå genom ökning av det antal aspiranter, som vid bifall till fortifikationsstyrelsens förslag skulle förläggas i varje rum, och genom andra lämpliga besparingsåtgärder. På Kungl. Maj:t bör ankomma att i vanlig ordning taga ställning härtill.

Förläggningen av *artilleriets officersaspirantskola* erbjuder såtillvida ett enklare problem som denna skola är av betydligt mindre omfattning än den gemensamma aspirantskolan för infanteriet och kavalleriet. Skolan har i överensstämmelse med försvarsutredningens förslag sedan år 1942 varit provisoriskt förlagd till Norrlands artilleriregemente i Östersund. Arméförvaltningens fortifikationsstyrelse har emellertid på anförda skäl föreslagit, att även denna skola skall förläggas till Järvafältet i anslutning till Svea artilleriregemente.

Vid definitiv förläggning av skolan till Norrlands artilleriregemente i Östersund blir det enligt föreliggande utredning erforderligt att tillbygga regementets matinrättning samt att uppföra en ny kasern och en ny lektionssalsbyggnad, den senare avsedd att ersätta de för regementets manskapsskolor disponerade lektionssalarna, till vilka officersaspirantskolan avses skola förläggas. Kostnaderna härför ha, såsom av handlingarna i ärendet närmare framgår, approximativt beräknats till i runt tal 560 000 kronor, enligt prisläget den 1 juli 1941. Kostnaderna vid en förläggning till Järvafältet ha enligt det föregående beräknats till 975 000 kronor vid samma prisläge. Genom utförande av planerad matsalsbyggnad såsom tillbyggnad till Svea artilleriregementes matinrättning, anslutning av planerat markentteri till nämnda regementes markentteri och ökning av logementen kan emellertid enligt lämnad uppgift sistnämnda kostnad minskas med 143 000 kronor. En ytterligare besparing med 232 000 kronor anses kunna ernås därigenom, att ett planerat gymnastikhus tills vidare icke uppföres. Kostnaderna skulle sålunda nedbringas till (975 000 — 143 000 — 232 000 =) 600 000 kronor.

Även om den sistnämnda besparingen — som torde innebära endast ett uppskjutande tills vidare av vissa byggnadsarbeten — frånräknas de av fortifikationsstyrelsen beräknade kostnaderna vid skolans förläggning till Järvafältet, uppgå dessa kostnader till högre belopp än vid förläggning till Östersund. Med hänsyn härtill och då de skäl, som anförts till förmån för en förflyttning av skolan, icke synts mig övertygande, anser jag mig böra förordna, att artilleriets officersaspirantskola definitivt förlägges till Östersund i anslutning till Norrlands artilleriregemente. De byggnadsarbeten, som vid bifall

härtill äro erforderliga, kostnadsberäknar jag med godtagande av föreliggande kalkyler till omkring 560 000 kronor på grundval av prisläget den 1 juli 1941.

Sedan infanteriets och kavalleriets officersaspirantskola förlagts till Järvafältet, bliva å Karlberg utrymmen disponibla för andra ändamål. Jag finner det lämpligt, att dessa utrymmen i första hand anlitas för *gymnastik- och idrottsskolan*. Denna skola, som omfattar ett åttiotal elever, officerare, underofficerare och furirer, är för närvarande provisoriskt förlagd till Signalregementets förutvarande kasern å Marieberg i Stockholm. Vid fullföljande av den genom djurgårdskommissionens försorg påbörjade exploateringen av Mariebergsområdet måste således skolan förflyttas. En överflyttning till Karlberg av skolan har enligt den föreliggande utredningen funnits nödvändiggöra tämligen omfattande ändrings- och förbättringsarbeten därstädes. I en särskild nybyggnad skulle således inredas badhus med simhall samt fäktasal för en kostnad av i runt tal 300 000 kronor. För sanitära anläggningar ha vidare beräknats 166 500 kronor, varjämte för ytterligare standardförbättringar avsetts ett belopp av omkring 75 000 kronor. Jag kan med hänsyn till föreliggande svårigheter att anskaffa material för de arbeten, som nu angivits, icke för närvarande förorda anvisande av medel för de ifrågasatta förbättringsåtgärderna. Icke heller kan jag nu biträda förslaget om anvisande av medel för uppförande av nytt badhus med simhall. För de med gymnastik- och idrottsskolans förläggning till Karlberg förenade ofrånkomliga utgifterna för byggnadsarbeten beräknar jag på grundval av prisläget den 1 juli 1941 ett belopp av 40 000 kronor. Beträffande kostnadsberäkningarna får jag hänvisa till handlingarna i ärendet.

I anslutning härtil vill jag framhålla, att jag i annat sammanhang upptagit frågan om förläggning av de genom försvarsbeslutet nytillkomna *infanteri-, kavalleri- och pansarofficersskolorna*.

Såsom i ärendet föreslagits, bör *krigsskolans övningskompani* definitivt förläggas till Svea livgardes etablissemang å Järvafältet. Jag vill i anslutning till vad fortifikationsstyrelsen härom yttrat anmärka, att de medel, som av 1942 års riksdag beräknats för såväl förläggning av sagda kompani till Karlberg som för uppförande av etablissemang för infanteriets och kavalleriets officersaspirantskola, redan tagits i anspråk för andra ändamål. Vid anmälan av propositionen 1943: 222 (s. 11 och 63) framhöll jag nämligen, att jag ansåge mig böra utgå ifrån att de av riksdagen redan anvisade anslagsbelopp, som vid förnyad prövning befunes kunna frigöras, skulle kunna användas för utförande av andra byggnadsarbeten under femårsperioden. Detsamma borde gälla i de fall, då ställning icke kunde tagas till byggnadsbehov, för vilka anslagsmedel redan beräknats.

De byggnadsarbeten, vilka av mig i det föregående förordats, draga en kostnad som på grundval av prisläget den 1 juli 1941 kan beräknas till sammanlagt (2 550 000 + 560 000 + 40 000 =) 3 150 000 kronor.

Enligt tillämpade principer skola de investeringar, som icke avse markförvärv, omedelbart avskrivas med 50 %. Till det vid 1943 års statsverksproposi-

tion fogade statsrådsprotokollet över försvarsärenden (kapitalbudgeten: bil. 2, s. 13) framhöll jag, att 1941 års försvarsutredning utgått från att samtliga med Stockholms garnisons utflyttning till Järvafältet förenade kostnader, liksom. även kostnaderna för ammunitionsfabrikens förflyttning från Marieberg, skulle till den del de icke belöpte på markförvärv till 50 % avskrivas med särskilda medel (d. v. s. nettointkomsterna från den av djurgårdskommisionen bedrivna exploateringen av Ladugårdsgärde, Johanneshov — Kvarnängen samt försvarets andel i Marieberg — Konradsbergsområdet) och att riksdagen icke haft något att häremot erinra. Vidare anförde jag, att det avsteg från numera eljest tillämpade budgetprinciper, som berörda avskrivningssystem utgjorde, skulle upphöra, då Stockholms garnisons och ammunitionsfabrikens nya etablissemang vore färdigställda. Till dess borde emellertid den hittills icke fullt konsekvent tillämpade ordningen bibehållas, att för ifrågakommande ändamål avskrivningsanslag icke skulle beräknas å riksstaten utan härför tillgripas nyssnämnda särskilda medel.

I den nu föreliggande framställningen har föreslagits, att nämnda särskilda medel skulle tagas i anspråk för avskrivning av de investeringar, som sammanhånga med den av fortifikationsstyrelsen förordade förflyttningen till Järvafältet av officersaspirantskolorna. Då här icke är fråga om byggnadsarbeten, som föranledas av Stockholms garnisons utflyttande till Järvafältet, skulle ett biträdande av detta förslag rubba hittills följda principer i fråga om berörda särskilda medelsdisposition. Med hänsyn härtill kan jag icke förorda det samma utan utgår från att grundavskrivning av omförmälda kapitalinvestering av 3 150 000 kronor ävensom den del av köpeskillingen för egendomen Rådan, som belöper på byggnader — uppskattningsvis 300 000 kronor — skall belasta förevarande kvotanslag och därmed även den av 1942 års riksdag angivna kostnadsramen för byggnadsföretag för armén.

I det följande hemställer jag om anvisande av medel, (910 000 — 300 000 =) 610 000 kronor, för bestridande av den del av köpeskillingen för Rådan, som förutsättes belöpa på markvärde och därför enligt gällande grunder icke skall belasta nämnda kostnadsram.

Infanteriskjutskolan (Rosersberg) ävensom vissa byggnadsarbeten vid Skillingaryd. Enligt 1942 års försvarsbeslut skola till infanteriskjutskolan förläggas a) infanteri-, kavalleri-, pansar- och trängofficersskolornas praktiska tillämpningsperiod, b) kurs för äldre subalternofficerare och kaptener, c) kurs för underofficerare, d) gasskyddsskolans verksamhet samt e) försöksverksamhet.

För utbyggnad av infanteriskjutskolans etablissemang i Rosersberg beräknade försvarsutredningen 850 000 kronor, av vilket belopp 1942 års riksdag (skrivelse nr 376) i anledning av förslag i propositionen nr 270 beräknat ett belopp av 400 000 kronor för budgetåret 1942/43.

I skrivelse den 10 februari 1943 anförde arméförvaltningen, att genom fortifikationsstyrelsens försorg verkställts närmare utredning rörande behovet av

ökat förläggningsutrymme m. m. för skolan. Utredningen hade givit vid handen, att kostnaderna för ifrågavarande behövs tillgodoseende, beräknade enligt prisläget den 1 juli 1941, icke syntes komma att överstiga förutnämnda anslagsbelopp. En viss förskjutning i det av försvarsutredningen uppgjorda byggnadsprogrammet hade emellertid visat sig erforderlig.

Vid anmälan av propositionen 1943: 222 framhöll jag i denna fråga, att jag i avsaknad av närmare utredning rörande det för skolan planerade byggnadsprogrammet icke ansåge mig kunna bedöma, i vad mån det för ändamålet beräknade beloppet behövde tagas i anspråk under femårsperioden. Till följd härav skulle det av riksdagen tidigare beräknade beloppet disponeras för andra ändamål.

I skrivelse den 14 april 1943 hemställde arméförvaltningens fortifikationsstyrelse, att Kungl. Maj:t vid äskande av reservationsanslag till markförvärf för lantförsvaret för budgetåret 1943/44 måtte beräkna ett belopp av 435 000 kronor för utvidgning av infanteriskjutskolans övningsområde. Denna framställning har hittills icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

I skrivelse den 22 december 1943 har nu *chefen för armén* erinrat, att enligt den i 1942 års försvarsbeslut fastställda planen för infanteriskjutskolans verksamhet vid densamma skulle anordnas kurs bland annat för subaltern-officerare ur infanteriet, kavalleriet och pansartrupperna samt för kaptener ur samma truppslag. Erfarenheterna från de gångna krigsåren hade visat önskvärdheten av att en dylik kurs utformades såsom en stridsskola, där huvudvikten lades vid stridsmässiga övningar i bataljon under samverkan med artilleri, pansartrupper och flyg. En dylik kurs bedriven i allt för små förhållanden samt med skjutmöjligheterna ofäktmässigt begränsade genom säkerhetsbestämmelser gäve icke tillräckligt utbyte. Då i olika sammanhang framhållits, att övningsterrängen vid Rosersberg icke vore tillräcklig för stridsmässiga skjutningar av den omfattning som erfordrades, och då icke ens den av arméförvaltningen föreslagna utvidgningen komme att medföra, att övningsområdet bleve användbart för en modern stridsskola, hade arméchefen låtit verkställa utredning angående möjligheterna att till annat skjutfält förlägga förenämnda stridsskola.

Utredningens förslag innebär i korthet

att, sedan den till Skillingsaryds skjutfält förlagda artilleriskjutskolan i enlighet med av riksdagen fattat beslut förflyttats till Villingsberg, nyssnämnda stridsskola kunde förläggas till Skillingsaryd under den period, då skjutfältet icke erfordrades för Smålands artilleriregemente,

att erforderlig utbildad övningstrupp för skolan borde tillhandahållas,

att bebyggelsen vid Skillingsaryd borde i vissa hänseenden upprustas,

att det i försvarsbeslutet beräknade byggnadsprogrammet vid Rosersberg kunde vid en förläggning av stridsskolan till Skillingsaryd avsevärt begränsas,

samt att den förut omförmälda markutvidgningen kunde av samma skäl reduceras.

Av utredningen framgår vidare i huvudsak följande.

Förslaget innebär smärre ändringar i tiderna för kurserna och annan verksamhet, innebärande att gasunderbefälsskolan börjar den 1 juni i stället för den 1 maj, att specialkursen för officerare och underofficerare slutar den 31 mars i stället för den 30 april samt att stridsskolan i Skillingaryd pågår mellan den 5 juni och den 10 augusti i stället för mellan den 26 juni och den 1 september.

För tillgodoseende av behovet av övningstrupp erfordras ett skyttekompani i Rosersberg för tiden den 1 april—den 1 juni och under september månad, medan för stridsskolan i Skillingaryd erfordras en infanteribataljon och stab med stabskompani, tre skyttekompanier jämte nyssnämnda kompani från Rosersberg samt ett tungt kompani.

Med här föreslagen uppdelning av kursverksamheten på Rosersberg och Skillingaryd och med föreslagna justeringar av kursperioderna kunna betydande besparingar göras i det av försvarsutredningen beräknade byggnadsprogrammet. Sålunda kan bland annat förläggning av 40 elever erhållas betydligt billigare, förlägningslokaler och lektionssalar för gasskyddsskolan uteslutas samt exercishuset slopas, då övningskompaniet endast kortare perioder kommer att ligga på Rosersberg.

Vissa byggnadsarbeten måste dock med nödvändighet utföras. Vid mycket trång förläggning kunna högst 119 officerare inkvarteras. Normal förläggning är omkring 80 officerare. Under tiden april—maj äro 100 elever samt dessutom lärare och övningskompaniets befäl förlagda vid skolan. Härför erfordras utökning av antalet förlägningsrum för officerare. Dessa rum kunna erhållas dels genom ombyggnad av södra flygeln i slottsstallet, dels genom inredande av 8 rum i slottets bottenvåning.

Den del av slottsstallet, som föreslås till ombyggnad, inrymmer för närvarande tygförråd och en mindre vapensmedja. Tygförrådet är för trångt samt ur uppbördssynpunkt icke godtagbart, enär daglig ut- och inlämning samt rengöring av materiel måste ske i själva förrådslokalerna, där samtidigt förrådsförvarad materiel är upplagd. Vapensmedjan är otillräcklig och ligger vägg i vägg med vapenförrådet, vilket ur brandsynpunkt icke anses försvarligt. Behövlig utökning av tyguppbörden kan icke inrymmas i nuvarande förråd. Erforderliga vapenreparationer kunna icke ske i vapensmedjan. Med hänsyn härtill och på grund av det ökade behov av förråds- och verkstadsutrymmen som försöksavdelningens och gasskyddsskolans verksamhet kommer att medföra avses ett nytt tygförråd och en ny verkstad bära uppföras. De därigenom frigjorda lokalerna skulle omändras till elevförläggning.

Kostnaderna för nytt förråd typ B I och ny verkstad typ D II ha beräknats till 46 500 kronor. Kostnaderna för omändringsarbeten i slottsstallet jämte toalettavdelning ha beräknats till 35 000 kronor samt för inredande av 8 rum i slottets bottenvåning till 10 000 kronor.

En ny manskapsmatsal är upptagen i försvarsutredningens beräkningar till 110 000 kronor. En ny matsal dimensionerad enligt behovet på grund av det nya förslaget har beräknats kosta 97 500 kronor. Behovet av en dylik anses uppenbart. Det synes dock möjligt att under femårsperioden 1942/47 begränsa kostnaderna till vissa upprustningsarbeten av nuvarande matsal (nytt golv m. m.). Såsom officersmatsal användes den s. k. teaterflygeln. Denna rymmer högst 80 personer. Serveringslokalerna äro dock icke dimensionerade ens för detta antal. Ökat utspisningsutrymme erfordras. Detta kan ordnas genom att den nuvarande matsalen genom insättande av nytt hjälklag jämte trappa delas i två våningar. Kostnaderna härför ha beräknats till 25 000 kronor. De sammanlagda kostnaderna uppgå således till 121 500 kronor.

Vid Rosersberg föreligga dessutom följande aktuella byggnads- och upp-
rustningsbehov:

Centraluppvärmning av slottet	kronor	16 000
Toalettavdelning med wc och dusch	»	4 000
Förbättringsarbeten i sommarförläggningen i Kungsgården...	»	10 000
D:o i officerspaviljongen	»	10 000
Ny lektionssal i östra stallflygeln	»	18 000
Ny manskapsmatsal	»	97 500
Inrednings- och upprustningsarbeten i vissa byggnader, som i samband med markförvärv avses införlivas med Rosersberg	»	20 000
Summa kronor		175 500

Även här uppräknade arbeten anses angelägna. Bland annat torde in-
förande av centralvärme komma att avsevärt nedbringa eldnings- och under-
hållskostnaderna. Med arbetena torde dock kunna anstå till efter femårs-
perioden.

Om skjutskoleverksamheten vid Rosersberg reduceras genom att strids-
skolan förlägges till Skillingaryd, påverkar detta i viss mån tidigare förslag till
utvidgningar av övningsområdet. För gasskyddsskolan, försöksverk-
samheten och underofficerskursen erfordras ingen utökning av övningsom-
rådet. Däremot måste en effektiv utbildning kunna bedrivas under infanteri-,
kavalleri-, pansar- och trängofficersskolornas praktiska tillämpningsperiod.
Kursen måste — i enlighet med försvarsutredningens förslag — uppdelas på
6 övningsavdelningar vid stridsutbildningen. Dessa avdelningar böra kunna
oberoende av varandra samtidigt bedriva i kursplanen förekommande strids-
mässiga övningar (skjutningar) i grupp och pluton. Enär skjutningar med
stridsvagnsförband och med luftvärn icke kunna utföras vid Rosersberg och
då fältmässiga artilleriskjutningar icke kunna ske i tillräcklig omfattning,
måste man räkna med att för dylika övningar förflytta kursen till närbelägna
områden, som medge dylika övningar, t. ex. luftvärnsskjutning vid Vaddö
eller på Utö, stridsvagnskjutningar på Utö samt artilleriskjutningar vid
Hägerstalund. Till dylika övningar utom Rosersberg kunna avses högst 8
dagar. För enskild utbildning samt skjutningar i grupp kunna avses högst
20 dagar, medan återstående tid — 30 dagar — måste reserveras för strids-
utbildning m. m.

I tidigare framställning ha äskats medel för förvärv dels av de norr om
Rosersberg belägna fastigheterna Skeppartorp nr 1, Granskogen nr 2, Skar-
backa nr 1, Hummelbo nr 1 samt Krogsta 1^a, 2^a, 3^a, 4^a och 4^a, dels ock de i
ostlig och sydostlig riktning belägna fastigheterna Vallstanäs 2^a, 2^a, 2¹⁰, 2¹¹, 2¹³
och 2¹⁷.

Med anledning av föreslagen omläggning av kursverksamheten vid skolan
har verkställt en ingående undersökning angående möjligheterna att reducera
tidigare föreslaget markförvärv. De synpunkter, som därvid varit vägledande,
äro följande:

1) Under officersskolornas praktiska tillämpningsperiod måste skjutning
kunna bedrivas vid sex av varandra beroende övningsavdelningar.

2) De för skjutning lämpligaste områdena måste kunna utnyttjas samtidigt
som säkerhetsbestämmelserna iakttagas.

3) Skjutning måste kunna ske i full utsträckning med infanteriets gevärs-
kalibriga vapen.

4) Skjutning med grövre infanterivapen och artilleri måste av säkerhetsskäl
begränsas till vissa smärre skjutområden och huvudsakligen äga rum i annan
övningsterräng.

För närvarande kan samtidig skjutning äga rum på högst fyra av varandra oberoende områden. Inom de nuvarande fastighetsgränserna ligga ytterligare tre lämpliga skjutområden med nordlig skjutriktning, men dessa kunna enligt gällande säkerhetsbestämmelser icke utnyttjas för stridsskjutning i pluton, vilket är erforderligt för en effektiv utbildning. Av tidigare föreslagen markutvidgning i nordlig riktning kan emellertid egendomen Hummelbo nr 1 uteslutas.

Med hänsyn till begränsningen av verksamheten vid skolan synas beträffande fastigheterna öster om Rosersberg endast behövas Vallstanäs 2⁸ och 2¹³. Härigenom skulle, samtidigt som ett ur skjutsynpunkt värdefullt markområde förvärfvas, erhållas de ytterligare tjänstebostäder för två officerare och en underofficer, vilka i överensstämmelse med försvarsbeslutet erfordras och för vilka beräknats ett belopp av 80 000 kronor.

Enligt de i fortifikationsstyrelsens förenämnda skrivelse angivna beräkningsgrunder kunna de nu föreslagna fastighetsförvärven kostnadsberäknas till — inklusive ersättning för intrång samt expropriations- m. fl. kostnader — i runt tal 240 000 kronor.

Om stridsskolan i Skillingaryd blir en permanent institution, är det nödvändigt, att lokalerna därstädes upprustas. Kostnaderna härför ha beräknats på följande sätt:

Byggnadsobjekt	Beräknad kostnad	
<i>Vid Jönköpings-Kalmar regementes gamla läger.</i>		
<i>Manskapsförläggning.</i>		
Upprustning av 2 förlägningsbaracker (nr 16 och 20) för sammanlagt 550 man	kronor	20 000
Inredande av lägerhydda (nr 19) för 200 man; nytt golv samt skärmväggar	»	20 000
<i>Officersförläggning.</i>		
Upprustning av expeditionsbarack (nr 17)	»	18 500
Upprustning av officerspaviljongen (nr 15) för officersförläggning	»	16 200
Ombyggnad av gamla officersmässen (nr 8) för officersförläggning	»	17 000
<i>Marketenteri.</i>		
Ombyggnad och utökning av marketenteriets (nr 7) köksavdelning samt uppförande av skyddstak för uteservering (cirka 360 kvm); underbefälsmäss i byggnaden	»	35 000
Nytt badhus med bastu	»	26 800
<i>Vid Smålands artilleriregementes läger.</i>		
Upprustning av förvaltarbostad (nr 53)	kronor	7 600
Upprustning av expeditionsbyggnad (nr 51)	»	17 500
Upprustning och utökning av officersmäss (nr 49)	»	12 500
Ombyggnad av lägerbarack (nr 44) till lektionssalsbyggnad	»	11 000
Upprustning av underofficersmäss (nr 45)	»	13 200
Summa kronor		215 300

För en förläggning av stridsskolan till Skillingaryd erfordras vissa av dessa arbeten omedelbart. Ombyggnad av gamla officersmässen för officersförläggning måste ske, om erforderligt antal förlägningsplatser skola

erhållas. Den nuvarande officersmatsalen vid Smålands artilleriregementes läger rymmer högst 110 officerare och måste utvidgas genom att de s. k. klubbrummen på nedre botten införlivas med matsalen. Vidare erfordras omedelbart en tillräckligt stor lektionssal, vilken kan ordnas i lägerbarack 44. De arbeten, som sålunda omedelbart skulle behöva utföras, belöpa sig till 40 500 kronor. Övriga i tablån upptagna arbeten äro dock synnerligen angelägena för att bebyggelsen vid Skillingaryd icke skall förfalla.

A skjutfältet erfordras vissa röjnings- och dräneringsarbeten samt uppförande av ytterligare markörskydd. Kostnaderna för dessa arbeten, vilka torde få tillkomma successivt och i stor utsträckning kunna utföras av truppen, kunna icke för närvarande fastställas.

Beträffande omorganisationens genomförande framhålles, att infanteri-, kavalleri-, pansar- och trängofficersskolorna beräknas taga sin början hösten 1944. Tillämpningsperioden för dessa skolor vid Rosersberg kommer sålunda att äga rum första gången den 1 april—den 1 juni 1945. Eleverna komma därvid att utgöras av 1941 års officerskurs, vilken i de angivna truppslagen omfattar 131 elever. År 1946 kommer 1942 års officerskurs till Rosersberg. Denna omfattar 141 elever ur nämnda truppslag. Först så småningom komma kursernas storlek att nedgå till det antal, som beräknats i det föregående, vilket avser genomförd organisation (officerskurs om 150 elever på Karlberg). Rosersberg kan vid normal beläggning för närvarande förlägga 74 officerare och vid maximal beläggning 119. Genom de föreslagna byggnadsarbetena tillskapas rum för 30 elever i stallflygeln samt 8 rum i slottets bottenvåning. Vid normal respektive maximal beläggning motsvarar detta 38 respektive 46 platser. Skjutskolans officersförläggningssmöjligheter vid normal och maximal beläggning skulle därvid bliva 104 respektive 165. Under de första åren kan det därför bliva nödvändigt att uppdelas kursen på två omgångar.

De föreslagna ombyggnadsarbetena böra vara färdiga i god tid före den 1 april 1945.

Enligt vad som nu kan förutses, torde det med hänsyn till befäl för stridskoleverksamheten, övningstrupper m. m. medföra vissa svårigheter att hinna påbörja stridsskolan i avsedd omfattning år 1945. De föreslagna byggnadsarbetena vid Skillingaryd böra dock vara färdiga före den 1 juni 1945.

Enligt utredningens förslag skulle således kostnaderna uppgå till

	före den 1 juni 1945	efter den 1 juli 1947	Samtala
	kronor	kronor	kronor
a) för byggnader			
i Rosersberg	121 500	175 500	297 000
i Skillingaryd	40 500	174 800	215 300
	162 000	350 300	512 300
b) för mark			
i Rosersberg			240 000

Till jämförelse må erinras, att försvarsbeslutet beräknats medföra byggnadskostnader i Rosersberg till ett sammanlagt belopp av 850 000 kronor.

Under återopande av berörda utredning har arméchefen hemställt, att Kungl. Maj:t ville förelägga 1944 års riksdag förslag till omorganisation i enlighet med utredningens förslag.

På arméchefens anmodan har arméns fortifikationsförvaltning granskat kostnadskalkylerna och medelsäskandena och i anledning härav i skrivelse den 18 januari 1944 framhållit, att de gjorda beräkningarna av kostnaderna icke

föranledde erinran samt att några mera detaljerade beräkningar icke syntes erforderliga på ärendets nuvarande stadium. Byggnadskostnaderna kunde således uppskattas till 512 300 kronor, varav 162 000 kronor borde belasta femårsplanens kostnadsram. Då beloppen hänförde sig till prisläget den 1 juli 1941, motsvarade sistnämnda belopp enligt prisläget den 1 juli 1943 186 000 kronor. Fortifikationsförvaltningen hemställde således, att Kungl. Maj:t vid äskanden av investeringsanslag till markförvärv för lantförsvaret för budgetåret 1944/45 måtte beräkna ett belopp av 240 000 kronor för utvidgning av infanteriskjutskolans övningsområde ävensom föreslå riksdagen medgiva, att ifrågasatta byggnadsarbeten finge komma till utförande med anlitande av investeringsanslaget till byggnadsarbeten.

Efter under hand lämnat uppdrag har fortifikationsförvaltningen låtit föra erforderliga förhandlingar för förvärv av de till inköp föreslagna norr om Rosersberg belägna fastigheterna. I skrivelse den 23 februari 1944 har förvaltningen med anledning härav anfört följande.

Med ägarna av fastigheterna Skeppartorp 1^a och Granskogen 2^a har förvaltningen avslutat preliminära avtal om förvärv av fastigheterna mot köpeskillingar av respektive 10 000 och 30 000 kronor. Då dessa fastigheter vid en av jägmästaren Bertil von Krusenstjerna den 2 november 1942 verkställd värdering åsatts värden av respektive 11 000 och 31 000 kronor, synas nämnda köpeskillingar vara för kronan förmånliga.

Fastigheten Skarbacka 1^a, vilken vid samma värdering uppskattats till i runt tal 18 000 kronor, äges av föreningen Högalidskyrkans Sommargård, som å den därintill belägna, föreningen likaledes tillhöriga fastigheten Teglugnen 1^a anordnat ett hem, där fattiga och klena mödrar från Högalids församling kunna beredas rekreation. Samtliga av föreningen för verksamheten disponerade byggnader äro belägna å fastigheten Teglugnen. Byggnaderna å Skarbacka 1^a nyttjas icke av föreningen utan, i enlighet med vid föreningens förvärv av fastigheten gjort förbehåll, av föregående ägaren.

Efter förhandlingar mellan representanter för fortifikationsförvaltningen och för föreningens styrelse rörande förvärv för kronan av fastigheten Skarbacka har föreningen i skrivelse till förvaltningen den 16 innevarande februari anhållit, att även fastigheten Teglugnen måtte inköpas för övningsområdets utvidgning. I annat fall ansåge sig föreningen för en försäljning av Skarbacka böra uppställa som villkor, att å Skarbacka icke vidtoges anordningar eller bedroves övningar som kunde verka störande för de å hemmet vistande patienterna. Med hänsyn till att Skarbacka skall ingå i övningsområdet för infanteriskjutskolan, torde ett sådant villkor vara omöjligt att uppfylla, därest fastigheten skall användas för det med det ifrågasatta förvärvet avsedda ändamålet. Föreningen har vidare för Skarbacka fordrat en köpeskillning av 35 000 kronor, vilken summa i jämförelse med det fastigheten åsatta värdet, 18 000 kronor, knappast synes vara skälig. Dessutom har föreningen begärt, att kronan skall träffa erforderlig uppgörelse med föregående ägare rörande dennes nyttjanderätt till byggnaderna å fastigheten. Föreningen har slutligen föreslagit, att kronan skulle förvärva de båda föreningen tillhöriga fastigheterna genom byte med lämplig bebyggd eller obebyggd kronomark, som icke vore alltför avlägset belägen från Stockholm och som skulle kunna användas för föreningens syften. Då svårigheterna att finna sådan kronomark synas uppenbara, har förvaltningen icke låtit verkställa någon närmare utredning om möjligheterna att få till stånd ett dylikt byte, vilket för övrigt knappast låtit sig

göra under den korta tid som stått till förfogande. — Med hänsyn till den av föreningen fordrade köpeskillingen för Skarbacka och till det för en försäljning av enbart denna fastighet uppställda villkoret synes kronan för förvärv av fastigheten böra anlita expropriationsförfarande. Därvid torde medelsbehovet för förvärvet kunna beräknas uppgå till i runt tal ($18\,000 + \text{säkerhetsmarginal } 20\% + \text{expropriationskostnader } 1\,400 =$) $23\,000$ kronor, vartill torde böra läggas ett belopp av $3\,000$ kronor såsom beräknad ersättning åt den föregående fastighetsägaren, i anledning varav de sammanlagda kostnaderna torde kunna uppskattas till $26\,000$ kronor.

Förhandlingar ha vidare förts om förvärvande av vissa skogsskiften hörande till fastigheterna Krogsta 1¹, 2¹ och 3¹, vilka samtliga äro i en ägares hand, samt Krogsta 4² och 4³.

Med hänsyn till att den tidigare i ärendet företagna värderingen grundats på från lantmäterikontoret erhållna, såsom felaktiga senare befunda äganderättsuppgifter, har ny värdering måst företagas. Härvid ha de ifrågavarande till Krogsta 1¹—3¹ hörande skogsskiftena åsatts ett sammanlagt värde av i runt tal $80\,000$ kronor samt de till Krogsta 4² och 4³ hörande skiftena ett värde av respektive $8\,500$ och $6\,500$ kronor.

Vid de nu förda förhandlingarna har ägaren till Krogsta 1¹—3¹ fordrat en köpeskillning av $115\,000$ kronor för de honom tillhöriga skiftena och avgivit ett till den 14 mars 1945 bindande försäljningsanbud. Med hänsyn till det skiftena åsatta värdet synes det avgivna anbudet icke böra av kronan godtagas, utan torde för ett förvärv böra anlitas expropriationsförfarande, därvid kostnaderna kunna beräknas uppgå till i runt tal ($80\,000 + 20\% \text{ säkerhetsmarginal} + 4\,000 \text{ expropriationskostnader} =$) $100\,000$ kronor.

Med ägarna till Krogsta 4² och 4³ har fortifikationsförvaltningen avslutat preliminära avtal om förvärv av de till fastigheterna hörande skogsskiftena 5 och 6 mot köpeskillningar om respektive $8\,500$ och $7\,500$ kronor. Köpesumman $8\,500$ kronor sammanfaller med det skiftet 5 åsatta värdet och synes för kronan förmånlig. Köpesumman $7\,500$ kronor överstiger däremot med $1\,000$ kronor det skiftet 6 åsatta värdet. Vid ett eventuellt expropriationsförfarande torde dock kostnaderna bli än högre. Ett frivilligt förvärv mot den överenskomna köpeskillingen torde därför vara att föredraga.

Samtliga preliminära kontrakt äro avslutade under förbehåll om Kungl. Maj:ts godkännande före den 1 augusti 1944.

De sammanlagda kostnaderna för ifrågavarande markförvärv kunna alltså beräknas till i runt tal ($10\,000 + 30\,000 + 26\,000 + 100\,000 + 8\,500 + 7\,500 =$) $182\,000$ kronor.

*Departements-
chefen.*

Det nuvarande övningsområdet vid Rosersberg synes icke vara tillräckligt omfattande för att där skola kunna bedrivas stridsmässiga övningar i bataljon under samverkan med artilleri, pansartrupper och flyg. Sådana övningar äro av väsentlig betydelse för en tillfredsställande utbildning under kursen för äldre subalternofficerare och kaptener. En utvidgning av Rosersbergsområdet, som medger dylika övningar, kommer emellertid att draga avsevärda kostnader.

Den utredning, för vilken i det föregående redogjorts, har emellertid givit vid handen, att berörda officerskurs kan förläggas till Skillingaryd, där tillräcklig övningsterräng finnes att tillgå, sedan artilleriskjutskolan i överensstämmelse med beslut av fjolårets riksdag förlagts till Villingsberg. Härigenom vinnas även fördelar i förläggningshänseende vid Rosersberg, och avsevärda besparingar kunna åstadkommas i de i försvarsbeslutet beräknade byggnads-

kostnaderna. Visserligen komma de årliga kostnaderna för infanteriskjut-skolan att undergå någon ökning i form av reseersättningar m. m. för den personal vid skolan, som skall tjänstgöra vid kursen i Skillingaryd, men denna kostnadsökning synes vara förhållandevis obetydlig i jämförelse med de minskningar i engångsutgifterna som ernås. Jag finner mig alltså kunna biträda det av arméchefen framlagda förslaget till omorganisation av infanteriskjut-skolans verksamhet.

Till Rosersberg skulle således framdeles komma att förläggas infanteri-, kavalleri-, pansar- och trängofficersskolornas praktiska tillämpningsperiod, kurs för underofficerare, gasskyddsskolan samt försöksverksamhet. Även med denna mera begränsade verksamhet vid Rosersberg måste särskilda åtgärder vidtagas för att förbättra utbildnings- och förläggningsmöjligheterna. Dessa åtgärder äro betingade främst av den väsentliga ökningen av elevantalet i officersskolorna och avse dels utvidgning av övningsområdet för att göra detta användbart för skjutning med infanterivapen för erforderligt antal övningsavdelningar, dels ock vissa byggnadsarbeten.

I utredningen har berörts frågan om en uppdelning av infanteri-, kavalleri-, pansar- och trängofficersskolorna på två omgångar, förlagda till olika tidsperioder. Jag har låtit föranstalta om närmare undersökning av möjligheterna att på denna väg ytterligare nedbringa engångskostnaderna. En dylik uppdelning har emellertid, såsom av handlingarna i ärendet närmare framgår, funnits medföra betydande olägenheter vid truppförbanden i form av tätare befälsbyten och brist på befälspersonal vid kritiska tidpunkter. Jag har därför icke ansett mig böra räkna med denna utväg.

De föreslagna markförvärven, beträffande vilka torde få hänvisas till handlingarna i ärendet, synas mig erforderliga såvitt de avse de norr om Rosersbergs slott belägna fastigheterna Skeppartorp 1^a, Granskogen 2^a, Skarbacka 1^a samt delar av Krogsta 1^a, 2^a, 3^a, 4^a och 4^a. Däremot finner jag mera tveksamt, om förvärv bör ske jämväl av de öster om slottet liggande fastigheterna Vallstanäs 2^a och 2^a om tillhoppa omkring 13 hektar, vilka kostnadsberäknats till i runt tal 85 000 kronor. Ett förvärv av dessa båda fastigheter synes betingat av önskemålet dels att erhålla ytterligare övningsterräng dels ock att kunna disponera åbyggnader såsom tjänstebostäder åt två officerare och en underofficer, för vilka bostäder eljest behöva uppföras för en av 1941 års försvarsutredning beräknad kostnad av 80 000 kronor. Vid en jämförelse av kostnaderna bör hänsyn tagas till att priset synes vara relativt högt och att åbyggnaderna torde erfordra ej obetydliga inrednings- och upprustningsarbeten. I betraktande härav och då fastigheternas ringa omfattning icke göra dem särskilt betydelsefulla ur övningssynpunkt har jag funnit mig icke böra förorda förvärv av fastigheterna Vallstanäs 2^a och 2^a. Mot de angivna kostnaderna för förvärv av övriga fastigheter har jag icke funnit anledning till erinran. Jag beräknar således preliminärt ett belopp av i avrundat tal 185 000 kronor för ändamålet.

Av den utökade verksamheten vid Rosersberg föranledda byggnadsarbeten ha i den föreliggande utredningen uppdelats i dels sådana, som äro oundgängligen erforderliga och böra omedelbart komma till stånd, och dels sådana,

med vilkas utförande kan anstå till efter femårsperiodens slut. För de omedelbart erforderliga arbetena torde medel böra anvisas i enlighet med myndigheternas förslag. Jag beräknar således för detta ändamål 121 500 kronor. Vid en förläggning av infanteriskjutskolans kurs för äldre subalternofficerare och kaptener till Skillingaryd uppkommer behov av vissa byggnadsarbeten, vilka icke synas kunna uppskjutas. Härför torde i överensstämmelse med föreliggande förslag böra avses ett belopp av 40 500 kronor. Sammanlagt skulle alltså för omedelbart nödvändiga byggnadsarbeten för infanteriskjutskolan erfordras ($121\,500 + 40\,500 =$) 162 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Härtill torde böra i överensstämmelse med av 1941 års försvarsutredning framlagt förslag böra läggas 80 000 kronor för uppförande av tjänstebostäder för två officerare (chefen för försöksavdelningen och tygofficeren) och en underofficer (expeditionsunderofficeren vid gasskyddsskolan), vilka året om måste vistas i Rosersberg. Berörda belopp, tillhopa ($162\,000 + 80\,000 =$) 242 000 kronor, motsvara enligt prisläget den 1 juli 1943 i runt tal 280 000 kronor.

De för markförvärvets genomförande erforderliga medlen, 185 000 kronor, torde böra upptagas under särskilt anslag. Härtill återkommer jag i det följande.

Luftvärnsskjutskolan (Väddö). I skrivelse den 14 mars 1942 hemställde *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* om anvisande av 1 760 000 kronor för ordnande av förläggningen å Väddö skjutplats.

I propositionen 1942: 270 beräknades emellertid för ordnande av förläggning för luftvärnsskjutskolan å Väddö i enlighet med försvarsutredningens förslag allenast 780 000 kronor, varemot fortifikationsstyrelsens äskande om ytterligare 980 000 kronor icke biträdades. I enlighet med i propositionen framlagt förslag beräknade riksdagen (skrivelse 1942: 376) för budgetåret 1942/43 ett belopp av 300 000 kronor.

I sina anslagsäskanden för budgetåret 1943/44 anförde *arméförvaltningen*, att de för luftvärnsskjutskolan avsedda byggnaderna endast till en del täckte behovet av förlägningsutrymme och att, därest utbyggnaden av fältet icke skedde till den utsträckning, som fortifikationsstyrelsen föreslagit i sin skrivelse den 14 mars 1942, Stockholms luftvärnsregemente icke skulle kunna till fullo utnyttja sitt skjutfält. Arméförvaltningen hemställde därför om ett med hänsyn till inträffad prisstegring till 1 000 000 kronor förhöjt anslag för ändamålet.

Vid anmälan av statsverkspropositionen till 1943 års riksdag (kapitalbudgeten: bil. 2) fann jag mig fortfarande icke kunna biträda arméförvaltningens förslag.

I sin skrivelse den 10 februari 1943 anförde arméförvaltningen, att vid genom fortifikationsstyrelsens försorg föranstaltad närmare utredning i ärendet vissa förskjutningar i det av försvarsutredningen uppgjorda byggnadsprogrammet visat sig nödvändiga, sedan Kungl. Maj:t icke ansett sig böra upptaga av arméförvaltningen i dess medelsäskanden för budgetåret 1943/44

anmält behov angående ordnande av förläggningen å Vaddö skjutfält. Kostnaderna, baserade på prisläget den 1 juli 1941, för erforderliga byggnadsarbeten syntes dock icke komma att överstiga 780 000 kronor, vartill komme kostnader för prisstegring intill den 1 juli 1942, beräknade till 65 000 kronor.

Med hänsyn till vad sålunda anförts beräknade jag i propositionen 1943: 222 totalkostnaderna för ordnandet av förläggningen vid luftvärnsskjutskolan till högst 845 000 kronor, varav i enlighet med arméförvaltningens beräkningar ett belopp av 780 000 kronor syntes böra belasta femårsplanens kostnadsram. Enär för ändamålet redan anvisats 300 000 kronor samt återstående belopp syntes böra stå till förfogande under budgetåret 1943/44, beräknade jag för nämnda budgetår ett belopp av 545 000 kronor.

Mot vad sålunda anförts har riksdagen icke funnit anledning till erinran.

Genom beslut den 17 juni 1943 har Kungl. Maj:t, med godkännande av ingivna ritningar, ställt medel till arméförvaltningens fortifikationsstyrelses förfogande bland annat för uppförande av ny matsalsbyggnad å skjutfältet.

I skrivelse den 10 februari 1944 har sedermera *arméns fortifikationsförvaltning* anfört, att riksdagens militieombudsman med anledning av företagen inspektion av förläggningen å Vaddö bland annat framhållit, att matsalsutrymmet för officerare vore otillräckligt samt att bostadsfrågan för officerare och underofficerare snarast borde lösas, särskilt med hänsyn till det stora antal dylika beställningshavare, som även vintertid beräknades vara förlagda till skjutfältet. Sedan dåvarande arméförvaltningens fortifikationsstyrelse i anledning därav hemställt om utredning i ärendet genom arméchefens försorg, hade arméchefen med skrivelse den 1 februari 1944 inkommit med dylik utredning. Av skrivelsen samt av en vid densamma fogad tablå rörande personalbeläggningen på skjutfältet framginge, att verksamheten därstädes komme att fortgå i huvudsak året runt, varför förläggningen borde givas en permanent karaktär. Utöver nu befintliga eller beslutade byggnader borde ytterligare uppföras följande, nämligen

en officersbyggnad med rum och matsal för 50 officerare,

en underofficersbyggnad med rum för 8 och matsal för 40 underofficerare, ett marketenteri,

en skolbyggnad med två mindre lektionssalar, vardera rymmande 50 man, samt en större sal, rymmande omkring 150 man, samt

tjänstebostäder för en pensionerad underofficer, två eldare, en förrädsman, en husmoder, en biträdande husmoder och 16 köksbiträden.

Förläggningsutrymmen i vinterbonade baracker borde beredas för en manskapsstyrka, uppgående till 650 man. Under vissa tider av året, nämligen juli månad och senare delen av september månad, komme emellertid manskapsstyrkan att uppgå till omkring 1 050 man. Den personal, som icke kunde rymmas i vinterbonade baracker, borde beredas plats i baracker av enklare typ.

Med utgångspunkt från av arméchefen anförda synpunkter har arméns fortifikationsförvaltning upprättat ett program för förläggningens ordnande till en beräknad kostnad av 867 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

Alternativt har föreslagits ett till 545 000 kronor kostnadsberäknat program, vilket emellertid endast innebure ett uppskjutande tills vidare av vissa i det förra förslaget upptagna åtgärder. I båda alternativen har ämbetsverket räknat med bostäder för en husmoder, en biträdande husmoder samt 16 köksbiträden. Kostnaderna för nämnda bostäder ha av fortifikationsförvaltningen enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats till 101 500 kronor.

Departements-
chefen.

§ Fortifikationsförvaltningens föreliggande förslag rörande förläggningens ordnande å Väddö skjutfält skiljer sig i kostnadsavseende föga från arméförvaltningens i anslagsäskandena för innevarande budgetår framlagda förslag i ämnet, vilket förslag arméförvaltningen senare, i sin förberörda skrivelse den 10 februari 1943, emellertid ansett sig kunna frångå. Emellertid torde framför allt den omständigheten, att skjutfältet enligt arméchefens senaste utredning i ämnet avses att tagas i anspråk för utbildning i betydande utsträckning, nödvändiggöra, att frågan om förläggningens ordnande upptages till förnyad prövning.

De nu föreliggande förslagen synas emellertid medföra större kostnader än vad som enligt min mening är oundgängligen erforderligt. Den disposition av utrymmena, som ämbetsverket förutsatt — strängt åtskilda förläggningar och mässar för officerare och underofficerare m. m. — torde ej heller medgiva ett rationellt utnyttjande av de till uppförande föreslagna byggnaderna. Vidare synes det icke uteslutet, att genom en mindre omläggning av programmet för skjutplatsens utnyttjande en jämnare fördelning av personalstyrkorna under olika perioder kan åstadkommas. Med hänsyn till vad sålunda anförts finner jag mig för närvarande icke beredd att taga ställning till frågan om förläggningens ordnande i dess helhet. Åt arméns fortifikationsförvaltning har uppdragits att ytterligare utreda detta spörsmål.

Frågan om uppförande av bostäder för den kvinnliga personalen vid skjutfältets matinrättning, för vilket ändamål arméförvaltningen i sina medelsäskanden för nästa budgetår hemställt om medel, anser jag mig emellertid, utan föregripande av förlägningsfrågorna i övrigt, nu kunna upptaga till avgörande och tillstyrker, att medel beräknas för uppförande av en nybyggnad för ändamålet. I enlighet med fortifikationsförvaltningens senaste kalkyler räknar jag med utrymmen för två husmödrar och sexton köksbiträden och beräknar kostnaderna härför — enligt prisläget den 1 juli 1941 — till i runt tal 100 000 kronor.

ORDNANDE AV FÖRLÄGGNINGAR FÖR TRUPPFÖRBAND OCH STABER M. M.

Expeditionsbyggnad för militära staber i Karlstad. I sina medelsäskanden för budgetåret 1943/44 hemställde arméförvaltningen om anvisande av ett anslag, exklusive beräknade kostnader för markförvärv, av 410 000 kronor för uppförande av en för V. militärbefälsstaben och Karlstads försvarsområdestab gemensam expeditionsbyggnad. Ämbetsverket anförde, att genom fortifikationsstyrelsen vidtagen utredning visat, att någon för ändamålet lämplig byggnad icke syntes stå att förvärva, varför nybyggnad bleve erforderlig.

Vid anmälan av 1943 års statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 2, s. 29) tillstyrkte jag, att medel beräknades för ändamålet för budgetåret 1943/44 under det för sagda budgetår äskade investeringsanslaget å 24 000 000 kronor till Vissa byggnadsarbeten m. m. Med hänsyn till att försvarsutredningen på sin tid beräknat kostnaderna för stabsbyggnad för militärbefälsstaben till 310 000 kronor borde eftersträvas att hålla kostnaderna inom en ram av 350 000 kronor. Jag ansåg mig därför böra för budgetåret 1943/44 preliminärt för ändamålet beräkna nyssnämnda belopp men förutsatte, att Kungl. Maj:t skulle äga att med anlitande av nämnda investeringsanslag anvisa det ytterligare belopp, som prövades oundgängligen erforderligt. I beloppet inginge icke eventuellt uppkommande kostnader för markförvärv.

Riksdagen (skrivelse 1943:335) framställde icke erinran mot vad sålunda föreslagits.

I anledning härav har Kungl. Maj:t genom brev den 30 juni 1943 bland annat uppdragit åt fortifikationsstyrelsen att med noggrant iakttagande av vad i statsverkspropositionen till 1943 års riksdag ävensom ovannämnda skrivelse anförts till Kungl. Maj:t inkomma med av fullständiga behovsberäkningar, ritningar och kostnadskalkyler åtföljt förslag rörande bland annat uppförande av stabsbyggnad för V. militärbefälsstaben. I sagda brev har Kungl. Maj:t jämväl föreskrivit, att förslaget till stabsbyggnad borde avse förläggning till mark, som disponerades av Värmlands regemente.

Med anledning härav har *arméns fortifikationsförvaltning* i skrivelse den 22 januari 1944 med överlämnande av vederbörliga ritningar m. m. samt med förmälan att kostnaderna numera beräknades uppgå till 570 000 kronor hemställt, att nämnda belopp måtte ställas till förfogande för byggnadsföretaget. I anslutning härtill har förvaltningen framhållit följande.

Stabsbyggnaden vore avsedd att förläggas till ett område cirka 200 meter öster om den nuvarande huvudinfarten till Värmlands regementes kasern-etablissemment.

Genom fortifikationsstyrelsens försorg hade uppgjorts förslagsritningar till byggnaden, varvid av civila och militära byggnadsutredningarna för expeditiionslokaler uppställda normalmått blivit beaktade med i vissa fall företagna mindre jämkningar orsakade av förekommande behov av, bland annat, skåpinredningar för förvaring av handlingar, kartor med mera, och hade beträffande byggnadstyp i huvudsak tillämpats 1940 års militära byggnadsutrednings standardritning nr 1, avseende kanslihus för regemente.

Ritningarna hade varit underställda chefen för armén och vederbörande militärbefälhavare samt därefter varit föremål för överarbetning, varvid framförda önskemål så långt möjligt beaktats.

Vid förslagets uppgörande hade styrelsen låtit sig angeläget vara att — så långt visat sig möjligt utan eftersättande av ändamålsenligheten — genom förenklingar i byggnadssätt och genom inskränkningar i utrymmen i möjligaste mån begränsa kostnaderna för byggnadens uppförande. Därvid hade visat sig att det icke varit möjligt att hålla kostnaderna inom den ovan angivna kostnadsramen. Förvaltningen finge även i detta sammanhang erinra om att fortifikationsstyrelsen med skrivelse den 15 november 1943 framlagt förslag till stabsbyggnad för II. militärbefälsstaben och Östersunds försvarsområdestab, vilken byggnad vore av ungefärligen samma storleksordning som den

nu ifrågavarande. Kostnaderna för denna byggnad beräknades enligt prisläget den 1 juli 1941 till 465 000 kronor.

Enligt samma prisläge beräknade förvaltningen kostnaderna för förevarande byggnads uppförande till 495 000 kronor med nedanstående fördelning:

	Kronor
Byggnadskostnader	361 000
Rörtekniska arbeten	46 000
Elektriska arbeten	45 700
Yttre ledningsarbeten	11 000
Väg- och planeringsarbeten	4 500
Administrationskostnader och oförutsedda utgifter, cirka 6 procent av ovanstående beräknade kostnader	26 800
Summa kronor	495 000

Den sedan den 1 juli 1941 intill den 1 juli 1943 inträffade prisstegringen uppginge till 15 % motsvarande för förevarande arbeten 75 000 kronor, varför det totala anslagsbehovet uppginge till (495 000 + 75 000 =) 570 000 kronor.

Såsom ovan anförts beräknades kostnaderna för motsvarande byggnad i Östersund till 465 000 kronor, varför sålunda nu ifrågavarande byggnad beräknats draga en ökad kostnad av 30 000 kronor, och därest jämväl de i Östersund rådande högre byggnadskostnaderna toges i betraktande av omkring 75 000 kronor. Detta sammanhänge dels med att i stabsbyggnaden för V. militärbefälsstaben och Karlstads försvarsområdesstab måst inrymmas vissa utrymmen, vilka i Östersund beräknats bli tillgodosedda inom andra lokaler, dels med förhållanden i avseende på byggnadsplatsen. Sålunda hade i nu ifrågavarande byggnad inrymts panncentral med bränslerum samt bostad för vaktmästare, då det ur säkerhetssynpunkt och för tillsyn av byggnaden ansetts nödvändigt att denne befattningshavare hade sin bostad inom byggnaden. I Östersund hade nämnda utrymmen avsetts förläggas inom den för generalpoststyrelsen uppförda till stabsbyggnaden gränsande nya posthusbyggnaden. I stabsbyggnaden i Karlstad vore jämväl inrymd viss radioanläggning, vilken i Östersund beräknats skola förläggas till annan plats. Sålunda erforderliga ytterligare utrymmen hade medfört att ifrågavarande byggnad erhållit en större volym än motsvarande byggnad i Östersund. Utförda grundundersökningar å olika inom Värmlands regementes område belägna lämpliga byggnadsplatser hade visat, att rådande grundförhållanden nödvändiggjorde pålning, varigenom kostnaderna för grunder komme att bli högre än motsvarande kostnader i Östersund. Slutligen bleve kostnaderna för yttre vattenledningar och avlopp samt övriga yttre arbeten högre i Karlstad än i Östersund.

Med hänsyn till att den byggnad, vari staben för närvarande vore provisoriskt inrymd, icke kunde disponeras längre än till den 1 oktober 1944, vore det oundgängligen nödvändigt, att arbetena igångsattes senast den 1 instundande april och bedreves så att byggnaden stode färdig för inflyttning den 1 oktober.

Departements-
chefen.

Av det anförda framgår att kostnaderna för ifrågavarande stabsbyggnad, vilka i 1943 års statsverksproposition uppskattats till 350 000 kronor, av fortifikationsförvaltningen numera beräknats till 495 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, motsvarande 570 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1943. Kostnaderna ha beräknats till något högre belopp än för motsvarande bygg-

nad i Östersund, vilket sammanhänger med att i nu ifrågavarande byggnad ansetts böra inrymmas även panncentral och bostadsrum för vaktmästare samt viss radioanläggning. Vidare uppkomma till följd av grundförhållandena utgifter för pålningsarbeten m. m., varjämte kostnaderna för yttre vattenledningar och avlopp på grund av belägenheten bli förhållandevis stora.

Ehuru sålunda kostnaderna numera beräknats till avsevärt större belopp än jag tidigare funnit erforderligt, vill jag med hänsyn till den ståndpunkt jag i propositionen 1943: 222 intagit till frågan om expeditionsbyggnad för militära staber i Östersund icke motsätta mig, att nu förevarande byggnad utföres i anslutning till det föreliggande förslaget. Jag förutsätter dock, att kostnaderna såvitt möjligt nedbringas, i vilket hänseende vissa möjligheter synas föreligga.

Då medel sålunda erfordras i större utsträckning än vad tidigare angivits torde ärendet böra ånyo underställas riksdagens prövning.

Expeditionsbyggnad för VII. militärbefälsstaben (Visby). I sina medelsökanden för budgetåret 1942/43 anmälde arméförvaltningen, att behov av expeditionsbyggnad för militärbefälhavarens på Gotland stab föreläge. Ämbetsverkets fortifikationsstyrelse gjorde därefter i skrivelse den 18 mars 1942 framställning om anvisande av 395 000 kronor för ändamålet. I sina medelsökanden för budgetåret 1943/44 anförde arméförvaltningen emellertid, att sedermera fråga uppkommit om byggnadens uppförande å annan plats än förut avsetts. I samband därmed stående behov av eventuellt markförvärv hade ännu icke hunnit slutgiltigt prövas. Sedan denna fråga lösts, avsåge arméförvaltningen att ånyo underställa ärendet Kungl. Maj:ts prövning.

Sedan arméförvaltningen i sin skrivelse den 10 februari 1943 för ändamålet upptagit ett belopp av 132 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, anförde jag vid anmälan av propositionen 1943: 222, att jag i avsaknad av närmare utredning rörande förevarande byggnadsfråga icke kunde bedöma i vad mån det av arméförvaltningen beräknade beloppet kunde behöva tagas i anspråk under femårsperioden 1942/47. I enlighet därmed beräknades icke medel för ändamålet för innevarande budgetår.

I skrivelse den 26 maj 1943 har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* i ämnet anført i huvudsak följande.

Det i arméförvaltningens skrivelse den 10 februari 1943 för ifrågavarande ändamål upptagna beloppet 132 000 kronor avsåge erforderliga ändrings- och istandsättningsarbeten för anordnande av expeditionslokaler för VII. militärbefälsstaben i ett kronan tillhörigt etablissement i Visby, gamla S:t Olofs sjukhus, vilket för närvarande, sedan nytt sjukhus uppförts, stode utan permanent användning.

Sedan förevarande fråga närmare utretts finge arméförvaltningens fortifikationsstyrelse i ämnet anføra följande.

Av de till sjukhuset hörande byggnaderna avsåges sjukhusbyggnaden och en intill densamma liggande före detta portvaktsbyggnad att tagas i anspråk, varvid sjukhuset beräknades inrymma erforderliga expeditionslokaler för militärbefälsstaben och för hemvärnet, medan portvaktsbyggnaden erfordrades för beredande av bostad för eldare och gärdskarlar.

Genom fortifikationsstyrelsens försorg hade förslag uppgjorts till erforderliga omändringsarbeten i ovannämnda tvenne byggnader, vilket förslag för granskning underställts medicinalstyrelsen, under vars förvaltning etablissemmentet stode. Medicinalstyrelsen hade förklarat, att styrelsen icke ville motsätta sig ett överförande av ifrågavarande byggnader till arméförvaltningens vård och förvaltning, men då sjukhusbyggnaden i händelse av krig avsåges att tagas i bruk för evakuering av ett visst antal patienter från nya S:t Olofs sjukhus, vilket vore avsett att användas såsom beredskapssjukhus, måste lokaler anskaffas för beredande av plats för de evakuerade patienterna, omkring 100. Med hänsyn till att såväl manliga som kvinnliga patienter måste förflyttas bleve det därför enligt medicinalstyrelsens åsikt nödvändigt att för detta ändamål uppföra tvenne baracker och beräknade styrelsen kostnaderna härför till omkring 130 000 kronor.

Med anledning av vad medicinalstyrelsen sålunda anført komme kostnaderna för lösande av frågan om stabens expeditionslokaler genom övertagande av sjukhuset att stiga utöver vad arméförvaltningen i sin skrivelse den 10 februari 1943 för ändamålet beräknat, och uppginge de, då de av medicinalstyrelsen angivna kostnaderna, enligt vad styrelsen under hand meddelat, beräknats enligt prisläget omkring den 1 januari 1943, enligt prisläget den 1 juli 1941 till $(132\,000 + 115\,000 =) 247\,000$ kronor. En ursprungligen planerad nybyggnad hade enligt samma prisläge kostnadsberäknats till 367 000 kronor, varför en lösning enligt nu föreslaget alternativ ur ekonomisk synpunkt vore fördelaktigare än nybyggnad.

Då de av medicinalstyrelsen föreslagna barackerna av styrelsen bedömts nödvändiga endast under nu rådande beredskapsförhållanden, kunde de i en framtid flyttas och utnyttjas för truppförbanden på Gotland. Med hänsyn till vad sålunda anförts och då gamla S:t Olofs sjukhus väl lämpade sig för expeditionsändamål, ansåge sig fortifikationsstyrelsen böra förorda, att sjukhuset övertogs för militärbefälsstabens räkning.

Förevarande byggnader vore att betrakta såsom byggnadsminnesmärken. De ändringsarbeten, som enligt föreliggande förslag avsåges skola komma till utförande, innefattade emellertid icke något ingrepp i byggnadernas yttre utseende annat än viss istandsättning av fasader, där så på grund av konstaterad fuktbildning visat sig erforderligt.

I remissyttrande den 29 juli 1943 har *byggnadsstyrelsen* anført, att styrelsen, som jämväl inhämtat utlåtande i ämnet från *riksantikvarieämbetet*, icke hade något att erinra mot att ifrågavarande byggnader toges i anspråk för militärt ändamål. Icke heller de föreslagna ändringsarbetena eller de för desammas genomförande angivna kostnaderna föranledde någon erinran från byggnadsstyrelsens sida. Arbetena borde i kulturhistoriskt avseende ställas under kontroll av vederbörande länsantikvarie eller annan av denne utsedd lämplig person.

Bland sina medelsäskanden för budgetåret 1944/45 har *arméförvaltningen* — under åberopande av vad fortifikationsstyrelsen i sin förenämnda skrivelse den 26 maj 1943 anført — för ändamålet upptagit enahanda belopp som av fortifikationsstyrelsen beräknats.

Sedermera har *medicinalstyrelsen* i skrivelse den 1 oktober 1943 anført i huvudsak följande.

Gotlands läns landstings hälsovårdsberedning hade till medicinalstyrelsen ingivit en skrivelse, vari hemställts att — när ifrågavarande lokaler dispo-

nerades dels av länets fristående centraldispensär dels ock såsom reserv-epidemisjukhus — arméförvaltningens övertagande av lokalerna måtte uppskjutas till den 1 januari 1946.

Med överlämnade av sagda framställning finge medicinalstyrelsen anförda följande.

Under sommaren 1943 hade på Gotland utförts den mest omfattande röntgenundersökning på förekomsten av tuberkulos, som hittills verkställets inom en avgränsad del av vårt land. Då vid nämnda undersökning upptäcktes ett stort antal fall som på grund av pågående sjukdomsprocesser varit i omedelbart behov av vård på tuberkulossjukvårdsanstalt och antalet vårdplatser för tuberkulossjukvård icke räckt till för denna tillströmning av vårdbehövande, hade sjukhusbyggnaden vid gamla S:t Olofs sjukhus måste tagas i anspråk såsom provisorisk tuberkulossjukstuga. Det skulle på grund härav medföra oöverkomliga svårigheter för sjukvården inom länet, därest fortifikationsstyrelsen finge övertaga ifrågavarande byggnad innan andra tuberkulossjukvårdsplatser inom länet färdigställets.

Emellertid påginge om- och tillbyggnadsarbeten vid såväl länslasarettet i Visby som tuberkulossjukstugan i Follingbo. Sedan dessa arbeten avslutats, vilket enligt vad medicinalstyrelsen under hand inhämtat kunde antagas ske den 1 juli 1944, syntes erforderligt antal platser för tuberkulossjukvård komma att stå till förfogande.

På grund av bristen på bostadsutrymmen på Gotland vore det sannolikt, att lokaler icke skulle kunna anskaffas i den öppna marknaden för centraldispensären, därest densamma nödgades flytta från S:t Olofs sjukhus. Då centraldispensären redan under normala förhållanden vore oundgänglig och för närvarande hade att fullgöra väsentligt större arbetsuppgifter än eljest, ville medicinalstyrelsen bestämt motsätta sig att dispensären utan kompensation berövades sina nuvarande lokaler. Det ville emellertid synas, som om möjlighet skulle finnas att bereda centraldispensären erforderliga utrymmen i de lokaler, som bleve lediga, därest de militära myndigheterna inflyttade i gamla S:t Olofs sjukhus.

Under återopande av det anförda finge medicinalstyrelsen hemställa, att hälsovårdsberedningens framställning måtte bifallas på det sätt, att såsom villkor för överförande från medicinalstyrelsens till fortifikationsstyrelsens vård och förvaltning av sjukhusbyggnaden och en portvaksbyggnad av gamla S:t Olofs sjukhus föreskrevs, dels att överförandet icke finge äga rum före den 1 juli 1944, dels ock att fortifikationsstyrelsen vid överförandet skulle bereda centraldispensären erforderliga utrymmen i de hittills av militära myndigheter disponerade lokaler, som till följd av överförandet bleve lediga.

Militärbefälsstaben i Visby arbetar för närvarande under synnerligen ogynnsamma lokalförhållanden. Stabens olika avdelningar äro sålunda inrymda i förhyrda bostadslägenheter på ett stort antal platser i staden. I första hand med hänsyn till tjänstgöringsförhållandena men även med tanke på önskemålet att för bostadsändamål frigöra de lägenheter, som nu disponeras av staben, synes det angeläget, att snarast möjligt åtgärder vidtagas för lokalfrågans lösande. Det nu föreliggande förslaget att såsom expeditionbyggnad taga i anspråk ett staten tillhörigt, numera nedlagt sjukhus — gamla S:t Olofs sjukhus — vilket enligt uppgift med hänsyn till plan-

*Departements-
chefen.*

lösning tämligen väl lämpar sig för ändamålet, synes icke minst ur ekonomiska synpunkter lämpligt. Saken kompliceras emellertid av det förhållandet, att viss del av byggnaden upplåtits för användning såsom centraldispensär samt — i avvaktan på färdigställande av vissa om- och tillbyggnadsarbeten vid länslasarettet i Visby och tuberkulossjukstugan i Follingbo — såsom provisorisk tuberkulossjukstuga. Nyssnämnda arbeten beräknas dock bli avslutade under sommaren 1944. Vidare tillkommer den omständigheten, att sjukhuset i händelse av krig avses att tagas i anspråk såsom evakueringssjukhus för omkring 100 patienter från nya S:t Olofs sjukhus. Därest militärbefälsstaben inrymmes i det gamla sjukhuset, torde därför, såsom medicinalstyrelsen föreslagit, baracker böra iordningställas för tillgodoseende av evakueringsbehovet. Härvid måste emellertid tillses, att dessa baracker under fred kunna användas för något lämpligt ändamål.

Efter beredning inom försvars- och socialdepartementen och sedan inhämtats, att visst krigssjukhus kan ställas till förfogande för mottagande av tuberkulospatienter, därest det visar sig att utrymmena inom länslasarettet och sjukstugan i Follingbo icke förslå, finner jag mig böra tillstyrka, att gamla S:t Olofs sjukhus överföres från medicinalstyrelsens till lantförsvarets förvaltning samt — i huvudsaklig överensstämmelse med vad arméförvaltningens fortifikationsstyrelse föreslagit — inredes till expeditionslokaler för VII. militärbefälsstaben. Jag utgår från att därvid centraldispensären beredes plats i förutnämnda baracker. Då någon tid torde förflyta, innan dessa baracker iordningställts, men centraldispensären måste utrymma sina nuvarande lokaler så snart byggnadsarbetena igångsättas i gamla S:t Olofs sjukhus, kan det möjligen bli erforderligt att under en kortare övergångstid bereda dispensären provisoriska lokaler. Enligt vad från försvarets sjukvårdsförvaltning upplysts kan detta ske i en barack, avsedd för Gotlands artillerikår. De ändringsarbeten, som kunna bli erforderliga i denna barack, böra med hänsyn till den korta tid, under vilken baracken skall utnyttjas för ifrågavarande ändamål, begränsas till det oundgängligen nödvändiga. Kostnaderna härför torde få bestridas från den å staten för arméförvaltningens delfond av försvarsväsendets fastighetsfond upptagna posten till reparations- och underhållskostnader m. m.

Föreliggande kostnadsberäkningar med avseende å erforderliga ändrings- och istandsättningsarbeten i sjukhusbyggnaden ha icke givit mig anledning till erinran. För ändamålet torde sålunda ett belopp av 132 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 böra beräknas för nästa budgetår.

Förutnämnda baracker böra placeras på sådant sätt, att lämplig användning under fred möjliggöres. Från Gotlands läns landstings sida har uttalats ett önskemål, att barackerna måtte placeras på en landstinget tillhörig tomt nära nya S:t Olofs sjukhus för användning för sjukhusändamål. Häremot synes ur ekonomisk synpunkt intet vara att från kronans sida erinra. Frågan om den ersättning, som härför finnes böra erläggas av landstinget, lär få av Kungl. Maj:t upptagas till prövning. Därest barackerna förläggas och utnyttjas på avsett sätt, torde de icke böra upptagas till redovisning

under försvarsväsendets fastighetsfond utan medel för ändamålet anvisas å riksstaten. Ehuru dessa medel närmast äro att hänföra till femte huvudtiteln, har jag intet att erinra mot att anslag för ändamålet upptages under fjärde huvudtiteln och äskar i annat sammanhang — på grundval av genom arméns fortifikationsförvaltning verkställd kostnadskalkyl — ett reservationsanslag av 132 000 kronor för ändamålet för budgetåret 1944/45. Den för femårsperioden 1942/47 för försvarsväsendet gällande ekonomiska ramen bör dock belastas endast med så stor del av kostnaderna, som skulle ha belastat nämnda ram, om medlen anvisats å kapitalbudgeten, d. v. s. hälften av de på grundval av prisläget den 1 juli 1941 beräknade kostnaderna, eller 57 500 kronor.

På Kungl. Maj:t torde ankomma att i samband med blivande dispositionsbeslut utfärda de närmare bestämmelser, som betingas av överförande från medicinalstyrelsens till lantförsvarets förvaltning av gamla S:t Olofs sjukhus samt rörande förläggningen av evakueringsbarackerna. I fråga om ändringsarbetenas utförande bör särskilt uppmärksammas vad byggnadsstyrelsen och riksantikvarieämbetet anfört beträffande dessa arbetens ställande under kontroll av vederbörande länsantikvarie. Evakueringsbarackerna böra lämpligen stå under medicinalstyrelsens tillsyn och uppföras genom denna myndighets försorg.

Ordnande av förläggningen å pansarskjutfältet på Utö. Sedan riksdagen på förslag av Kungl. Maj:t i propositionen 1943:318 anvisat medel (riksdagens skrivelse nr 406) för förvärfv av mark för skjutfält för Göta pansarlivgarde och Södermanlands pansarregemente å Utö i Stockholms skärgård, har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* i skrivelse den 15 november 1943 inkommit med förslag till vissa byggnadsarbeten å skjutfältet.

Av skrivelsen inhämtas i huvudsak följande.

Enligt av styrelsen uppgjort program för de för förläggningen å skjutfältet erforderliga byggnadsåtgärderna hade utrymme beräknats för 120 värnpliktiga jämte befäl. Därjämte hade bostäder planerats för viss fast anställd tillsynspersonal samt för husmoder och köksbiträden. I byggnadsprogrammet hade vidare inrymts marketenteri, sjukstuga, expeditionsbyggnad, varmgarage- och förrådsutrymmen samt verkstadsbyggnad m. m. Ytterligare hade ansetts erforderligt, att en skolskjutningsbana samt en luftvärnsskjutbana anlades å skjutfältet. Genom på platsen företagen utredning hade utrönts, att å skjutfältet befintliga byggnader icke kunde tillgodogöras vid ordnandet av ifrågasvarande förläggning. Vid utformningen av programmet för erforderliga nybyggnader hade två förslag uppgjorts — alternativ I och alternativ II — för vilka kostnaderna enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats till respektive 1 299 000 kronor och 1 130 000 kronor. Enligt alternativ I skulle byggnaderna givas en mera permanent prägel och förläggningsbyggnaderna utrustas med centralvärme, medan enligt alternativ II byggnaderna skulle uppföras såsom baracker ställda på plintar och med kaminuppvärmning. Enär Utö ej vore elektrifierat, inginge i båda alternativen en post å 97 000 kronor för elektriska ledningar, av vilket belopp större delen eller cirka 70 000 kronor belöpte å en högspänningsledning från närmast belägna uttagspunkt samt återstoden på transformatorstation och serviceledningar. Med hänsyn till förläggningsens permanenta karaktär hade styrelsen ansett sig böra förordna, att alternativ I komme till utförande trots de därmed förenade högre anläggningskost-

naderna, helst som dessa enligt styrelsens mening komme att uppvägas av att de årliga kostnaderna för såväl underhåll som bränsleförsörjning bleve icke oväsentligt lägre. — I detta sammanhang har fortifikationsstyrelsen jämväl äskat ett belopp av 68 000 kronor för anskaffande av maskinell utrustning till den föreslagna verkstadsbyggnaden.

I utlåtande den 8 december 1943 har *arméchefen*, under åberopande av att trupp beräknades bliva förlagd till Utö i det närmaste året runt, tillstyrkt alternativ I.

Vid ärendets beredning inom försvarsdepartementet befanns anledning föreligga att undersöka möjligheterna att, bland annat genom ianspråktagande av statens arbetsmarknadskommission tillhöriga baracker, ordna en för sitt ändamål fullt användbar förläggning till avsevärt reducerad kostnad. Sedan en i anslutning härtill inom försvarsdepartementet upprättad promemoria remitterats till *arméns fortifikationsförvaltning*, har ämbetsverket med skrivelse den 25 januari 1944, efter förnyad utredning i ämnet, ingivit ytterligare två förslag rörande förläggningens ordnande. Enligt det ena förslaget, benämnt alternativ III, skulle tolv av arbetsmarknadskommissionens 12-mannabaracker komma till användning — för vilka kommissionen emellertid betingat sig en hyresersättning av 4 000 kronor per barack — medan det andra förslaget, alternativ IV, utformats enligt i stort sett samma principer som det förut framlagda billigaste alternativet. I båda förslagen hade emellertid vissa förenklingar vidtagits. Sålunda hade fortifikationsförvaltningen utgått från att med uppförande av särskild verkstadsbyggnad tills vidare kunde anstå, i samband varmed vissa verkstadsutrymmen föreslagits bliva anordnade i anslutning till varmgaraget. Vidare hade särskild byggnad för handräkningspersonal ansetts kunna utgå ur byggnadsprogrammet, enär dylik personal funnits böra rekryteras från orten. Slutligen hade vissa förenklingar i fråga om avloppssystemet samt väg- och planeringsarbeten m. m. ansetts möjliga. Kostnaderna hade därigenom kunnat nedbringas till — enligt prisläget den 1 juli 1941 — 965 000 kronor enligt alternativ III och 910 000 kronor enligt alternativ IV. Att sistnämnda alternativ ställde sig mindre kostsamt än alternativ III sammanhänge dels med den av arbetsmarknadskommissionen begärda ersättningen för barackerna, dels ock med att kostnaderna för vissa inredningsarbeten samt för transport och uppmontering av barackerna av fortifikationsförvaltningen beräknats till i runt tal 5 700 kronor per barack eller således till sammanlagt 68 400 kronor. Härtill komme även att kostnaderna för underhåll och uppvärmning av tolv baracker bleve högre än motsvarande kostnader för ett färre antal större baracker.

*Departements-
chefen.*

Förslaget att för kronans räkning förvärva vissa delar av Utö i Stockholms skärgård för anläggande av pansarskjutfält framlades för riksdagen först sedan en noggrann utredning givit vid handen, att ett för ändamålet lämpligt område icke för rimliga kostnader stode att uppbringa på fastlandet inom sådant avstånd från respektive förläggningssorter att det kunde utnyttjas av såväl Göta pansarlivgarde som Södermanlands pansarregemente. Vid tidpunkten för framläggandet av proposition i ämnet förelåg ännu icke tillfreds-

ställande utredning rörande erforderlig bebyggelse å skjutfältet. Det stod emellertid klart, att viss bebyggelse — barackförläggning, varmgarage m. m. — kunde bli ofrånkomlig. Vederbörande militära myndigheter räknade emellertid med användning av skjutfältet huvudsakligen under tiden juli—december, varför någon mera permanent förläggning icke ansågs bli nödvändig. Sedermera har frågan om Utöförläggningens ordnande kommit i ett nytt läge såtillvida som man inom arméledningen numera räknar med en intensivare användning av skjutfältet än tidigare. Sålunda beräknas olika utbildningskontingenter från Göta pansarlivgarde och Södermanlands pansarregemente avlösa varandra under tiden juli—mars, varjämte viss pansarvärns- och luftvärnsutbildning för Stockholms garnison i dess helhet avses att förläggas till detta skjutfält. Som en följd härav har räknats med att trupp kommer att bli förlagd till Utö i det närmaste året runt.

Då ifrågavarande förslag innebär en rationellare användning av skjutfältet och medför fördelar ur utbildningssynpunkt, torde i och för sig intet vara att erinra mot att bebyggelsen på skjutfältet anordnas från dessa utgångspunkter. En förutsättning måste dock vara, att kostnaderna kunna hållas inom skäliga gränser.

Bebyggelsen bör sålunda anordnas så, att den även under vintermånaderna erbjuder en ändamålsenlig förläggning för utbildningstrupp och för erforderligt befäl m. m. Å andra sidan har jag icke ansett mig kunna godtaga något av de först framlagda förslagen till förläggningens ordnande, vilka förslag enligt min mening erhållit en onödigt kostnadskrävande utformning. Sedan fortifikationsförvaltningen på mitt uppdrag i olika repriser vidtagit nedskärningar och inskränkningar i de ursprungliga förslagen, kan jag — ehuru kostnaderna alltjämt synas höga — i stort sett godtaga det såsom alternativ IV framlagda förslaget. Vissa avvikelser synas emellertid motiverade. Sålunda torde, i avvaktan på erfarenheter rörande den lämpligaste lösningen av frågan om handräckningspersonal för matinträttningen, ifrågasatt byggnad för kvinnlig kökspersonal icke nu böra uppföras. Om det visar sig att dylik personal icke kan erhållas från orten, bör tills vidare värnpliktig handräckningspersonal tagas i anspråk för ändamålet. För husmoder torde utrymme provisoriskt kunna beredas i någon av de övriga byggnaderna.

Då särskild verkstadsbyggnad icke avses bli uppförd, böra medel för verkstadsutrustning icke anvisas. På sådan anskaffning belöpande kostnader torde få bestridas från till arméns förfogande för materielanskaffning stående anslag.

Utö har icke tillgång till elektrisk kraft. Frågan om framdragande av elektrisk serviceledning till Utö har varit föremål för särskild utredning. Vissa svårigheter, bland annat för reparationsverksamheten, torde bli ofrånkomliga, om elektrisk kraft från fastlandet icke kan tillhandahållas förläggningen. Anskaffnings-, montage- och driftkostnader för därvid erforderligt generatoraggregat skulle vidare enligt vad den verkställda utredningen givit vid handen uppgå till så höga belopp, att en dylik lösning icke på längre sikt blir ekonomiskt fördelaktig. Då det även ur allmänna synpunkter är önskvärt, att Utö elektrifieras, och då under hand erfarits, att vattenfallsstyrelsen torde vara villig att bidra med upp till hälften av kost-

naderna för en högspänningsledning, vill jag för egen del tillstyrka, att medel i detta sammanhang i enlighet med myndigheternas förslag beräknas för elektrifieringen. Fördelarna härav för bygden äro uppenbara, då jag förutsätter att privata företagare på Utö skola beredas tillfälle att på vanligt sätt — mot deltagande i kostnaderna — få tillgodogöra sig den elektriska kraften. Möjligheter torde sålunda förefinnas, att kronans kostnader för elektrifieringen framdeles kunna nedbringas.

Genom beslut den 12 november 1943 medgav Kungl. Maj:t, att tills vidare en skogvaktare finge vara anställd för pansarskjutfältet på Utö. Denne befattningshavare avses komma att användas även för andra arbetsuppgifter, såsom tillsyn av förråd o. dyl. Då någon lämplig bostad för befattningshavaren icke kunnat uppbringas på ön, torde i detta sammanhang medel böra beräknas för en ny bostadsbyggnad. Kostnaderna härför ha upptagits till 18 000 kronor. Såsom av handlingarna i ärendet framgår, ingår i det av fortifikationsförvaltningen förordade byggnadsprogrammet dessutom ytterligare en bostadsbyggnad, för en skjutfältsunderofficer. Kostnaderna härför ha beräknats till 33 000 kronor. Då sådan befattningshavare med hänsyn till den avsedda användningen av skjutfältet måste finnas anställd och bör året om vara bosatt på Utö, har jag intet att erinra mot förslaget i denna del.

Under återopande av det anförda och med godtagande i huvudsak av arméns fortifikationsförvaltnings kostnadskalkyler beräknar jag kostnaderna för ordnande av förläggningen å pansarskjutfältet på Utö till i runt tal 870 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

VERKSTÄDER M. M.

Översyn av tygstationer och truppförbandens tygverkstäder. I sin skrivelse angående medelsbehoven för budgetåret 1944/45 har arméförvaltningen bland annat framhållit behovet av översyn av tygstationer och truppförbandens tygverkstäder samt i detta sammanhang anfört, att vissa utredningar i ämnet för det dåvarande påginge.

I skrivelse den 3 februari 1944 ha sedermera *arméförvaltningens tygavdelning* och *arméns fortifikationsförvaltning* till behandling upptagit frågan om reparationsverksamhetens bedrivande vid Älvsborgs regemente och därom anfört i huvudsak följande.

Lokaler för förbandets motorfordonsservice hade förhyrts i gamla brandstationen i Borås. Då planer föreläge att på brandstationstomten uppföra ny posthusbyggnad, vartill 1942 års riksdag anvisat medel, hade kontraktet rörande servicelokalerna löpt med endast en veckas uppsägningsfrist. Sedan Kungl. Maj:t den 5 november 1943 lämnat tillstånd till igångsättande av arbetena med den nya posthusbyggnadens uppförande, hade hyreskontraktet uppsagts till den 1 februari 1944, varför omedelbara åtgärder för ett provisoriskt lösande av verkstadsfrågan för förevarande förband måst vidtagas. Sålunda hade en del av regementets varmgarage måst tagas i anspråk såsom motorfordonsverkstad och lokaler för batteriladdningar samt för reparation av kärror m. fl. hästfordon förhyras inom skilda delar av staden. Dessa åtgärder kunde emellertid allenast på ett mycket ofullständigt sätt

lösa förbandets verkstadsfråga, varför, såsom förhållandena numera utvecklat sig, uppförandet av ny serviceverkstad för regementet enligt arméförvaltningens tygavdelnings mening framstode såsom ett nödvändigt krav.

Arméförvaltningens tygavdelning hade emellertid numera påbörjat arbetet med översyn av reparationsverksamheten i dess helhet vid infanteriregementena, i vad densamma avsåge tygmateriel, och därvid i första hand ägnat sin uppmärksamhet åt reparationsverksamheten vid Älvsborgs regemente. Därvid hade tygavdelningen funnit, att denna verksamhet icke kunde betecknas såsom tillfredsställande ordnad. Sålunda saknades vid förbandet varje möjlighet till smidesarbeten i samband med reparation av vagnar, kärror och slädfordon m. m. Sadelmakeriet vore provisoriskt inrymt i en barack och förråd för bilackumulatörer med anordningar för underhållsladdning av desamma saknades helt. Beträffande den snickerirörelse, som i skilda lokaler bedreves av intendentur- och kasernvårdsavdelningarna vid regementet, syntes det lämpligt att i samband med uppförande av ny serviceverkstad vid regementet åstadkomma den centralisering, som vore avsedd att förr eller senare komma till stånd. Vapenverkstaden, som lämpligast bedreve sin verksamhet i anslutning till vapenförrådet, syntes däremot böra kvarbliva i sin nuvarande lokal.

Med hänsyn till sålunda föreliggande förhållanden hade arméförvaltningens tygavdelning funnit, att frågan om ny serviceverkstad vid Älvsborgs regemente borde lösas i samband med frågan om koncentrerings av tygverkstadsdriften vid förbandet och därför uppgjort förslag till en ny tygverkstad för regementet i enlighet med en skrivelsen bifogad ritning. Verkstadsbyggnaden omfattade reparationshall med smedja, målarverkstad med sprutmålningsbox, snickarverkstad, sadelmakarverkstad, laddningsrum för bilackumulatörer, reservdels- och verktygsförråd, verkstadsexpedition samt mat- och klädrum för personalen jämte erforderliga tvätt- och toalettanordningar.

Kostnaderna för den nya tygverkstaden hade av arméns fortifikationsförvaltning enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats till 265 000 kronor, motsvarande enligt prisläget den 1 juli 1943 304 000 kronor.

Av årets statsverksproposition, kapitalbudgeten: bil. 2, framgår, att arméförvaltningen — som i sin skrivelse den 10 februari 1943 för femårsperioden 1942/47 beräknat ett belopp av 10 000 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 för uppförande av verkstäder — i sina medelsäskanden för nästa budgetår till närmare behandling upptagit vissa verkstadsfrågor till en sammanlagd kostnad av 4 067 000 kronor, varav 450 000 kronor för översyn av tygverkstäderna vid vissa närmare angivna förband. I samband därmed anmälde arméförvaltningen, att inom ämbetsverkets tygavdelning ytterligare utredningar påginge rörande denna fråga. Efter hand som utredningarna slutfördes hade ämbetsverket för avsikt att till Kungl. Maj:t inkomma med därav föranledda förslag.

Det nu framlagda förslaget rörande anordnande av tygverkstad vid Älvsborgs regemente har närmast aktualiserats på grund av det överhängande behovet av ny serviceverkstad för motorfordon vid förbandet. Då enligt den företagna utredningen tygreparationstjänsten i dess helhet vid förbandet synes vara i stort behov av rationalisering, finner jag det välbetänkt, att i detta sammanhang medel beräknas för helt ny tygverkstad. Verkstaden avses bliva förlagd å regementets mark och omfatta i princip all erforderlig verk-

Departements-
chefen.

stadsrörelse med undantag för vapenverkstaden. I enlighet med ämbetsverkens kalkyler synes medelsbehovet kunna beräknas till 265 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

Jag tillstyrker sålunda, att ett belopp av 265 000 kronor beräknas för ändamålet för budgetåret 1944/45. Beloppet bör givetvis belasta den ram av 10 000 000 kronor, som enligt vad i det föregående anförts beräknats för verkstadsändamål under femårsperioden 1942/47.

BOSTÄDER.

Personalbostäder vid garnisonssjukhusen. För vård av försvarsväsendet tillhörande personal, som är i behov av sjukhusvård och icke lämpligen kan vårdas vid eget truppförband eller å specialsjukhus, finnas inrättade statliga garnisonssjukhus å de större garnisonsorterna, nämligen i Karlsborg, Skövde, Eksjö, Linköping, Sollefteå och Boden.

Dessutom finnas i Stockholm särskilda avdelningar för meddelande av sjukvård åt personal, tillhörande Stockholms garnison m. m.

Enligt därom träffade överenskommelser mellan kronan och vederbörande landsting mottagas vid förstnämnda sex sjukhus till vård och för poliklinisk undersökning och behandling även civila sjuka, som tillhöra respektive landstingsområden. Härför erlägga landstingen enligt nämnda överenskommelser viss ersättning per underhållsdag. I denna ersättning ingår icke gottgörelse för ny-, om- och tillbyggnader samt större reparationer. Sådana byggnadsföretag skola bli föremål för gemensamma beslut av kronan och landstinget.

Såsom närmare framgår av propositionen 1943:64 angående om- och tillbyggnad av garnisonssjukhuset i Boden har fråga uppkommit om revision i enhetliggörande riktning av nämnda överenskommelser. I detta hänseende pågå för närvarande underhandlingar med vederbörande landsting.

Till grund för den utökning av garnisonssjukhuset i Boden, varom förslag framlades i den nyssnämnda proposition, ligger en utredning, som verkstälts under ledning av ledamoten av riksdagens andra kammare J. E. G. Fast såsom med stöd av Kungl. Maj:ts beslut den 5 december 1941 särskilt tillkallad sakkunnig. — Utökningen av sjukhuset har påkallats av att vissa mottagnings- och arbetsavdelningar varit otillräckliga för det militära sjukvårdsbehovet. Även med hänsyn till det växande civila vårdbehovet har en utvidgning funnits önskvärd. Genomförandet av det i propositionen framlagda förslaget möjliggör för Norrbottens läns landsting att få till stånd ett centrallasarett för länet. Byggnadskostnaderna skola enligt vissa grunder fördelas mellan kronan och landstinget.

Som framgår av riksdagens skrivelse 1943:337 har riksdagen i anledning av nämnda proposition dels beslutat att garnisonssjukhuset i Boden skall utbyggas inom vissa angivna riktlinjer inom ramen för en kostnad, såvitt angår statsverket, av 1 585 000 kronor, dels ock bemyndigat Kungl. Maj:t att med landstinget träffa härav erforderligt avtal rörande de ekonomiska och rättsliga frågorna.

I den förutnämnda utredningen rörande om- och tillbyggnad av garnisons-sjukhuset i Boden framhölls bland annat, att anordnande av erforderliga personalbostäder för befattningshavarna vid sjukhuset utgjorde en ovillkorlig förutsättning för den av utredningen förordade om- och tillbyggnaden. Utredningen erinrade, att denna bostadsfråga vore föremål för särskild utredning inom arméförvaltningens fortifikations- och sjukvårdsstyrelser.

Sedan emellertid arméförvaltningens fortifikations- och sjukvårdsstyrelser i skrivelse den 15 september 1942 hemställt, att denna utredning måtte anförtros åt förenämnde sakkunnige, som jämväl borde överväga frågan om uppförande av personalbostadsbyggnader vid övriga garnisonssjukhus, fann Kungl. Maj:t genom beslut den 25 september 1942 gott uppdraga åt Fast, att skyndsamt företaga utredning i de avseenden som av styrelserna angivits. Utredningsmannen skulle äga att hos fortifikations- och sjukvårdsstyrelserna, egnahemsstyrelsen och vederbörande landstings förvaltningsutskott göra framställning om utseende av vardera en representant att deltaga i utredningen.

I överensstämmelse härmed har utredningen under ledning av Fast utförts av följande personer, nämligen översten i fortifikationskårens reserv, friherre C. A. G. Fock (representant för arméförvaltningens fortifikationsstyrelse), regementsläkaren vid garnisonssjukhuset i Boden A. G. W. Engel (representant för sjukvårdsstyrelsen), direktören T. Y. Delin (representant för egnahemsstyrelsen), ledamoten av riksdagens första kammare E. A. Hage och landstingsdirektören H. Nycander (representant för Norrbottens läns landsting), kommunalnämndsordföranden J. F. Strandlund (representant för Västernorrlands läns landsting) samt landstingsdirektören S. E. C. von Hofsten (representant för Skaraborgs läns landsting).

I utredningens överläggningar har vidare deltagit landstingsdirektören H. Molander, Härnösand.

Med skrivelse den 30 november 1943 har den sakkunnige med bifogande av ritningar m. m. överlämnat betänkande rörande anordnande av personalbostäder vid garnisonssjukhusen.

Över betänkandet ha utlåtanden avgivits av arméförvaltningens intendentur- och civila departement samt fortifikations- och sjukvårdsstyrelser, 1940 års militära byggnadsutredning, försvarets bostadsanskaffningsnämnd, medicinalstyrelsen och centrala sjukvårdsberedningen. Härjämte ha yttranden avgivits av förvaltningsutskotten i Norrbottens läns och Skaraborgs läns landsting, Sveriges läkarförbund, Svensk sjuksköterskeförening, Svenska lasarettsläkareföreningen och Försvarsverkens civila personals förbund.

Föreliggande utredning.

ALLMÄNNA SYNUNKTER.

I omförmälda betänkande har anförts i huvudsak följande.

a. Personal för vilken bostäder böra beredas. Den vid garnisonssjukhusen tjänstgörande personalen vore till större delen redovisad under sjukhusens avlöningsanslag. Till en mindre del, nämligen såvitt avsåge vissa läkare, vore personalen uppförd å personalförteckningen för fältläkarkåren, nämligen

truppförbandsläkare, vilka vid sidan av denna tjänst uppehölle befattning såsom läkare vid garnisonssjukhus. Sistnämnda personalkategori hade icke ansetts böra komma i fråga till erhållande av bostäder. Utredningen hade således räknat med att endast den personal, som åtnjöte avlöning från garnisonssjukhusens avlöningsanslag, borde tagas i beaktande vid bostadsbehovets bedömande. Beträffande garnisonssjukhuset i Boden hade utredningen räknat med den personaluppsättning, som angivits i bilaga till arméförvaltningens civila departements samt fortifikations- och sjukvårdsstyrelsens utlåtande över det till grund för propositionen 1943: 64 liggande sakkunnigförslaget.

b. Formen för bostadsbehovets tillgodoseende. Då utredningen med ledning av i propositionen 1943: 70 uppdragna riktlinjer haft att bedöma utvägarna för bostadsbehovets tillgodoseende, hade i första hand undersökts, huruvida förhållandena på respektive tjänstgöringsorter varit sådana, att de av departementschefen i nämnda proposition angivna förutsättningarna för ett statligt initiativ i bostadsfrågan kunnat anses föreligga. Härvid hade utredningen, vars representant för egnahemsstyrelsen inginge i bostadsanskaffningsnämnden, efter delfående av de undersökningar som nämnden verkställt och på grundval av egna iakttagelser ansett sig kunna konstatera, att å de orter, varest garnisonssjukhusen förlagts, såsom regel sådana förhållanden vore rådande, som enligt de av departementschefen anförda riktlinjerna lämnade rum för statligt stöd i en eller annan form för den ifrågasatta bostadsbebyggelsen.

Vad beträffade valet mellan olika sådana former vore att märka, att garnisonssjukhusen ur allmän sjukvårdssynpunkt intoge i stort sett samma ställning som de av kommuner och landsting ägda civila sjukvårdsinrättningarna. Patientbeståndet och kraven på sjukvårdspersonalen vore väsentligen desamma beträffande båda typerna av sjukhus. Detta förhållande talade för att personalen vid de militära sjukvårdsinrättningarna i avseende å bostäder behandlades på samma sätt som personalen vid landstingssjukhusen.

Landstingens normer för beredande av bostäder åt sjukhuspersonal innebure såsom regel, att större delen av personalen erhöile tjänstebostäder i egentlig mening, medan allenast ett mindre antal befattningshavare hänvisades att söka bostäder å den allmänna hyresmarknaden på orten. En differentiering av tjänstebostäderna eftersträvades såtillvida, att bostäder inom själva sjukhuskroppen ansåges böra ifrågakomma endast för operations- och viss annan personal, medan för huvuddelen av personalen avsåges bostäder i personalbostadsbyggnader inom eller i närheten av sjukhusområdet. Efter dessa riktlinjer hade bostadsbehovet ansetts böra tillgodoses vid exempelvis det blivande samarbetssjukhuset i Karlskrona (jfr propositionen 1943: 207). Undersökning hade givit vid handen, att någon egnahemsbebyggelse i föreliggande fall icke kunde genomföras, väsentligen på grund av att huvuddelen av den personal, varom här vore fråga, med hänsyn till sjukhusdriftens behöriga gång måste beredas bostad inom eller i omedelbar närhet av respektive sjuk-

hus. Här berörda befattningshavare kunde icke intresseras för någon ekonomisk insats för anskaffande av egen bostad.

I anslutning till det anförda och med beaktande av de av departementschefen i propositionen 1943: 70 angivna riktlinjerna hade utredningen räknat med att tjänstebostäder i egentlig mening skulle komma till användning för mötande av det i förevarande sammanhang aktuella bostadsbehovet.

Beträffande frågan vilka befattningshavare, som borde beredas tjänstebostäder, finge utredningen framhålla följande. För operations- och viss annan jourpliktig personal vid sjukhusen förefunnes i viss utsträckning bostäder inom vederbörlig sjukhusbyggnad eller ock hade dylika projekterats i föreliggande förslag till ny- eller ombyggnad. Övrig sjukhuspersonal borde i princip beredas tjänstebostäder, dock att en mindre del av sjukhuspersonalen torde böra hänvisas till att anskaffa bostad i den allmänna hyresmarknaden å orten. Vid beräkandet av denna sistnämnda personals storlek hade hänsyn tagits till förhållandena å hyresmarknaden på respektive tjänstgöringsort.

c. Bostadsstandard m. m. Vid bedömandet av denna fråga hade utredningen uppdelat personalen i tre kategorier, nämligen läkarpersonal, övriga manliga befattningshavare samt kvinnlig personal.

Vad först beträffade bostadsstandarden för *läkare* hade utredningen räknat med två skilda grupper, nämligen chefläkare, närmast motsvarande lasarettsläkare vid civila sjukvårdsinrättningar, och underläkare. Chefläkarepersonalen vore i löneavseende hänförd till lönegrad Ca 26 i militära avlöningsreglementet. Enligt de normer, som gällde för bedömandet av bostadsstandard för militära och civilmilitära beställningshavare, skulle för dessa läkare ifrågakomma en bostadsstandard av 5 rum, kök och hembiträdesrum. Utredningen ansåge sig emellertid böra förorda en något högre standard, innebärande 6 rum, kök och hembiträdesrum. Då läkarna i fråga med avseende å arbetsuppgifter och ansvar intoge samma ställning som lasarettsläkare vid civila sjukhus hade utredningen funnit det påkallat att i någon mån jämkä den för garnisonssjukhusens läkare i chefsställning ifrågakommande bostadsstandarden i riktning mot den i och för sig mycket höga standard, som förekomme vid av landsting ägda sjukhus. Utredningen hade särskilt ansett sig böra beakta ett från läkarhåll framfört önskemål att vederbörande befattningshavare bereddes tillgång till ett rum, som bland annat kunde användas för studier, forskningsarbeten och övrigt i samband med tjänsten förekommande hemarbete.

Ehuru den sålunda för läkare i chefsställning vid garnisonssjukhusen ifrågasatta bostadsstandarden vore något högre än den som av 1940 års civila byggnadsutredning tillämpats vid på senaste tid uppförda statliga sinnessjukhus, ville dock utredningen framhålla, att ytinnehållet i de förordade läkarbostäderna endast i ringa mån avveke från vad som medgivits av byggnadsutredningen och vore väsentligt lägre än vad fallet vore vid landstingssjukhusen. För nu ifrågavarande bostäder hade utredningen sålunda räknat med en golvyta av 178 kvadratmeter.

Vad härefter anginge *underläkarna* finge utredningen till en början framhålla, att den underläkarpersonal, för vilken bostäder ansåges böra ifrågakomma, innehade anställning såsom extra bataljonsläkare med avlöning enligt lönegraden MEx 22 i militära icke-ordinariereglementet och närmast motsvarade andre underläkare vid civila sjukhus. Beträffande hithörande personals bostadsstandard hade utredningen sökt anslutning till de normer, som på senare år tillämpats vid uppförande av personalbostäder för landstingslasaretten, samt till de synpunkter, som anförts i betänkande rörande de yngre sjukhusläkarnas avlönings-, arbets- och bostadsförhållanden (SOU 1942: 4). På grundval härav hade utredningen stannat vid att föreslå, att bostäderna för ifrågavarande underläkare skulle omfatta 3 rum, kök och hembiträdesrum med en golvyta av 100 kvadratmeter.

För *övrig manlig personal*, nämligen maskinister och eldare, hade utredningen räknat med en standard, omfattande 2 rum och kök med en golvyta av 52 kvadratmeter.

Den kvinnliga personalen hade ur den synpunkt, varom här vore fråga, uppdelats på sköterskepersonal och övrig kvinnlig personal (biträden av olika slag).

Av sköterskepersonalen hade *husmödrar* ansetts böra beredas dubblett med en golvyta av omkring 41 kvadratmeter. För *avdelningssköterskor och motsvarande befattningshavare* beräknades enkelrum med en golvyta av 20 kvadratmeter.

För *assistent-sköterskor* hade beräknats enkelrum med en golvyta av 15,3 kvadratmeter.

I avseende å bostadsstandarden för *sjukhusbiträden och med dem likställda befattningshavare* vore att märka följande. Denna personalkategori hade vid landstingssjukhusen såsom regel hittills beretts endast delat rum. Från vederbörande personalorganisationer hade dock krav framförts på att dessa anställningshavare skulle erhålla eget rum och dessa krav hade i princip biträts av sjukhusens huvudmän i den mån nya bostäder komme till uppförande. För en sådan ståndpunkt talade ock önskvärdheten av att sjukhusbiträden och med dem likställda kvarstannade i sina anställningar under längre tid än som nu vore fallet. På grund av bland annat den nuvarande låga bostadsstandarden vore nämligen omsättningen av denna personal mycket stor, vilket vore till förfång för sjukhusarbetets kontinuitet och effektivitet. På senare tid påtalade svårigheter att erhålla och i tjänst bibehålla biträdespersonal vid landets sjukvårdsinrättningar torde i ganska avsevärd utsträckning vara att hänföra till den låga bostadsstandard som hittills ifrågakommit för denna personal. Med hänsyn till de anförda synpunkterna hade utredningen ansett sig böra räkna med att även sjukhusbiträdena och med dem i löneställning likställda befattningshavare skulle erhålla eget mindre rum. I anslutning härtill hade utredningen för dessa bostäder beräknat en golvyta av 9,2 kvadratmeter. För att bereda äldre biträden en uppmuntran och ökad trevnad vore det lämpligt att ett mindre antal biträdesrum gjordes något större och erhöles en golvyta av 11,4 kvadratmeter.

Den enda kategori anställningshavare, som borde erhålla allenast delat rum, vore *sjukvårdseleverna*, vilka till visst mindre antal förekomme vid varje garnisonssjukhus. Elevrummen upptog en golvyta av 15,3 kvadratmeter.

Bostadshusens källarvåningar upptog bland annat erforderliga skyddsrum, förråd, badrum och samlingssal. Familjebostäderna ägde tillgång till gemensam tvättstuga.

**UTREDNINGENS FÖRSLAG TILL UPPFÖRANDE AV PERSONAL-
BOSTÄDER.**

1. Garnisonssjukhuset i Eksjö.

Chefläkaren hade upplyst, att några personalbostäder icke nu erfordrades vid detta sjukhus, varför utredningen icke räknat med uppförande av några bostäder därstädes.

2. Garnisonssjukhuset i Linköping.

Vid besök i Linköping hade utrönts att sjukhuset vore i trängande behov av förbättrade mottagningslokaler, efter vilkas tillkomst en genomgripande omdisposition av inom själva sjukhuskroppen belägna personalbostäder skulle kunna genomföras. Detta kunde i avsevärd mån beräknas påverka bedömandet av bostadsbehovet vid detta sjukhus. Med hänsyn härtill hade utredningen ansett det icke för närvarande vara lämpligt att planera uppförandet av särskilda personalbostäder vid detta sjukhus. Utredningen ansåge sig dock med anledning av gjorda iakttagelser böra framhålla betydelsen av att den ifrågasatta förbättringen av garnisonssjukhusets mottagningsavdelning med det snaraste komme till stånd, i samband varmed frågan om anordnande av personalbostäder vid detta sjukhus borde upptagas till prövning.

3. Garnisonssjukhuset i Sollefteå.

I Sollefteå förefunnes två sjukvårdsinrättningar, nämligen det till Väster- norrlands regemente anslutna garnisonssjukhuset, avsett för medicinska sjukdomsfall och länslasarettet för kirurgiska sjukdomsfall. Genom samarbetsavtal mellan kronan och landstinget vårdades även civila patienter å garnisonssjukhuset efter vissa i avtalet angivna ersättningsgrunder, medan militärpatienter vårdades å länslasarettet enligt landstingets legosängstaxa.

Nackdelarna av en dylik uppdelning av den medicinska och kirurgiska sjukvården på två olika institutioner låge i öppen dag. Än allvarligare framstode dessa nackdelar, då sjukvårdsinrättningarna vore belägna på avsevärt avstånd från varandra. Redan vid utredningens preliminära förhandlingar med representanterna för Väster- norrlands läns landsting påtalades dessa olägenheter. Dessa representanter hade sedermera för utredningen framhållit, att med hänsyn bland annat till anförda omständigheter landstinget övervägde en organisation av sjukvården i Sollefteå i riktning mot ett utvidgat samarbete mellan de militära och civila sjukvårdsintressena och en fullständig samman- slagning av de nuvarande skilda sjukvårdsinrättningarna i staden. Med för- målan att landstinget avsåge att hos huvudmannen för garnisonssjukhuset göra

framställning om en utredning i angivna hänseenden hade landstingets förvaltningsutskott förklarat, att utskottet med hänsyn till det läge, vari frågan om garnisonssjukhusets framtida ställning sålunda kommit, icke för närvarande vore berett att biträda vid uppförandet av personalbostäder vid sjukhuset i fråga.

Då det först under utredningens senare skede blivit fullt klart, att bostäder icke för närvarande borde komma till utförande vid detta sjukhus, hade utredningen uppgjort förslag till anordnande av bostäder vid sjukhuset, beräknat efter det bostadsbehov, som förefunnes med hänsyn till vid sjukhuset nu anställd personal. Detta förslag, som sålunda icke för närvarande borde komma till utförande, torde böra beaktas i samband med en eventuell utredning om utvidgat samarbete mellan staten och landstinget rörande sjukvården i Sollefteå.

4. *Garnisonssjukhuset i Karlsborg.*

Utredningen hade vid besök i Karlsborg fått den uppfattningen att garnisonssjukhuset inom en snar framtid borde underkastas en genomgripande ombyggnad. Då detta spörsmål helt naturligt på ett avgörande sätt påverkade frågan om anordnande av personalbostäder vid sjukhuset, hade utredningen vid sammanträde med representanter för Skaraborgs läns landsting, vilket vore ekonomiskt intresserat i sjukhuset, sökt utröna efter vilka riktlinjer sjukhusets byggnadsfråga borde bedömas. Härvid hade framkommit, att befolkningen i Karlsborg och närliggande kommuner fortfarande önskade äga tillgång till en sjukvårdsinrättning i Karlsborg.

Med hänsyn till de anförda förhållandena hade utredningen ansett sig icke kunna för statsmakterna utan vidare förorda, att personalbostäder nu komme till utförande vid garnisonssjukhuset. Utredningen hade emellertid låtit utarbeta skisser samt kostnadsförslag till anordnande av en personalbostadsbyggnad, vilken dimensionerats med tanke på de förhållanden, som nu rådde. Detta förslag torde i fråga om bostadsbehovet rätt väl överensstämma med vad som kunde erfordras efter sjukhusets omändring och modernisering. Frågan om ordnandet av personalbostäder vid garnisonssjukhuset i Karlsborg borde sålunda upptagas till slutlig prövning i samband med utredning rörande sjukhusets modernisering.

5. *Garnisonssjukhuset i Boden.*

a. *Antal befattningshavare för vilka bostäder borde beredas.* Såsom förut anförts hade utredningen beträffande antalet befattningshavare räknat med det personalbehov som uppskattats av arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse efter genomförandet av sjukhusets vid 1943 års riksdag beslutade utbyggnad. Detta antal framginge av följande sammanställning (inom parentes anges nuvarande antal):

Personalkategori	Antal
Läkare i chefsställning	7 (5)
Underläkare	11 (8)
Tandläkare	1 —
Tandtekniker	1 —
Kurator	1 —
Husmoder	1 (1)
Sköterskor	40 (20)
Assistentsköterskor	29 (17)
Sjukgymnaster	3 (2)
Elever	20 (20)
Biträden (i sjukvård)	119 (60)
" (i kök)	23 (17)
" (i tvätt)	— (6)
" (i städning)	6 (5)
" (fotografi)	1 —
Tvättförestånderska	— (1)
Köksföreståndarinna	1 (1)
Biträdande köksföreståndarinna	1 (1)
Kokerskor	4 (2)
Baderskor	5 (4)
Sömmerskor	— (2)
Telefonister	4 (2)
Sysselman	1 (1)
Bokhållare	1 (1)
Kameralbiträde	1 (1)
Expeditionsunderofficer	1 (1)
Kontorsbiträden	3 (2)
Skrivbiträden	5 (3)
Portvakter	2 (2)
Automobilförare	1 (1)
Trädgårdsmästare	1 (1)
Maskintvättare	— (1)
Maskinist	1 (1)
Eldare 1. klass	1 (1)
" 2. "	2 (2)
Summa	299 (192)

Med beaktande av de tidigare anförda synpunkterna hade utredningen räknat med att bostäder skulle uppföras för följande befattningshavare, nämligen 3 överläkare, 6 underläkare, 2 eldare, 1 husmoder, 26 sjuksköterskor, 20 assistentsköterskor, 20 elever, 82 biträden, 2 kokerskor, 1 biträdande köksförestånderska samt 1 reservsköterska. Följande personal beräknades erhålla bostad i redan befintliga bostäder vid sjukhuset, nämligen 1 maskinist, 4 sjuksköterskor, 8 assistentsköterskor, 11 biträden, 2 kokerskor samt 1 köksförestånderska, medan 9 sjuksköterskor beräknades erhålla bostäder i en projekterad personalvåning inom det ombyggda sjukhuset. Genom denna anordning bereddes all jourtjänstpliktig personal bostad inom sjukhuskroppen. Återstående personal beräknades erhålla bostäder i den allmänna hyresmarknaden.

b. Erforderliga byggnader m. m. För det angivna antalet befattningshavare, vilka ansåges böra beredas bostäder i särskilt för ändamålet uppförda bostäder, beräknade utredningen följande bostadshus, nämligen 1 för överläkare, 1 för underläkare, 1 för sjuksköterskor, 1 för assistentsköterskor, 2 för biträden samt 1 för eldare, eller sålunda sammanlagt 7.

Dessa bostadshus föresloges sammanförda till ett tidigare för övningsändamål använt, kronan tillhörigt område omedelbart nordost om garnisonssjukhusets område. Enligt av de militära myndigheterna inhämtade upplysningar mötte icke hinder mot att området toges i anspråk för det nu ifrågasatta ändamålet.

Beträffande den närmare utformningen av bostadsbyggnaderna hänvisades till bilagda, av arkitekten N. Grep upprättade skissritningar jämte situationsplan. Byggnaderna avsåges skola uppföras med 1½-stens tegel jämte isoleeringsplattor.

Kostnaderna enligt nuvarande prisnivå beräknade utredningen på grundval av Greps kalkyler till 1 919 300 kronor. Efter 1939 års prisnivå beräknades samma kostnader till 1 476 400 kronor.

6. Garnisonssjukhuset i Skövde.

a. Antal befattningshavare för vilka bostäder borde beredas. Enligt statsmakternas beslut vid 1941 års riksdag skulle i Skövde uppföras ett nytt garnisonssjukhus. Sedan den ursprungliga planen för sjukhusets uppförande undergått vissa jämkningar beräknades sjukhuset vara färdigt att tagas i bruk från och med den 1 april 1944.

Det nya garnisonssjukhusets personaluppsättning framginge av följande sammanställning:

A. Ordinarie tjänstemän.

1 regementsläkare	lönegrad	Ca 26
3 sjuksköterskor	»	A 7

B. Personal med arvode.

1 sjukhusväbel	arvode	UO7
1 sjukgymnast	kronor	1 050

C. Vård- och ekonomipersonal.

2 kokerskor	lönegrad	MV 3
1 första biträde (i sömnad)	»	MV c
1 baderska	»	MV c
1 fotografibiträde	»	MV c
4 biträden (i kök)	»	MV d
6 biträden (i städning)	»	MV d
1 biträde (i matsalar)	»	MV d
15 biträden (i sjukvård)	»	MV d
1 biträde (telefonist)	»	MV d

D. Övrig icke-ordinarie personal.

2 extra bataljonsläkare	lönegrad	ME _x 22
1 maskinist	»	ME _o 10
1 husmoder	»	ME _o 9
1 köksförestånderska av 1. klass	»	ME _o 8
4 sjuksköterskor	»	ME _o 7
4 assistentsköterskor	»	ME _o 5
1 eldare av 2. klass	»	ME _o 5
2 skrivbiträden	»	ME _o 2
8 sjukvårdslever		

Med beaktande av de förut angivna principerna samt det prekära bostadsläget i Skövde ävensom i det nybyggda sjukhuset befintliga bostäder hade utredningen efter studier på platsen och konferenser med chefläkaren vid sjukhuset uppgjort följande byggnadsprogram. Bostäder uppfördes för sjukhusets regementsläkare och 2 extra bataljonsläkare. Vidare uppfördes bostäder för 7 sjuksköterskor, 3 assistentsköterskor, 11 biträden, 8 elever, 1 husmoder, 1 köksförestånderska, 2 kokerskor, 1 maskinist samt 1 eldare. För 1 assistentsköterska beräknades bostad skola beredas inom sjukhuset liksom för 2 barnmorskor, 2 biträden och 2 elever. Återstående personal beräknades skola beredas bostad å den privata hyresmarknaden. Ytterligare beräknade utredningen ett reservrum samt tvenne samlingsrum, det ena för sjuksköterskor och det andra för biträden och elever.

b. Erforderliga byggnader m. m. För de ovan förtecknade befattningshavare, vilka utredningen ansåge böra erhålla bostäder i särskilt för ändamålet uppförda bostadshus, beräknade utredningen följande byggnader, nämligen

1 för överläkare, 1 för underläkare, 1 för sjuksköterskor m. fl. samt 1 för biträden m. fl. eller sålunda 4 byggnader. Byggnaderna föresloges förläggas till det nya garnisonssjukhusets område, vilket ställdes till kronans disposition av Skövde stad och å vilket de förordade byggnaderna väl kunde rymmas. Ett av chefläkaren framställt önskemål, att dennes bostad skulle förläggas till plats utanför sjukhusområdet, hade utredningen icke ansett sig kunna biträda med hänsyn bland annat till önskvärdheten av att denne befattningshavare, i likhet med vad fallet vore vid så gott som samtliga civila sjukhus i riket, hade sin bostad i omedelbar närhet av sjukhuset. Härtill komme önskvärdheten av att bostadens uppvärmning kunde ske genom den gemensamma värmecentralen. Byggnadernas förläggning å garnisonssjukhusets område hade uppgjorts under hänsynstagande till att vissa baracker för sjukvårdsändamål planerades skola komma till utförande å sjukhusområdet.

Beträffande den närmare utformningen av byggnadsprogrammet hänvisade utredningen till av Grep uppgjord situationsplan och skissritningar.

Utredningen hade räknat med att byggnaderna med hänsyn till grundförhållandena på platsen och av sparsamhetsskäl skulle utföras i trä. Kostnaderna beräknades enligt nuvarande prisnivå till 560 000 kronor samt efter 1939 års prisnivå till 430 800 kronor.

**FÖRSLAG TILL FÖRDELNING AV KOSTNADERNA FÖR
UPPFÖRANDE AV PERSONALBOSTÄDER VID GARNI-
SONSSJUKHUSEN I BODEN OCH SKÖVDE.**

1. Allmänna synpunkter.

Utredningen hade haft att pröva huruvida och i vad mån i garnisonssjukhusen i Boden och Skövde ekonomiskt intresserade landsting borde bidra till finansieringen av de ifrågavarande bostadsbyggnaderna. Innan utredningen närmare inginge på de förhandlingar, som härutinnan förts med nämnda landsting, ville utredningen frambålla följande allmänna synpunkter.

Den personal, för vilken enligt de förordade riktlinjerna bostäder borde beredas, avlönades av medel under garnisonssjukhusens avlöningsanslag enligt

gällande statliga avlöningsreglementen och vore i allo likställd med statliga befattningshavare i allmänhet. Vid sådant förhållande syntes det ligga nära till hands att staten jämväl skulle helt sörja för befattningshavarnas bostadsbehov i den mån detta behov ansåges böra tillgodoses genom uppförande av tjänstebostäder. Härav framginge, att den uppfattning, enligt vilken vederbörande i sjukhusdriften intresserade landsting principiellt icke borde deltaga i finansieringen av ifrågavarande byggnadskostnader, hade vissa skäl för sig. Härjämte måste erinras om att enligt den princip, som låge till grund för beräkningen av Norrbottens läns landstings ersättningsskyldighet för vård av civila patienter å garnisonssjukhuset i Boden, inginge lönerna för de å sjukhusets stat upptagna befattningshavarna i det s. k. vårdkostnadsunderlag, vilket utgjorde den grundläggande faktorn för ersättningsskyldighetens bestämmande. Då tjänstebostadssystemet för vederbörande befattningshavare innebure, att denne å sin avlöning hade att vidkännas särskilt avdrag för bostadsförmånen, bleve resultatet att landstinget genom sitt deltagande i bestridandet av lönekostnaderna för befattningshavarna bidroge till statens inkomster av de ifrågakommande tjänstebostäderna. Då staten ensam ägde bestämma normerna för tjänstebostadsavdragen kunde det synas som om staten ensam kunde bestämma räntabiliteten å det i tjänstebostäderna investerade kapitalet. Ur nu anförda synpunkter torde det vara förklarligt att landsting, vilkas ersättningsskyldighet för vård av civila patienter å garnisonssjukhus normerats efter det system som kommit till uttryck i samarbetsavtalet mellan kronan och Norrbottens läns landsting, icke varit villiga att i någon större omfattning bidraga till finansieringen av uppförandet av tjänstebostäder av den art, varom här vore fråga. Av dessa skäl hade utredningen ej heller ansett sig kunna påyrka, att bidrag till finansieringen i fråga skulle utgå efter en sådan norm, att landstingen finge erlægga någon större del av byggnadskostnaderna.

Den av utredningen nu hävdade uppfattningen vunne jämväl stöd av följande förhållanden. Normerna för avdragen för tjänstebostäder inom försvarsväsendet, vilka tid efter annan varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet, vore av relativt gammalt datum och motsvarade icke en på räntabilitetskalkyler grundad uträkning av kostnaden för bostadsförmånens tillhandahållande, utan hade mera fått karaktären av ett efter skälighetsgrunder fixerat belopp. Till följd härav rådde stor ojämnhet i hyressättningen. Utredningen hade efter en genomgång av avdragsnormerna för sin del kommit till den uppfattningen, att en grundlig översyn av dessa inom en snar framtid måste anses påkallad. En dylik översyn hade emellertid utredningen icke ansett sig befogad eller kompetent att vidtaga, varför utredningen allenast velat framhålla detta förhållande. Nuvarande normer för tjänstebostadsavdragen vore icke tjänliga såsom en norm för beräkningen av räntabiliteten å det i bostäderna investerade kapitalet.

På grundval av överväganden av antydd art hade utredningen funnit, att något landstingens deltagande i kostnaderna för uppförande av här avsedda byggnader ur principiell synpunkt knappast kunde ifrågasättas. Mot denna slutsats borde emellertid göras den invändningen, att investeringsbehovet under rådande förhållanden framstode såsom särskilt betungande för statsverket i betraktande av de exceptionellt höga kostnaderna för byggnadsmaterialier och arbetslöner m. m. Ur denna synpunkt och då de byggnadsbehov, varom i denna utredning vore fråga, aktualiserats av sjukhusbyggnader, i vilka vederbörande landsting vore ekonomiskt intresserade, kunde skälighets-

hänsyn anföras till stöd för att de i nuvarande läge exceptionella investeringsanspråken på statsverket i någon mån lättades genom att landstingen påtoge sig en del av den kostnad för genomförandet av respektive byggnadsprogram, som kunde anses hänförlig till rådande krisförhållanden. Sett ur denna synpunkt förenklades det föreliggande problemet till en fråga om landstingens deltagande i finansieringen av de beräknliga »kristidskostnaderna» för byggnadernas uppförande. Detta syntes berättigat om hänsyn toges till att huvudmannen, som uppförde bostäderna, knappast kunde förväntas erhålla en skälig förräntning av byggnadskapitalet, även om hyressättningen framdeles komme att ske efter rationellare grunder än de som nu gällde.

Enligt det anförda vore grunden till landstingens ifrågasatta delaktighet i de kostnader, som överstege 1939 års byggnadskostnader, att söka i den omständigheten att byggnadernas huvudman, statsverket, icke kunde erhålla skälig förräntning av det i byggnaderna nedlagda kapitalet. Härav följde å andra sidan, att därest i en framtid staten skulle kunna erhålla en skälig förräntning å byggnadskapitalet, grunden för landstingens delaktighet i byggnadskostnaderna i viss mån rubbades. Utredningens representanter för statliga myndigheter hade därför enats om följande särskilda villkor:

Därest förräntningen — d. v. s. hyresinkomsten minskad med kostnaderna för administration, underhåll, reparationer, avskrivningar, bränsle, vatten, elektrisk ström, renhållning och sotning samt förekommande försäkringsavgifter och skatter — av det i personalbostäderna nedlagda kapitalet enligt 1939 års prisnivå under en tioårsperiod skulle komma att uppgå till högre belopp än 3½ %, skulle landstinget kunna erhålla en återbetalning av dess andel i skillnadsbeloppet. Till förhindrande av att landstinget skulle erlagga dubbelbetalning för personalbostädernas underhåll torde föreskrift böra meddelas, att kostnaderna för administration, underhåll, reparationer, bränsle, vatten, elektrisk ström, renhållning och sotning samt förekommande försäkringsavgifter och skatter, å ena sidan, samt inkomsterna i form av hyror och eventuella bränsletillägg för de planerade personalbostadshusen, å andra sidan, i bokförings- och redovisningshänseende skulle hållas helt skilda från motsvarande kostnader för själva sjukhusbyggnaderna vid respektive garnisonssjukhus. Vidkommande detta spörsmål finge utredningen erinra, att det s. k. vårdkostnadsunderlaget för bestämmandet av landstingets ersättningskyldighet till statsverket för meddelad vård av civila patienter erhöles med utgångspunkt från bilagan B till medicinalstyrelsens formulär till årsberättelse för lasarett. I nämnda bilaga vore samtliga kostnader för fastigheters underhåll sammanförda till en post. Enligt utredningens mening torde hinder icke böra möta mot att dessa kostnader så vitt fråga vore om personalbostadsbyggnader utbrötes till en särskild post, varom föreskrift syntes böra inflyta i vederbörligt samarbetsavtal.

Utredningens statliga representanter hade vidare enats om följande särskilda villkor för landstingens deltagande i finansieringen av bostadsbyggnaderna. Landstingens ifrågasatta bidragsbelopp skulle vara av engångsnatur och begränsade sålunda, att, därest det slutliga utfallet av byggnadskostnaderna skulle giva vid handen, att de totala byggnadskostnaderna bleve lägre än vad som angivits i den uppgjorda kostnadsberäkningen, en motsvarande jämkning nedåt skulle ske av landstingens bidragsbelopp, medan i motsatt fall någon jämkning uppåt av landstingens bidragsbelopp icke skulle ifrågakomma.

Landstingen skulle i avseende å rättigheter beträffande deras investeringar i personalbostadsbyggnaderna erhålla samma ställning som tillkomme dem i avseende å deras i själva sjukhusbyggnaderna investerade kapital.

Slutligen skulle landstingen icke deltaga i kostnaderna för anskaffning av nödiga inventarier till personalbostäderna.

Efter ovan antydda riktlinjer, om vilka de i utredningen ingående representanterna för statliga myndigheter enats, hade förhandlingarna med respektive landsting bedrivits. Till utgångspunkt för förhandlingarna hade sålunda tagits skillnaden i kostnader för bostadsbyggnaderna enligt 1939 års prisnivå och enligt nuvarande prisnivå, vilken kostnadsskillnad ifrågasatts skola fördelas mellan respektive landsting och statsverket.

Utredningens förslag hade i princip biträttats av representanten för Norrbottens läns landsting, medan representanten för Skaraborgs läns landsting framhållit det trängande behovet av bostäder, framför allt vid garnisonssjukhuset i Skövde, men bestritt rättmätigheten av de krav, som utredningen framställt.

2. Garnisonssjukhuset i Boden.

Kostnaderna för personalbostäder vid garnisonssjukhuset Boden beräknades enligt det föregående till 1 476 400 kronor enligt 1939 års prisnivå och till 1 919 300 kronor enligt nuvarande prisnivå. Det skillnadsbelopp, som i enlighet med förut anförda allmänna synpunkter skulle fördelas mellan landstinget och staten, uppginge i enlighet härmed till (1 919 300 — 1 476 400 =) 442 900 kronor.

Utredningens statliga representanter hade vid förhandlingarna med Norrbottens läns landsting ansett sig böra utgå från att det nämnda skillnadsbeloppet skulle fördelas i huvudsaklig överensstämmelse med de normer, som tillämpats vid fördelningen av kostnaderna för om- och tillbyggnaden av garnisonssjukhuset Boden, för vilka normer närmare redogjorts uti propositionen 1943: 64 och vilka godtagits av statsmakterna. Dessa normer innebure, att huvuddelen av kostnaderna för garnisonssjukhusets om- och tillbyggnad skulle fördelas med 60 % på landstinget och 40 % på statsverket. Då det emellertid visat sig omöjligt att uppnå överenskommelse enligt dessa grunder hade på förslag av representanterna för Norrbottens läns landsting och med hänvisning till att bidraget måste betraktas såsom varande av extra ordinär natur sådan jämkning företagits av ersättningsnormerna, att nämnda kostnader skulle fördelas med lika belopp mellan parterna.

I enlighet härmed skulle skillnadsbeloppet, 442 900 kronor delas med 221 450 kronor på vardera parten och kostnaderna för byggnadsföretaget i dess helhet beräknas på följande sätt:

Beräknad totalkostnad enligt 1939 års prisnivå	kronor 1 476 400
Beräknad totalkostnad enligt nuvarande prisnivå	» 1 919 300
Skillnadsbelopp att fördelas mellan parterna	» 442 900
Landstingets andel efter 50 %	» 221 450
Landstingets hela delaktighet enligt ovan	» 221 450
Statsverkets hela delaktighet	» 1 697 850

3. *Garnisonssjukhuset i Skövde.*

Enär kostnaderna för programmets genomförande för detta sjukhus beräknats till 430 800 kronor enligt 1939 års prisnivå och 560 000 kronor enligt nuvarande prisnivå, bleve således skillnadsbeloppet (560 000—430 800=) 129 200 kronor. I likhet med vad som skett beträffande kostnaderna för uppförandet av personalbostäder vid garnisonssjukhuset i Boden hade utredningens statliga representanter vid förhandlingarna med Skaraborgs läns landstings representant funnit sig böra räkna med att skillnadsbeloppet skulle fördelas med lika belopp på landstinget och staten, eller sålunda med 64 600 kronor på vardera parten. Kostnaderna för byggnadsföretaget i dess helhet skulle alltså beräknas på följande sätt:

Beräknad totalkostnad enligt 1939 års prisnivå	kronor 430 800
Beräknad totalkostnad enligt nuvarande prisnivå	» 560 000
Skillnadsbelopp att fördelas mellan parterna	» 129 200
Landstingets andel efter 50 %	» 64 600
Landstingets hela delaktighet enligt ovan	» 64 600
Statsverkets hela delaktighet	» 495 400

På sätt i det föregående antytts hade emellertid såväl landstingets representant i utredningen som landstingets förvaltningsutskott ställt sig på den principiella ståndpunkten att varken ur juridisk eller allmän billighetssynpunkt fog funnes för att landstinget skulle bestrida någon del av de ifrågasvarande byggnadskostnaderna. Samtidigt hade emellertid från landstingets sida understrukits nödvändigheten av att bostadsbyggnaderna snarast komme till utförande.

De av utredningen förda förhandlingarna hade sålunda i denna del icke lett till positivt resultat. Då utredningen nu underställde ärendet statsmakternas prövning, finge utredningen framhålla, att ett biträdande av landstingets ståndpunkt från statsmakternas sida knappast syntes kunna äga rum utan att de väsentligaste förutsättningarna för uppgörelsen med Norrbottens läns landsting samtidigt rubbades. Vid sådant förhållande ansåge sig utredningen böra fasthålla vid kravet på att Skaraborgs läns landsting skulle biträda vid finansieringen av byggnaderna med det av utredningen förordade beloppet, 64 600 kronor.

I särskilt yttrande av representanten för Skaraborgs läns landstings förvaltningsutskott, landstingsdirektör von Hofsten har anförts i huvudsak följande.

Utan att i övrigt ha någonting att erinra mot vad utredningen i det föreliggande betänkandet anført och förordat hade reservanten icke kunnat undgå att inom utredningen bland annat hävda, att utredningens statliga representanter vid sitt ställningstagande fäst för litet avseende vid den ståndpunkt, statsmakterna för bibehållande å allmänna hyresmarknaden av i stort sett 1939 års hyresnivå redan intagit, då det gällt att genom statliga tertiär- och tilläggs lån stödja kommuners, bolags och stiftelsers bostadsbyggnadsföretag. Dylka lån av statsmedel, vilka för övrigt jämväl beviljats landsting för bostadshus, inrymmande såväl familjebostäder som enkelrum vid eget lasarett, förutsatte numera i allmänhet, att vederbörande kommun, inom vilken byggnadsföretaget vore beläget, skulle inklusive tomtkostnaden bidra till

företaget med belopp, som motsvarade en femtedel eller 20 % av skillnaden mellan anskaffningskostnaden och avkastningsvärdet. Staten hade med andra ord här i princip åtagit sig att på vissa villkor svara för cirka 80 % av kristidskostnaden. På skäl i övrigt, som anförts i det till betänkandet fogade yttrandet från Skaraborgs läns landstings förvaltningsutskott, kunde det vid sådant förhållande näppeligen anses skäligt eller rimligt, att staten, då staten själv hade att bygga egna bostäder vid statligt sjukhus, ifrågasatte, att den landstingskommun, som ägde för vård av civila patienter inackordera sig å sjukhuset, skulle bidra med större del av kristidskostnaden än som fordrats, därest kommunen själv låtit uppföra motsvarande bostäder vid eget sjukhus.

Utan att därmed frånga den principiella uppfattningen, att staten borde på återopade skäl ensam svara för jämväl de på personalbostadshus vid garnisonssjukhusen belöpande kristidskostnaderna, hade reservanten inom utredningen ändock, för att därmed understryka det oavvisliga behovet av att planerade personalbostäder i första hand för sköterskor, sjukvårdsbiträden och viss manlig ekonomipersonal, förklarat sig beredd inför sin huvudman förorda, att landstinget på av utredningen angivna villkor skulle påtaga sig ett bidrag, motsvarande 20 % av den på de förslagna personalbostäderna vid garnisonssjukhuset i Skövde belöpande till 129 200 kronor beräknade kristidskostnaden eller sålunda ett bidrag om högst 25 840 kronor.

UTREDNINGENS HEMSTÄLLAN.

Under återopande av vad sålunda anförts har utredningen hemställt, att Kungl. Maj:t ville

dels föreslå riksdagen att för uppförande av erforderliga personalbostadsbyggnader vid garnisonssjukhusen i Boden och Skövde enligt de av utredningen i det föregående angivna riktlinjerna och bifogade skissritningar och på de av utredningen förordade villkoren såsom kapitalinvestering i försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, anvisa ett sammanlagt belopp av (1 697 850 + 495 400 =) 2 193 250 kronor eller i avrundat tal 2 200 000 kronor,

dels hemställa att till Norrbottens läns landsting att såsom bidrag till uppförandet i enlighet med det anförda av personalbostadsbyggnader vid garnisonssjukhuset i Boden anvisa ett belopp av 221 450 kronor,

dels ock hemställa till Skaraborgs läns landsting att såsom bidrag till uppförandet i enlighet med det anförda av personalbostadsbyggnader vid garnisonssjukhuset i Skövde anvisa ett belopp av 64 600 kronor.

Utlåtanden m. m.

Arméförvaltningens intendentur- och civila departement ha anført följande.

Mot förslaget till fördelning av byggnadskostnaderna mellan statsverket och landstingen hade departementen intet att erinra.

Ersättning till fastighetsfonden (delpost 4 g under omkostnadsanslaget till garnisonssjukhusen) borde beräknas med hänsyn till för tjänstebostäderna inflytande hyresmedel, som direkt tillgodofördes fastighetsfondens inkomstsida. I anslutning härtill borde vårdkostnadsunderlaget omräknas. Härigenom skulle den påtalade dubbelbetalningen kunna undvikas.

Vidkommande utredningens förslag om kapitalinvesteringsanslag under försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, för täckande av statsverkets andel av byggnadskostnaderna vore från departementens sida intet att häremot erinra.

Medel för nya inventarier till personalbostäderna syntes böra äskas som särskilt anslag.

Sjukvårdsstyrelsen för sin del ansåge, att betalningsgrunderna för båda landstingen borde vara enthetliga, och att dessa borde bidra med 50 % av den beräknade kristidskostnaden.

Enligt inom intendenturdepartementet och sjukvårdsstyrelsen utarbetade sammandrag rörande behovet *dels* av möbler och inredning, *dels ock* av sängkläder och linnepersedlar m. m. vid garnisonssjukhusen i Skövde och Boden beräknades kostnaderna uppgå till

vid garnisonssjukhuset i Skövde 46 162 kronor samt

vid garnisonssjukhuset i Boden 268 279 kronor.

Fortifikationsstyrelsen har i en promemoria för sin del anfört följande.

Därest de på statsverket belöpande kostnaderna för den erforderliga bostadsproduktionen — reducerad till prisläget den 1 juli 1941 — skulle belasta femårsperiodens kostnadsram, torde detta icke kunna ske utan ett åsidosättande av vissa andra under perioden förutsedda byggnadsbehov, vilket emellertid torde möta stora svårigheter då ramen vore synnerligen hårt belastad. Det syntes därför angeläget att söka finna annan möjlighet för finansiering av föreliggande behov av bostäder vid ovannämnda garnisonssjukhus.

Därvid torde närmare böra undersökas möjligheterna att genom överenskommelse med de stora sammanslutningar inom byggnadsfacket, som numera funnes, få bostäderna uppförda genom deras försorg, varigenom erforderlig kapitalinvestering från staten och landstingen högst väsentligt skulle kunna minskas. Förutsättningar härför torde ävenledes finnas, då möjligheter — särskilt vad beträffade Boden — torde föreligga att avgränsa de planerade bostadsområdena från de egentliga sjukhusområdena, varvid bostadsområdena på gynnsamma villkor kunde ställas till vederbörande byggherres förfogande. Härigenom syntes även för sjukhusens del kunna vinnas en minskning av såväl kostnader som erforderlig personal för förvaltningen av bostäderna.

Därest ett tillgodoseende av det föreliggande byggnadsbehovet icke skulle anses kunna ske i enlighet med vad ovan anförts, syntes det i allt fall motiverat, att de på bostäderna vid garnisonssjukhuset i Skövde belöpande kostnaderna icke ansåges belasta kostnadsramen med hänsyn till att beslutet om uppförande av sjukhuset fattats före 1942 års försvarsbeslut.

Beträffande normerna för hyressättning för tjänstebostäder ville styrelsen framhålla följande.

I gällande avlöningsreglementen vore stadgat, att ersättning för tjänstebostad, däri inbegripen, i förekommande fall, gottgörelse för centraluppvärmning eller för tillhandahållande av möbler ävensom för planteringsland eller annan förmån, som följde med bostaden, skulle bestämmas med hänsyn till det pris, som å orten i allmänhet gällde för lägenhet, vilken beträffande storlek och bekvämlighet samt beskaflenhet i övrigt kunde anses likvärdig med tjänstebostaden. Vore tjänstebostaden belägen å ort, där hyresmarknad, som kunde tjäna till ledning vid ersättningsbestämmande, saknades, finge i stället skäligen hänsyn tagas till det hyrestal, som för orten beräknats i samband med dyrortsgrupperingen.

Vid beräklandet av ersättning för tjänstebostad hade styrelsen att utgå från medelhyrorna i respektive orter enligt socialstyrelsens statistik rörande verkställda hyresräkningar. Härvid hade givetvis de särskilda omständigheter — belägenhet inom kaserner och liknande byggnader, skyldighet att bobo anvisad bostad m. m. — som förefunnes beträffande försvarets bostäder måst beaktas.

I syfte att eliminera eventuellt befintlig ojämnhet i hyressättningen hade styrelsen samt marin- och flygförvaltningarna i samråd med representant för besparingsberedningen utarbetat ändrade bestämmelser, vilkas ikraftträdande dock ställts på framtiden, sedan besparingsberedningens representant under hand meddelat, att beslut, innefattande ökning av hyror, för närvarande icke borde fattas.

Beträffande förslaget till bostadsstandard för chefläkarna, 7 rum och kök, ville styrelsen framhålla, att arméns fortifikationsförvaltning gemensamt med försvarets civilförvaltning samt marinförvaltningen och flygförvaltningen inom nära framtid avsåge att framlägga förslag till bostadsstandard, enligt vilket motsvarande befattningshavare skulle ha bostad om 5 rum och kök. Med hänsyn härtill syntes — på av utredningen anförda skäl för utökning av rumsantalet — detta böra begränsas till att omfatta 6 rum och kök.

Rörande bostadsritningarna har fortifikationsstyrelsen framställt vissa detaljerinringar. Bland annat har framhållits, att i underläkarbostäderna torde inom den förutsatta våningsytan vissa fördelar kunna vinnas genom en om-disponering av planen, såsom klarare kommunikationer mellan de olika våningsutrymmena och dagsljusbelysning i hall och serveringsrum. Badrummen i dessa bostäder syntes väl små i betraktande av bostadens storlek.

I en inom *arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse* upprättad promemoria har anförts bland annat följande.

Det måste anses önskvärt, att ytterligare fyra underläkare bereddes bostäder vid garnisonssjukhuset i Boden. För förste underläkaren på kirurgiska avdelningen borde enligt chefläkarens förslag bostad iordningställas i nuvarande intendentbostaden. Med hänsyn till det tryckta bostadsläget och därav medföljande svårigheter att bereda underläkarna bostäder i officershusen torde det snart bli nödvändigt att upptaga frågan om uppförandet av ytterligare bostadshus för underläkare.

Vad anginge personalbostäderna i Skövde ville sjukvårdsstyrelsen särskilt understryka den av direktionen betonade nödvändigheten av att arbetet på personalbostäderna igångsattes så snart tjällossningen det tillåte, så att icke den situationen uppkomme, att sjukhuset vore färdigt men ej kunde börja sin verksamhet därför, att personalen saknade bostäder. Det torde dock vara möjligt att under provisoriet bereda viss personal bostad i förutvarande garnisonssjukhuset. Vidare ansåge sjukvårdsstyrelsen det lämpligt, att direktionens anhållan om att chefläkarens bostad uppfördes på den av staden upplåtna större och lämpligare tomten, bifölles.

I princip hade sjukvårdsstyrelsen intet att erinra mot de planerade bostäderna, dock syntes i vissa fall den lägre personalens bostäder vara väl små och vissa erinringar torde kunna göras mot anordningen med duschar och dylikt. Sjukvårdsstyrelsen ville därför förbehålla sig rätten att tillsammans med fortifikationsstyrelsen ytterligare få underkasta planerna en detaljgranskning.

Av handlingarna framgår, att *direktionen för garnisonssjukhuset i Boden* uttalat, att förutom i utredningens förslag planerade bostäder ytterligare två regementsläkare och fyra underläkare borde beredas bostad vid sjukhuset. I fråga om kostnadsfördelningen enligt 1939 års prisläge hade direktionen ingen erinran. Beträffande de extra kostnadernas fördelning mellan staten och Norrbottens läns landsting anslöte sig direktionen till det av representanten för Skaraborgs läns landsting, landstingsdirektör von Hofsten, väckta för-

slaget, att landstinget skulle påtaga sig ett bidrag motsvarande 20 % av den beräknade kristidskostnaden, 442 900 kronor.

Direktionen förutsatte slutligen, att bostadstväng — med hänsyn till byggnadernas förräntning — ålades vederbörande läkare.

1940 års militära byggnadsutredning har anfört följande.

Enligt förslaget borde sjukhuspersonalen i princip beredas tjänstebostäder. En mindre del avsåges dock kunna hänvisas att anskaffa bostad i den allmänna hyresmarknaden. Vid beräklandet av sistnämnda personalkategoris storlek hade hänsyn tagits till förhållandena på respektive tjänstgöringsorter.

Militära byggnadsutredningen hade visserligen intet i princip att erinra mot dessa synpunkter och ville heller icke motsätta sig, att den i förslaget angivna beräkningsgrunden för bestämning av lägenhetsbehovet tillämpades för att bedöma det anslagsbelopp, som skäligen borde ställas till förfogande för ändamålet, men hölle före att behovet av bostadsbyggande från statsverkets sida borde ytterligare prövas för att i möjligaste mån begränsas. En närmare undersökning syntes vidare böra företagas rörande möjligheterna att genom överenskommelser med de stora sammanslutningar, som numera funnes inom byggnadsfacket, få åtminstone vissa byggnader uppförda såsom icke statliga företag.

Beträffande bostadsstandarden hade byggnadsutredningen bemärkt att standarden i fråga om chefsläkarbostäderna betydligt avveke från vad som fastställdes genom Kungl. Maj:ts beslut den 26 maj 1933 rörande tjänstebostäder för bland andra befattningshavare i nuvarande lönegrad Ca 26. Med hänsyn till vad i förslaget anförts hade utredningen likväl icke något att erinra emot att bostäderna för chefsläkarna, såvida dessa vore att anse som sjukhuschefer, erhöile den storlek av 178 kvm golvyta, som å ritningarna angivits. Utredningen hölle före att ur ekonomisk synpunkt antalet rum — i detta fall sju rum och kök — vore av mindre betydelse än lägenheternas yttinnehåll. Ytan understege väsentligt det ytmått, som givits chefsläkarbostaden vid det nyligen uppförda statliga sinnessjukhuset i Sundsvall.

Därest dessa läkarbefattningar vore jämförliga med överläkartjänster vid de statliga sinnessjukhusen, syntes däremot minskning av lägenheterna böra ske till en storlek, som motsvarade av Kungl. Maj:t fastställda normer för nyssberörda sinnessjukhus och sålunda icke göras större än 170 kvm och rumsantalet som följd härav begränsas till sex rum och kök.

Beträffande storleken av övriga bostäder hade byggnadsutredningen med hänsyn till vad i förslaget framhållits intet att erinra.

Beträffande byggnaderna vid garnisonssjukhuset i Boden, vilka föreslagits utföras av tegel, syntes böra övervägas, att i besparingssyfte uppföra desamma av trä, såvida detta ur militär synpunkt ansåges möjligt. Bostadsbyggnader av trä syntes i allmänhet lämpa sig väl för norrlandsförhållanden. Alternativt syntes likaledes i besparingssyfte böra undersökas möjligheten att uppföra byggnaderna av lättbetongsten, ett material som använts bland annat vid det för postverket nyuppförda bostadshuset på platsen. Vidare borde övervägas att uppföra bostadshusen för gift personal såsom friliggande bostadsvillor eller som radhus. Vid dylik bebyggelse utginge å ritningarna antydda balkonger och burspråk. I förbilligande syfte kunde därvid de större lägenheterna uppföras i två plan, vilket ävenledes medförde att mörka passager kunde väsentligt minskas. Rumshöjderna kunde vid öppet byggnadssätt begränsas till 2,6 m i bottenvåningen och 2,4 m i våningen en trappa upp.

Kostnaderna för de i Boden föreslagna sju byggnaderna hade upptagits till 1 919 300 kronor motsvarande en summa av 1 476 400 kronor enligt 1939 års prisnivå. Vid jämförelse med de kostnader, som under senare tid be-

tingats av andra byggnader av motsvarande slag, syntes emellertid dessa belopp för högt beräknade och kunde begränsas till högst 1 700 000 kronor, motsvarande omkring 1 260 000 kronor enligt 1939 års prisnivå. I beloppet 1 700 000 kronor hade inräknats 125 000 kronor för utvändiga ledningar samt vägar och planering. Därest ovan föreslagna åtgärder till förbilligande beaktades, borde kostnaderna för byggnadsföretagen enligt dagspriser kunna nedbringas med ytterligare 100 000 kronor.

Beträffande bostadshusen i Skövde hade utredningen intet annat att erinra än att ovan anförda synpunkter rörande byggnaderna i Boden i tillämpliga delar syntes böra beaktas även i fråga om Skövde.

Kostnaderna för dessa byggnader som i förslaget beräknats till 560 000 kronor vid nuvarande prisnivå, motsvarande 430 000 kronor enligt prisläget 1939, borde kunna begränsas till 450 000 kronor vid nuvarande prisförhållanden, motsvarande omkring 330 000 kronor enligt 1939 års prisläge.

Beträffande de föreslagna planlösningarna av byggnaderna i Boden och Skövde syntes vissa detaljanmärkningar kunna framställas, men dessa vore icke av beskaffenhet att inverka på anslagsfrågans prövning, varför utredningen icke funnit sig böra i detta sammanhang ingå på desamma.

Ordföranden i militära byggnadsutredningen har beträffande storleken av bostadsrum för assistentsköterskor och biträden i anslutning till av 1940 års civila byggnadsutredning framlagda och av Kungl. Maj:t sedermera godtagna förslag samt med hänsyn till härigenom uppkommen icke oväsentlig kostnadsbesparing förordat, att rum för assistentsköterskor gäves en storlek av högst 12 kvm i stället för av bostadsutredningen föreslagna 15,3 kvm och enkelrum för biträden, för det fall dylika enkelrum ansåges böra ifrågakomma, högst 8 kvm i stället för föreslagna 9,2 kvm.

Försvarets bostadsanskaffningsnämnd, som i huvudsak tillstyrkt bifall till föreliggande förslag, har framställt vissa erinringar mot utredningens förslag till planlösning för byggnaderna och i övrigt framhållit följande.

Nämnden delade utredningens uppfattning, att det redovisade bostadsbehovet icke kunde fyllas utan statligt ingripande.

Nämnden anslöte sig vidare till utredningens förslag i fråga om den personal, som borde beredas tjänstebostäder. Överläkarna (i Boden 3, vilka vore chefer för kirurgiska avdelningen, medicinska avdelningen respektive röntgenavdelningen), borde sålunda i och för sin tjänst vara bosatta inom sjukhusområdet. Av läkarpersonalen i övrigt avsåges tjänstebostäder blott skola anordnas för andre underläkare, vilka stannade relativt kort tid på samma plats. Beträffande övervägande antalet sjuksköterskor och assistentsköterskor torde tjänstebostäder med bostadstvång vara nödvändiga med hänsyn till tjänstens krav. Att biträdena ansetts böra beredas tjänstebostäder torde bero på hänsynen till rekryteringssvårigheterna. Samtliga elever slutligen torde på grund av tjänstens krav böra erhålla tjänstebostäder.

I fråga om de utrymmesnormer, som utredningen föreslagit, hade nämnden icke något att erinra. Nämnden anslöte sig sålunda till utredningens förslag om något större bostäder för chefsläkarpersonalen än som tjänstebostadsstandarden utvisade; önskemålet att i konkurrens med de civila sjukhusen för ifrågavarande chefsläkarposter kunna förvärva högt kvalificerade personer torde härvid vara av betydelse.

När det gällt uppförande av tjänstebostäder för militär personal överhuvudtaget inom respektive kasernetablisement hade nämnden ansett lämpligt att

vederbörande militära förvaltning handhade byggandet och fastighetsförvaltningen. Även i fråga om dessa bostäder, som avsåges förlagda inom sjukhusområdet, ansåge nämnden att den icke borde uppföra desamma. Det syntes även lämpligt, att vederbörande sjukhusförvaltningar själva ombesörjde uthyrning, hyresuppbörd och fastighetsförvaltning i övrigt beträffande bostäderna. De många enkelrummen torde i stor utsträckning böra uthyras i möblerat skick; i samband härmed torde åtskilliga frågor uppstå, vilka lämpligen borde omhänderhavas av en förvaltningsmyndighet på platsen.

Kostnadsberäkningarna för Boden och Skövde ansåge nämnden fullt bebyggande även om byggnadskostnaderna med hänsyn till bland annat markförhållandena torde bli relativt höga. Under förutsättning av mera normala markförhållanden torde kostnaden för bostäderna i Skövde kunna beräknas till 400 000 kronor och för bostäderna i Boden till 1 680 000 kronor eller sammanlagt i runt tal 400 000 kronor lägre än de av utredningen beräknade kostnaderna.

Medicinalstyrelsen har likaledes tillstyrkt bifall till förslaget samt anfört vissa erinringar beträffande den för byggnaderna förordade planlösningen.

I likhet med utredningen ansåge styrelsen skäligt att landstingen på anförda grunder bidroge till kostnaderna. Styrelsen, som även funne den föreslagna beräkningsgrunden för dessa bidrag godtagbar, ansåge det emellertid böra övervägas, huruvida icke landstingens ifrågavarande bidrag av praktiska skäl borde givas en annan form än den av utredningen föreslagna. Styrelsen ville i detta avseende alternativt ifrågasätta, huruvida icke åtgärder borde vidtagas i syfte att uppnå överenskommelse med landstingen att dessa — i stället för det föreslagna engångsbidraget — under viss tid lämnade bidrag till staten, motsvarande utgifter för förräntning och avskrivning av de kapitalbelopp, som enligt utredningens förslag skulle ställas till förfogande av landstingen. Styrelsen hade givetvis icke ansett sig böra ingå på någon närmare prövning av de grunder, enligt vilka storleken av ett dylikt bidrag borde beräknas. Enligt styrelsens mening skulle bland annat det av utredningen — genom eventuella återbetalningar av erhållet statsbidrag — avsedda syftet, att grunden för landstingens delaktighet i byggnadskostnaderna icke skulle rubbas om staten på grund av höjning av hyresbeloppen eller andra omständigheter erhöile skälig förräntning å byggnadskapitalet, vid den av styrelsen ifrågasatta bidragsformen kunna tillgodoses på ett smidigare sätt genom vederbörlig anpassning av bidragsbeloppen.

Centrala sjukvårdsberedningen har funnit de föreslagna bostäderna lämpliga till såväl storlek som utformning. Beträffande vissa underläkarbostäder har en mindre jämkning i planlösningen förordats.

Norrbottnens läns landstings förvaltningsutskott har uttalat, att utskottet, ehuru utskottet vid flera tillfällen framfört, att staten bort påtaga sig hela eller större delen av kostnaden för personalbostadshusen enligt föreliggande handlingar, likväl ville godtaga förslaget och vore berett att enligt detsamma medverka till att dessa personalbostadshus snarast komme att uppföras, helst så, att de bleve till inflyttning färdiga, då garnisonssjukhusets om- och tillbyggnad slutförts.

Skaraborgs läns landstings förvaltningsutskott har under åberopande av de skäl och synpunkter, som anförts i det till betänkandet fogade, av utskottet tidigare avgivna utlåtandet ävensom i det av utskottets representant inom utredningen avgivna särskilda yttrandet, till vilket utskottet helt anslöte sig, meddelat, att utskottet vore berett förorda att landstinget påtog sig en kostnad, motsvarande 20 % av den på de av utredningen föreslagna personalbostäderna i Skövde belöpande, till 129 200 kronor beräknade kristidskostnaden eller sålunda ett bidrag om 25 840 kronor, vilket bidrag dock skulle jämkas nedåt, för den händelse den verkliga kostnaden för bostäderna icke komme att uppgå till av utredningen beräknat belopp 560 000 kronor.

Sveriges läkarförbund har med bifogande av yttrande från Sveriges yngre läkares förening uttalat, att den föreslagna standarden i fråga om överläkarbostäderna innebure en avsevärd avvikelse från den standard, som förekomme vid landstingens sjukhus. Förbundet kunde icke finna detta motiverat och ansåge följaktligen, att yttinnehållet borde ökas så att det närmade sig yttinnehållet i landstingssjukhusens överläkarbostäder. Beträffande planlösningen av överläkarbostäderna ville förbundet däremot uttala sitt gillande.

Sveriges yngre läkares förening har i fråga om underläkarbostäderna uttalat, att enligt av föreningen uppställda normer en underläkarbostad borde omfatta 115 kvm. Under sådana omständigheter vore det uppenbart, att föreningen icke kunde godkänna nu föreslagna underläkarbostäder omfattande endast 100 kvm. Vad beträffade själva planlösningen av underläkarbostäderna syntes den bostadstyp som föreslagits beträffande Skövde vida överlägsen den i Boden. Med hänsyn till sålunda framställda anmärkningar mot underläkarbostäderna kunde föreningen under inga förhållanden godkänna, att vederbörande befattningshavare ålades skyldighet att bebo bostäderna. I övrigt hade föreningen med tillfredsställelse konstaterat, att utredningen beaktat önskemålet att vederbörande bereddes tillgång till ett rum, som bland annat kunde användas för studier, forskningsarbeten och i övrigt i samband med tjänsten förekommande hemarbete.

Svensk sjuksköterskeförening har i yttrande den 22 december 1943 — med bifogande av utredning rörande genomsnittsstorleken av sjuksköterskerum vid 51 läns- och stadslasarett — anfört, att av denna utredning framginge, att genomsnittsstorleken för ett sjuksköterskerum vore 22,45 kvm och för ett assistentsköterskerum 16,67 kvm. Föreningen har hemställt, att rummen för avdelningssköterskor m. fl. måtte erhålla en golvyta av 24 kvm, och för assistentsköterska en golvyta av 16 kvm. I samtliga bostadshus borde bad eller dusch inredas med en dylik möjlighet per fem befattningshavare.

Svenska lasarettsläkareföreningen har anfört, att föreningen i likhet med utredningen ansåge, att i enlighet med de av landstingen följda normerna för beredande av bostäder åt sjukhuspersonal större delen av personalen borde beredas tjänstebostäder i egentlig mening och endast ett mindre antal befattningshavare hänvisas till att söka sig bostäder å den allmänna hyresmarknaden i orten. I likhet med utredningen ansåge föreningen vidare, att en differentiering av tjänstebostäder borde ifrågakomma såtillvida som bo-

städer inom själva sjukhuskroppen borde förbehållas operations- och viss annan jourpliktig personal, medan för huvuddelen av personalen borde avses bostäder i särskilda personalbostadsbyggnader inom eller i närheten av sjukhusområdet. Beträffande detaljerna i förslaget har föreningen anfört:

För chefsläkaren avsåge utredningen en bostadsstandard om 6 rum, hembiträdesrum och kök. Ehuru för flertalet civila lasarettsläkare bostadsstandarden låge väsentligt högre, ansåge sig styrelsen dock icke kunna resa någon invändning mot utredningens förslag på denna punkt. Bostadens golvyta, 178 kvm, funne dock styrelsen alltför knappt tilltagen och endast godtagbar med hänsyn till för närvarande nödvungna restriktioner inom bostadsproduktionen. Av sistnämnda skäl och då lasarettsläkarnas bostadsstandard icke tidigare varit föremål för föreningens uppmärksamhet, avstode styrelsen i detta sammanhang från ett preciserande av storleken av den tjänstebostad som enligt dess mening borde tilldelas lasarettsläkare.

Aven i fråga om bostäder för sköterskor och assistentsköterskor funne styrelsen golvytan understiga den önskvärda och av Svensk sjuksköterskeförening hävdade.

Med tillfredsställelse hade styrelsen konstaterat, att utredningen genomgående förordat enkelrum för sjukhusbiträden. Ehuru för flertalet dylika rum golvytan (9,2 kvm) måste betecknas såsom för liten, innebure beredandet av enkelrum för denna personalkategori ett väsentligt framsteg. För äldre biträden räknade utredningen emellertid med en golvyta om 11,4 kvm, vilken syntes tillfredsställande och eftersträfvansvärd för samtliga av denna personalkategori.

Försvarsverkens civila personals förbund har uttalat sin tillfredsställelse över att för biträdespersonalen eftersträfvats bostäder med ett biträde i varje rum. Ett utrymme av 9,2 kvm vore emellertid väl litet. Det vore självfallet en kostnadsfråga, men förbundet ansåge att det vore väl använda medel, om ett något större utrymme beräknades. Ett 2 kvm större utrymme innebure redan en avsevärd förbättring. Bland annat skulle ett något större garderobsutrymme därigenom kunna åstadkommas, vilket syntes särskilt behöfligt för personalen vid garnisonssjukhusen i Norrland.

Genom den beslutade utbyggnaden av garnisonssjukhuset i Boden har aktualiserats frågan om uppförande av bostäder för vid sjukhuset tjänstgörande personal. I samband med den utredning, som i detta hänseende verkstälts, har det befunnits erforderligt att till bedömande upptaga motsvarande spörsmål även vid de övriga garnisonssjukhusen. Utredningen har givit vid handen, att vid garnisonssjukhuset i Eksjö icke föreligger behov av personalbostäder. Vid garnisonssjukhuset i Linköping är frågan sammankopplad med spörsmålet om förbättring av sjukhusets mottagningsavdelning. Vid garnisonssjukhuset i Sollefteå kan frågan icke nu upptagas till bedömande med hänsyn till vissa överväganden rörande utvidgat samarbete mellan de militära och civila sjukvårdsintressena. Frågan om ordnandet av personalbostäder vid garnisonssjukhuset i Karlsborg äger sådant samband med spörsmålet om ifrågasatt modernisering av sjukhuset, att frågan ansetts icke kunna för närvarande upptagas till prövning.

*Departements-
chefen.*

Med hänsyn härtill begränsar jag mig, liksom utredningsmännen, i detta sammanhang till frågan om ordnandet av bostadsförhållandena vid garnisons-sjukhusen i Boden och Skövde. Det är min avsikt att föreslå Kungl. Maj:t att till fortsatt utredning hänskjuta motsvarande vid garnisonssjukhusen i Linköping och Karlsborg föreliggande spörsmål.

I den föreliggande utredningen har räknats med att endast sådan personal, som åtnjuter avlöning från garnisonssjukhusens avlöningsanslag, skall tagas i betraktande vid bostadsbehovets bedömande. Utredningen har sålunda förut-satt, att truppförbandsläkare, vilka vid sidan av sådan tjänst uppehålla be-fattning vid garnisonssjukhus, icke skola komma i fråga. Mot denna avgräns-ning har jag i princip intet att erinra. Jag vill emellertid framhålla, att även truppförbandsläkare, som tjänstgör vid garnisonssjukhus, bör — om så med hänsyn till hans tjänstgöring m. m. prövas ändamålsenligt och möjligt — få dis-ponera de bostäder, som kunna komma till stånd. Vidare bör påpekas, att ställ-ning ännu icke tagits till personalorganisationen vid garnisonssjukhuset i Boden efter den beslutade utbyggnadens genomförande. Den föreliggande utredningen har grundat sina beräkningar rörande behovet av bostäder vid detta sjukhus på de kalkyler rörande personalbehovet, som i samband med ställningstagandet till frågan om om- och tillbyggnad av garnisonssjukhuset framlades av sjuk-huschefen. Enligt dessa kalkyler skulle, såsom av handlingarna i ärendet in-hämtas, antalet vid sjukhuset anställda komma att utgöra omkring 63 % av patientantalet. Motsvarande kvot utgjorde vid garnisonssjukhuset under budgetåret 1942/43 omkring 59 % och vid länslasarettet i Umeå omkring 74 %. I sistnämnda kvot innefattas dock, i motsats till vad fallet är beträffande gar-nisonssjukhuset, jämväl tvättpersonal. Även om de anförda siffrorna i och för sig icke giva anledning till farhågor, att en för omfattande personal be-räknats för garnisonssjukhuset i Boden, är det dock naturligt, att vid avväg-ningen av behovet av bostäder för de olika personalgrupperna försiktighet måste iakttagas. Härtill återkommer jag närmare i det följande.

Utredningen har valt att förorda, att de nya bostäderna anordnas såsom tjänstebostäder. I princip har denna uppfattning delats även av de hörda myndigheterna och sammanslutningarna. Arméförvaltningens fortifikations-styrelse liksom även 1940 års militära byggnadsutredning har dock varit inne på tanken att bostadsbebyggelsen skulle utföras i enskild regi, i vilket fall — såvitt av yttrandena framgår — de nyuppförda lägenheterna skulle visser-ligen reserveras för sjukhusens behov men till vanlig marknadshyra uthyras eller på annat sätt överlåtas till vederbörande befattningshavare. För egen del skulle jag finna en lösning i anslutning till dessa linjer vara ur många synpunkter att förorda. På de skäl som utredningen anfört och med beaktande särskilt av att bostadsbebyggelsen måste utföras på sådant sätt, att bostads-tvång kan åläggas befattningshavarna, finner jag mig i detta fall nödsakad förorda, att bebyggelsen anordnas i form av tjänstebostäder. Jag delar även utredningens uppfattning, att jourpliktig personal bör erhålla tjänstebostäder, och har heller intet att erinra mot att sådana bostäder upplåtas även åt annan sjukhuspersonal. Dock finner jag det angeläget, att tjänstebostäder reserveras

endast för så stor del av sistnämnda personal, som icke utan olägenhet för sjukhusdriften kan hänvisas till att i allmänna hyresmarknaden anskaffa bostad. De nuvarande svårigheterna i bostadshänseenden böra icke i och för sig få vålla en överdimensionering av tjänstebostadsbeståndet vid garnisonssjukhusen.

Vad *bostadsstandarden* beträffar har utredningen för chefläkarna räknat med 6 rum, kök och hembiträdesrum, d. v. s. ett rum mer än som skulle komma i fråga vid tillämpning av gällande normer för militära och civilmilitära beställningshavare. Å andra sidan avviker enligt utredningens uppgift ytinnehållet i de förordade läkarbostäderna endast i ringa mån från vad som av 1940 års civila byggnadsutredning medgivits för de statliga sinnessjukhusen och är väsentligt lägre än vad fallet är vid landstingssjukhusen. Arméns fortifikationsförvaltning har förordat en begränsning av rumsantalet till 6 rum och kök. Motsvarande förslag har från den förutsättningen, att ifrågasvarande läkarbefattningar vore jämförliga med överläkartjänster vid de statliga sinnessjukhusen, framförts av 1940 års militära byggnadsutredning. Å andra sidan har Sveriges läkarförbund ansett, att ytinnehållet borde ökas så att det närmade sig ytinnehållet i landstingssjukhusens överläkarbostäder. Svenska lasarettsläkarföreningen har funnit utredningens förslag godtagbart med hänsyn till nuvarande nödtvungna restriktioner på bostadsmarknaden. För egen del finner jag den höga standard, som vid landstingssjukhusen i förevarande avseende på sina håll tillämpas, icke böra vara för statsverket förebildlig. Då jag i likhet med militära byggnadsutredningen finner antalet rum ur ekonomisk synpunkt vara av mindre betydelse än lägenheternas ytinnehåll och förslaget i sistnämnda hänseende icke synes mera avsevärt avvika från vanliga normer, vill jag icke motsätta mig utredningens förslag men anser mig böra framhålla, att ett biträdande av detsamma icke innebär ett ställningstagande i fråga om bostadsstandarden för civilmilitära beställningshavare av motsvarande lönegrad eller för militära beställningshavare eller överhuvud bör tillmätas prejudicerande innebörd för andra områden.

För underläkarna har utredningen räknat med tre rum, kök samt hembiträdesrum och en golvyta av 100 kvm. Förslaget i denna del har i huvudsak biträtts av de hörda myndigheterna. Sveriges yngre läkares förening har dock med hänsyn därtill, att enligt de av föreningen uppställda normerna en underläkarbostad bör omfatta 115 kvm, förklarat sig under inga förhållanden kunna godkänna, att vederbörande befattningshavare ålades skyldighet att bebo bostäderna. För egen del finner jag utredningens förslag med hänsyn till de förordade lägenheternas standard icke kunna göras till föremål för vägande erinringar. Vid det fortsatta utredningsarbetet böra de av fortifikationsstyrelsen framställda erinringarna närmare övervägas.

Den för den övriga manliga personalen och för sköterskor av utredningen förordade bostadsstandarden har i huvudsak icke föranlett erinringar bland de hörda myndigheterna. Svensk sjuksköterskeförening har dock med stöd av statistiska uppgifter förordat en ökning av ytinnehållet i sköterskelägen-

heterna. Samma mening har framförts av Svenska lasarettsläkareföreningen. Med hänsyn till lägenheternas ändamålsenliga planlösning finner jag utredningens förslag i denna del kunna läggas till grund för det fortsatta utredningsarbetet.

Jag delar utredningens uppfattning, att sjukhusbiträden och med dem likställda befattningshavare böra erhålla eget rum och icke, såsom nu i regel är fallet, delat rum. I anledning av vad Svenska lasarettsläkareföreningen och Försvarsverkens civila personals förbund samt å andra sidan reservanten i 1940 års militära byggnadsutredning anfört torde frågan om den lämpliga rumsstorleken få bli föremål för ytterligare övervägande.

Utredningens förslag vad beträffar bostadsstandarden för sjukvårdseleverna synes kunna i huvudsak biträdas.

Vad angår de vid *garnisonssjukhuset i Boden* enligt utredningens förslag erforderliga personalbostäderna vill jag erinra om vad av mig i det föregående yttrats därom, att ställning ännu icke tagits till frågan om personalens storlek efter sjukhusets beslutade utvidgning. Med hänsyn härtill synes mig viss försiktighet böra vidtagas vid bostadsprogrammets genomförande. En begränsning av antalet biträdesrum bör sålunda övervägas, något som synes motiverat även med hänsyn till önskvärdheten av att — såsom i det föregående yttrats — biträdena böra i den mån så med hänsyn till sjukhusdriften utan olägenhet kan ske hänvisas att i öppna marknaden anskaffa bostäder.

Utredningens förslag i fråga om antalet bostadsbyggnader och byggnadernas planlösning har, såsom av det föregående framgår, framkallat vissa erinringar från olika håll. I huvudsak synes mig utredningens förslag kunna biträdas. Jag förutsätter dock, att de av remissinstanserna framförda synpunkterna vinna vederbörligt beaktande vid det fortsatta utredningsarbetet i den mån så av ekonomiska och andra skäl finnes välbetänkt. Möjligheterna att i kostnadsbesparande syfte uppföra bostäderna i trä eller lättbetongsten torde sålunda, såsom militära byggnadsutredningen påpekat, böra undersökas. Jag finner det i likhet med sistnämnda utredning även vara att föredraga, om bostadshusen för gift personal uppföras såsom friliggande bostadsvillor eller såsom radhus i den mån så kan ske utan avsevärdare merkostnad. Med anledning av vad militära byggnadsutredningen vidare anfört vill jag framhålla, att medel böra av Kungl. Maj:t ställas till förfogande endast i den mån så efter ytterligare utredning finnes oundgängligen erforderligt. Tills vidare beräknar jag för ändamålet vid nuvarande prisnivå ett belopp av i avrundat tal 1 920 000 kronor, motsvarande efter prisläget den 1 juli 1941 ett belopp av 1 670 000 kronor.

Utredningens förslag till byggnadsprogram vid *garnisonssjukhuset i Skövde* finner jag mig kunna i huvudsak tillstyrka. Då bostad för chefläkaren uppföres av den anledningen, att han skall stå i möjligast nära kontakt med sjukhuset, kan jag icke biträda det av chefläkaren vid sjukhuset framställda förslaget om bostadens förläggande utanför sjukhusområdet. Vad jag anfört beträffande garnisonssjukhuset i Boden äger i övrigt vad avser byggnadernas planlösning m. m. motsvarande tillämpning beträffande nu förevarande sjuk-

hus. Byggnadskostnaderna beräknar jag till omkring 560 000 kronor vid nuvarande prisnivå, motsvarande 487 000 kronor enligt prisnivån den 1 juli 1941.

Såsom av det föregående framgår har arméförvaltningens intendenturdepartement och sjukvårdsstyrelse beräknat kostnaderna för *tjänstebostädernas inredning och utrustning* till sammanlagt omkring 315 000 kronor. Härvid har — såsom av handlingarna i ärendet framgår — förutsatts, att vid garnisonssjukhuset i Boden skola möbleras arbets- och vardagsrum samt sovrum för underläkare samt vidare de för husmoder, sköterskor, biträden, elever m. fl. avsedda rummen och samlingssalarna. Vid garnisonssjukhuset i Skövde har räknats med möbelutrustning för underläkare, köksföreståndarinna, kokerskor, biträden och vissa samlingsrum men däremot endast med viss mindre utrustning för husmor, sköterskor och elever. För egen del finner jag det erforderligt, att utredning verkställes i syfte att nedbringa dessa avsevärda kostnader. Härvid bör övervägas, huruvida överhuvudtaget underläkarrummen böra utrustas på statens bekostnad och om icke ett visst antal rum, förslagsvis hälften av sköterske- och biträdesrummen samt eventuellt samtliga elevrum, böra utrustas på statens bekostnad, medan övriga rum böra utrustas av bostadsinnehavarna själva. En dylik lösning skulle lämna större rörelsefrihet åt de befattningshavare, som ha möjlighet och intresse att individuellt möblera lägenheterna, och dessutom högst väsentligt reducera kostnaderna. Vid bestämmande av ersättning för tjänstebostad komma i så fall olika normer att i vanlig ordning tillämpas för möblerade och för omöblerade rum. Sedan ytterligare utredning i denna fråga verkställts, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta i ärendet med ianspråktagande av arméns anslag för engångsanskaffning av intendenturmateriel, vilket — enligt vad jag från arméförvaltningens intendenturavdelning inhämtat — såvitt nu kan bedömas därtill lämnar tillgång.

Såsom av den föregående redogörelsen framgår har Norrbottens läns landstings förvaltningsutskott förklarat sig icke ha något att erinra mot det av utredningen framställda förslaget rörande *landstingets bidrag till bestridande av byggnadskostnaderna*. Detta förslag innebär att skillnaden mellan kostnaderna för bostadsbyggnaderna enligt 1939 års prisnivå och enligt nuvarande prisnivå skall lika fördelas mellan statsverket och landstinget. Från denna utgångspunkt har landstingets bidrag uppskattats till 221 450 kronor. För garnisonssjukhuset i Skövde har utredningen förordat samma fördelningsgrund, innebärande ett bidrag från Skaraborgs läns landsting av 64 600 kronor. Sistnämnda landstings förvaltningsutskott har dock icke förklarat sig villigt att förorda högre bidrag än 20 % av nämnda skillnadsbelopp, innebärande ett bidrag av 25 840 kronor. Detta bidrag borde enligt utskottets mening jämkas nedåt för den händelse den verkliga kostnaden för bostäderna icke komme att uppgå till 560 000 kronor.

För egen del har jag i likhet med flertalet myndigheter icke något att i princip erinra mot utredningens förslag i denna del. Jag förutsätter således, att byggnaderna skola komma till stånd under villkor, att från landstingens sida för ändamålet tillskjutes 50 % av skillnaden mellan de faktiska kostna-

derna för byggnaderna och motsvarande kostnader enligt 1939 års prisnivå. De av utredningen i detta hänseende i övrigt framställda förslagen torde kunna godtagas. Vad av arméförvaltningens intendentur- och civila departement anförts rörande formerna för undvikande av den av utredningen påtalade dubbelräkningen torde få av Kungl. Maj:t närmare övervägas.

Då frågan om *tjänstebostadsavdragens storlek* för närvarande, enligt vad jag inhämtat, är föremål för övervägande inom finansdepartementet, saknar jag anledning att ingå på denna i ett par remissyttranden berörda fråga.

Jag beräknar sålunda för ifrågavarande ändamål, vilka icke förutsetts i samband med 1942 års försvarsbeslut, ett belopp av sammanlagt 2 194 000 kronor enligt nuprisläget. Av berörda belopp torde 2 015 000 kronor få anses belasta försvarsbeslutets kostnadsram.

SKJUTBANOR M. M.

Vissa anordningar å skjutfältet vid infanteriskjutskolan. Sedan arméförvaltningen i sin skrivelse den 10 februari 1943 upptagit ett belopp av 31 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 för vissa anordningar för beskjutning av pansarmål vid infanteriskjutskolan, anförde jag vid anmälan av propositionen 1943:222 (s. 104), att vissa undersökningar rörande lämplig plats för skjutning med pansarvapen påginge, varför jag för det dåvarande icke ansåg mig kunna biträda arméförvaltningens ifrågavarande förslag.

I sin skrivelse angående medelsbehovet för budgetåret 1944/45 har arméförvaltningen, under framhållande av att inom arméstaben utredning påginge rörande bland annat förläggningsort för infanteriskjutskolan, anmält att ämbetsverkets fortifikationsstyrelse avsåge att, sedan förenämnda utredning slutförts, till Kungl. Maj:t inkomma med därav föranledd framställning rörande medel till markörvärn, signalanordningar och anordningar för beskjutning av pansarmål vid infanteriskjutskolan. I skrivelse den 15 november 1943 har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* hemställt, att ett belopp av 49 700 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 måtte för budgetåret 1944/45 beräknas för nyssnämnda ändamål. Styrelsen har härom anført i huvudsak följande.

Sedan fortifikationsstyrelsen i enlighet med av chefen för armén lämnade direktiv i skrivelse den 23 oktober 1943 bland annat föreslagit, att infanteriskjutskolan skulle kvarbli på Rosersberg, hade styrelsens skjutbaneofficer verkställt utredning på platsen i anledning av att chefen för skjutskolan gjort framställning rörande behovet av vissa anordningar å skolans skjutfält, nämligen förbättring av befintliga markörskydd samt uppförande av nya sådana, anordningar för skjutning mot rörliga mål samt permanenta signalförbindelser m. m. Enligt skjutbaneofficerens mening vore ur såväl utbildnings- som säkerhetssynpunkt följande åtgärder erforderliga, nämligen förstärkning av befintliga samt uppförande av nya markörskydd med hänsyn till skydd mot skjutning med 12 cm och 8 cm granatkastare, eldledningsvärn, målanordningar, målbod samt signal- (telefon-) förbindelser.

Kostnaderna för dessa arbeten beräknades till 49 700 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Prisstegringen härå kunde beräknas uppgå till cirka 7 400 kronor. Kostnadsökningen i förhållande till det av arméförvaltningen i skrivelsen den 10 februari 1943 angivna beloppet sammanhänge med den alltmer ökade omfattningen av skjutningar i allmänhet, speciellt med granatkastare av alla kalibrar.

I en särskild den 13 januari 1944 dagtecknad promemoria har skjutbanechefen vid arméns fortifikationsförvaltning bland annat anført, att samtliga nu föreslagna anordningar avsåges att förläggas till mark, som skjutskolan för närvarande disponerade såsom övningsterräng.

Fortifikationsstyrelsens tidigare framlagda förslag, avseende vissa anordningar för beskjutning av pansarmål vid infanteriskjutskolan, har i styrelsens senaste framställning utökats att omfatta ett antal nya markörskydd m. m. Detta har funnits påkallat med hänsyn till den vidgade omfattningen av skjutning med granatkastare. För anordnande av pansarskjutningar har ett förhållandevis lägre belopp nu beräknats, sammanhängande med att terrängen vid Rosersberg enligt uppgift mindre väl lämpar sig för dylika skjutningar.

Då ur såväl utbildnings- som säkerhetssynpunkt de nu föreslagna åtgärderna synas angelägna, vill jag förorda, att medel beräknas för ändamålet. Av utredningen framgår, att samtliga nya anläggningar skola förläggas till skjutskolans nuvarande område, varför ärendet icke beröres av en samtidigt föreliggande framställning rörande markförvärv för skolan (jfr det föregående).

Ämbetsverkets kostnadskalkyler synas godtagbara, och jag beräknar alltså för vissa anordningar å skjutfältet vid infanteriskjutskolan för budgetåret 1944/45 ett belopp av i avrundat tal 50 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

Vissa arbeten å Skånska pansarregementets skjutfält. I skrivelse den 12 februari 1944 har arméns fortifikationsförvaltning, med överlämnande av skrivelser till förvaltningen från chefen för Skånska pansarregementet jämte bilagor och vissa andra handlingar, hemställt, att medel måtte ställas till förfogande för bestridande av kostnaderna för vissa anordningar vid Skånska pansarregementets skjutfält i Ravlunda socken. Av skrivelsen och handlingarna i övrigt framgår i huvudsak följande.

För iordningställande av skjutfältet erfordrades inalles omkring 260 000 kronor. Av detta belopp behövde 25 545 kronor ställas till förfogande redan under instundande vår, under det att återstående belopp lämpligen syntes böra fördelas på ett vart av budgetåren 1944/45, 1945/46 och 1946/47.

Under våren 1944 erfordrades omkring 3 950 kronor för kostnader för isänning av fältet, inköp av redskap, upprättande av vägförslag samt skatter. Därjämte erfordrades 4 600 kronor för reparation och iordningställande av bostad för vaktmästare, 1 000 kronor för anordnande av stängsel till skyddsområdet i södra delen av fältet samt 16 000 kronor för flyttning av gård.

Denna senare hade ansetts vara den mest typiska och värdefulla och bäst bibehållna av de gårdar inom skjutfältet, som på grund av sitt läge måste rivas. Den ansåges ha en ålder av bortåt hundra år och hade en karakteristisk uppbyggnad och planlösning. Gården hade avsetts att flyttas intill gränsen för skyddsområdet, varigenom uthusen i gården skulle kunna disponeras av den som arrenderade färbetet inom skjutfältet. Huvudbyggnaden vore avsedd att inredas på ursprungligt sätt och användas som hembygdsgård. Flyttningsförslaget hade tillstyrkts av intendenterna G. Åberg och T. Andersson, vilka enligt överenskommelse mellan chefen för försvars-

Departements-
chefen.

departementet och riksantikvarien utfört en undersökning rörande kulturminnesmärken inom skjutfältet. I kostnaderna för flyttning av gården hade även medräknats kostnaden för kulturhistorisk kontroll och övervakning av arbetet.

För budgetåret 1944/45 har fortifikationsförvaltningen äskat medel enligt följande uppställning:

Reparation av byggnader.....	kronor 40 000
Lastkaj vid Brösarps station	» 13 000
Vägarbeten.....	» 20 000
Stenkross och sorteringsverk	» 9 765
Skogshushållningsplan	» 500
Summa kronor 83 265	

Därjämte har förvaltningen i detta sammanhang även beräknat medel för utgifter enligt förslag till stat för budgetåret 1944/45 för jordbruks- och skogsfastigheterna inom skjutfältet.

De byggnader — till ett antal av omkring 20 — som skulle repareras, vore avsedda dels för arrendatorer, dels såsom förläggningsutrymmen samt material- och målbodar.

Den nuvarande lastkajen vid Brösarps station vore för liten och av sådan konstruktion att den i längden ej medgäve lastning och lossning av stridsvagnar. Förslag till ny lastkaj om 50 meters längd hade därför utarbetats.

Av de medel, som beräknats för vägarbeten, vore 5 000 kronor avsedda för en mindre (gång- och) körväg för civilbefolkningen längs gränsen till skjutfältet. Tidigare hade den befolkning, som bodde närmast norr om fältet, vid färd från och till kyrka och skola använt en mindre väg tvärs över skjutfältet. Då denna väg måste avstängas under skjutningar, hade det ansetts skäligt att en väg av ungefär samma beskaffenhet anordnades i stället för den avstängda.

För anläggande av en väg från Brösarps station till förläggningsområdet på skjutfältet hade fortifikationsförvaltningen beräknat ett belopp av omkring 123 225 kronor. Under budgetåret 1944/45 skulle som en början på denna väg en utfartsväg från Brösarps station samt en anknytningsväg till stora landsvägen byggas för en kostnad av 15 000 kronor. Resterande belopp skulle delas upp med 50 000 kronor på budgetåret 1945/46 och omkring 58 225 kronor på budgetåret 1946/47. Vägen skulle få en längd av 3 640 m och en bredd av 6 m och avsåges för trafik med stridsvagnar och kronans bilar. Nuvarande vägar vore alltför smala och primitiva och kunde icke utan betydande förbättringsarbeten befaras av stridsvagnar. De vore därjämte betydligt längre än den planerade vägen.

Anskaffandet av stenkross och sorteringsverk hade föreslagits, emedan det beräknats, att vägförbättringar och vägunderhåll inom skjutfältets område komme att bli mycket omfattande. Då det inom skjutfältet funnes riklig tillgång på sten, hade det ansetts vara ekonomiskt fördelaktigt att anskaffa en stenkross för att med tillhjälp av militär personal krossa sten till behov. Upprättandet av en skogshushållningsplan hade ansetts nödvändig för den avverkning och gallring av skogen å skjutfältet, som dels erfordrades med hänsyn till skogsvården och dels för eventuella kompletterande röjningar.

För anordnande av ledningar för elektriskt ljus till bostäderna och elektrisk kraft till maskiner för bogserande av rörliga mål ha medel beräknats med 21 750 kronor för budgetåret 1945/46 och med 15 000 kronor för budgetåret 1946/47.

Slutligen har arméns fortifikationsförvaltning i skrivelse den 19 februari 1944 hemställt, att ett jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 5 november 1943 av omhänderhavande medel förskjutet belopp av 2 500 kronor måtte anvisas för gäldande av kostnader för inventering, kartering, fotografering och uppmätning av fornminnen inom skjutfältet.

I årets statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 2, s. 46 f.) har ett be-
lopp av 83 000 kronor under förevarande kvotanslag beräknats för anord-
nande av betongskydd för målbogseringsanordning samt av markövern, Departements-
chefen.
signalförbindelser m. m. vid Skånska pansarregementets ifrågavarande skjut-
fält. Dessa anordningar äsyfta att göra fältet användbart för skjutningar.

I förevarande framställning har arméns fortifikationsförvaltning hemställt om medel för bestridande av vissa engångskostnader i övrigt, vilka uppkomma i samband med fältets ianspråktagande för sitt ändamål. Vissa av dessa kostnader synas emellertid icke böra föranleda särskild medelsanvisning av riksdagen. För isåning av fältet, inköp av redskap, skatter samt upprättande av vägförslag och skogshushållningsplan liksom för de utgifter, som beräknats under staten för nästa budgetår för skjutfältets jordbruks- och skogsfastigheter, anser jag mig icke böra i detta sammanhang beräkna medel.

Då jämväl en del av kostnaderna för reparation och iordningställande av vaktmästarbostaden jämte övriga byggnader torde vara av karaktär att böra bestridas av underhållsmedel, anser jag mig böra i detta sammanhang, med godtagande av ämbetsverkets anslagskalkyler, för dessa ändamål beräkna endast ett belopp av 20 000 kronor. Mot anvisande av 1 000 kronor för anordnande av stängsel kring det område utmed Verkeåns dalgång, som reserverats som skyddsområde, har jag intet att erinra. Då det är av allmänt intresse, att förutnämnda ur kulturhistorisk synpunkt värdefulla gård bevaras, förordar jag vidare, att 16 000 kronor beräknas för flyttning av densamma. Av detta belopp torde dock av nyss antytt skäl endast 10 000 kronor böra ställas till förfogande genom särskild medelsanvisning, medan återstoden av kostnaderna böra bestridas från förutnämnda post.

En ny lastkaj vid Brösarps station lärer av skäl, som fortifikationsförvaltningen anført, böra anordnas. Däremot har jag icke ansett mig kunna på grundval av nu föreliggande utredning taga ställning till förslaget om anläggande av väg från nämnda station till förläggingsområdet på skjutfältet. Ehuru den planerade vägen torde medföra vissa fördelar, vill jag ifrågasätta, huruvida icke en av de befintliga vägarna med samma resultat skulle kunna breddas och istandsättas för mindre kostnad än den för ny väg beräknade. Om emellertid den nya vägen finnes böra komma till stånd, bör undersökas, om den icke utan olägenhet kan göras smalare och erhålla ett

förenklat utförande. Jag förutsätter, att närmare utredning i dessa hänseenden förebringas. Utan hinder därav synes en utfartsväg från Brösarps station och en anknätningsväg till stora landsvägen kunna redan nu komma till stånd. Den nya lastkajen kan då läggas öster om järnvägsspåren, varigenom kontakt med övrig trafik från stationen och den trånga viadukt, som är belägen strax norr om stationen, kan undvikas vid framförandet av stridsvagnarna. Likaledes förordar jag, att förutnämnda för befolkningen i trakten avsedda mindre väg utföres. För ifrågavarande lastkaj och vägarbeten beräknar jag ett belopp av $(13\,000 + 20\,000 =) 33\,000$ kronor.

Då stenkross och sorteringsverk böra kunna förhyras och kostnaderna i vart fall böra bestridas från förutnämnda post, beräknar jag icke i detta sammanhang medel för ändamålet. På frågan om framdragande av elektriska kraftledningar har jag, i avvaktan på slutligt förslag härutinnan, ej anledning att nu ingå.

Förutnämnda kostnad av 2 500 kronor för inventering m. m. av bebyggelse och fornlämningar på skjutfältet föranledes av skjutfältets ianspråktagande, varför jag icke har något att erinra mot att denna kostnad i detta sammanhang tages i beräkning.

De kostnader, vilka enligt det föregående böra bestridas från förevarande kvotanslag, uppgå sålunda till $(20\,000 + 1\,000 + 10\,000 + 33\,000 + 2\,500 =) 66\,500$ kronor enligt nuvarande prisläge. Omräknade till prisläget den 1 juli 1941 uppgå kostnaderna till omkring 56 000 kronor.

VISSA ANDRA BYGGNADSRBETEN M. M.

Omläggning av avloppsnetet i Karlsborg. Under återopande av en skrivelse den 9 juli 1943 från riksdagens militieombudsman till arméförvaltningens fortifikationsstyrelse angående önskvärdheten av en omläggning av avloppsnetet i Karlsborg har *arméförvaltningen* i sin skrivelse angående medelsbehoven för nästkommande budgetår i ämnet anfört bland annat följande.

Det nuvarande ledningssystemet i Karlsborg är upp till 60 år gammalt samt delvis i mycket dåligt skick. Ledningarna ligga mestadels så grunt, att ny bebyggelse ej kan anslutas till nätet. Ledningarna mynna på ett 30-tal ställen runt udden, i de flesta fall endast ett fåtal meter från stranden. Det största utloppet mynnar i slutvärnets östra förlängning och upptager avloppsvattnet från slutvärnet samt närliggande byggnader.

Avloppsvattnet från den nya förläggningen för Andra intendenturkompaniet sammanföres till en mindre pumpanläggning, varifrån vattnet tryckes upp till ledningsnätet innanför vallarna för vidare befördran österut.

Genom avloppen västerut uppkomma föroreningar i Rödesundsviken, som hindra strändernas utnyttjande för badning. På halvöns östra sida är vattenomsättningen större. Olägenheterna här uppstå huvudsakligen av att föroreningar i form av fasta partiklar spolas upp på stranden.

Genom försorg av ämbetsverkets fortifikationsstyrelse har uppgjorts förslag till nytt avloppsnet i Karlsborg, avseende att i första hand bereda möjlighet till ny bebyggelse inom vallarna, bland annat för planerad matnrättningsbyggnad för Karlsborgs luftvärnsregemente samt bostäder. I en andra och tredje utbyggnad föreslås åtgärder för sanering av stränderna.

Enligt förslaget sammanföras vattnet från de skilda utloppsledningarna i avskärande huvudledningar. Vid västra stranden sammanföras dessa till ett pumpverk, från vilket vattnet tryckes upp i den del av ledningssystemet, som har avrinning åt öster. För uppsamling av de befintliga avloppen åt öster utföres en avskärande ledning utmed östra vallens insida med utlopp genom porten VI. Inom försvarets fabriksstyrelsens område utföres två separata avskärande ledningar, vilka mynna i en pumpstation. Från denna tryckes vattnet upp till nyss nämnda avskärande ledning innanför östra vallen. Till ledningsnätet inom fabriksstyrelsens område anslutas även garnisonssjukhuset med flera byggnader på uddens norra del.

Inom området innanför vallarna kompletteras ledningsnätet med ledningar uteder Östra och Västra Paradplatserna samt i Norra och Södra Tyghusgatorna. Dessa ledningar nödvändiggöras genom den påbörjade bostadsbebyggelsen inom området samt för, som ovan nämnts, beredande av avlopp från den nya matinerättningen vid Karlsborgs luftvärnsregemente. Vissa äldre ledningar böra uppreppas och delvis omläggas.

De nya ledningarna sammanföras till ett reningsverk vid stranden ungefär i östra förlängningen av slutvärnet. Med hänsyn till Vätterns stora vattenomsättning samt självreningsförmåga synes låggradig rening genom slamavskiljning vara tillfyllest. Utloppsledningen bör givas tillfredsställande längd och mynna på tillräckligt djupt vatten.

Kostnaderna för sålunda angivna åtgärder ha av fortifikationsstyrelsen beräknats till nedan angivna belopp:

avskärande ledning med tilloppsledningar inom vallarna	kronor 110 000
övriga självfallsledningar	» 51 000
pumpverk med tryckledning	» 24 500
reningsverk med utloppsledning	» 105 500
Summa kronor 291 000	

Häri ha icke inräknats ledningar samt pumpverk inom försvarets fabriksstyrelsens område (ledning från garnisonssjukhuset fram till gränsen för området är dock medräknad). Kostnaderna ha för erforderliga arbeten inom fabriksstyrelsens område beräknats till

självfallsledningar	kronor 29 000
pumpverk med tryckledning	» 25 500
Summa kronor 54 500	

Den totala kostnaden skulle sålunda uppgå till $(291\,000 + 54\,500 =)$ 345 500 kronor, varav emellertid endast 291 000 kronor synas böra belasta arméförvaltningens delfond av försvarsväsendets fastighetsfond.

Med hänsyn till den pågående bostadsbebyggelsen innanför vallarna samt fabriksstyrelsens byggnadsprogram böra avskärande ledningar innanför östra vallen jämte anslutande ledningar innanför vallarna utföras som en första etapp. Därjämte böra de avskärande ledningarna inom fabriksstyrelsens område med provisorisk utloppsledning likaså utföras i första etappen.

Som en andra etapp bör komma avskärande ledning vid västra stranden med tillhörande pumpverk och tryckledning.

Som en tredje och sista etapp böra utföras återstående ledningar samt reningsverket.

Kostnaderna för de olika åtgärderna beräknas, i den mån de enligt vad ovan anförts böra belasta arméförvaltningens delfond, i anslutning till ovan anförda siffror bliva följande:

Ettapp 1	110 000
» 2	51 000
» 3	130 000
Summa kronor 291 000.	

Arméförvaltningen har tillstyrkt en omläggning av avloppsnätet enligt det framlagda förslaget samt hemställt, att till bestridande av kostnaderna för en första etapp av ifrågavarande arbeten ett belopp av 110 000 kronor för ämbetsverkets vidkommande måtte beräknas för nästkommande budgetår.

Försvarets fabriksstyrelse, som beretts tillfälle att taga del av vad arméförvaltningen i ämnet yttrat, har i skrivelse den 14 januari 1944 bland annat anfört, att det syntes böra ankomma på fabriksstyrelsen att göra framställning om anvisande av medel för de kostnader — av arméförvaltningen enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknade till 54 500 kronor, motsvarande enligt prisläget den 1 juli 1943 63 000 kronor — vilka hänförde sig till fabriksområdet. Av arméförvaltningens framställning framginge, att dessa arbeten avsåges bli utförda i en första etapp. Under åberopande av det anförda och med biträdande av arméförvaltningens kostnadsberäkningar hemställde styrelsen, att för budgetåret 1944/45 medel måtte beräknas under försvarets fabriksfond för här ifrågavarande ändamål.

*Departements-
chefen.*

Ehuru kostnaderna för omläggning av avloppsnätet i Karlsborg icke förutsetts av 1941 års försvarsutredning och erforderliga medel sålunda icke beräknats inom den för femårsperioden 1942/47 fastställda kostnadsramen, torde, med hänsyn till rådande hygieniska missförhållanden i Karlsborg, den föreslagna anläggningen böra så snart ske kan komma till utförande. Erforderliga arbeten böra lämpligen utföras i etapper och kostnaderna för första etappen — tillhoppa 164 500 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 — i enlighet med vad de av frågan berörda myndigheterna anfört, fördelas med 110 000 kronor på arméförvaltningens delfond av försvarsväsendets fastighetsfond och med 54 500 kronor på försvarets fabriksfond.

Beträffande medelsäskandet under försvarets fabriksfond — 63 000 kronor jämlikt prisläget den 1 juli 1943 — torde jag få återkomma i det följande. Under försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, beräknar jag i enlighet med det anförda för nästkommande budgetår för omläggning av avloppsnätet i Karlsborg ett belopp av 110 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

Nybyggnad för krigsarkivet. Efter förslag av Kungl. Maj:t i propositionen 1942: 270 (s. 44—49) beräknade riksdagen (skrivelse nr 376) för budgetåret 1942/43 ett belopp av 500 000 kronor till påbörjande av nybyggnad för krigsarkivet. I yttrande till statsrådsprotokollet för den 24 april 1942 lämnade jag i samband med anmälan av nyssnämnda proposition bland annat en redogörelse för krigsarkivets behov av lokaler samt byggnadsstyrelsens förslag till lokalfrågans lösning ävensom för i ärendet inkomna remissyttranden m. m. Beträffande detaljerna härutinnan torde jag få hänvisa till statsrådsprotokollet. I detta sammanhang vill jag endast erinra, att jag förordade uppförande av en ny-

byggnad för krigsarkivet för en beräknad kostnad av 1 350 000 kronor å en av byggnadsstyrelsen föreslagen, kronan tillhörig tomt i hörnet av Valhallavägen och Värtavägen i Stockholm. Jag föreslog, att anslagsmedlen skulle uppdelas på budgetåren 1942/43 och 1943/44.

Sedan Kungl. Maj:t genom beslut den 11 september 1942 uppdragit åt byggnadsstyrelsen att, under iakttagande av vad i förenämnda statsrådsprotokoll i ämnet anförts, inkomma med av fullständiga kostnadsberäkningar åtföljt slutligt förslag till nybyggnad för krigsarkivet, ställde Kungl. Maj:t genom beslut den 9 oktober 1942 av det av riksdagen sålunda anvisade anslaget ett belopp av 50 000 kronor till byggnadsstyrelsens förfogande för bestridande av kostnaderna för upprättande av ifrågavarande förslag m. m.

Vid anmälan av propositionen 1943: 222 (s. 66 och 67) anförde jag bland annat att — ehuru krigsarkivets nybyggnad med tanke på nuvarande lokalförhållanden syntes vara i hög grad angelägen och det sålunda vore önskvärt, att även detta byggnadsbehov kunde tillgodoses inom femårsperioden 1942/47 — frågan tarvade ytterligare överväganden med hänsyn till andra angelägna medelsbehov. I samband därmed fann jag det böra för riksdagen annälas, att byggnadsstyrelsen i en av överbefälhavaren den 2 mars 1943 överlämnad skrivelse på vissa närmare angivna skäl hemställt om godkännande av ett förslag till ändrad förläggning av krigsarkivets nybyggnad. Styrelsen hade nämligen funnit den ur alla synpunkter lämpligaste platsen för byggnaden i fråga vara ett område å Fågelbacken på Ladugårdsgärde mellan de militära administrationsbyggnaderna och Värtavägen i direkt anslutning till nämnda byggnader. För egen del ville jag icke motsätta mig, att det fortsätta planeringsarbetet, därest riksdagen icke hade något att däremot erinra, skedde med utgångspunkt från arkivets förläggning till den sålunda förordade platsen.

Riksdagen har icke funnit anledning till erinran häremot.

I skrivelse den 26 november 1943 har *byggnadsstyrelsen* anfört, att styrelsen i anledning av Kungl. Maj:ts förenämnda beslut den 11 september 1942 uppdragit åt arkitekten Cyrillus Johansson att biträda styrelsen vid uppgörandet av förslag till nybyggnad för krigsarkivet. Dylikt förslag hade utarbetats under förutsättning av byggnadens förläggning till den i propositionen 1943: 222 angivna platsen. Vid skrivelsen hade fogats tolv ritningar avseende den föreslagna nybyggnaden ävensom en promemoria av krigsarkivarien Steckzén rörande ifrågavarande ritningar.

Av skrivelsen inhämtas i huvudsak följande.

I samråd med krigsarkivarien Steckzén hade styrelsen undersökt möjligheterna att ytterligare begränsa den tidigare föreslagna nybyggnadens storlek. Därvid hade en reducering av hyllutrymmet visat sig möjlig, enär inom de i Fågelbacken utsprängda såsom skyddsrum avsedda tunnarna framdeles syntes kunna beredas utrymme för 3 300 hyllmeter arkivalier. Hyllutrymmet i nybyggnaden hade därför minskats till omkring 18 500 hyllmeter.

Med den ändrade förläggningen av nybyggnaden kunde denna anslutas till värmecentralen för det militära byggnadskomplexet å Fågelbacken, vilket alltså medfört att något utrymme för värmeledningsanläggning inom krigsar-

kivbyggnaden icke behövd reserveras. I samband härmed hade den tidigare föreslagna, för värmeledningsskötaren avsedda bostaden inom byggnaden utslutits. Enligt vad krigsarkivarien meddelat hade han av ekonomiska skäl icke velat framställa krav på att inom byggnaden tjänstebostad för någon av krigsarkivets expeditionsvakter anordnades.

Beträffande storleken av tjänsterummen hade krigsarkivarien under åberopande av uttalande från 1940 års arkivssakkunniga framhållit, att de i styrelsens tidigare förslag avsedda tjänsterummen vore så små, att de ej motsvarade det föreliggande behovet. En av byggnadsstyrelsen föranstaltad närmare utredning av denna fråga, i samband varmed provmöbleringar utförts, hade givit vid handen, att de sålunda framförda erinringarna icke saknade fog. Med hänsyn härtill hade rumsstorleken enligt det nu föreliggande förslaget ökat från tidigare föreslagna 12,5 kvadratmeter till 16 kvadratmeter. Samtidigt hade emellertid antalet tjänsterum minskats från 11 till 9, varför den totala för tjänsterum avsedda golvytan i stort sett vore oförändrad. Härvid förutsattes dock, att arbetsplatser anordnades dels i ordnarerum, dels i vissa arkiv samt ett förrådsrum.

Såsom närmare framginge av skrivelsen bifogade ritningar tänktes nybyggnaden för krigsarkivet förlagd väster om militärförvaltningsbyggnaderna, med vilka den avsåges skola förbindas genom ett lägre byggnadsparti. Härvid uppkomme mot Värtavägen söder om arkivbyggnaden en platsbildning, som utgjorde en avslutning av Banérgatan. Anläggningen bestode av dels en tre våningar hög administrationsbyggnad, som delvis begränsade ovannämnda öppna plats samt inrymde tjänste- och expeditionslokaler, dels ett därmed sammanbyggt, mot norr förlagt arkivtorn om 16 våningars höjd. Arkivtornet vore så placerat, att det komme att bilda fond mot Banérgatan. Huvudentrén till byggnaden anordnades från ovannämnda öppna plats, varjämte en för tjänstemän avsedd ingång anordnades från Värtavägen mellan administrationsbyggnaden och arkivtornet.

Administrationsbyggnaden inrymde i östra delen av bottenvåningen lokaler för försvarsstabens krigshistoriska avdelning, medan den västra delen av denna våning upptoges av ett lunchrum samt konserveringsverkstad, arkivrum med arbetsplatser, ett förrådsrum, som samtidigt vore avsett till ordnarerum, ett mörkrum och ett tjänsterum.

Inom våningen 1 trappa upp i administrationsbyggnaden upptoges den östra delen av en mot norr förlagd forskaresal, till vilken anslutits två små rum för enskilda forskare samt ett skrivrum ävensom biblioteksrum och rum för fotografisamling. Till mittpartiet av denna våning vore expeditionen förlagd, från vilken uppsikt kunde hållas såväl över entrén till forskaresalen som över biblioteket. I övrigt upptoges denna våning av tjänste- och därmed likvärdiga arkiv- eller arbetsrum.

Våningen 2 trappor upp, dit den för allmänheten tillgängliga huvudtrappan icke skulle uppdragas, inrymde en del av krigsarkivets kartsamlingar, varjämte här funnes ett par tjänste- och arbetsrum.

Tjänstelokalerna inom administrationsbyggnaden stode i samtliga våningar i förbindelse med arkivtornet genom passager som icke vore åtkomliga för den besökande allmänheten.

Arkivtornets södra del upptoges av en trappa samt två hissar, nämligen en större varuhiss samt en mindre kombinerad person- och varuhiss. I tornets bottenvåning funnes ett uppackningsrum med en utanför liggande lastbrygga och i våningen 1 trappa upp vore inrymt ett mindre katalogrum. I övrigt upptoges allt utrymme i tornet av arkivlokaler.

Krigsarkivarien Steckzén hade under hand meddelat, att han icke hade något att erinra beträffande det sålunda föreliggande förslaget. För egen del

finge byggnadsstyrelsen framhålla, att styrelsen förutsatte, att vid entreprenadhandlingarnas upprättande byggnadens yttre utformning, särskilt vad beträffade arkivtornet, bleve föremål för ytterligare studium.

Kostnaderna för genomförande av ifrågavarande förslag ha inom byggnadsstyrelsen beräknats på följande sätt.

Byggnadsarbeten	kronor 1 150 000
Värme-, ventilations- och sanitetsteknisk anläggning	» 113 000
Elektriska kraft-, belysnings- och svagströmsledningar	» 80 000
Elektriska hissar	» 35 000
Yttre arbeten	» 60 000
Ritningar, kontroll och oförutsett	» 112 000
Summa kronor 1 550 000	

Såsom förut erinrats beräknades kostnaderna för genomförandet av det av byggnadsstyrelsen i januari 1941 framlagda byggnadsförslaget vid samma tidpunkt till 1 350 000 kronor. Med hänsyn till därefter inträffade prisstegringar kunde emellertid, erinrar styrelsen, kostnaderna numera beräknas till 1 590 000 kronor eller 40 000 kronor mer än kostnaderna för genomförandet av det nu föreliggande byggnadsförslaget. I förutnämnda kostnader hade icke medräknats kostnaderna för nya arkivhyllor och annan inredning, vilka syntes kunna beräknas till omkring 200 000 kronor.

Byggnadsstyrelsen önskade slutligen framhålla, att en lösning av krigsarkivets lokalfråga blivit alltmer trängande. Sålunda vore de lokaler, som arkivet för närvarande disponerade i militärstabsbyggnaden, erforderliga för tillgodoseende av rent militära lokalbehov, varjämte det utrymme i nationalmusei byggnad, som tills vidare upplåtits till arkivet, vore behövt för museets egen räkning. Det vore därför enligt byggnadsstyrelsens mening påkallat, att nybyggnadsföretaget med det snaraste igångsattes. Under förutsättning att företaget kunde påbörjas under senare delen av innevarande budgetår skulle för budgetåret 1944/45, utöver redan för ifrågavarande ändamål anvisade medel, erfordras ett belopp av 500 000 kronor.

Riksarkivet, som beretts tillfälle att i ärendet avgiva utlåtande rörande byggnadsprogrammets utformande i arkivtekniskt hänseende m. m., har i skrivelse den 15 januari 1944 uttalat, att det föreliggande förslaget icke på ett i allo tillfredsställande sätt löste krigsarkivets byggnadsfråga. Den huvudsakliga anledningen härtill vore, att den föreslagna byggnadens utrymmen vore för knappt tillräckliga med hänsyn till det antal hyllmeter som enligt riksarkivets beräkningar vore nödvändigt. Härtill komme, att även det bombskyddade utrymmet för de viktigaste arkivalierna i de i berget insprängda tunnelgallerierna icke kunde anses tillräckligt. Ehuru ämbetsverket jämväl i övrigt hade vissa erinringar att framföra — huvudsakligen i anslutning till den föreslagna dispositionen av byggnadens lokaler och därmed sammanhängande utrymmesfrågor — ville riksarkivet understryka nödvändigheten av att krigsarkivets trängande behov av nybyggnad snarast ordnades på ett tillfredsställande sätt.

I anledning av riksarkivets yttrande har *byggnadsstyrelsen*, efter *krigsarkivariens* hörande, den 28 januari 1944 avgivit förnyat utlåtande i ärendet och därvid uttalat den bestämda uppfattningen, att den föreslagna byggnaden i avseende å planerade utrymmen vore fullt tillräcklig för sitt ändamål.

Beträffande detaljerna i de sålunda avgivna utlåtandena torde få hänvisas till handlingarna i ärendet.

*Departements-
chefen.*

Den föreslagna nybyggnaden för krigsarkivet har kostnadsberäknats till — fränsett kostnader, omkring 200 000 kronor, för nya arkivhyllor och annan inredning — 1 550 000 kronor, motsvarande efter prisläget den 1 juli 1941 ett belopp av omkring 1 300 000 kronor. I förhållande till tidigare framlagt förslag innebär detta en kostnadsminskning med omkring 50 000 kronor. Minskningen har möjliggjorts dels därigenom att värmecentralen kunnat slopas vid en förläggning av nybyggnaden i anslutning till det militära byggnadskomplexet å Fågelbacken, dels ock genom att för lagring av arkivalier påräknas kunna utnyttjas till skyddsrum avsedda bergstunnlar, vilka i mån av behov successivt skulle inredas för att tagas i anspråk såsom arkivutrymmen.

För egen del finner jag det föreliggande förslaget kunna i huvudsak biträdas. Med hänsyn till krigsarkivets egen trångboddhet, som allvarligt hämmar den arkivvårdande verksamheten inom försvarsväsendet, samt med tanke på utrymmessvårigheterna i militärstabsbyggnaden, i vilken krigsarkivet nu delvis är inrymt, och angelägenheten av att de i nationalmuseibyggnaden för krigsarkivets räkning upplåtna lokalerna kunna frigöras, är det önskvärt, att byggnadsföretaget då tillgången på byggnadsmaterial det tillåter kommer till utförande.

Med anledning av de av riksarkivet framförda erinringarna angående behov av utrymmen för krigsarkivets arkivalier utöver de i föreliggande förslag beräknade, må framhållas, att möjlighet torde föreligga att vid inträdande normala förhållanden erhålla vissa ytterligare arkivutrymmen icke endast i de till de militära administrationsbyggnaderna å Fågelbacken hörande skyddsrumsanläggningarna utan även i en del andra dylika anläggningar, som under de senaste åren utförts i Stockholm.

Med anledning av vad riksarkivet anfört rörande önskemålet att erhålla ytterligare fullträffsäkra magasinsutrymmen har utredning verkställts angående möjligheterna av att reducera arkivlokalerna ovan jord och ersätta dessa med i berggrunden nedsprängda utrymmen. Enligt ett av byggnadsstyrelsen under hand ingivet förslag skulle under markytan anordnas fyra arkivvåningar och tornets höjd ovan jord minskas med motsvarande antal våningar. Härigenom skulle vinnas omkring 4 000 hyllmeter bombsäkra arkivutrymmen. Kostnadsökningen härför har beräknats till 160 000 kronor, inberäknat kostnaderna för fullträffsäkert bjälklag samt ventilations- och luftkonditioneringsanordningar. Ehuru ur arkitektonisk synpunkt en reduktion av tornets höjd av byggnadsstyrelsen ansetts icke tillräddig, synas de praktiska synpunkterna få vara avgörande, varför jag trots kostnadsökningen anser mig

böra förorda en lösning efter denna linje. Härigenom bortfalla även vissa av de vid ärendets tidigare behandling framförda betänkligheterna mot att förlägga denna byggnad i grannskapet av militärförvaltningsbyggnaderna. Ytterligare torde härigenom kunna vinnas fördelen av en bekväm och praktisk förbindelse mellan arkivtornets underjordiska våningar och de i berget utsprängda tunnelgallerierna. I detta sammanhang vill jag framhålla, att möjlighet finnes att framdeles mot norr utbygga den föreslagna arkivbyggnaden.

Jag anser mig av dessa skäl böra räkna med att angivna ändringar i byggnadsstyrelsens förslag vidtagas. Vissa av de i riksarkivets yttrande framförda erinringarna torde böra påkalla andra, smärre modifikationer i byggnadsprogrammet. Av denna anledning torde det vara välbetänt att räkna med en ytterligare höjning av den beräknade byggnadskostnaden, förslagsvis med 40 000 kronor på grundval av nuvarande prisläge.

Åberopande det anförda beräknar jag sålunda totalkostnaden för krigsarkivbyggnaden till $(1\,550\,000 + 160\,000 + 40\,000 =) 1\,750\,000$ kronor enligt nuvarande prisläge, varav ett belopp av omkring 1 520 000 kronor — motsvarande kostnaderna enligt prisnivån den 1 juli 1941 — bör belasta femårsplanens kostnadsram.

Kölldlaboratorium vid kemiska anstalten m. m. I skrivelse den 20 februari 1943 har dåvarande *försvarsväsendets verkstadsnämnd* hemställt om anvisande av medel för anläggning av ett kölldlaboratorium för försvarsväsendets räkning samt till stöd härför framhållit i huvudsak följande.

Inom riket finnes för närvarande icke något laboratorium, där krigsmateriel av olika slag kunde funktionsprovas vid djup kyla. Behovet av ett dylikt kölldlaboratorium vore för försvarsväsendets del ytterst trängande. Det vore av väsentlig betydelse, att funktionsdugligheten hos materiel, som kunde komma att användas vid låga temperaturer, bleve föremål för undersökningar och provningar vid dylika temperaturer. Köldprovningar kunde visserligen i någon mån verkställas utomhus vintertid men de möjligheter, vilka sålunda erbjödes, vore icke tillfyllest. Sådana provningar kunde endast ske i de nordligaste delarna av landet. De låga temperaturer, varmed man måste räkna vid ett vinterkrig, förekomme dessutom ytterst sällan inom landet och provning av flygmateriel vid sådana temperaturer, varför dessa utsattes på större höjder, kunde överhuvud icke äga rum utan laboratorium. En rationell försöksverksamhet kunde vidare icke inskränkas till vintermånaderna utan måste äga rum fortlöpande under hela året för att resultatet skulle kunna bli tillfredsställande. Hastiga temperaturväxlingars inverkan på materielen kunde slutligen icke undersökas annat än i särskilt för ändamålet anordnat laboratorium.

Verkstadsnämnden hade i samråd med de militära förvaltningsmyndigheterna, tekniska högskolan i Stockholm, statens bränslekommission, ingenjörvetenskapsakademien, Sveriges industriförbund och Kungl. automobilklubben funnit sig böra framlägga förslag om inrättandet av ett kölldlaboratorium. Enligt vad som framkommit vid de förhandlingar, vilka förts emellan representanter för de berörda myndigheterna och sammanslutningarna, borde den ifrågasatta anläggningen lämpligen anknytas till den militära forskningsverksamhet, som bedreves vid kemiska anstalten. Visserligen låge ifrågavarande upp-

gifter vid sidan av anstaltens egentliga arbetsuppgifter men då till anstalten redan tidigare knutits vissa från sistnämnda uppgifter artskilda uppgifter hade nämnden icke något att erinra emot den föreslagna förläggningen av laboratoriet. Detta borde i så fall under nämndens överinseende underställas styresmannen för anstalten.

Inom verkstadsnämnden hade kostnadsberäkningar uppgjorts för anläggande av ett köldlaboratorium av den storleksordning, som erfordrades med hänsyn till arten av de arbeten, vilka avsåges skola utföras vid detsamma. Enligt det föreliggande förslaget skulle stridsvagnar med vikt upp till 22 ton kunna införas i laboratoriet för provning av den mekaniska och elektriska utrustningens funktion ävensom startprovning. För provning av flygplansutrustnings funktion vid låg temperatur skulle flygplan med avmonterade vingar och propellrar kunna införas i lokalen.

Enligt efterföljande uppställning ha kostnaderna för uppförande av erforderliga byggnader jämte kylanläggning beräknats till 270 000 kronor samt kostnaderna för anskaffning av inredning och instrument till 30 000 kronor.

Byggnader och kylanläggning m. m.

	Kronor	Kronor
Laboratoriebyggnad:		
Byggnadsarbeten	97 500	
Installationer, kylaggregat m. m.	119 500	217 000
Förrådsbyggnad		5 000
Transformatorbyggnad		3 000
Utvändiga arbeten, vägar, planer, stängsel m. m.		19 000
Administration och oförutsedda utgifter		26 000
	Summa kronor	270 000

Utrustning.

Lös inredning och instrumentutrustning.....	28 000
Diverse oförutsedda utgifter	2 000
	Summa kronor 30 000

I anslutning härtill har verkstadsnämnden framhållit följande.

Enligt nämndens förmenande borde anläggningens skötsel och drift handhas av personalen vid kemiska anstalten. För provningarnas utförande skulle dock biträde lämnas av den på vars beställning åtgärden ägde rum. I första hand borde naturligen militära myndigheter äga anlita laboratoriet. I den mån anläggningens hela kapacitet icke härigenom toges i anspråk syntes emellertid även andra statliga myndigheter samt privata institutioner och företag böra få utnyttja densamma.

Driften av laboratoriet har beräknats draga en årlig kostnad av 14 500 kronor, varav för avlönande av en biträdande ingenjör i lönegrad MEx 15 omkring 6 000 kronor. Kostnaderna för driften borde täckas genom avgifter, upptagna för verkställda undersökningar och provningar. Nämnden har dock med hänsyn till ovissheten om verksamhetens omfattning föreslagit anvisande av ett särskilt anslag för driften, vilket borde tillföras avgifter för utförda arbeten och för det första budgetåret kunde beräknas till 8 000 kronor.

Försvarets forskningsnämnd har i utlåtande den 30 mars 1943 tillstyrkt verkstadsnämndens förslag och därvid framhållit önskvärdheten av att de slutliga detaljerna för laboratoriets inredning och utrustning i sinom tid underställdes forskningsnämndens prövning.

Vidare har försvarets fabriksstyrelse i skrivelse den 30 augusti 1943 framhållit att, därest i anledning av nämndens framställning medel till köldlaboratorium icke komme att anvisas under innevarande budgetår, anslag i varje fall borde uppföras för budgetåret 1944/45. De kostnadsberäkningar, som tidigare framlagts, syntes alltså bärande.

Härjämte har fabriksstyrelsen i samma skrivelse anmält vissa ytterligare byggnadsbehov vid kemiska anstalten enligt följande.

Frågan om en mera allmän utbyggnad av anstalten i samband med en kommande omorganisation av den militära naturvetenskapliga forskningen kunde komma att bringas under Kungl. Maj:ts prövning. I avbidan härpå ansågs anstalten, att några mindre förändringar borde komma till utförande snarast möjligt för att lösa det omedelbara lokalbehovet. Inom anstalten funnes för närvarande ett lunchrum, som lämpligen borde avdelas och utnyttjas såsom arbetslokaler. Lunchrum kunde i stället utan större kostnader beredas genom att en terrass överbyggdes till lunchrum och kök. Anläggningskostnaden härför beräknades till 18 500 kronor. Dessutom kunde inom anstalten föreliggande behov av utökade verkstadslokaler tillgodoses genom överbyggnad av en befintlig lastbrygga. Kostnaderna härför beräknades till 12 500 kronor. Nu angivna mindre byggnadsarbeten vore icke av beskaffenhet att på något sätt föregripa en eventuell större utbyggnad av anstalten framdeles. Samråd hade förekommit med försvarets forskningsnämnd.

I anslutning till det anförda har fabriksstyrelsen anmält, att för anläggning av ett köldlaboratorium och för utförande av angivna ändringsarbeten för nästa budgetår föreläge ett medelsbehov av $(270\,000 + 18\,500 + 12\,500 =)$ 301 000 kronor.

Utredningen rörande frågan om ordnande av vetenskaplig försöksverksamhet med flygmotorer och propellrar har i utlåtande den 22 februari 1944 anfört följande.

Under det fortsatta utredningsarbetet hade utredningen ytterligare styrkts i sin uppfattning att ett forskningslaboratorium för flygmotorer behövde vara utrustat med omfattande kylanläggningar. Dessa måste emellertid vara av speciellt slag, och de flesta av de vid motorprovningen föreliggande nedkylningskraven kunde icke tillfredsställas vid det av verkstadsnämnden föreslagna köldlaboratoriet. Å andra sidan komme motorlaboratoriets kylanläggningar ej att motsvara de uppgifter i övrigt, för vilka det föreslagna köldlaboratoriet vore avsett. Även om köldlaboratoriet och motorlaboratoriet skulle förläggas intill varandra och betjänas av samma kylanläggning syntes ingen vinst kunna påräknas i fråga om sammanlagt laboratorieutrymme och den för motorprovningen avsedda kylanläggningen skulle för samtidig betjäning av köldlaboratoriet behöva väsentligt utökas. Någon ekonomisk fördel av en sammankoppling av de två anläggningarna torde därför knappast kunna påräknas.

Utredningen har med hänvisning härtill föreslagit, att frågan om inrättandet av ett köldlaboratorium enligt verkstadsnämndens förslag måtte lösas

oberoende av frågan om inrättandet av ett forskningslaboratorium för flygmotorer och propellrar.

*Departements-
chefen.*

Av det anförda framgår att inom riket icke finnes något laboratorium, där krigsmateriel av olika slag kan funktionsprovas vid djup kyla. Behovet av en dylikt laboratorium är trängande, särskilt med tanke på utomlands vunna erfarenheter under de senaste årens vinterkrig. De på området sakkunniga myndigheterna m. fl. ha jämväl förordat inrättande av ett dylikt laboratorium. Någon fördel av att sammanslå detta laboratorium med det forskningslaboratorium för flygmotorer, som enligt det föregående kan komma att föreslås, synes icke vara att ernå. Då anledning icke torde vara att antaga, att ett köldlaboratorium på enskilt initiativ kommer till stånd, förordar jag, att staten inrättar ett sådant.

Det föreliggande förslaget innebär, att laboratoriet skall anläggas vid kemiska anstalten för att anknytas till den militära forskning, som bedrivs därstädes. Laboratoriet beräknas bli av den omfattning, att tyngre stridsvagnar samt flygplan med avmonterade vingar och propellrar skola kunna provas.

Kostnaderna för byggnadsarbeten och kylanläggning m.m. beräknas till 270 000 kronor samt inredningskostnaderna till 30 000 kronor. Driften avses skola ombesörjas av personal tillhörande kemiska anstalten. I första hand skola militära myndigheter äga anlita laboratoriet, men även andra statliga myndigheter samt privata institutioner och företag avses mot avgift få utnyttja anstalten.

Då jag icke har något att erinra mot detaljerna i föreliggande förslag, finner jag mig böra tillstyrka, att ett belopp av 270 000 kronor beräknas för ifrågavarande ändamål.

Vidare har verkstadsnämnden avgivit förslag till vissa ändringsarbeten vid kemiska anstalten, varigenom åsyftas utvidgning av nuvarande arbets- och verkstadslokaler. Kostnaderna härför beräknas till $(18\,500 + 12\,500 =)$ 31 000 kronor. Med vitsordande av behovet av dessa ändringsarbeten, vilka icke synas föregripa bedömandet av de med spörsmålet om ett utbyggande av den militära forskningsverksamheten sammanhängande lokalfrågorna, anser jag mig böra tillstyrka anvisande av medel härför.

Nu angivna kostnader om tillhoppa $(270\,000 + 31\,000 =)$ 301 000 kronor, motsvarande enligt prisläget den 1 juli 1941 i runt tal 260 000 kronor, torde böra bestridas från förevarande kvotanslag.

Till frågan om bestridande av inredningskostnader återkommer jag i annat sammanhang.

De avgifter, som enligt det föregående skola uttagas, torde böra avvägas så, att de täcka de årliga driftkostnaderna. Även till denna fråga återkommer jag i annat sammanhang.

MATINRÄTTNINGAR.

I sin skrivelse rörande medelsbehovet för budgetåret 1943/44 anförde arméförvaltningen i fråga om matinrättningarna vid arméns truppförband, att

verkställda utredningar, som dittills omfattat, i stort sett, de äldsta kasern-etablissemanten, där bristerna vore mest kännbara, hade visat, att beträffande vissa truppförbands matinrättningar hel nybyggnad erfordrades, medan för andra genomgående om- och tillbyggnader vore tillfyllest för att åvägabrunga en acceptabel lösning av ifrågavarande spörsmål.

Arméförvaltningen föreslog i skrivelsen *dels* om- och tillbyggnad av matinrättningarna vid aderton förband, nämligen Livregementets grenadjärer, Jämtlands fältjägarregemente, Södra skånska infanteriregementet (kasern-etablissemantet i Ystad), Dalregementet, Hälsinge regemente, Hallands regemente, Bohusläns regemente, Gotlands infanteriregemente, Västerbottens regemente, Västernorrlands regemente, Livregementet till häst, Norrbottens artillerikår, Svea ingenjörkår, Göta ingenjörkår (kasernetablissemantet i Eksjö), Bodens ingenjörkår, Svea trängkår, Göta trängkår och Skånska trängkåren, *dels ock* nybyggnad av matinrättningarna vid fyra förband, nämligen Norrlands dragonregemente, Gotlands artillerikår, Göta ingenjörkår (förläggningen vid Ränneslätt) och Norrlands trängkår. Det sammanlagda medelsbehovet för dessa arbeten beräknades till 8 573 000 kronor.

I skrivelsen den 10 februari 1943 hänförde arméförvaltningen arbetena vid Södra skånska infanteriregementet, Hallands regemente, Gotlands infanteriregemente, Gotlands artillerikår, Norrbottens artillerikår, Bodens ingenjörkår samt de fyra trängkårerna till angelägenhetsgrad 1. Ämbetsverket fann emellertid, att icke samtliga de till angelägenhetsgrad 1 hänfödda arbetena kunde rymmas inom den för femårsperioden 1942/47 fastställda kostnadsramen, ehuru verkställande av om- och tillbyggnader vid de äldsta kasern-etablissemanten bland annat beträffande matinrättningarna vid trängkårerna och vissa andra truppförband, som enligt 1942 års försvarsbeslut erhålla betydligt utökade manskapsstyrkor, syntes ämbetsverket ofrånkomligt.

I ett den 27 februari 1943 avgivet utlåtande upptog 1940 års militära byggnadsutredning frågan om truppförbandens matinrättningar till behandling.

Vid anmälan av propositionen 1943: 222 (s. 87—89) yttrade jag bland annat, att av arméförvaltningen och 1940 års militära byggnadsutredning verkställd utredning givit vid handen, att ett stort antal av matinrättningarna vid arméns truppförband befunno sig i bristfälligt skick, främst ur hygienisk och drifts-ekonomisk synpunkt. Önskvärt vore därför, om samtliga de av arméförvaltningen berörda matinrättningarna kunde ombyggas eller nybyggas. Emellertid vore det, såsom arméförvaltningen i sin skrivelse den 10 februari 1943 även framhållit, icke möjligt att inrymma samtliga ifrågasatta byggnadsarbeten inom den för femårsperioden 1942/47 beräknade kostnadsramen. En mycket sträng gallring av byggnadsbehoven vore ofrånkomlig. I likhet med arméförvaltningen och militära byggnadsutredningen hade jag därvid funnit, att matinrättningarna vid trängkårerna i första hand borde bli föremål för om- eller nybyggnad. Av övriga ifrågasatta byggnadsarbeten med avseende å matinrättningarna syntes medel böra beräknas för allenast sådana äldre anläggningar, som avsåges skola betjäna flera förband med en sammanlagd personalstyrka, som avsevärt överstege den för vilken vederbörande anläggning avsetts. Mili-

tära byggnadsutredningen hade till denna grupp hänfört bland andra Norrbottens artillerikår, varvid förutsatts, att Signalregementets kompani i Boden skulle vara förlagt i anslutning till denna kår. Enär jag emellertid icke kunnat taga slutlig ställning till denna förlägningsfråga, ansåg jag mig icke för det dåvarande böra förorda, att medel beräknades för tillbyggnad av matinrättningen vid Norrbottens artillerikår.

Efter förslag av Kungl. Maj:t i nyssnämnda proposition har riksdagen (skrivelse nr 335) för budgetåret 1943/44 för ombyggnads- och nybyggnadsarbeten vid matinrättningarna vid arméns truppförband beräknat tillhoppa 2 205 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1942. Av beloppet, varav i runt tal 2 045 000 kronor ansågs böra belasta femårsperiodens kostnadsram, beräknades 1 650 000 kronor för ny- och ombyggnader av matinrättningarna vid samtliga trängkårer samt 305 000 respektive 250 000 kronor för om- och tillbyggnadsarbeten vid Gotlands infanteriregemente och Gotlands artillerikår.

I sin skrivelse den 26 augusti 1943 med anslagsäskanden för budgetåret 1944/45 har *arméförvaltningen* — under åberopande av 1940 års militära byggnadsutrednings förenämnda utlåtande den 27 februari 1943 — hemställt, att medel nu måtte beräknas för renovering av matinrättningarna vid följande förband, nämligen Hallands regemente, Norrbottens artillerikår samt Bodens ingenjörkår. Ämbetsverket har härom anfört följande.

Bland de av byggnadsutredningen angivna förstahandsarbetena ingick även om- och tillbyggnad av matinrättningen vid Norrbottens artillerikår, till vilket förband Signalregementets kompani i Boden förutsatts skola anslutas. Enär nämnda kompanis förlägningsfråga icke vore slutligt utredd, beräknades emellertid i propositionen 1943:222 icke medel för tillbyggnad av förevarande matinrättning. Då emellertid det slutliga förslaget rörande signalkompaniets förläggning torde komma att innebära en förläggning av kompaniet i anslutning till Norrbottens artillerikår, synes en utökning av kårens matinrättning bliva oundgängligen erforderlig. Kostnaderna för åtgärder härutinnan beräknas, i överensstämmelse med vad byggnadsutredningen i sitt ovan nämnda utlåtande angivit, till 285 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1942, motsvarande enligt 1941 års prisläge 264 000 kronor.

Med hänsyn till de allvarliga olägenheter, som ur olika synpunkter vidlåda matinrättningarna vid Hallands regemente och Bodens ingenjörkår, synes en om- och tillbyggnad av dessa snarast böra ske, ehuru de icke tillhöra den grupp av anläggningar, som enligt i propositionen 1943:222 angivna principer i första hand böra om- eller tillbyggas. Kostnaderna för erforderliga åtgärder beräknas, i överensstämmelse med vad byggnadsutredningen i sitt ovannämnda utlåtande angivit, till 315 000 kronor respektive 285 000 kronor, motsvarande enligt prisläget den 1 juli 1941 292 000 kronor respektive 264 000 kronor.

Beträffande 1940 års militära byggnadsutrednings av arméförvaltningen åberopade utlåtande torde få hänvisas till propositionen 1943:222 (s. 84—86), där utlåtandet, såvitt detsamma avser Hallands regemente och Norrbottens artillerikår, finnes intaget. I fråga om ombyggnaden av matinrättningen vid Bodens ingenjörkår har utredningen anfört, att densamma borde verkställas i huvudsak på samma sätt som av utredningen föreslagits med avseende på matinrättningen vid Norrbottens artillerikår, således för en kostnad av 285 000 kronor.

Utöver sålunda föreslagna om- och tillbyggnadsarbeten har arméförvaltningen i sin förenämnda skrivelse den 26 augusti 1943 anfört, att ventilationsanordningarna i köken vid de flesta äldre matinrättningarna syntes vara i sådant skick, att åtgärder för avhjälpande av de allvarligaste bristfälligheterna snarast borde vidtagas. Dylika åtgärder hade jämväl i vissa fall påkallats av vederbörande yrkesinspektör. Genom fortifikationsstyrelsens försorg hade verkställts en utredning rörande de med förevarande åtgärder förenade kostnaderna, därvid dessa överslagsvis kunnat uppskattas till omkring 1 200 000 kronor. En dylik kostnadskrävande översyn syntes emellertid icke vara möjlig att inrymma inom den för femårsperioden 1942/47 angivna kostnadsramen. Då emellertid vid vissa matinrättningar åtgärder finge anses vara oundgängligen nödvändiga, syntes för budgetåret 1944/45 likväl böra beräknas ett belopp av 400 000 kronor. Arméförvaltningens fortifikationsstyrelse hade för avsikt att efter hand till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till disposition av sålunda beräknade medel.

Enligt vad i det föregående anförts ha medel redan beräknats för utökning och renovering av matinrättningarna vid de förband, som i samband med 1942 års försvarsbeslut erhållit väsentligt utökade personalstyrkor och som sålunda i första hand ansetts böra tillgodoses i förevarande avseende. Arméförvaltningen har nu framlagt förslag till renovering av ytterligare tre matinrättningar, vid Hallands regemente, Norrbottens artillerikår och Bodens ingenjörkår, samt rörande översyn av ventilationsanordningarna vid ett flertal andra matinrättningar. Jag finner mig icke för närvarande kunna biträda förslaget i sistnämnda hänseende. Däremot torde de tre matinrättningar, som föreslagits till mera genomgripande ombyggnad, vara bland annat ur hygienisk synpunkt så bristfälliga, att en ombyggnad och modernisering av dem synes vara i hög grad angelägen. Anmärkas må, att arméförvaltningen i sin förenämnda skrivelse den 10 februari 1943 hänförde ifrågavarande arbeten till angelägenhetsgrad I. Jag anser mig därför nu böra beräkna medel för matinrättningarnas ombyggnad men förutsätter, att det skall ankomma på Kungl. Maj:t att besluta, huruvida arbetena böra komma till utförande redan under nästa budgetår. Vid denna frågas bedömande lärer böra beaktas, förutom förhållandena på byggnadsmarknaden, jämväl den definitiva lösningen av frågan om förläggningen av Signalregementets kompani i Boden, vilken fråga i avvaktan på vissa inom fortifikationsförvaltningen pågående utredningar icke ännu kunnat slutligt avgöras.

Av arméförvaltningen framlagda kostnadsberäkningar beträffande matinrättningarna vid nyssnämnda tre förband, vilka beräkningar överensstämma med 1940 års militära byggnadsutrednings förslag, giva icke anledning till erinran.

I enlighet med det anförda beräknar jag således för nästa budgetår ett belopp av $(264\,000 + 292\,000 + 264\,000 =) 820\,000$ kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 för om- och tillbyggnadsarbeten vid matinrättningar vid arméns truppförband. Därest matinrättningen vid Norrbottens artillerikår skall betjäna jämväl Signalregementets kompani i Boden, beräknas ytterligare omkring 5 000 kronor bliva erforderliga.

*Departements-
chefen.*

SJUKHUS.

Tidigare framställningar.

I sin skrivelse angående medelsbehovet för budgetåret 1942/43 anförde arméförvaltningen, att sjukhusen vid truppförbanden tarvade snar översyn. Endast ett fåtal förband ägde tillgång till garnisonssjukhus. Vid flera regementen funnes endast sjukstugor, otidsenliga och med ytterst begränsat utrymme så väl beträffande mottagning som för inläggning. Det hade tillika som regel varit förenat med stora svårigheter att anskaffa lämpliga lokaler för tandpoliklinik.

I sin framställning den 31 augusti 1942 med anslagsäskanden för budgetåret 1943/44 beräknade arméförvaltningen kostnaderna för erforderliga ombyggnads- och nybyggnadsarbeten beträffande sjukhusen vid ett flertal särskilt angivna truppförband till 6 281 000 kronor.

Sedan Kungl. Maj:t anmodat arméförvaltningen att inkomma med såvitt möjligt fullständiga kostnadsberäkningar rörande samtliga de byggnadsföretag för armén som enligt ämbetsverkets mening borde komma till utförande under femårsperioden 1942/47, med angivande tillika av de olika arbetenas angelägenhetsgrad, avgav arméförvaltningen sådan utredning med skrivelse den 10 februari 1943. Ämbetsverket anförde därvid, att inom den för översyn av arméns kasernetablissemang för femårsperioden angivna kostnadsramen, 5 000 000 kronor, avsåges att kunna bestridas kostnader för avhjälpande av de allvarligaste bristerna vid truppförbandssjukhusen, främst vid Livgrenadjärregementet, Dalregementet, Norrbottens regemente, Karlsborgs och Östgöta luftvärnsregementen samt Svea och Norrlands trängkårer. I skrivelse samma dag framhöll ämbetsverkets sjukvårdsstyrelse, bland annat, att för Norrlands trängkår samt för Karlsborgs och Östgöta luftvärnsregementen borde uppföras nya sjukhus för en kostnad av respektive 438 000 kronor, 346 000 kronor och 301 000 kronor, medan Livgrenadjärregementets och Svea trängkårs samt Dalregementets sjukhus borde undergå om- och tillbyggnad för en kostnad av 106 000 kronor respektive 249 000 kronor och 242 000 kronor, allt beräknat enligt prisläget den 1 juli 1942.

Det av sjukvårdsstyrelsen för de olika truppförbanden angivna vårdplatsbehovet var beräknat till 5 % av den manskapsstyrka, som truppförbanden enligt försvarsstabens uppgifter skulle komma att erhålla år 1946.

I utlåtande den 27 februari 1943 i fråga om de i sjukvårdsstyrelsens skrivelse angivna sjukhusen ifrågasatte 1940 års militära byggnadsutredning avsevärda nedskärningar och förenklingar av sjukvårdsstyrelsens förslag i syfte att i möjligaste mån nedbringa kostnaderna. Utredningen, som ansåg ordnandet av sjukhusfrågorna för Norrlands trängkår, Karlsborgs luftvärnsregemente, Livgrenadjärregementet och Östgöta luftvärnsregemente, Svea trängkår samt Dalregementet vara mest angeläget, beräknade kostnaderna härför enligt nedanstående tablå, där för ernående av större överskådlighet jämväl av arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse för motsvarande ändamål beräknade belopp medtagits.

Byggnadsändamål	Av arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse beräknad kostnad, enligt prisläget den 1/7 1942	Av byggnadsutredningen beräknad kostnad enligt prisläget den 1/7 1942
	Kronor	Kronor
Nybyggnad av sjukhus:		
vid Norrlands trängkår	438 000	250 000
vid Karlsborgs luftvärnsregemente	346 000	350 000
vid Östgöta luftvärnsregemente	301 000	1 180 000
Om- och tillbyggnad av sjukhus:		
vid Livgrenadjärregementet	106 000	
vid Svea trängkår	249 000	249 000
vid Dalregementet	242 000	175 000

¹ Endast om- och tillbyggnadsarbeten.

En av arméförvaltningen i dess förenämnda medelsframställning den 31 augusti 1942 ifrågasatt om- och tillbyggnad av truppförbandssjukhuset vid Värmlands regemente till en kostnad av 242 000 kronor syntes enligt utredningens mening kunna begränsas till arbeten för 165 000 kronor. Denna sjukhusfråga upptogs emellertid icke bland de enligt utredningens mening mest angelägna byggnadsarbetena.

1943 års riksdagsbeslut.

Vid anmälan av propositionen 1943: 222 (sid. 91—99) anförde jag bland annat, att utredningen i förevarande ärende otvetydigt gäve vid handen, att ett flertal av arméns truppförbandssjukhus vore i sådan skick, att snara förbättringsarbeten, i vissa fall nybyggnader, skulle vara önskvärda. Av ekonomiska skäl syntes det emellertid icke vara möjligt att i annat än mycket ringa omfattning tillgodose de önskemål som i arméförvaltningens anslagsäskanden för budgetåret 1943/44 framkommit. Jag fann mig sålunda för det dåvarande icke kunna förorda vare sig uppförande av nytt sjukhus för Norrbottens regemente eller om- och tillbyggnad av Dalregementets sjukhus.

Däremot fann jag de av sjukvårdsstyrelsen anförda skälen för uppförande av nytt sjukhus vid Norrlands trängkår i Sollefteå bärande. Trängkårerna hade ju bland annat till uppgift att utbilda arméns sjukvårdspersonal, och deras sjukvårdsinrättningar måste därför vara ur utbildningssynpunkt tillfredsställande. Militära byggnadsutredningen hade föreslagit, att antalet vårdplatser vid sjukhuset begränsades till 40. Utan ytterligare utredning fann jag det icke möjligt att bedöma, om en sådan begränsning vore genomförbar, och jag kunde vid sådant förhållande icke heller bedöma, i vad mån det av sjukvårdsstyrelsen för ändamålet beräknade beloppet kunde behöva tagas i anspråk.

Jämväl sjukhusfrågorna i Karlsborg och Linköping syntes böra snarast erhålla sin lösning. Vad Karlsborg beträffade hade jag redan vid behandlingen av frågan om tillbyggnad av Karlsborgs luftvärnsregementes kasern

etablissement framhållit, att de nuvarande lokalerna för regementets sjukavdelning vore olämpliga ur hygienisk synpunkt, vartill komme att behov föreläge av lokalernas utnyttjande till förläggning. Enligt det av militära byggnadsutredningen framlagda förslaget skulle för regementet ävensom Andra intendenturkompaniet uppföras ett nytt sjukhus för omkring 70 vårdplatser. Emellertid funnes redan i Karlsborg ett garnisonssjukhus med 75 vårdplatser. Innan slutlig ställning toges till frågan om nybyggnad av truppförbandssjukhus, syntes böra undersökas möjligheterna av att anknyta truppförbandssjukvården till garnisonssjukhuset, varigenom möjligen skulle kunna vinnas ett bättre utnyttjande av befintliga vårdplatser samt möjlighet att begränsa undersökningslokalerna och dessas utrustning. Vid bedömandet av frågan rörande antalet vårdplatser för de militära förbanden i Karlsborg borde jämväl beaktas den inverkan, som en inom arméledningen ifrågasatt förflyttning av Andra intendenturkompaniet och arméns intendenturförråd i Karlsborg till Nässjö kunde ha. I avbidan på närmare utredning i dessa frågor ansåge jag mig icke kunna för det dåvarande bedöma, i vad mån det av militära byggnadsutredningen för uppförande av nytt truppförbandssjukhus i Karlsborg beräknade beloppet kunde behöva tagas i anspråk under femårsperioden. Det syntes böra ankomma på Kungl. Maj:t att träffa avgörande i frågan samt, i den mån så befunnes påkallat, redan under budgetåret 1943/44 ställa medel till förfogande för erforderliga arbeten inom den av militära byggnadsutredningen angivna kostnadsramen, 350 000 kronor.

Den vid tidpunkten för propositionens avgivande föreliggande utredningen syntes tydligt giva vid handen, att antalet vårdplatser vid de militära sjukhusen i Linköping vore alltför litet för de personalstyrkor, som numera beräknades komma att vara där förlagda. En utbyggnad av sjukvårdsinrättningarna vore alltså ofrånkomlig. Vid min granskning av de av sjukvårdsstyrelsen och militära byggnadsutredningen härutinnan framlagda förslagen hade jag funnit vissa skäl tala för utredningens förslag. En ytterligare undersökning rörande möjligheterna att i enlighet med sistnämnda förslag tillbygga det nuvarande för Livgrenadjärregementet och Östgöta luftvärnsregemente avsedda sjukhuset syntes emellertid erforderlig, och jag kunde därför icke bedöma, till vilket belopp kostnaderna för ordnandet av dessa regementens sjukhusfrågor kunde belöpa sig. Däremot fann jag mig böra förorda ombyggnad av Svea trängkårs sjukhus enligt byggnadsutredningens förslag. Vad anginge den föreslagna ombyggnaden av garnisonssjukhuset i Linköping hade jag på den föreliggande utredningen icke kunnat bedöma, i vad mån den av byggnadsutredningen förutsatta kostnadsbegränsningen vore möjlig att genomföra. Enär emellertid nämnda ombyggnadsarbeten icke syntes kunna komma till utförande under budgetåret 1943/44, saknade jag anledning att taga ställning till denna fråga. I enlighet med det anförda beräknade jag tills vidare för ordnandet av de militära sjukhusfrågorna i Linköping ett belopp av 249 000 kronor, av vilket belopp 230 000 kronor syntes böra belasta försvarsplanens kostnadsram.

Mot vad sålunda anförts har riksdagen icke funnit anledning till erinran.

Nu föreliggande utredning.

Med stöd av Kungl. Maj:ts den 15 oktober 1943 givna bemyndigande har samma dag ledamoten av riksdagens andra kammare J. E. G. Fast erhållit i uppdrag att med beaktande av vad i propositionen 1943:222 i ämnet anförts och med utnyttjande av det utredningsmaterial, som kunde föreligga inom arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse, inom försvarsdepartementet biträda med utredning rörande sjukhusfrågornas lösande vid Norrlands trängkår och Karlsborgs luftvärnsregemente samt vid de i Linköping förlagda truppförbanden ävensom — efter beslut av departementschefen — vid de ytterligare truppförband inom armén, vilkas sjukhusfrågor funnes böra i detta sammanhang utredas, samt att, efter samråd med sjukvårdsstyrelsen, till Kungl. Maj:t inkomma med av kostnadsberäkningar åtföljda förslag i ämnet. Med stöd av bemyndigandet ha experter och sekreterare ställts till utredningsmannens förfogande. Sedermera har uppdragits åt utredningen att jämväl till närmare prövning upptaga frågan angående truppförbands-sjukvårdens ordnande vid Värmlands regemente och Dalregementet.

I anledning av de sålunda givna uppdragen har utredningen med särskilda skrivelser — dagtecknade den 14 december 1943 såvitt avser Livgrenadjärregementet, Karlsborgs och Östgöta luftvärnsregementen och Norrlands trängkår samt den 31 januari 1944 såvitt avser Värmlands regemente och Dalregementet — inkommit med av kostnadsberäkningar och ritningar åtföljda förslag rörande truppförbandssjukvårdens ordnande vid angivna truppförband.

Allmänna synpunkter. I sin skrivelse den 14 december 1943 har utredningen inledningsvis berört vissa allmänna synpunkter på hithörande frågor och i sådant avseende anfört följande.

Den företagna utredningen har givit vid handen, att som av vederbörande myndigheter tidigare framhållits de truppförbandssjukhus utredningsuppdraget omfattar äro i sådant skick, att snara förbättringsarbeten, i vissa fall nybyggnader, böra komma till stånd.

Beträffande de skilda truppförbandens vårdplatsbehov ha, såsom av det ovanstående framgår, sjukvårdsstyrelsen beräknat detta till fem procent av den manskapsstyrka, som truppförbanden skulle erhålla vid fullt genomförd fredsorganisation, ett beräkningssätt, som även godtagits av 1940 års militära byggnadsutredning. Av sjukvårdsstyrelsen har emellertid sedermera med ledning av från samtliga truppförband utom luftvärnsregementena införskaffade uppgifter verkställt en närmare undersökning beträffande antalet vid sagda förband inneliggande patienter för dag, avseende tiden den 1 oktober 1942—den 30 juni 1943. Den härvid utarbetade statistiken, av vilken utredningen tagit del, visar att fränsett vissa ganska avsevärda stegringar under vissa av årets månader (i några fall uppgående till mellan tio och tjugo procent) antalet inneliggande sjuka i regel hållit sig icke oväsentligt under fem procent av den vid varje tillfälle i tjänst varande styrkan. Vidare framgår av undersökningen, att hälsotillståndet vid specialvapnen (utom trängen) varit bättre än inom infanteriet.

Enligt utredningens mening synes, med hänsyn till vad vid sjukvårdsstyrelsens berörda undersökning framkommit, vårdplatsbehovet vid å ena sidan infanteriets och trängens förband och å andra sidan övriga undersökta special

vapens förband icke böra uppskattas till högre tal än fyra respektive tre procent av manskapsstyrkan. Förhållandena vid luftvärnet synas kunna jämföras med dem som råda vid övriga specialvapen, varför procenttalet torde kunna beräknas till tre procent även för luftvärnsförbandens del. Det bör emellertid framhållas, att nu angivna beräkningsgrunder icke kunna med hänsyn till den förhållandevis korta tid, varå undersökningen byggd, med full säkerhet betecknas såsom rättvisande. Utredningen har dock vid sina bedömanden av storleken av ifrågakommande sjukvårdsavdelningar ansett sig ha goda skäl att med de jämkningar en ekonomisk planlösning kräver räkna med ett vårdplatsantal, som motsvarar på nu angivet sätt beräknat vårdplatsbehov. I fråga om nybyggnad av truppförbandssjukhus ha svårigheter härvid icke behövt uppstå, medan vid om- och tillbyggnad vissa avvikelser från den grundläggande principen måst av byggnadstekniska eller andra skäl företagas. Skulle erfarenheten i framtiden visa, att antalet inrättade vårdplatser icke under alla förhållanden är tillräckligt, torde ytterligare vårdmöjligheter böra beredas genom anlitande av s. k. sjukbaracker. Härigenom blir det möjligt att för en väsentligt lägre kostnad åstadkomma ett betydligt större antal vårdplatser än som skulle erhållas, om truppförbandssjukhusen uppfördes enligt sjukvårdsstyrelsens platsberäkningar. Dylika sjukbaracker skulle komma till användning vid truppsammandragningar (repetitionsövningar) och för mötande av ökad sjuklighet under viss tid på året. De böra givas ett mera värdebeständigt utförande än vad fallet varit med nuvarande provisoriska baracker. Anledningen till att utredningen icke nu framlägger något förslag om uppförande av sjukbaracker eller om inredande av andra för tillfällig sjukvård avsedda lokaler är att provisoriska baracker finnas vid vissa truppförband samt att erfarenhet bör vinnas angående det ytterligare platsbehov, som kan förefinnas under viss kortare tid på året.

Med hänsyn till att erfarenheten tydligt utvisat behovet och värdet av att varje truppförband förfogar över egen tandpoliklinik bör, där möjlighet därtill finnes, lokal för en dylik inredas i truppförbandssjukhuset. Cheferna för de truppförband utredningen besökt ha alla — under erinran om den avsevärda övningstid, som går till spillo genom att personalen för tandvårds-erhållande måste hänvisas till utanför regementets (kårens) område belägen tandläkarmottagning — framhållit angelägenheten av denna frågas ordnande. I arméförvaltningens förslag till sjukhusbyggnader medtogos även utrymmen för ifrågavarande ändamål utom beträffande de i Linköping förlagda förbanden. För dessa föreslogs, att en gemensam tandläkarmottagning skulle inrättas vid därvarande garnisonssjukhus i samband med vissa andra planerade omändringar av sagda sjukhus. Dylika omändringar ha emellertid ännu icke kommit till stånd. Vid sådant förhållande torde få uttalas önskvärldheten av att tandvårdsfrågan även vid sistberörda truppförband erhöles den lösningen, att varje förband erhåller sin egen lokal för tandläkarmottagning. Till behandlingen av denna frågas ordnande vid Livgrenadjärregementet får utredningen återkomma i det följande, då redogörelse lämnas angående de förslag, som ha avseende å nämnda regemente. I detta sammanhang torde böra framhållas lämpligheten av att det för tandläkarmottagningen avsedda rummet erhåller sådan storlek, att detsamma giver utrymme för två arbetsplatser. Detta är nödvändigt, därest i framtiden, liksom nu i regel är fallet, två tandläkare samtidigt skola vara i arbete. Utrymmet är fördelaktigt, även om det blott finnes en tandläkare, då denne därigenom får bättre möjlighet att samordna behandlingen av på varandra följande patienter.

Med hänsyn till det under senare år väsentligt utökade antalet kvinnlig personal vid truppförbanden har utredningen funnit skäl föreligga för frambringande av ett mindre utrymme såsom väntrum för denna personal.

Mottagningen av ifrågavarande personal torde lämpligen kunna ske i regementsläkarens rum.

Då det visat sig möjligt att för en ringa kostnad inrätta bostadsrum inom sjukhusens byggnadskropp, har utredningen, utöver vad i tidigare förslag beräknats, föreslagit inredande av rum för två sköterskor och två sjukvårdsbiträden. På längre sikt torde en sådan åtgärd visa sig vara lämplig och ekonomiskt fördelaktig för statsverket.

Den omständigheten att sjukvisitationer, för att inom skäligen tid kunna medhinnas, under vissa delar av året måste ombesörjas av två läkare samtidigt bör enligt utredningens mening föranleda, att mottagningsavdelningen vid varje truppförbandssjukhus förses med tvenne mottagningsrum.

För att på ett ändamålsenligt sätt kunna fylla sin uppgift hava väntrummen måst göras ganska rymliga. Utredningen har emellertid förutsatt, att med hänsyn till det stora antal sjukanmälningar, som dagligen förekomma vid truppförbanden, personalen på lämpligt sätt indelas i grupper, som ha att i tur och ordning inställa sig till sjukvisitationen.

Det har av utredningen ansetts ändamålsenligt, att vid truppförbandssjukhusen inrättas ett röntgenrum. Om så sker underlättas läkarnas verksamhet och onödiggöres ett tidsödande remissförfarande vid behandling av småskador. Inrättandet av röntgenrum vid truppförbandssjukhusen har sedan länge varit ett krav från militärläkarnas sida. Kostnaderna bliva synnerligen måttliga, eftersom i arméns förråd finnes ett antal röntgenapparater, som skulle kunna utlämnas för uppmontering vid sjukhusen. Härutöver bör för trängförbandens del beaktas den nytta i utbildningshänseende, som innehav av viss röntgenutrustning måste medföra.

Bland andra utrymmen, som av utredningen föreslagits vid truppförbandssjukhusen, äro tillräckligt stora och ändamålsenligt anordnade skyddsrum, vilka enligt gällande bestämmelser skola finnas för sådana byggnader.

Ur besparingssynpunkt ha i vissa avseenden inskränkningar och nedskärningar ansetts kunna vidtagas beträffande de normer, som hittills tillämpats vid uppförandet av truppförbandssjukhus. Sålunda upptager utredningens förslag ett för personalen gemensamt badrum och likaså en gemensam kokvrå. Vidare har på grund av vid andra sjukvårdsinrättningar vunna erfarenheter de för sex sängar avsedda sjukrummens golvyta ansetts kunna något minskas. Rumshöjden i såväl mottagnings- som vårdavdelningarna har slutligen ansetts kunna sänkas till 2,75 meter.

I fråga om de truppförbandssjukhus, som skola om- och tillbyggas, har utredningen sökt undvika allt för stora omändringar i befintliga utrymmen.

Av en jämförelse mellan de kostnader, som beträffande hithörande truppförbandssjukhus beräknats för genomförandet av å ena sidan sjukvårdsstyrelsens och å andra sidan den nu verkställda utredningens program framgår, att kostnaderna för det senare — oaktat antalet vårdplatser beräknats lägre än vad sjukvårdsstyrelsen förutsatt — endast i mindre grad understiga de av sjukvårdsstyrelsen uppskattade. Förklaringen härtill är huvudsakligen — yttrar utredningen — att söka däri, att de tidigare förslagen icke varit så utarbetade, att därå kunnat grundas en i detalj gående prisberäkning. Hänsyn måste jämväl tagas till den kostnadsstegring, som ägt rum, sedan sjukvårdsstyrelsens förslag kostnadsberäknades.

Av uppdraget berörda truppförband m. m. Norrlands trängkår (Sollefteå). Såsom av den i det föregående lämnade redogörelsen framgår, föreslog sjukvårdsstyrelsen uppförande av ett nytt sjukhus för kåren med 60 vårdplatser. Kostnaden härför enligt prisläget den 1 juli 1942 beräknades till 438 000

kronor, d. v. s. enligt nuvarande prisläge omkring 467 000 kronor. *Militära byggnadsutredningen* ansåg för sin del, att vårdplatsantalet vid det nya sjukhuset skulle kunna begränsas till 40, varvid byggnadskostnaden skulle kunna beräknas till 250 000 kronor (enligt nuvarande prisläge 267 000 kronor). Byggnadsutredningen förutsatte härvid möjlighet för kåren att repliera på garnisonssjukhuset i Sollefteå samt att utnyttja den äldre sjukhusbyggnaden som reservsjukhus.

I den *föreliggande utredningen* har härom anförts i huvudsak följande.

Manskapsstyrkan vid kåren kommer vid genomförd fredsorganisation att uppgå till 1 250 man, vartill komma cirka 60 vid förbandet arbetande tygarbetare. För denna personal skulle enligt det av utredningen ovan angivna beräkningssättet erfordras 52 vårdplatser.

Att på sätt militära byggnadsutredningen förutsatt till garnisonssjukhuset överflytta patienter, som icke kunna beredas plats vid truppförbandssjukhuset, kan icke lämpligen komma i fråga. Härvid må erinras om den olägenhet, som består däri, att garnisonssjukhuset är beläget på omkring tre kilometers avstånd från kårens kaserner. Detta omöjliggör ett förläggande av truppförbandssjukvården till garnisonssjukhuset. Mot ett dylikt förfarande talar vidare den omständigheten, att vårdkostnaden vid garnisonssjukhuset betydligt överstiger den vid truppförbandssjukhusen. Ytterligare må erinras därom, att flertalet av de patienter, som bruka finnas intagna å truppförbandssjukhusen, vårdas för infektionssjukdomar av olika slag. Ett överförande av sådana sjuka till ett för A-sjukvård avsett garnisonssjukhus torde icke kunna ske, utan att kvaliteten av sistnämnda vård försämrats. Till garnisonssjukhuset böra med hänsyn härtill såvida ej särskilda skäl föreligga endast överföras sådana sjuka, vilka äro i behov av A-sjukvård.

Efter verkställda ekonomiska undersökningar har utredningen, som sålunda icke kunnat ansluta sig till militära byggnadsutredningens förslag i denna del, funnit det ofrånkomligt, att vid kåren uppföres ett nytt sjukhus, vilket på ovan angivet sätt beräknats inrymma 52 vårdplatser. För mottagande av eventuellt överskjutande antal patienter får en av de båda vid kåren redan befintliga provisoriska sjukbarackerna med 30 sängar utnyttjas.

Enligt lämnade uppgifter föreligger behov av att speciellt för undervisningsändamål utnyttja den nuvarande sjukhusbyggnaden, vilken icke kan ombyggas till truppförbandssjukhus. Då i övrigt finnes en provisorisk sjukbarack, är det ej erforderligt att använda det gamla sjukhuset som reservsjukhus.

Det torde böra nämnas, att ett bifall till utredningens förslag förutsätter förflyttning av en av de provisoriska sjukbarackerna, vilken förflyttning emellertid enligt upplysning av kårchefen kan utföras genom kårens försorg.

Kostnaderna för uppförande av ifrågavarande nya sjukhus ha enligt nuvarande prisläge beräknats icke överstiga 430 000 kronor.

I detta sammanhang har jämväl framhållits, att truppförbandssjukvården vid Norrlands trängkår bör finna sin lösning oberoende av de beslut, som kunna komma att fattas beträffande garnisonssjukhuset i Sollefteå.

Karlsborgs luftvärnsregemente (Karlsborg). För detta regemente föreslog *sjukvårdsstyrelsen*, såsom redan nämnts, att ett nytt truppförbandssjukhus rymmande 56 vårdplatser skulle uppföras. Kostnaderna härför uppskattades med utgångspunkt från prisläget den 1 juli 1942 till 346 000 kronor (enligt nuvarande prisläge 368 000 kronor). *Militära byggnadsutred-*

ningen, som beräknade vårdplatsbehovet för regementets personal m. fl. något högre, uttalade sig för en nybyggnad med omkring 70 platser och ansåg, att kostnaderna kunde upptagas till 350 000 kronor (enligt nuvarande prisläge 373 000 kronor).

I den *föreliggande utredningen*, som särskilt beaktat vad i propositionen 1943: 222 yttrats angående möjligheten av att anknyta truppförbandssjukvården vid regementet till garnisonssjukhuset i Karlsborg, har i ämnet anförts följande.

Garnisonssjukhuset i Karlsborg är beläget omkring 1 200 meter från luftvärnsregementets kaserner. Ett förläggande av förbandets sjukvård till detta sjukhus skulle sålunda medföra en ganska långväga förflyttning av den personal som för sjukvisitation eller eljest måste uppsöka sjukhuset. Från regementschefens sida har påtalats de härmed förbundna olägenheterna, främst den tidsspillan som skulle förorsakas härav för såväl den vårdsökande militärpersonalen som det underbefäl, vars medföljande till och från sjukhuset ur kontrollsynpunkt syntes nödvändigt. Regementschefens framförda synpunkter ha av utredningen ansetts vara värda beaktande.

Även andra omständigheter böra i detta sammanhang tagas i betraktande. Av största vikt är att äga kännedom om vilken inställning Skaraborgs läns landsting intager till frågan om behovet av ett A-sjukhus i Karlsborg och om lämpligheten av fortsatt samarbete mellan landstinget och kronan. Det torde icke råda något tvivel om att landstinget har behov av att en för civila sjuka tillgänglig sjukvårdsanstalt allttjämt finnes i orten. Garnisonssjukhuset tarvar en grundlig modernisering för att kunna fylla sin uppgift som A-sjukhus och detsamma kräves för att nedbringa sjukhusets driftskostnader. Landstinget synes ha intresse av att förhandlingar snarast komma till stånd mellan kronan och landstinget angående detta spörsmål. Även för kronans del torde det anses önskvärt, att avtal träffas om fortsatt samarbete.

Vid nu angivna förhållande synes det icke lämpligt att till garnisonssjukhuset ansluta truppförbandssjukvården. För ett sådant ståndpunktstagande tala även de ekonomiska och andra skäl, för vilka ovan redogjorts vid behandlingen av likartat spörsmål vid Norrlands trängkår och vartill här må hänvisas.

Den personal, som för sitt sjukvårdsbehov skall hava tillgång till regementets sjukhus, kan beräknas till omkring 1 450 man. Härav tillhöra närmare 200 andra intendenturkompaniet och omkring 100 ammunitionsfabriken i Karlsborg. Det sistnämnda talet har i stort ansetts motsvara antalet ogifta arbetare vid fabriken, vilka sakna hem, där de kunna erhålla vård. För hela ifrågavarande personalstyrka skulle enligt ovan av utredningen godtagna principer krävas 43 vårdplatser.

Vid uppförandet av det nya sjukhus vid Karlsborgs luftvärnsregemente, som enligt utredningens mening snarast bör komma till stånd, synes emellertid med hänsyn till den ovisshet, som råder beträffande den fortsatta förläggningen av andra intendenturkompaniet till Karlsborg, icke böra räknas med ett högre vårdplatsantal än 38.

Enligt nuvarande prisläge har utredningen beräknat kostnaderna för ett nybyggt sjukhus av nu angiven storlek till 320 000 kronor.

Livgrenadjärregementet och Östgöta luftvärnsregemente (Linköping). Lösandet av sjukhusfrågan vid Livgrenadjärregementet och Östgöta luftvärnsregemente borde enligt *sjukvårdsstyrelsens* förslag ske på så sätt, att den nuvarande för regementena gemensamma sjukpaviljongen om-

byggdes till truppförbandssjukhus för Livgrenadjärregementet och ett nytt truppförbandssjukhus, omfattande 44 platser, uppfördes för Östgöta luftvärnsregemente. Beräknade enligt prisläget den 1 juli 1942 skulle kostnaderna för ombyggnaden uppgå till 106 000 kronor och för nybyggnaden till 301 000 kronor (enligt nuvarande prisläge 113 000 kronor respektive 321 000 kronor). *Militära byggnadsutredningen* fann sig däremot i besparingssyfte böra föreslå ett bibehållande av det gemensamma sjukhuset för båda truppförbanden, varför emellertid erfordrades komplettering av sjukhusets mottagnings- och undersökningsavdelningar samt tillbyggnad av byggnaden i båda ändar med omkring åtta meter till två våningars höjd. Kostnaderna för dessa om- och tillbyggnadsarbeten, genom vilka 100 vårdplatser skulle erhållas, beräknades enligt prisläget den 1 juli 1942 till 180 000 kronor (enligt nuvarande prisläge 192 000 kronor).

I denna fråga har i den *föreliggande utredningen* framhållits, att en vid besök på platsen företagen besiktning av sjukhusets yttre lokala förhållanden klart givit vid handen, att ett genomförande av militära byggnadsutredningens förslag icke läte sig göra. Härutinnan har följande anförts:

Bebyggelsen och vägförhållandena kring sjukhuset äro sådana, att en utsträckning av sjukhusbyggnaden åtta meter åt varje håll skulle innebära ett trafikhindrande intrång på de flitigt brukade vägar, som förmedla samfärdseln bland annat mellan kaserngårdarna och stallbyggnaderna, detta även om vägsystemet i vissa delar omlägges. Cheferna för Livgrenadjärregementet och Östgöta luftvärnsregemente ha för utredningen framhållit, att de icke kunde godkänna en dylik anordning.

Oavsett vad nu sagts har utredningen vid sin granskning av militära byggnadsutredningens förslag i denna del funnit planlösningen enligt detsamma icke vara godtagbar. Härutinnan kan t. ex. framhållas, att mottagningsavdelningarnas väntrum skulle komma att helt sakna direkt ljus samt att vårdavdelningarna skulle bli utan såväl tvättrum som sköljrum.

Utredningen har undersökt lämpligheten av att uppföra ett gemensamt truppförbandssjukhus för Livgrenadjärregementet och Östgöta luftvärnsregemente. Vid denna undersökning har det visat sig, att några nämnvärda besparingar icke uppnås vid en dylik lösning. Varje regemente har behov av egna mottagnings- och behandlingslokaler, och några organisatoriska fördelar stå knappast att vinna genom att göra vårdavdelningarna gemensamma för de båda regementena. Från såväl regementschefernas som vederbörande läkares sida har framhållits önskvärdheten av att varje regemente erhåller sitt truppförbandssjukhus. De fördelar, som stå att vinna vid en koncentrerad av A-sjukvården, kunna icke erhållas, när det gäller truppförbands-sjukvården. Att tillbygga det nuvarande truppförbandssjukhuset till ett sjukhus för de båda regementena är, såsom ovan berörts, med hänsyn till tomt- och vägförhållandena icke möjligt eller lämpligt. Därest ett nytt gemensamt truppförbandssjukhus skulle uppföras på annan plats, komma kostnaderna härför att bli väsentligt högre än dem, som skulle förämlas av modernisering av det gamla sjukhuset för det ena förbandets och uppförande av nytt sjukhus för det andra förbandets räkning. Ännu en tänkbar lösning skulle vara, att truppförbandssjukvården i förevarande fall så ordnades, att den nuvarande gemensamma sjukhusbyggnaden omändrades till att rymma mottagnings- och behandlingsavdelningar för båda regementena samt att en gemensam ny byggnad uppfördes för regementenas vårdavdelningar. En dylik

anordning kan emellertid icke anses lämplig med hänsyn till de dubbleringar av vissa lokaler, den splittring av personalens arbete m. fl. olägenheter, som därav skulle följa. Ej heller ur kostnadssynpunkt skulle genomförandet av ett sådant förslag vara fördelaktigt.

Efter övervägande av de på frågas bedömande inverkan omständigheterna har utredningen ansett sig böra i likhet med sjukvårdsstyrelsen förordna en lösning, enligt vilken det nuvarande sjukhuset ombygges för att sedan tjäna endast Livgrenadjärregementets behov och ett nytt sjukhus uppföres för Östgöta luftvärnsregementes räkning.

Då manskapsstyrkorna vid Livgrenadjärregementet och Östgöta luftvärnsregemente i detta sammanhang kunna uppskattas till 1 200 respektive 1 100 man (i det senare talet inräknad personal tillhörande den vid luftvärnsregementet liggande tyganstalten) skulle enligt det av utredningen tillämpade beräkningssättet vårdplatsbehovet vid de båda truppförbandssjukhusen bli 48 respektive 33 platser.

Med hänsyn till att en stor del av byggnadskostnaderna faller på uppförandet av mottagningsavdelningen kan det icke anses ur ekonomisk synpunkt välbetänkt att till nämnda avdelning ansluta vårdplatser under ett visst minimiantal. Med beaktande härav och då det förslag till nytt sjukhus med 38 vårdplatser som ovan framlagts för Karlsborgs luftvärnsregementes del enligt utredningens förmenande innebär en fördelaktig planlösning lämpad även för Östgöta luftvärnsregemente, föreslår utredningen, att det nya sjukhus, som bör uppföras vid sistnämnda regemente, göres fullt lika med det som föreslagits för Karlsborgs luftvärnsregemente.

På grund av vissa sprängnings- och utvändiga arbeten, som ej äro nödvändiga vid Karlsborgs luftvärnsregemente men som måste tillkomma vid Östgöta luftvärnsregemente, skulle enligt utförda beräkningar byggnadskostnaderna för sistnämnda regementes truppförbandssjukhus uppgå till 340 000 kronor med nuvarande priser.

Vad beträffar föreslagen ombyggnad av det nuvarande sjukhuset till truppförbandssjukhus för Livgrenadjärregementet syntes, yttrar utredningen, tvänne lösningar vara möjliga. Härom har anförts följande.

Enligt det första alternativet, som skulle draga en beräknad kostnad av 204 000 kronor, skulle byggnadens nuvarande vindsvåning rivas och en ny full våning uppföras, mottagningslokaler och bostäder för personalen skulle inredas i bottenvåningen samt en vårdavdelning, omfattande 52 platser, förläggas till den övre våningen. Det andra alternativet, som i huvudsak överensstämmer med det av sjukvårdsstyrelsen tidigare avgivna förslaget, medför även det vissa större ändringsarbeten i den övre våningen, varvid dock byggnadens nuvarande takkonstruktion i vissa delar kunde bibehållas. Enligt detta förslag skulle mottagningsavdelningen förläggas till nedre våningen och vårdavdelningen uppdelas med 20 platser inrymda i den nedre och 27 platser i den övre våningen. Till den sistnämnda skulle jämväl sköterskebostäder förläggas. Kostnaderna för det senare alternativets genomförande ha med nuvarande priser beräknats till 115 000 kronor.

Ehuruval en lösning enligt det första alternativet skulle medföra bättre och mera rationellt planerade utrymmen för såväl mottagnings- som vårdavdelningen, har utredningen dock med hänsyn till den stora kostnadsskillnaden ansett sig böra förordna de mindre långt gående åtgärder, som skulle behöva vidtagas enligt det andra alternativet. Utredningen får emellertid framhålla, att — trots att vissa utrymmen skulle saknas — sjukhuset efter

en sålunda företagen ombyggnad likväl finge anses rätt väl fylla de anspråk, som böra ställas på ett truppförbandssjukhus.

Under det att beträffande de övriga truppförband, utredningsuppdraget omfattat, möjlighet funnits att i det av utredningen föreslagna nya eller omändrade truppförbandssjukhuset upptaga rum för tandläkarmottagning, har det i fråga om Livgrenadjärregementet icke varit görligt att med den föreslagna planlösningen tillgodose behovet av dylikt utrymme. Med hänsyn till den redan i det föregående påtalade vikten av att vid truppförbanden finnes en tandläkarmottagning, bör denna fråga bringas till lösning även för Livgrenadjärregementets del. Utredningen är härvid icke beredd avgiva något förslag. Inom kasernområdet torde dock enligt uppgift finnas utrymme, som kan inredas för tandläkarmottagning. Enligt utredningens mening bör därför visst belopp beräknas för iordningställande av lokal för sagda ändamål. Storleken av detta belopp kan ej nu exakt angivas men har av utredningen preliminärt uppskattats till 5 000 kronor.

För genomförande av de utav utredningen föreslagna åtgärderna beträffande Livgrenadjärregementet beräknas sålunda en kostnad av sammanlagt (115 000 + 5 000 =) 120 000 kronor.

Värmlands regemente (Karlstad). Såsom av det föregående framgår upptog *arméförvaltningen* i sin medelsframställning för budgetåret 1943/44 frågan om förbättring av sjukvårdsförhållandena vid Värmlands regemente och beräknade kostnaderna för erforderliga om- och tillbyggnadsarbeten å truppförbandssjukhuset till 242 000 kronor. *Militära byggnadsutredningen* upptog för ändamålet ett belopp av 165 000 kronor.

I den *föreliggande utredningen* har i denna fråga anförts i huvudsak följande.

Sjukhuset vid Värmlands regementes kasernetablissemang utgöres av en år 1913 i två våningar uppförd byggnad, rymmande 45 vårdplatser. Mottagningsavdelningen, som upptager större delen av bottenvåningen, är trång, bristfällig och ur byggnads- och vårdsynpunkt synnerligen illa planerad. Den i övre våningen belägna vårdavdelningen är icke heller tillfyllest. Utöver platsbrist gör sig behovet av mindre vådrum för isolering gällande. Från regementets sida har bland annat framhållits, att medicinska avdelningen vid lasarettet i Karlstad på grund av ständig och höggradig överbeläggning ej annat än mera tillfälligtvis kunnat mottaga sjuka från regementet, varför man vid detta sjukhus måste vara i stånd att utreda och sköta även mera komplicerade sjukdomsfall, som tidigare kunnat avpolletteras till lasarettet. Tandläkarmottagningen är belägen mitt bland sjuksalarna och utan annat väntrum än korridoren, som samtidigt skall tjänstgöra såsom dagrum för de sjuka.

För vård av sjuka disponerar sjukhuset utöver ovan nämnda utrymmen tills vidare en för depågarnisonskompaniets räkning anskaffad enkel manskapsbarack, liggande omkring 300 meter från sjukhusbyggnaden. Ifrågasvarande barack, som rymmer 24 vårdplatser, saknar sanitär utrustning och motsvarar ej tillnärmelsevis de krav, som rimligen måste ställas på sjukvårdslokaler.

På grund av de lokala förhållandena kan den kvinnliga personalen vid regementet ej beredas vård å truppförbandssjukhuset utan måste hänvisas till truppförbandsläkarens privata mottagning.

Den företagna utredningen har givit vid handen, att erforderliga förbättringar beträffande förevarande truppförbandssjukhus icke kunna vinnas enbart genom ombyggnadsarbeten inom den nuvarande byggnadskroppen. Jämte dylika arbeten bör därför enligt utredningens mening en tillbyggnad till sjuk-

huset ske, vilken skulle inrymma lokaler för mottagning och tandvård samt bostadsrum för personal. Den nuvarande sjukhusbyggnaden bör ombyggas till vårdavdelning, varvid utrymme skulle kunna vinnas för 60 vårdplatser, lika fördelade på bottenvåningen och den övre våningen.

Enligt utredningens tidigare motiverade beräkningssätt skulle vårdplatsbehovet, med hänsyn till att personalstyrkan vid regementet kan uppskattas till 1 200 man, bli 48 platser. I betraktande av vad ovan anförts angående dels svårigheten att till lasarettet på platsen avpollettera de sjuka, som äro i behov av A-sjukvård — vilket förhållande kan förväntas bli bestående även under kommande fredstid — dels ock den för sjukvården för närvarande brukade icke godtagbara baracken, synes det emellertid utredningen motiverat och ändamålsenligt att vid ifrågavarande truppförbandssjukhus anordna det ytterligare antal vårdplatser, som enligt utredningens ombyggnadsförslag skulle komma till stånd. Då en ny mottagningsavdelning måste tillbyggas till sjukhuset och utrymmet i den gamla byggnaden ger möjlighet till en anordning, enligt vilken tolv vårdplatser kunna erhållas inom byggnaden såsom en reserv, synes i förevarande fall såväl ur driftsynpunkt som med hänsyn till engångskostnaderna denna möjlighet böra utnyttjas i stället för att för tillgodoseende av under vissa tider av året uppkommande platsbehov iordningställa en sjukbarack, som kan vara användbar för ändamålet.

Kostnaderna för de av utredningen föreslagna om- och tillbyggnadsarbetena ha enligt nuvarande prisläge beräknats till 287 000 kronor. Härvid torde emellertid böra bemärkas, att en icke obetydlig del av sagda kostnader belöpa på åtgärder, förorsakade av uppskjutet underhåll.

Kostnaderna för genomförande av de av utredningen föreslagna åtgärderna beträffande Värmlands regemente uppgå således till 287 000 kronor enligt nuvarande prisläge.

Dalregementet (Falun). Av tablån i det föregående framgår, att *arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse* för om- och tillbyggnad av sjukhuset vid Dalregementet beräknade 242 000 kronor, för vilket ändamål *militära byggnadsutredningen* i sin förenämnda skrivelse den 27 februari 1943 upptog ett till 175 000 kronor reducerat belopp.

I den *föreliggande utredningen* har inledningsvis framhållits, att sjukhuset vore otidsenligt och icke motsvarade de krav, som ur medicinsk, hygienisk och byggnadsteknisk synpunkt numera måste ställas på ett truppförbandssjukhus. Mottagningsavdelningen vore sålunda otillfredsställande och sjukhusets sanitära anläggningar otillräckliga. Med hänsyn till ständigt uppträdande infektionssjukdomar föreläge behov av särskilda isoleringsrum. Intill sjukhuset vore en sjukbarack med 24 vårdplatser belägen, vilken för att kunna utnyttjas under den kalla årstiden borde varmbonas samt förses med centralvärme och erforderliga sanitära anordningar.

Beträffande själva truppförbandssjukhuset föreläge enligt utredningens mening två olika alternativ för avhjälpande av förefintliga brister. Härom har utredningen anfört följande.

Enligt det första alternativet skulle ändringsarbeten utföras inom den nuvarande byggnadskroppen med utbyggnad därjämte av utrymmet mellan byggnadens båda flyglar. Därvid skulle kunna erhållas i bottenvåningen lokaler för mottagning och tandvård, i våningen en trappa upp en vårdavdelning med

34 vårdplatser samt i vindsvåningen en isoleringsavdelning med 8 vårdplatser och boningsrum för personal.

Nu angivna sätt att lösa frågan är emellertid behäftat med vissa olägenheter. Främst kan härvid pekas på den försvåring i sjukvårdspersonalens arbete, som uppstår genom det avskilda förläggandet av en mindre vårdavdelning till vindsvåningen, ävensom på den olämpliga inbördes belägenheten av isolerings- och bostadsutrymmena. Vidare må nämnas, att korridorerna till följd av detta byggnadssätt icke skulle erhålla erforderligt dagsljus. Ytterligare kan framhållas, att denna lösning ej helt tillgodoser de krav, som normalt böra ställas på vissa till mottagningsavdelningen hörande lokalers storlek och inbördes belägenhet.

Det andra alternativet innebär, att sjukhusets bottenvåning skulle utbyggas med en envåningsflygel, som skulle innehålla utrymme för två mottagningsrum, behandlingsrum och väntrum. Den nuvarande byggnadens bottenvåning skulle inrymma övriga för mottagningsavdelningen nödvändiga lokaler, rum för tandläkarmottagning, bostadsrum för värnpliktig läkare samt isoleringsavdelning med 8 vårdplatser. Våningen en trappa upp skulle inredas till vårdavdelning med 28 vårdplatser, och vindsvåningen slutligen skulle innehålla bostadsrum för personal och ett större utrymme, användbart såsom förråd eller reservsjuksal.

Enligt dessa båda alternativ skulle antalet vårdplatser bli 42 respektive 36 plus reservsjuksal. Då regementets personalstyrka vid genomförd fredsorganisation kommer att uppgå till 1 200 man, kan vårdplatsbehovet vid truppförbandet enligt det av utredningen tillämpade beräkningssättet uppskattas till 48 vårdplatser. Enligt utredningens mening bör emellertid i samband med byggnadsarbetena å sjukhuset erforderliga istandsättningsarbeten vidtagas jämväl beträffande ovannämnda sjukbarack, bland annat omfattande förbättrande av byggnadens värmeisolering samt inledande av värmeledning. Härigenom skulle regementet erhålla ytterligare 24 vårdplatser och sålunda i båda fallen få sitt vårdplatsbehov väl tillgodosett.

Kostnaderna för berörda om- och tillbyggnadsarbeten, inklusive arbetena å sjukbaracken, kunde med utgångspunkt från nuvarande prisläge beräknas, enligt det första alternativet till 203 000 kronor och enligt det andra alternativet till 213 000 kronor. Med hänsyn till de uppenbara fördelar, som en lösning enligt det senare alternativet ur skilda synpunkter skulle medföra, har utredningen förordat detta, särskilt med hänsyn till att kostnaderna enligt detsamma endast obetydligt överstege kostnaderna enligt det förstnämnda alternativet.

Övriga frågor. Under erinran om vad som förevarit beträffande *Svea trängkärs* sjukhusfråga har utredningsmannen, med bifogande av ritningar och beskrivningar, anført, att samråd ägt rum med arméförvaltningens fortifikationsstyrelse rörande det närmare utformandet av ifrågavarande byggnadsarbete. I enlighet med vid utredningen tillämpade grunder rörande beräkandet av vårdplatsantalet hade det för kårens sjukhus förut uppskattade platsantalet 64 ansetts kunna minskas till 52. Härigenom skulle möjliggöras att — utan överskridande av den uppställda kostnadsramen — förverkliga vissa enligt föregående förslag icke tillgodosedda krav på önskvärda utrymmen för tandläkarmottagning och skyddsrum m. m. Beträffande de om- och tillbyggnadsarbeten, som sålunda erfordrades och beträffande vilka fortifikationsstyrelsen

framdeles komme att ingiva slutligt förslag, rådde enighet mellan styrelsen och utredningen.

I samband med behandlingen av sjukhusfrågan vid Dalregementet har utredningen jämväl berört frågan om regementets sjukhus å *Rommeled*, vilket enligt utredningens mening i sitt nuvarande skick vore synnerligen bristfälligt ur såväl planteknisk som hygienisk synpunkt. Med hänsyn till att Rommeled vid återgång till normala förhållanden komme att få karaktär av mera tillfällig förlägningsplats syntes större byggnadsarbeten beträffande sjukhuset icke böra utföras utan blott sådana mindre förbättringsarbeten, som vore nödvändiga för sjukhusets försättande i godtagbart skick. Enär enligt vad utredningen erfarit arméns fortifikationsförvaltning hade för avsikt att i en nära framtid vidtaga de underhålls- och förbättringsarbeten, som av utredningen ansetts erforderliga, hade utredningen icke funnit anledning förelägga att i denna fråga framlägga något förslag.

Utlåtande av försvarets sjukvårdsförvaltning.

I ett den 18 januari 1944 avgivet remissyttrande i anledning av förenämnda skrivelse den 14 december 1943 har *försvarets sjukvårdsförvaltning* anfört, att förvaltningen anslöte sig till det remitterade förslaget utom i vad det samma avsåge ombyggnad av truppförbandssjukhuset vid Livgrenadjärregementet i Linköping. I fråga om detta sjukhus innebure enligt sjukvårdsförvaltningens bestämda mening alternativ 1 med den bättre organiserade och samlade vårdavdelningen och det större och tillgängligare väntrummet väsentliga fördelar. Då detta alternativ emellertid medförde avsevärt större kostnader ville sjukvårdsförvaltningen dock icke motsätta sig att alternativ 2 komme till utförande.

Vid anmälan i föl av dessa byggnadsfrågor framhöll jag, att den då föreliggande utredningen otvetydigt gäve vid handen, att ett flertal av arméns truppförbandssjukhus vore i sådant skick, att snara förbättringsarbeten, i vissa fall nybyggnader, skulle vara önskvärda. Betydande skiljaktigheter i uppfattningen förelågo emellertid mellan arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse respektive militära byggnadsutredningen rörande vilka åtgärder som erfordrades för att avhjälpa bristfälligheterna vid vissa av dessa sjukhus. Ehuru jag icke bortsåg från att ett uppskov vore olägligt, fann jag mig — såsom av det föregående framgår — icke utan ytterligare utredning kunna taga ställning till de frågor, beträffande vilka de olika förslagsställande organen hade skiljaktiga meningar. I anslutning härtill beräknade riksdagen i enlighet med mitt förslag medel endast för iordningställande av ett av sjukhusen — för Svea trängkår i Linköping — och bemyndigade dessutom Kungl. Maj:t att, i den mån så befunnes påkallat, under innevarande budgetår ställa medel till förfogande för ordnande av sjukhusvården vid Karlsborgs luftvärnsregemente. I syfte att få en allsidig undersökning till stånd rörande de övriga aktuella sjukhusfrågorna liksom beträffande sjukhuset i Karlsborg föranstaltade jag, efter bemyndigande av Kungl. Maj:t, om den särskilda utredning, för vilken i det föregående redogjorts. Den sålunda företagna utred-

*Departements-
chefen.*

ningen, som utmynnat i förslag till revision jämväl av programmet för den redan beslutade sjukhusbyggnaden för Svea trängkår, har visat sig vara av behovet påkallad och i hög grad ägnad att underlätta ett ställningstagande i av utredningen berörda frågor och till motsvarande sjukhusfrågor i övrigt.

Mot de av utredningsmannen framlagda allmänna synpunkterna finner jag i stort sett icke anledning till erinran. Sålunda synas grunderna för beräkningen av vårdplatsbehovet, ehuru icke baserade på ett så omfattande materiel som önskvärt varit, kunna godtagas som underlag för byggnadsprogrammets utformande. Av stort värde synes vara, att lokaler för tandpoliklinik och röntgen anordnas i sjukhuslokalerna och att hänsyn tages även till den kvinnliga personalens behov av läkarkonsultation. Förslaget om inredande av bostäder i sjukhuslokalerna för sköterskor synes ändamålsenligt. Då jag i annat sammanhang denna dag kommer att tillstyrka ett av arméförvaltningen framlagt förslag rörande anställande av sjukvårdsbiträden vid arméns truppförbandssjukhus, finner jag mig kunna biträda utredningsmannens förslag jämväl i fråga om inredande av rum i sjukhuslokalerna för dylika biträden. Även i övrigt torde de av utredningsmannen angivna normerna för de olika lokalerna kunna accepteras. Förslaget att indela den sjukanmälda personalen i omgångar, bland annat för att minska behovet av utrymme för väntrum, synes lämpligt och bör bliva föremål för praktisk prövning. Därigenom kan även vinnas, att onödiga tidsförluster i viss utsträckning undvikas.

Vad de särskilda byggnadsbehoven beträffar torde sjukhusfrågan vid *Norrlands trängkår* böra lösas i enlighet med det nu framlagda förslaget, innebärande att ett nytt sjukhus för en beräknad kostnad av 430 000 kronor enligt nuvarande prisläge uppföres. Såsom jag vid behandlingen i årets statsverksproposition, kapitalbudgeten: bil. 2, av byggnadsfrågorna vid trängkårerna anfört, har jag icke ansett mig kunna i full utsträckning biträda ett av arméförvaltningen framlagt program för förlägningsfrågornas ordnande vid ifrågasvarande kårer. Vid *Norrlands trängkår* har jag sålunda tillstyrkt uppförande av allenast en ny kasern för 120 man, medan arméförvaltningen föreslagit jämväl en kasern för 96 man. Därest nytt sjukhus uppföres, torde böra övervägas, om icke även den gamla sjukhusbyggnaden kan tagas i anspråk för förläggning eller om denna byggnad, såsom i utredningen förutskickats, bör utnyttjas för undervisningsändamål.

Beträffande *Karlsborgs luftvärnsregemente* synes, bland annat med hänsyn till vad utredningsmannen anfört rörande landstingets behov av en sjukvårdsanstalt i orten, truppförbandssjukvården ej böra anknytas till garnisonssjukhuset i Karlsborg. I stället bör nytt sjukhus uppföras för luftvärnsregementet. Helst borde lösningen av Andra intendenturkompaniets förlägningsfråga avvaktas före det slutliga utformandet av ritningar m. m. för det nya sjukhuset. Med hänsyn till vad av utredningsmannen anförts förordar jag emellertid bifall till det av honom framlagda förslaget och beräknar enligt nuvarande prisläge kostnaderna till 320 000 kronor. Såsom av redogörelsen i propositionen 1943:222 (s. 42) för förlägningsförhållandena vid *Karlsborgs luftvärnsregemente* framgår, komma de i samband med sjukhusfrågans lösning

ledigblivande utrymmena att erfordras för förläggning av regementets personal. Det torde böra ankomma på arméns fortifikationsförvaltning att vidtaga härav betingade åtgärder.

Vidkommande sjukhusfrågorna vid *Livgrenadjärregementet* och *Östgöta luftvärnsregemente* torde efter den utredning som numera ägt rum förslaget att — efter vissa om- och tillbyggnader — bibehålla det nuvarande gemensamma sjukhuset för båda truppförbanden böra lämnas helt åsido. På av utredningsmannen anförda skäl torde i stället nytt sjukhus för en kostnad av 340 000 kronor böra uppföras för luftvärnsregementet och det nuvarande sjukhuset iordningställas för Livgrenadjärregementets räkning. Av de två alternativ, som i sistberörda avseende framlagts, anser jag mig böra biträda det jämväl av utredningsmannen förordade, minst kostsamma förslaget. För ändamålet beräknar jag således 115 000 kronor jämte 5 000 kronor för anordnande av separat tandläkarmottagning. På frågan rörande ombyggnad av garnisons-sjukhuset i Linköping, i vilket hänseende något utformat förslag icke föreligger, har jag icke i detta sammanhang anledning ingå.

Sjukhusfrågan vid *Värmlands regemente* upptogs visserligen av arméförvaltningen till behandling i samband med ämbetsverkets medelsframställning för budgetåret 1943/44 men har sedermera varken av arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse eller av militära byggnadsutredningen medtagits bland de mest angelägna byggnadsbehoven på truppförbandssjukvårdens område. Efter den utredning i ämnet som numera ägt rum synes det emellertid uppenbart, att åtgärder måste vidtagas för att förbättra sjukvårdsförhållandena vid Värmlands regemente, icke minst med hänsyn till de olägenheter för truppförbandssjukvården, som sammanhånga med att medicinska avdelningen vid lasarettet i Karlstad enligt uppgift ständigt är överbelagd. Av utredningsmannen framlagda förslag rörande om- och tillbyggnadsarbeten å truppförbandssjukhuset synas lämpliga och kunna av mig biträdas. Mot kostnadsberäkningarna har jag intet att erinra men vill icke underlåta att framhålla, att de jämförelsevis höga byggnadskostnaderna, 287 000 kronor, enligt vad utredningen utvisar, delvis sammanhånga med bristande underhåll å sjukhusbyggnaden och med den otillräckliga omfattningen av lasarettet i Karlstad.

Beträffande slutligen sjukhusfrågan vid *Dalregementet* framgår av den nu verkställda utredningen — liksom av vad tidigare i ärendet förekommit — att det nuvarande truppförbandssjukhuset icke tillnärmelsevis motsvarar de anspråk, som numera ställas på en dylik byggnad. Utredningsmannen har ansett vissa om- och tillbyggnadsåtgärder oundvikliga och därvid anvisat två olika alternativ, av vilka det ena kostnadsberäknats till 203 000 kronor och det andra till 213 000 kronor. Det senare alternativet medför enligt utredningsmannens mening avsevärda fördelar i jämförelse med det förra och har därför förordats trots de därmed förenade något högre kostnaderna. På av utredningsmannen anförda skäl kan jag för egen del biträda det sistnämnda alternativet och beräknar således för om- och tillbyggnadsarbeten å Dalregementets sjukhus samt för vissa arbeten å en i anslutning till sjukhuset belägen sjukbarack ett belopp av tillhopa 213 000 kronor enligt nuvarande prisläge.

Vad utredningsmannen anfört beträffande den om- och tillbyggnad av *Svea trängkärs sjukhus*, för vilken som nämnts riksdagen redan beräknat medel, finner jag vara av beskaffenhet att böra bringas till riksdagens kännedom. Jag förutsätter, att det må ankomma på Kungl. Maj:t att vid blivande dispositionsbeslut taga ställning till de ändringar i tidigare för detta sjukhus framlagt byggnadsprogram, som arméns fortifikationsförvaltning kan med anledning av nu föreliggande utredning komma att föreslå.

Sammanfattningsvis torde sålunda för närvarande medel för sjukhusbyggnader vid truppförbanden m. m. — utöver förut nämnda för *Svea trängkår* redan avsedda medel — böra räknas med följande belopp:

	Nuvarande prisläge Kronor	Prisläget den 1 juli 1941 Kronor
Nybyggnad av sjukhus:		
vid Norrlands trängkår	430 000	374 000
» Karlsborgs luftvärnsregemente	320 000	278 000
» Östgöta luftvärnsregemente	340 000	296 000
Om- och tillbyggnad av sjukhus:		
vid Livgrenadjärregementet	120 000	104 000
» Värmlands regemente	287 000	249 000
» Dalregementet	213 000	185 000
	Summa 1 710 000	1 486 000

Marinförvaltningens delfond.

Såsom närmare framgår av statsverkspropositionen till innevarande års riksdag (kapitalbudgeten: bil. 2, s. 53—56) har marinförvaltningen i sina anslagsäskanden för budgetåret 1944/45 ur angelägenhetssynpunkt uppdelat de för marinen aktuella byggnads- och anläggningsarbetena i fyra olika grupper, I, II A, II B och III. Beträffande de olika grupperna har marinförvaltningen anfört bland annat följande.

Grupp I omfattade byggnadsarbeten, som med hänsyn till försvarsbeslutets genomförande eller av andra skäl oavvisligen måste komma till utförande under femårsperioden.

Grupp II A omfattade byggnadsarbeten, för vilkas utförande under femårsperioden visserligen starka skäl kunde anföras, men vilka, därest andra viktigare byggnadsbehov framträdde, i nödfall kunde uppskjutas till tid efter femårsperiodens slut.

Grupp II B omfattade byggnadsarbeten, beträffande vilka den förebragta utredningen ännu icke vore av den natur, att slutlig ställning kunde tagas till frågan, om de borde komma till utförande under fem-årsperioden.

Grupp III omfattade byggnadsarbeten, beträffande vilka man redan med den nu verkställda prövningen kunde bedöma, att de icke borde komma till utförande under femårsperioden.

Samtliga arbeten i grupperna I, II A och II B hade ansetts böra belasta försvarsbeslutets kostnadsram. Arbeten tillhörande angelägenhetsgrupp III hade ansetts definitivt böra uppskjutas till tidpunkt efter femårsperiodens slut.

I den tablå rörande marinens byggnadsarbeten under femårsperioden 1942/47, som enligt vad inledningsvis anförts bifogas detta protokoll, ha byggnadsföretagen uppdelats i tre grupper, nämligen *dels* av riksdagen beslutade eller för riksdagen framlagda byggnadsförslag, *dels* de byggnadsförslag som av marinförvaltningen hänförts till angelägenhetsgrad II A, *dels* ock — under beteckningen II B — de byggnadsförslag som av marinförvaltningen hänförts till angelägenhetsgrad II B ävensom de av marinförvaltningen till angelägenhetsgrad I hänfödda byggnadsarbeten, till vilka jag ännu icke ansett mig kunna taga slutlig ställning.

ALLMÄNT.

Vissa fortifikatoriska arbeten. I skrivelse den 23 augusti 1943 har *marinförvaltningen* gjort framställning om anvisande av medel — tillhoppa 12 374 800 kronor enligt prisläget den 1 juli 1943 — för vissa fortifikatoriska beredskapsåtgärder och därvid framhållit, att de i skrivelsen omnämnda åtgärderna syntes vara av sådan vikt för riksförsvaret eller för beredskapens upprätthållande, att desamma borde påbörjas utan dröjsmål. På grund därav och då medel för ifrågavarande ändamål syntes böra utgå från förskottsstaten för försvarsväsendet, hade ämbetsverket ansett sig böra äska erforderliga medel i särskild ordning utan samband med sin skrivelse rörande medelsbehoven för budgetåret 1944/45.

Ärendet är av den natur, att en närmare redogörelse för detsamma icke lämpligen bör lämnas till statsrådsprotokollet utan ytterligare upplysningar därom böra meddelas riksdagens vederbörande utskott genom de handlingar, som komma att till utskottet överlämnas.

Överbefälhavaren och *marinchefen* ha i anledning av skrivelsen avgivit särskilda yttranden, varjämte överbefälhavaren i sitt yttrande jämväl hemställt, att vissa i marinförvaltningens skrivelse rörande medelsbehoven för nästa budgetår upptagna, till angelägenhetsgrad III hänfödda arbeten ävensom vissa av marinförvaltningen i sistnämnda skrivelse omförmälda arbeten, rörande vilka ämbetsverket på grund av svårigheten att kunna rymma kostnaderna för desamma inom femårsplanens kostnadsram icke ansett sig böra begära medel, måtte tillgodoses över förskottsstat. De ytterligare kostnader, som sålunda föresloges bliva överförda till förskottsstat, hade beräknats till — enligt förutnämnda prisläge — 4 010 000 kronor.

Sedan Kungl. Maj:t uppdragit åt överbefälhavaren att i ärendet avgiva förnyat utlåtande med angivande i vad mån ifrågavarande till 4 010 000 kronor kostnadsberäknade arbeten — därest Kungl. Maj:t funne, att desamma icke kunde bestridas med anlåtande av förskottsstat och sålunda vore att inrymma inom femårsplanens kostnadsram — borde komma till utförande samt vilka av de i marinförvaltningens anslagsäskanden för budgetåret 1944/45 med angelägenhetsgrad I betecknade arbeten, som i så fall i första hand kunde uppskjutas, har överbefälhavaren bland annat framhållit, att för närvarande möjlighet till besparingar inom femårsplanens kostnadsram för här ifrågavarande ändamål icke syntes föreligga. Enligt överbefälhavarens mening syntes det emellertid riktigt att anse arbetena vara av beredskapsnatur, varför desamma borde tillgodoses utanför femårsplanens kostnadsram.

I sin förenämnda skrivelse den 23 augusti 1943 har marinförvaltningen bland annat upptagit medel för maskeringsåtgärder och iordningställande av krigsankarplats, för vissa befästningsanläggningar vid Norrlandskusten samt för vissa bastubyggnader. För dessa ändamål har Kungl. Maj:t genom beslut den 20 augusti, den 26 november och den 31 december 1943 anvisat tillhopa högst 2 992 500 kronor att bestridas av vederbörligt förskottsanslag. — Beträffande en av marinförvaltningen i samma skrivelse gjord framställning avseende medel för vissa byggnadsarbeten m. m. å Stockholms örlogsvarv har — enär arbetet ansetts vara av beskaffenhet att böra tillgodoses över riksstat samt av brådskande natur — Kungl. Maj:t i propositionen nr 2 (s. 119) till årets riksdag hemställt om anvisande av erforderliga medel å tilläggsstat till rikstatsen för innevarande budgetår.

*Departements-
chefen.*

I anslutning till den praxis, som numera utbildats i fråga om bestridande av försvarskostnader, anser jag mig icke kunna föreslå att — utöver de byggnadsbehov, för vilka Kungl. Maj:t i enlighet med vad i det föregående anförts redan anvisat medel över förskottsstat — ytterligare förskottsmedel tagas i anspråk för här ifrågavarande arbeten. Därest medelsbehoven skola tillgodoses, synes femårsplanens kostnadsram böra belastas. Då denna ram — såsom även framhållits vid anmälan av årets statsverksproposition — är hårt ansträngd, är det uppenbart att den största återhållsamhet måste iakttagas vid upptagande av nya medelsäskanden.

Likväl torde i detta sammanhang frågan om vissa fortifikatoriska arbeten för flottan och kustartilleriet, för vilka ändamål marinförvaltningen i sin förestående skrivelse äskat tillhopa 3 040 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1943, böra underställas riksdagens prövning. Överbefälhavaren och chefen för marinen ha i sina yttranden i ärendet tillstyrkt, att de av marinförvaltningen föreslagna arbetena i viss utsträckning skola komma till utförande. Sedan ärendet underkastats ytterligare beredning inom försvarsdepartementet, vill jag för egen del förorda, att medel nu anvisas för tillgodoseende av vissa av de av marinförvaltningen sålunda föreslagna arbetena. För flottans vidkommande torde böra beräknas 28 000 kronor för anordnande av kabelskydd och fullträffsäker radiostation samt för kustartilleriets del 1 470 000 kronor för anordnande av vissa batteri- och kommandoplatser, eller tillhopa i runt tal 1 500 000 kronor, varav ett belopp av 1 290 000 kronor — motsvarande kostnaderna för arbetena i fråga enligt prisnivån den 1 juli 1941 — bör belasta femårsplanens kostnadsram.

I övrigt anser jag framställningen för närvarande icke böra påkalla ytterligare åtgärd.

Brännoljecisterner för flottan. Efter därom av Kungl. Maj:t i propositionerna 1942:270 och 1943:222 framställt förslag beräknade 1942 och 1943 års riksdagar medel å tillhopa 625 000 kronor för utförande av vissa anläggningsarbeten för brännoljecisterner vid flottan.

I skrivelse den 19 januari 1944 har *marinförvaltningen* anfört, att det förslag, som legat till grund för medelsanvisningen, av angivna skäl icke lämpligen borde komma till stånd på tidigare avsett sätt samt att ämbetsverket undersökte möjligheterna för viss annan lösning av frågan. Marinförvaltningen förutsatte, att de anvisade medlen måtte efter undersökningarnas slutförande få disponeras på sätt Kungl. Maj:t ägde bestämma.

Överbefälhavaren har, under uttalande av visst önskemål, tillstyrkt bifall till framställningen.

Ärendet är av den natur, att en fullständig redogörelse för detsamma icke bör lämnas till statsrådsprotokollet. Närmare upplysningar torde få inhämtas genom de handlingar, som komma att överlämnas till riksdagens vederbörande utskott.

Jag är icke beredd att utan ytterligare övervägande godtaga de riktlinjer för programmets genomförande, som marinförvaltningen i sin skrivelse skisserat, men vill framhålla, att med slutligt ställningstagande bör anstå till dess ämbetsverket slutfört sina undersökningar.

*Departements-
chefen.*

Då det emellertid icke synes vara möjligt att inom av riksdagen beräknat belopp utföra ifrågavarande arbeten på sätt ursprungligen avsetts och då det är av största vikt, att arbetena utan tidsspillan kunna igångsättas efter det godtagbart förslag framlagts, torde riksdagens bemyndigande böra utverkas för Kungl. Maj:t att inom angiven kostnadsram besluta i ärendet.

Vissa byggnadsarbeten å Berga.

Inledning.

I skrivelse den 20 maj 1943 föreslog chefen för marinen, bland annat, att Berga strandområde invid Hårsfjärden skulle förvärfvas för marinens räkning samt att marinens underofficersskola skulle förläggas till detta område.

Genom beslut den 4 juni 1943 anmodade jag chefen för marinen respektive marinförvaltningen att *dels* verkställa ytterligare utredning rörande det oundgängligen erforderliga behovet av ytterligare förlägningsutrymmen m. m. för Stockholms örlogsstation, *dels* verkställa uttömmande utredning rörande föreliggande möjligheter att på ändamålsenligaste och minst kostnadskrävande sätt tillgodose detta behov genom effektivare ianspråktagande av redan förefintliga utrymmen eller genom uppförande av nya förlägningslokaler m. m. i Stockholm eller invid Hårsfjärden.

I sin skrivelse den 23 augusti 1943 angående medelsbehoven för nästa budgetår har *marinförvaltningen* beträffande nybyggnad för marinens underofficersskola anfört i huvudsak följande.

Försvarsutredningen hade beräknat, att lokalbehovet för en för marinen och kustartilleriet gemensam underofficersskola skulle kunna tillgodoses genom ianspråktagande av byggnader och lokaler för marinens sjukhus i Karlskrona, vilka skulle bli lediga vid den av utredningen förutsatta sammanläggningen av marinens sjukhus med länslasarettet i Karlskrona. Med

hänsyn till sedermera framkomna önskemål beträffande sjukhusets användande för andra ändamål (flottans sjömansskola m. m.) förordade chefen för försvarsdepartementet i propositionen 1942: 210, att frågan om underofficersskolans förläggning skulle upptagas till särskild utredning i samband med frågan om förflyttningen av Stockholms örlogsbas. Genom en förläggning av underofficersskolan till Stockholms örlogsstation skulle nyanläggningsbehovet för skolan inskränkas till vad som erfordrades för lektions- och expeditiionslokaler jämte förläggningsutrymme för eleverna, under det att övriga erforderliga anläggningar skulle bli gemensamma med örlogsstationens. Kostnaderna för underofficersskolans nybyggnader, under förutsättning att skolan förlades till Stockholms örlogsstation, uppskattades av 1940 års militära byggnadsutredning till omkring 1 160 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

I sin skrivelse den 10 februari 1943 hade marinförvaltningen anfört, att denna summa ej vore tillräcklig för uppförande av helt nya lokaler samt att tomfrågan ej vore slutgiltigt utredd.

Marinförvaltningen hade sedermera på chefens för marinen direktiv verkställt undersökningar angående möjlig förläggningsplats för marinens underofficersskola inom Stockholm eller i dess omedelbara närhet. Dessa undersökningar hade givit till resultat, att något område, som bättre lämpade sig för förläggning av skolan än det av chefen för marinen föreslagna Bergaområdet invid Hårsfjärden icke stode till buds.

Utredningen angående förläggning av marinens underofficersskola till sistnämnda område vore icke slutförd, och avsåge marinförvaltningen att sedermera återkomma i ärendet.

Kostnaderna för underofficersskolan hade uppskattats till cirka 3 000 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 under förutsättning att ett helt nytt etablissement uppfördes invid Berga och att markkostnaderna uppginge till cirka 150 000 kronor.

Prisstegringen fram till den 1 juli 1943 utgjorde 500 000 kronor. Kostnadsramen beräknades bli belastad med 3 000 000 kronor. Arbetet, som måste utföras under budgetåret 1945/46 enär underofficersskolan enligt chefen för marinen borde vara färdig att tagas i bruk den 1 juli 1946, hade tilldelats angelägenhetsgrad I.

I skrivelse den 11 september 1943 har marinförvaltningen i anledning av förenämnda den 4 juni 1943 givna uppdrag inkommit med utredning rörande olika möjligheter att tillgodose förläggningsbehovet för Stockholms örlogsstation. Av skrivelsen inhämtas bland annat följande.

På Skeppsholmen funnes för närvarande förläggningsutrymmen i kaserner samt ombord på logementsfartyget af Chapman för 920 man vid normal beläggning och för 1 230 man vid maximal beläggning. Med stöd av verkställd utredning kunde fastställas, att under fredsförhållanden minst 1 350 förläggningsplatser erfordrades, varför sålunda ytterligare 430 förläggningsplatser borde anordnas. Detta kunde enligt marinförvaltningen ske antingen genom ett effektivare ianspråktagande av på Skeppsholmen redan förefintliga utrymmen eller genom uppförande av nya förläggningslokaler.

Enligt det förra alternativet skulle sjökrigsskolans gamla lokaler samt sjökarteverket omändras till förläggningslokaler, därvid ny byggnad borde uppföras för sjökarteverket på annan plats, lämpligen på Gärdet. Kostnaderna för detta alternativ hade av marinförvaltningen beräknats till i runt

tal 1 240 000 kronor enligt nuvarande prisläge, av vilket belopp 175 000 kronor belöpte på ombyggnad av sjökrigsskolebyggnaden, 156 000 kronor på anordnande av skol- och expeditiionslokaler på vissa kasernvindar, 134 000 kronor på ombyggnad av sjökarteverkets ämbetsbyggnad samt 775 000 kronor på nybyggnad för sjökarteverket. Alternativt kunde tänkas en förhyrning av för sjökarteverket erforderliga lokaler till en beräknad årskostnad av 65 000 kronor.

Beträffande frågan om uppförande av nya förläggningslokaler m. m. kunde till en början fastslås, att Skeppsholmen icke utan avsevärda olägenheter ur brandskydds- och kulturella synpunkter erbjöde möjligheter till placering av någon ny byggnad av permanent natur. Kvar stode då möjligheten att uppföra en helt ny anläggning å lämplig plats utanför Stockholm för den del av örlogsstationens personal, som lättast kunde förläggas skild från stationen i övrigt, nämligen värnpliktsskolan. Vid förläggande av såväl den för marinen planerade underofficersskolan som en separat värnpliktsskola för Stockholms örlogsstation till Berga kunde kostnaderna för dessa båda anläggningar nedbringas genom att vissa byggnader m. m. gjordes gemensamma. Oavsett detta bleve dock kostnaderna för anordnande av erforderliga förläggningsutrymmen för en separat värnpliktsskola avsevärt högre än kostnaderna för utökning av förläggningsutrymmena på Skeppsholmen. Bergaalternativet innebure dock den avsevärda fördelen, att lämplig övningsterräng erhöles. Av kostnadsskäl ansåge sig emellertid marinförvaltningen böra tillstyrka förslaget att tillgodose örlogsstationens behov av ytterligare förläggningsutrymmen genom ianspråktagande av sjökrigsskolebyggnaden och sjökarteverkets ämbetshus — sedan nya tjänstelokaler för sjökarteverket anordnats — samt vissa vindsutrymmen m. m.

Chefen för marinen, som i skrivelse den 15 september 1943 avgivit utlåtande i anslutning till marinförvaltningens förslag i ämnet, har framhållit, att enligt förslaget Skeppsholmen ur utbildnings-, motions-, fritids- och trevnadssynpunkt komme att bliva alltför tätt belagd, även om erforderligt förläggningsutrymme kunde ordnas. Övningsförhållandena bleve även ojämförligt mycket sämre än om värnpliktsskolan förlades till Bergaområdet. Även borde framhållas, att förläggningsförhållandena på Skeppsholmen på nytt komme att bliva otillräckliga, då logementsfartyget af Chapman — där tills vidare förläggningsutrymmen för 200 man erhöles — måste utrangeras.

På grund av vad sålunda anförts ansåge sig marinchefen böra förorda genomförandet av Bergaalternativet trots därmed förenade högre kostnader.

I ärendet har *sjökarteverket* den 30 september 1943 avgivit utlåtande.

I skrivelse den 8 december 1943 har chefen för marinförvaltningens fortifikationsavdelning på given anledning framlagt en beräkning av kostnaderna för uppförande av erforderliga provisoriska baracker å Skeppsholmen för det fall att sjökrigsskolebyggnaden — eventuellt med undantag för honnörssalen — men icke sjökarteverkets ämbetsbyggnad toges i anspråk för förläggning. Kostnaderna ha därvid vid förläggning av 204 man (motsvarande förlägg-

ningsutrymmet i sjökarteverkets ämbetsbyggnad) beräknats till 315 000 kronor om tre och 250 000 kronor om två baracker uppfördes samt vid förläggning av 238 man (motsvarande förläggningsutrymmet i sjökarteverkets ämbetsbyggnad och sjökrigsskolans honnörssal) till 340 000 kronor.

Propositionen 1943:344.

I propositionen 1943:344 angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44 upptogs bland annat ett belopp av 1 285 000 kronor för bestridande av på marinen belöpande kostnader för inköp av Berga egendom invid Hårsfjärden. Vid anmälan av propositionen anförde jag bland annat följande.

Berga egendom avgränsar hela nordvästra delen av de partier av Hårsfjärden, som huvudsakligen användas av kustflottan. En tomtförsäljning på denna plats skulle därför vara i hög grad betänklig ur försvarsväsendets synpunkt. Såsom handlingarna i ärendet närmare utvisa, skulle kustflottan därigenom vållas svårigheter av olika slag utöver dem som redan nu föreligga genom exploateringen av Årsta gård till havsbad. Ett förvärv för kronans räkning av de delar av fastigheten, som i berörda hänseenden äro av den största betydelsen, framstår därför såsom lämpligt. Ett sådant förvärv synes även ur andra synpunkter vara motiverat, icke minst kustflottans behov av ytterligare utrymmen för sin verksamhet. En olägenhet härvidlag är att den på strandområdet uppförda huvudbyggnaden, Berga slott, är av sådant utförande, att den icke utan vidare lämpar sig för statliga ändamål. Då emellertid värdet av denna byggnad representerar en förhållandevis liten del av egendomens sammanlagda värde, synes denna olägenhet icke böra tillmätas avgörande betydelse.

Ehuru ett förvärv av enbart strandområdena skulle vara tillräckligt för att trygga kronans omedelbara intressen, ansluter jag mig till domänstyrelsens uppfattning att en delning av egendomen bör undvikas och att ett förvärv för statens räkning bör avse hela egendomen. Härigenom erhåller kronan rörelsefrihet för framtiden, varförutom möjligheter föreligga att på ett ekonomiskt tillfredställande sätt bedriva det till egendomen hörande jordbruket och skogshanteringen.

Såsom av det föregående framgår, har preliminärt avtal slutits om försäljning av egendomen till statsverket. Den avtalade köpeskillingen — 2 635 000 kronor, innefattande jämväl i köpet ingående lösegendom — avser hela egendomen med undantag i huvudsak för inventarierna i slottsbyggnaden jämte vissa andra inventarier ävensom ett markområde om 2 676 kvadratmeter, som avstyeckats till särskild fastighet. Köpeskillingen synes med hänsyn till egendomens beskaffenhet och läge ej vara oskäligen. Till de med köpet förenade villkoren i övrigt torde Kungl. Maj:t framdeles få taga ställning. Domänstyrelsen har förklarat sig icke ha något att erinra mot att domänverkets markinköpsfond anlitas för gäldande av köpeskillingen till den del denna belöper på skog och jordbruk men anser, att återstoden — i huvudsak belöpande på tomtvärde å strandområdet samt å slottsbyggnaden — skall gäldas av särskilt för ändamålet anvisat anslag. Egendomens förvaltning kommer för sådant fall att åvila domänverket till den del ej vissa områden, av vilka försvarsväsendet har särskilt intresse, avskiljas till förvaltning genom marinförvaltningen, och avkastningen av jordbruket och skogen kommer att tillföras domänfonden. Detta förslag, som bereder säkerhet för en betryggande skötsel av egendomen, synes mig utgöra en lämplig lösning

av den föreliggande frågan. Jag har därför funnit mig böra förorda, att Berga egendom inköpes för statsverkets räkning och att köpeskillingen fördelas enligt de grunder som i det föregående angivits. Anmärkas må, att köpeskillingen kommer att jämlikt testamentariska föreskrifter tillföras särskild understödsfond för allmännyttiga ändamål.

Såsom av utredningen framgår, föreligga vissa förslag rörande utnyttjande för marinens räkning av huvudbyggnaden och det till egendomen hörande strandområdet. Sålunda har marinförvaltningen i skrivelse den 11 september 1943 angående förläggningsutrymmen m. m. för Stockholms örlogsstation framlagt olika alternativ i fråga om förläggningen av örlogsstationens värnpliktsskola och därvid såsom ett alternativ upptagit förläggning till Berga. Härjämte har marinförvaltningen i sina anslagsäskanden för marinen för budgetåret 1944/45 förklarat, att för förläggning av marinens underofficersskola något område som bättre lämpade sig än Bergaområdet icke stode till buds. I detta sammanhang torde det icke vara erforderligt att fatta ståndpunkt till dessa frågor, som tarva ytterligare överbäggande och icke äro i sak avgörande vid ställningstagandet till huvudfrågan om inköp av Berga egendom. Jag ber att framdeles få återkomma till dessa byggnadsfrågor.

Riksdagen (skrivelse nr 509) anförde i anledning av propositionen bland annat följande.

Riksdagen vore ense med departementschefen om att tomtförsäljning från Berga egendom skulle vara i hög grad betänkelig för försvarsväsendet, särskilt med hänsyn till den insyn över övningsbasen och ankringsplatsen, som egendomen erbjöde. Härtill komme att, då de av kronan ägda öarna omkring Hårsfjärden praktiskt taget icke erbjöde några möjligheter för ytterligare bebyggelse, Berga egendom skulle för en eventuell framtida utvidgning av övningsbasen vara i hög grad värdefull.

Enligt departementschefens mening syntes, även om ett förvärv av strandområdet vore tillräckligt för att trygga kronans omedelbara intressen, en delning av egendomen böra undvikas. Även domänstyrelsen hade givit uttryck åt samma uppfattning. De skäl, som anförts för ett förvärv av egendomen i dess helhet, hade riksdagen funnit bärande, och riksdagen hade därför medgivit att det föreslagna köpet komme till stånd.

Departementschefen hade i propositionen icke närmare ingått på frågan rörande utnyttjandet för marinens räkning av slottsbyggnaden och det till egendomen hörande strandområdet. Det hade för riksdagen varit önskvärt och icke utan betydelse för behandlingen av ärendet om i förevarande sammanhang även framlagts utredning och förslag beträffande denna fråga. Riksdagen ville emellertid framhålla, att riksdagen förutsatte, att några ekonomiska krav på mera vidlyftiga ombyggnadsarbeten av slottsbyggnaden icke komme att framställas. Riksdagen vore nämligen av den uppfattningen, att byggnaden i fråga borde kunna användas i det skick, vari den nu befunne sig, och ansåge att så även borde ske med hänsyn till det kulturhistoriska intresse, som densamma kunde komma att erbjuda.

Marinförvaltningens föreliggande förslag.

Sedan riksdagen sålunda godtagit förslaget om förvärv för kronans räkning av Berga egendom, har egendomen numera förvärvats av statsverket. Under tiden har inom marinstaben och marinförvaltningen pågått utredning rörande lämpligaste sättet för utnyttjande av egendomen.

I skrivelse den 25 januari 1944 har *marinförvaltningen* framlagt definitivt förslag om förläggning av marinens underofficersskola och Stockholms örlogsstations värnpliktsskola till Bergaområdet. Av skrivelsen i fråga, vid vilken fogats dels en preliminär dispositionsplan för Bergaområdet, dels ock en preliminär plan över undersökta byggnadsplatser, inhämtas bland annat följande.

Efter vidlyftiga undersökningar angående lämplig plats för marinens underofficersskola, har Bergaområdet befunnits lämpligast såväl ur utbildningssynpunkt — kontakt med kustflottan och dess moderna materiel för materielstudier samt närhet till moderna kustartillerianläggningar — som ur den synpunkten, att platsen är lämplig för en internatskola och har ändamålsenlig övningsterräng för såväl flottans som kustartilleriets elever. En del av kustflottans anläggningar vid Hårsfjärden kunna även disponeras av eleverna.

Vid uppgörande av plan till underofficersskolans förläggande till Bergaområdet har förslag väckts att även dit förlägga Stockholms örlogsstations värnpliktsskola, varför *marinförvaltningen* i detta sammanhang även upptager denna fråga till behandling.

Den förlängda värnpliktstiden och den ökade värnpliktsutbildningen, som blivit en följd därav, samt behovet att utbilda värnpliktiga till att ersätta stammanskap (2:a klass sjömän) har medfört, att det redan förut genom ökning av stamkaderen alltför ringa kasernutrymmet och antalet skollokaler måste kompletteras genom nybyggnader. Å Stockholms örlogsstation erfordras sålunda förläggning och skollokaler för 500—600 värnpliktiga under tiden slutet av september till slutet av april. En utbildning av ett så stort antal värnpliktiga under samma tid som underbefälsskolan pågår är icke möjlig på Skeppsholmen. Modern handvapenutbildning erfordrar övningsterräng, vilket medför att dessa 500—600 värnpliktiga vid förläggning till Skeppsholmen ett flertal dagar i veckan måste per buss föras ut till sådan terräng, t. ex. Järvafältet. Sjöförsvarets utbildningskommission har framhållit nödvändigheten av att de värnpliktigas skjututbildning ökas, vilket även skulle medföra talrika transporter till skjutbanan vid Kaknäs. Förutom de kostnader, som dessa transporter komma att medföra, bliva bussresorna ett slöseri med den för utbildningen knappt tilltagna utbildningstiden. Även om det sålunda är möjligt att å Skeppsholmen genom om- och nybyggnader erhålla kasern- och skollokaler, kan — alldeles fränsett den ur andra synpunkter icke önskvärda överbefolkningen på holmen — en ens tillnärmelsevis nöjaktig utbildning icke meddelas de värnpliktiga vid en sådan förläggning. Med hänsyn till den stora brandrisk, som en ytterligare barackbebyggelse å Skeppsholmen skulle medföra liksom till önskemålet, att bevara Skeppsholmens för en storstads centrum enastående miljövärden framstår värnpliktsskolans förläggande utanför Skeppsholmen än mera önskvärd. Ävenledes må uppmärksammas, att det icke torde dröja länge, förrän logementsfartyget af Chapman måste utdömas, enär detsamma icke kan anses fylla de krav, som numera ställas på en permanent förläggning. När nämnda fartyg icke längre anses lämpligt för förläggning, torde av kostnadshänsyn — såväl engångskostnader som driftkostnader — ersättning icke böra ske genom utnyttjande av annat fartyg för förläggning utan torde då erfordras ytterligare bebyggelse å Skeppsholmen med därav följande ofrånkomliga olägenheter. En ytterligare förläggning till Skeppsholmen torde medföra, att exercisplanen och gymnastikhuset bliva otillräckliga, att mässar och marketenterier måste ökas, även om hänsyn tagits till ifrågavarande förläggnings belägenhet mitt i en storstad, att förrådsutrymmena bliva väl knappa även med hänsyn till det utrymme, som kan komma

att få disponeras i arméns intendenturförråd efter detsamma överlämnande till marinen, samt att arrestlokalerna bliva för fåtaliga.

Närmare undersökningar ha givit vid handen, att lämplig plats för Stockholms örlogsstations värnpliktsskola erbjödes i anslutning till den inom Bergaområdet planerade underofficersskolan, där lämplig övningsterräng finnes att tillgå. Av utbildningskommissionen framhållet önskemål, att de värnpliktiga under första utbildningstiden skola få komma ombord på fartygen för att bättre förstå vad som i den teoretiska undervisningen skall inläras, kan här för den kategori värnpliktiga, som efter första utbildning avses tjänstgöra å kustflottan, i viss utsträckning uppfyllas genom besök å kustflottans fartyg.

En stor fördel med denna utflyttning är dessutom, att värnpliktsskolans lokaler på Berga kunna utnyttjas för kustflottans yrkesskolor under tiden 1 maj—15 juli. I försvarsutredningen har för dessa yrkesskolor avsetts rustande av särskilda skolfartyg, för artilleriskolan icke mindre än två pansarskepp och två jagare. Dessa skolfartyg bliva i väsentlig grad enbart logementsfartyg för skolornas personal, då man eftersträvar, att eleverna skola utföra sina skjutningar på kustflottans fartyg för att dessa mobiliseringsbemannade fartygs besättningar skola för övning samtidigt som skolornas elever utföra sina skolskjutningar.

Vid en landförläggning av yrkesskolorna (utbildningskommissionen föreslår även detta i sitt betänkande) i för värnpliktsskolan planerade lokaler vinner man den fördelen, att skolfartyg i eljest erforderlig utsträckning icke behöva rustas för att tjänstgöra som logementsfartyg, vilket årligen kommer att medföra stora besparingar. Ur beredskapssynpunkt vinner man med en landförläggning av yrkesskolorna även den utomordentliga fördelen, att de fartyg, som annars skulle avsetts som skolfartyg, vid skärpt läge kunna mobiliseringsbemannas och män slipper ifrån det oegentliga och för beredskapen synnerligen ofördelaktiga förhållande, som varit rådande under nuvarande försvarsberedskap, att mobiliseringsbemannade fartyg nödgas bryta sönder sina övade besättningar, för att yrkesskolornas elever skulle kunna kommanderas ombord. Dessa fördelar stå icke att vinna om värnpliktsskolan förlägges till Skeppsholmen, i vilket fall dess lokaler skulle komma att stå outnyttjade från slutet av april till mitten av september, alltså i 4½ månader.

En förläggning av värnpliktsskolan till Berga är icke liktydig med att en helt ny kasern- och skolorganisation där behöver upprättas för denna skola, om densamma samordnas med den dit förlagda underofficersskolan. Såväl personal som lokaler kunna i viss utsträckning vara gemensamma för dessa båda skolor, medförande ekonomiska fördelar. Som värnpliktsskolans elever endast kortare tid bliva förlagda till här ifrågasatt etablissemang, torde detta kunna utföras i lägre standard än vad som gäller för vanliga kasernförläggningar.

I samband med utredningen rörande underofficersskolans och värnpliktskolans förläggning till Bergaområdet har marinförvaltningen även undersökt möjligheten för områdets utnyttjande för andra ändamål. Marinförvaltningen har därvid funnit lämpligt att reservera ett område närmast Vitså för eventuella framtida behov av reparationsverkstäder för fartyg och ett område, sydligaste strandområdet, för sjövaruskårens framtida behov. Inom det reserverade verkstadsområdet finnas möjligheter att utföra fullträffsäkra verkstäder.

Efter en utredning rörande personal- och lokalbehovet för de båda skolorna har ämbetsverket beräknat antalet elever vid underofficersskolan till 182 och vid värnpliktsskolan till högst 550. Enligt den preliminära utred-

ningen borde man vidare räkna med behov av 28 officerare, 40 underofficerare, 36 underbefäl och 60 meniga (handräckning, vakt m. m.) samt viss civil personal, nämligen maskinist, eldare, sjuksköterska, 2 husmödrar, husföreståndarinnor på slottet samt 20 köksbiträden och 3 städerskor.

I fråga om lokalbehovet har marinförvaltningen föreslagit följande.

Underofficersskolans elever borde förläggas i en eller flera kaserner av god standard, stenhus i två våningar, med förslagsvis två-mannarum, ett dagrum per 40—50 man, ett eller två smärre rum för dagbefäl, källare med förråd och normalskyddsrum.

Värnpliktskolans elever och underbefäl samt för båda skolorna gemensamt underbefäl och handräckningsmanskap borde förläggas i kasernbaracker av trä förslagsvis i två våningar med dubbelsidigt belysta logement utan korridorer och med de byggnadsdelar, som innehölle trappor, tvättrum o. dyl. förslagsvis uppförda i sten. Eventuellt kunde dagrum anordnas på vindarna. Källare anordnades med förråd och normalskyddsrum. Det vore möjligt, att envåningsbaracker, eventuellt sammanbyggda till större längor, kunde visa sig mer ekonomiska, men hade de merkostnader för ledningar och skyddsrum, som härvid uppstode, ännu icke kunnat närmare beräknas. Marinförvaltningen ville fästa uppmärksamheten på att — med hänsyn till den relativt korta tid värnpliktskolans olika kontingenter avsåges bli förlagda till Berga — det syntes möjligt att räkna med dubbelförläggning, varvid luftkuben per man komme att uppgå till omkring 7 kbm.

Vidare erfordrades en för båda skolorna gemensam lektionsbyggnad, gymnastik- och exercishus, matinrättning, marketenteri och sjukstuga, vakt- och arrestbyggnad, idrottsplats, skjut- och närstridsbanor samt båtbygga m. m. Mässar för officerare och underofficerare syntes däremot icke behöva byggas, enär slottets nuvarande köks- och matsalsavdelning syntes kunna disponeras såsom mässlokaler. En simhall vore av den största betydelse, men med hänsyn till det ekonomiska läget funne sig marinförvaltningen nödsakad att ställa simhallens utförande på framtiden.

För vissa officerare och underofficerare hade fasta förlägningsrum beräknats å Berga slott, medan övriga vid behov och i mån av utrymme syntes böra disponera rum inom slottet. Skolchefen samt två uppbördsmän borde beredas möjlighet att såsom familjebostäder förhyra vissa inom området belägna byggnader, som väl lämpade sig för ändamålet. För den civila personalen borde bostäder anskaffas inom området, varvid i stor utsträckning befintliga byggnader syntes kunna tagas i anspråk.

Något ritningsförslag till ifrågavarande byggnadskomplex vore på detta förberedande stadium icke uppgjort. Man måste därför räkna med att vid ett fortsatt studium vissa omläggningar av i skrivelsen föreslagna dispositioner och kombinationer av byggnader och lokaler kunde bli önskvärda. Den preliminära planen över rekognoscerade byggnadsplatser vore uppgjord utan nivå-karta som underlag, varför byggnadernas gruppering icke finge betraktas som definitiv.

I detta sammanhang ville marinförvaltningen även meddela, att förslag framförts från Stockholm—Nynäs Järnvägsaktiebolag att anlägga ett stickspår mellan Västerhaninge station och Vitså. Underhandlingar mellan Stockholm—Nynäs Järnvägsaktiebolag och Västerhaninge kommun påginge i denna angelägenhet och hemställde ämbetsverket, om det vid en eventuell utbyggnad av Bergaområdet skulle visa sig vara ett allmänt intresse att anlägga ett dylikt stickspår, att senare få återkomma i detta ärende.

Kostnaderna för samtliga föreslagna byggnadsarbeten ha enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats till 4 700 000 kronor, vartill kommer administrationskostnad med 300 000 kronor, utgörande omkring 6 % å 4 700 000 kronor. Sommanlagda kostnaden har sålunda beräknats till $(4\,700\,000 + 300\,000 =)$ 5 000 000 kronor enligt en skrivelsen bifogad kostnadsberäkning.

Marinförvaltningen, som i syfte att inrymma här ifrågavarande kostnader inom den för femårsperioden 1942/47 fastställda kostnadsramen för marinen i annat sammanhang föreslagit en avsevärd reducering av det tidigare planerade byggnadsprogrammet vid Gustavsviks örlogsdepå, har i anslutning till vad i föreliggande skrivelse anförts hemställt, att marinens underofficersskola samt Stockholms örlogsstations värnpliktsskola måtte förläggas till Bergaområdet samt att för i samband därmed erforderliga byggnadsarbeten ett belopp av 5 000 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 måtte beräknas.

I särskild skrivelse den 9 februari 1944 har marinförvaltningen jämväl framlagt utredning rörande sådana i samband med de föreslagna anläggningarna å Berga uppkommande kostnader, som äro av beskaffenhet att böra bestridas över driftbudgeten. I sådant avseende har marinförvaltningen anfört i huvudsak följande.

De kostnader, varom här är fråga, äro dels engångskostnader för anskaffning av olika slag av materiel m. m., dels årliga underhålls- m. fl. kostnader. Av de senare har marinförvaltningen ansett sig endast böra upptaga sådana, som kunna anses såsom merkostnader i förhållande till anslagsbehovet, därest förenämnda skolor förlagts till Karlskrona respektive kvarstannat inom örlogsstationens område å Skeppsholmen. För ett bedömande av frågan, i vilken mån den föreslagna förläggningen av Stockholms örlogsstations värnpliktsskola till Bergaområdet inverkar på kostnaderna, har marinförvaltningen under varje anslag särskilt angivit de beräknade kostnaderna för det fall, att enbart underofficersskolan förlägges till Bergaområdet. Då, såsom framgår av marinförvaltningens förutnämnda skrivelse angående kostnader å kapitalbudgeten, förutsättningen för förläggningen till Bergaområdet är att utbyggnaden av Gustavsviks örlogsdepå inskränkes, har marinförvaltningen därjämte ansett sig böra redogöra för i vilken mån för sistnämnda örlogsdepås utbyggande avsedda medel å driftbudgeten kunna tagas i anspråk för Bergaområdets utbyggnad. Härvid har marinförvaltningen utgått från att vad som härigenom inbesparas i första hand skall frånräknas de kostnader, som äro att hänföra till värnpliktsskolans vid Stockholms örlogsstation förläggning till Bergaområdet. Det torde nämligen få förutsättas, att en internatförläggning av marinens underofficersskola i varje fall måst komma till stånd med hänsyn till att nu icke stå till buds de möjligheter för skolans förläggning till marinens sjukhus i Karlskrona eller till Stockholms örlogsstation i samband med stationens eventuella utflyttning, varmed räknats av 1941 års försvarsutredning respektive Kungl. Maj:t i propositionen 1942: 210.

De engångskostnader, som komma i fråga, avse anskaffning av sjukvårdsinventarier m. m., intendenturmateriel (kasernutredning och inventarier för expeditioner, skolor, mässar m. m. samt förplägnadsutredning), undervisningsmateriel och telefonanläggning. Kostnaderna ha av marinförvaltningen beräknats enligt följande tablå.

Engångskostnader	Kostnad för enbart underofficers- skola	Tilläggs- kostnad för värnplikts- skola	Summa kostnad	För Gustavsviks örlogsdepå beräknade kostnader	Anslagsbehov
Sjukvårdsmateriel.	10 000	31 000	41 000	8 000	33 000
Intendenturmateriel: kasernutredning m. m.	130 000	110 000	240 000	100 000	165 000
förplägnadsutredning	25 000	30 000	55 000	30 000	
Undervisningsmateriel..	60 000	—	60 000	—	60 000
Telefonanläggning	23 000	17 000	40 000	16 000	40 000
Summa	248 000	188 000	436 000	154 000	298 000

¹ I marinförvaltningens skrivelse den 23 augusti 1943 begärt belopp, som erfordras vid utbyggnad av Gustavsviks örlogsdepå enligt ursprunglig plan; ej upptaget i årets statsverksproposition.

Av tabblån framgår, att engångskostnaderna för värnpliktsskolans utflyttning till Bergaområdet i samband med underofficersskolans förläggning dit beräknats uppgå till 34 000 kronor, sedan de medel, som inbesparas vid ifrågasatt begränsat utbyggande av Gustavsviks örlogsdepå, tagits i anspråk för ändamålet.

De löpande anslag, som i första hand komma att påverkas av skolornas ifrågasatta förläggning till Bergaområdet, äro anslagen till avlöningar m. m. till fast anställd personal, till reseersättningar m. m. och till mathållning. Beträffande ökningen av årskostnaderna inhämtas av marinförvaltningens utredning följande.

Avlöningar m. m. till fast anställd personal. Därest marinens underofficersskola och Stockholms örlogsstations värnpliktsskola förläggas till Bergaområdet, medför detta enligt vad chefen för marinen meddelat icke något behov av ändring i personalförteckningen för ordinarie tjänstemän.

Avlöningskostnaden för den civila icke-ordinarie personal, som av chefen för marinen anses erforderlig för skolorna vid förläggning till Bergaområdet, beräknas till 83 000 kronor årligen.

Av försvarsutredningen beräknad dylik kostnad för underofficersskolan vid dennas planerade förläggning till Karlskrona belöper sig till omkring 15 000 kronor.

Merkostnaden, därest jämväl värnpliktsskolan förlägges till Bergaområdet, uppgår sålunda till (83 000 — 15 000 =) 68 000 kronor.

Om från detta belopp drages avlöningskostnaden för den av försvarsutredningen för Gustavsviks örlogsdepå beräknade icke-ordinarie civila personalen, 39 000 kronor, skulle sålunda det ökade behovet av medel för avlöning m. m. till fast anställd personal uppgå till (68 000 — 39 000 =) 29 000 kronor. Härifrån böra emellertid dragas avlöningskostnaderna, kronor 14 000, för de köks- och servisbiträden, varmed personalen vid Stockholms örlogsstation kan minskas vid värnpliktsskolans utflyttning till Berga, vadan den återstående merkostnaden uppgår till (29 000 — 14 000 =) 15 000 kronor.

Personalen för skolorna vid dessas förläggning till Bergaområdet erfordras först under budgetåret 1945/46.

Reseersättningar m. m. Genom skolornas förläggning till Bergaområdet och då all den dit kommenderade personalen icke kan beredas förläggningsmöjligheter på orten, måste viss personal företaga resor till och från tjänstgörings-

platsen. De härigenom uppstående kostnaderna ävensom utgifter för av chefen för marinen förutsatta permissionsresor i viss utsträckning torde böra bekostas av kronan och beräknas årligen uppgå till omkring 63 000 kronor. Enbart för underofficersskolan uppskattas ifrågakarande kostnader till 40 000 kronor, varför merkostnaden för värnpliktsskolan kan beräknas till 23 000 kronor.

Ikke heller dessa kostnader uppstå förrän under budgetåret 1945/46 och torde komma att beräknas av försvarets civilförvaltning.

Mathållning. Vid uppskattningen av kostnaderna under anslaget till reseersättningar m. m. har ämbetsverket utgått från att personalen vid skolorna jämställas med befattningshavarna vid sjökrigsskolan och vissa förläggningar vid flygvapnet, d. v. s. att den personal, som ej erhåller tjänstebostad å tjänstgöringsorten, skall äga uppbära lön enligt bostadsortens dyrtorsgrupp samt att fria resor medgivnas mellan bostads- och tjänstgöringsorten. Med hänsyn till det avsevärda avståndet mellan tjänstgöringsorten och huvudstaden, där flertalet befattningshavare, som här avses, torde komma att välja sin bostad, och den härigenom av resorna förorsakade långa frånvaron från hemmet, anser ämbetsverket det skäligt, att personalen jämväl beredes förmånen av fri portion för de mål, som enligt skolchefens bedömande icke kunna intagas i hemmet, dock endast därest frånvaron beräknas uppgå till minst 8 timmar. De förmåner, som genom ett sådant medgivande skulle komma att utgå, kunna beräknas bliva lunchmåltid för huvudparten av den personal, som företager regelbundna resor och icke enligt gällande bestämmelser är berättigad till portion in natura, samt middags- och frukostmåltid för dylika befattningshavare, då de på grund av jourtjänst eller kvällsövningar o. d. nödgas övernatta vid skolorna. Det erbjuder givetvis vissa svårigheter att nu angiva de kostnader, som dessa förmåner skulle medföra för mathållningsanslaget, men de beräknas icke komma att överskrida 10 000 kronor.

Här beräknad kostnadsökning under mathållningsanslaget inträder först under budgetåret 1945/46.

I yttrande över marinförvaltningens förenämnda skrivelser den 25 januari och den 9 februari 1944 har *överbefälhavaren* förklarat sig icke ha något att erinra mot förslaget att förlägga marinens underofficersskola till Bergaområdet. Med hänsyn till de betydande nackdelar, som en förläggning av värnpliktsskolan till Skeppsholmen skulle innebära, har överbefälhavaren ej heller framställt erinran mot förslaget att förlägga jämväl denna skola till nämnda område. Denna lösning av de båda förläggningsproblemen syntes väl tillgodose kraven på gynnsamma betingelser för utbildningen vid angivna skolor och innebure dessutom, att den redan för närvarande, icke minst ur luftskyddssynpunkt, ogynnsamma anhopningen på Skeppsholmen icke behöfde ytterligare ökas.

Underofficersutbildningen bedrives för närvarande åtskild för flottan och kustartilleriet och, beträffande flottan, fördelad på örlogsstationerna i Karlskrona och Stockholm. På båda håll måste provisoriska lokaler förhyras för ändamålet, enär övriga tillgängliga utrymmen icke äro tillräckliga. 1939 års rekryteringsutredning föreslog, att en för marinen gemensam underofficersskola skulle förläggas till Karlskrona. På grund av inträffande omständigheter har detta förslag icke kunnat genomföras men upptogs på nytt av 1941 års försvarsutredning, vilken förutsatte, att en för marinen gemensam under-

*Departements-
chefen.*

officersskola, efter sammanslagning av marinens sjukhus i Karlskrona med länslasarettet därstädes, skulle förläggas till de förutvarande sjukhuslokaler. Såsom av behandlingen i det följande av vissa byggnadsfrågor vid Sydkustens marindistrikt kommer att framgå, har numera en från försvarsutredningens förslag avvikande plan för dispositionen av de militära etablissemanten i Karlskrona fastställts, enligt vilken plan marinens sjukhus avses skola tagas i anspråk för flottans sjömansskola. Vid sådant förhållande måste tydligen förlägningsfrågan för marinens underofficersskola lösas på annat sätt än försvarsutredningen föreslagit. Vissa riktlinjer för skolans organisation kunna anses givna; sålunda torde skolan böra anordnas såsom internat samt ha tillgång till lämplig övningsterräng för såväl flottans som kustartilleriets elever. Vidare bör möjlighet till kontakt med marina anläggningar av olika slag förefinnas.

Sedan tanke uppkommit att för marinens räkning förvärva den i omedelbar närhet av Hårsfjärden belägna Berga egendom, ha såväl marinchefen som marinförvaltningen tillstyrkt förläggning av underofficersskolan till detta område, vilket ansetts väl lämpa sig för ändamålet. Då förslag framlades för riksdagen rörande inköp av Bergaområdet, förelåg emellertid ännu icke fullständig utredning rörande kostnader m. m. för en förläggning till Berga av underofficersskolan. Såsom av det föregående framgår har numera dylik utredning förebragts.

Emellertid har sedermera fråga uppkommit om förläggning jämväl av Stockholms örlogsstations värnpliktsskola till Bergaområdet. Grunden härtill har varit, att utrymmena på Skeppsholmen — som under nuvarande krisförhållanden äro helt otillräckliga, vilket bland annat nödvändiggjort ianspråktagande av Liljevalchs konsthall för marinens räkning — enligt verkställd utredning ej heller under fredstid motsvara utrymmesbehovet. Sålunda erfordras ytterligare permanenta förlägningsutrymmen för omkring 400 man. Utredningen utvisar, att förlägningsfrågan på Skeppsholmen kan lösas huvudsakligen efter två linjer, antingen genom ianspråktagande av sjökrigsskolebyggnaden och sjökarteverkets ämbetsbyggnad för förlägningsändamål — eventuellt endast den förstnämnda byggnaden, i vilket fall baracker jämväl måste uppföras — eller genom utflyttning av viss del av örlogsstationen till annan plats.

Ett utnyttjande av sjökarteverkets byggnad å Skeppsholmen för förläggning med därav följande nybyggnad eller förhyrning av lokaler för verket synes av ekonomiska och praktiska skäl icke kunna förordas. Däremot lämpar sig den gamla sjökrigsskolebyggnaden väl för förläggning men kan icke rymma mera än omkring 200, eller — om även honnörssalen utnyttjas — 230 man, varför baracker likväl måste uppföras för omkring 200 man. Frånsett det intrång på kulturella och estetiska värden, som en ytterligare barackbebyggelse på Skeppsholmen otvivelaktigt skulle medföra, synes det såväl ur brandskydds- och luftvärnssynpunkt som icke minst med tanke på det långa avståndet till lämplig övningsterräng knappast tillrädligt att på sätt ifrågasatts utöka bebyggelsen på Skeppsholmen. Jag tänker därvid även på att den

utrangering av logementsfartyget af Chapman, som inom en icke alltför avlägsen framtid torde bliva nödvändig, kan medföra ytterligare behov av förlägningsutrymme för omkring 200 man.

Om sålunda en utökning av bebyggelsen på Skeppsholmen ej heller enligt min mening kan anses önskvärd, återstår utvägen att bereda plats för viss del av örlogsstationens personal på annat håll. Såsom en lämplig lösning har föreslagits att förlägga örlogsstationens värnpliktsskola till Bergaområdet i anslutning till marinens underofficersskola, därvid såväl personal som lokaler i viss utsträckning kunde göras gemensamma för båda skolorna.

För egen del har jag trots de avsevärda engångskostnaderna funnit mig kunna förorda ett genomförande av det sålunda framlagda förslaget med hänsyn till de fördelar i olika hänseenden, som detta erbjuder, och i betraktande av önskvärdheten att ytterligare bebyggelse på Skeppsholmen undvikas.

Värnpliktsskolans elever, vilka inrycka i olika omgångar, skola efter en första utbildning tjänstgöra i kustflottan, varför varje kontingent endast kortare tid avses bliva förlagd till det ifrågasatta etablissemnet. I följd därav bör detta kunna utföras i en lägre standard än vad som vanligen gäller för kasernförläggningar. Etablissemnet avses under sommarmånaderna skola tagas i anspråk för kustflottans yrkesskolor, för vilka i annat fall särskilda skolfartyg måste rustas.

De i det föregående berörda kostnadsberäkningarna, vilka i avvaktan på slutförandet av vissa pågående avvägningar och markundersökningar måste betraktas såsom preliminära, utvisa en total byggnadskostnad enligt prisläget den 1 juli 1941 av i runt tal 5 000 000 kronor inklusive administrationskostnader. Av beloppet belöpa 650 000 kronor å förlägningsbyggnader för underofficersskolan och 700 000 kronor å sådana byggnader för värnpliktsskolan. Beträffande kostnadsberäkningarna finner jag på utredningens nuvarande stadium icke anledning till annan erinran än att den för underofficersskolan beräknade standarden med 2-mannalogement synes onödigt hög. Dock måste vid bedömandet härav beaktas att, därest eleverna förläggas i 4-mannalogement, i stället särskilda överläsningsrum kunna bliva erforderliga. Om emellertid en något lägre standard än den av marinförvaltningen avsedda tillämpas och vissa förenklingar i övrigt genomföras, torde kostnaderna för själva förlägningslokalerna kunna nedbringas med i runt tal 100 000 kronor. I likhet med marinförvaltningen anser jag frågan om uppförande av en simhall tills vidare böra ställas på framtiden. Mot förslaget till disposition av Berga slott, vilket innebär, att ombyggnadsarbeten icke skola företagas, har jag intet att erinra.

Vad övriga föreslagna byggnadsarbeten beträffar finner jag det icke möjligt att på nuvarande stadium taga slutlig ställning till marinförvaltningens framställning. Den i det föregående omnämnda, av marinförvaltningen upprättade approximativa kostnadssammanställningen torde få fogas såsom bilaga till detta protokoll (*bilaga 1*). Det torde få i vanlig ordning ankomma på Kungl. Maj:t att pröva detaljerna i byggnadsprogrammet, varvid jag förutsätter, att kostnaderna skola i görligaste mån begränsas. Med uppförande av gymnastikbyggnad och anläggande av idrottsplats torde sålunda tills vidare

få anstå. De av marinförvaltningen uppskattade kostnaderna, 5 000 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941, betraktar jag såsom ett maximibelopp. Detta belopp synes, såsom marinförvaltningen anfört — därest den av marinförvaltningen föreslagna begränsningen av byggnadsprogrammet vid Gustavsviks örlogsdepå genomföres (jfr det följande) — kunna inrymmas inom den av 1942 års riksdag för marinens byggnader angivna kostnadsramen.

Vad marinförvaltningen anfört rörande engångskostnader för sjukvårds-, intendentur- och undervisningsmateriel samt telefonanläggning har icke i och för sig givit mig anledning till erinran. Från marinförvaltningen har emellertid inhämtats, att medel för ifrågavarande ändamål icke erfordras förrän under budgetåret 1945/46, varför jag icke för närvarande anser mig böra närmare ingå på denna fråga. Jag vill i detta sammanhang framhålla, att förhandlingar pågå om övertagande för marinens räkning av vissa å slottet befintliga inventarier. I samband därmed uppkommande kostnader torde kunna bestridas av till marinförvaltningens förfogande stående medel. Den höjning av de årliga kostnaderna för reseersättningar, mathållning m. m., som enligt marinförvaltningens beräkningar är att emotse vid genomförande av förslaget, synes mig icke bli av den storleksordning, att frågans bedömande härigenom påverkas. Dock vill jag framhålla, att vissa detaljer i dessa beräkningar — särskilt de förmåner, som avses skola utgå till den vid anläggningen sysselsatta men där icke boende personalen — fordra ytterligare övervägande.

Vid bifall till förslaget torde ett frigörande av Liljevalchs konsthall möjliggöras inom en nära framtid. Det är min förhoppning att det genom vissa rent provisoriska åtgärder, som för närvarande äro under övervägande, skall bli möjligt att försommaren 1944 utrymma konsthallen.

NORRLANDSKUSTENS MARINDISTRIKT.

Gustavsviks örlogsdepå m. m. 1941 års försvarsutredning ansåg en effektivisering av den marina verksamheten och de marina organen på Norrlandskusten erforderlig. Sålunda borde vissa fartyg med personal förläggas till marindistriktet, varjämte Gustavsviks örlogsdepå, vilken tidigare avsetts skola vara i verksamhet allenast vid krigsorganisation, borde tagas i bruk i fredstid och utvecklas. Depån avsåges bli förlägnings- och utrustningsort för vissa örlogs- och hjälpfartyg samt skulle vid försvarsberedskap och krig tjänstgöra såsom basorgan i olika avseenden för i Bottenhavet opererande sjöstridskrafter. Depån borde erhålla sin bemanning från Stockholms örlogsstation. Till depån skulle i fredstid förläggas ett antal örlogsfartyg samt isbrytarfartygen Atle och Ymer.

Den erforderliga utbyggnaden av anstalterna vid Gustavsvik skulle i huvudsak omfatta utökning av förefintliga kajer, byggande av förrådslokaler -- delvis fullträffsäkra -- samt uppförande av kanslibyggnad, kasern- och ekonomibyggnader, gymnastik- och exercishus samt vissa bostadslägenheter. Därjämte borde för depån anskaffas en isbrytande bogserbåt. Försvarsutredningen beräknade kostnaderna under femårsperioden för örlogsdepåns utbyggande till 4 655 000 kronor, varav 150 000 kronor belöpte å markförvärv.

Beträffande kustartilleriförsvaret borde åtgärder vidtagas för höjande av beredskapen genom upprättandet av ett till Härnösand förlagt kustartilleridetachment.

I propositionen 1942:210 föreslog jag, att Gustavsviks örlogsdepå skulle organiseras redan i fredstid, varjämte jag även i övrigt anslöt mig till försvarsutredningens förslag beträffande effektivisering av depån. Huruvida varvsanläggningen — såsom dittills skett — borde i fredstid utarrenderas eller drivas i marinens regi ansåg jag tveksamt. Vissa skäl talade enligt min mening för att anläggningarna icke borde disponeras av privat företag. Vidare föreslog jag, att till Härnösand skulle förläggas ett särskilt kustartilleridetachment.

Riksdagen fann icke anledning till erinran mot vad sålunda föreslagits.

I anslutning till försvarsbeslutet beräknade riksdagen, efter förslag av Kungl. Maj:t i propositionen 1943:302, ett belopp av, inklusive administrationskostnader, 2 450 000 kronor — enligt prisläget den 1 juli 1941 — för nytt etablissemang för Härnösands kustartilleridetachment å Norra Brännan i Härnösand.

Beträffande Gustavsviks örlogsdepå har riksdagen anvisat 25 000 kronor för markförvärf (proposition 1942:322, riksdagens skrivelse 1942:409), varjämte riksdagen, efter förslag i propositionen 1943:222, för innevarande budgetår beräknat 185 000 kronor för fullträffsäkert förråd för torpeder, 9 000 kronor för brandmateriel och 10 000 kronor för planering och vägar.

I sin skrivelse angående medelsbehoven för budgetåret 1944/45 har marinförvaltningen, i huvudsaklig överensstämmelse med vad som enligt försvarsbeslutet förutsatts rörande utbyggnad av Gustavsviks örlogsdepå, äskat tillhopa 1 379 700 kronor jämte administrationskostnader för byggnadsarbeten vid depån. Vid anmälan av årets statsverksproposition, kapitalbudgeten: bil. 2, anförde jag emellertid, såsom tidigare nämnts, att bland annat här ifrågavarande byggnadsarbeten på grund av pågående utredningar borde få upptagas till behandling senare under riksdagen. Jag anhåller nu att få återkomma till denna fråga.

I skrivelse den 9 februari 1944 rörande utbyggnad av Gustavsviks örlogsdepå har *marinförvaltningen*, under hänvisning till sin i det föregående berörda skrivelse den 25 januari 1944 angående vissa byggnadsarbeten vid Berga, framlagt förslag om vissa besparingar i byggnadsprogrammet för Gustavsvik. Med hänsyn till ärendets natur torde redogörelse för skrivelsen i dess helhet icke böra lämnas till statsrådsprotokollet utan ytterligare upplysningar därom böra meddelas riksdagens vederbörande utskott genom de handlingar, som komma att till utskottet överlämnas. Ämbetsverket har emellertid bland annat anfört följande.

Försvarsutredningens förslag innebure, att Gustavsviks örlogsdepå skulle avsevärt utbyggas och hållas bemannad såväl sommar som vinter även i fred, att vissa fartyg skulle överföras dit och depåförläggas med reducerade besättningar (i likhet med andra lokalstyrkor), att varvsanläggningen skulle drivas av marinen och nyssnämnda fartyg underhållas av varvet m. m.

Den sålunda planerade utsvällningen av Gustavsviks örlogsdepå innebure i stort sett följande anläggningar: kanslihus, mässar, kaserner, sjukbarack, vakt- och arrestbyggnad, matsal, gymnastikbyggnad och bastuanläggning, värmecentral, bostadslägenheter, förrådsbyggnader, torpedförråd, kajer, förbättrade dockningsmöjligheter, båtskjul, vägar, skjutbana, idrottsplats m. m.

I marinförvaltningens skrivelse angående medelsbehoven för budgetåret 1944/45 hade viss del av byggnadsarbetena upptagits, under det att andra av kostnadsskäl måst skjutas utanför femårsperioden (betecknade med angelägenhetsgrad III). Emellertid hade vissa åtgärder redan vidtagits för iordningställande av Härnösandsområdet med Gustavsvik såsom operationsbas. Basen kunde användas även om kaserner, matsalar, bostadslägenheter och andra förlägningsutrymmen i land icke komme till utförande, därför att stridsfartyg, som förlades till detta område för att använda det som utgångspunkt för operationer, hade sin personal ombord och kunde från befintliga ammunitions-, bränsle- och livsmedelsförråd fylla sina behov. Personal i basen måste finnas för skötsel av dessa förråd. Skadades fartygen så att de behövde repareras vid Gustavsviks varv och besättningen härunder icke kunde bo ombord, kunde den utan större svårigheter förläggas i Härnösand. Om varvet dreves i fullgod privat regi eller av marinen, komme i sådant fall på ett ut. Viktigt kunde emellertid vara att den befintliga dockan bleve förlängd, så att möjlighet föreläge att där docka även de nya kryssarna.

Fredsbasen Gustavsvik kunde däremot icke fylla den ursprungligen tänkta uppgiften att härbärgera besättningarna för dit permanent förlagda fartyg eller att giva dem erforderliga gymnastik- och utbildningslokaler m. m. Detta gjorde, att den lokalstyrka, som vid mobilisering avsåges för områdets eget försvar, måste fredsbaseras på Stockholm och ingå i där redan befintlig fartygsdepå. Intet hinder föreläge dock att låta dessa fartyg sommartid bedriva sina övningar inom Härnösandsområdet.

Såsom utrustningsbas kunde Gustavsvik utan större kostnader iordningställas.

Marinförvaltningen, som nödgats väga påbörjandet av Gustavsviksanläggningarna mot det nödvändiga reglerandet av förlägningsfrågorna på Skeppsholmen, föresloge beträffande Gustavsvik en lösning enligt följande linjer.

Gustavsvik (Härnösand) skulle anordnas såsom en operations- och utrustningsbas. Härför erfordrades nu blott vissa kompletteringar av redan utförda anläggningar, såsom ny brygga vid vissa förråd, förrådslokaler för hjälpfartygs utrustning vid Gustavsvik, mobiliseringsdepå för personal i Härnösand m. m. Härjämte syntes en förlängning av torrdockan i Gustavsvik framdeles böra övervägas. Någon utvidgad depåorganisation skulle icke anordnas vid Gustavsvik. Förlägningsmöjligheter i land behövde därför endast ordnas för den personal, som erfordrades för bevakning och skötsel av förråden. Ifrågasvarande personal kunde förläggas i tre frigjorda baracker. På grund av om-dispositionen i utbyggnaden av Gustavsviks örlogsdepå kunde en kronan tillhörig bostad vid Gustavsvik disponeras som tillsynsmannabostad, varför ett bland medelsäkandena för budgetåret 1944/45 upptaget belopp av 32 000 kronor för detta ändamål kunde inbesparas. Härvid avsåges dock att förrådsanläggningarna å Kalvarnön skulle inhägnas.

Några kostnader för förlägningsutrymmen syntes sålunda nu icke behöva upptagas, och med hänsyn till att endast tillfällig förläggning av fartyg avsåges skola ske vid Gustavsviks örlogsdepå syntes någon nybyggnad av kajer icke böra komma till stånd.

Beträffande varvet syntes en förnyad utarrendering av varvs- och verkstadsanläggningen till ett civilt skeppsvarv vara en godtagbar lösning, därest

örlogsdepån icke organiserades såsom fredsbas. Under sådana förhållanden syntes medel icke behöva reserveras inom femårsplanens kostnadsram för varvets istandsättning.

De vid bifall till marinförvaltningens förslag erforderliga kostnaderna — beräknade enligt prisläget den 1 juli 1941 — inskränkte sig till följande belopp, nämligen för utvidgning av befintlig brygga 60 000 kronor, stängsel omkring vissa förrådsanläggningar 10 000 kronor samt en mindre måldepå med målslip 10 000 kronor. För den elektriska distributionen erfordrades vidare vid nu ifrågasatt utbyggnad av örlogsdepån ett belopp av 54 600 kronor.

Av för förråd beräknade kostnader erfordrades slutligen enligt föreliggande förslag endast ett beklädnadsförråd, vilket lämpligen syntes böra förläggas i anslutning till kustartilleridetachmentets förråd i Härnösand. Kostnaderna kunde beräknas till 115 000 kronor.

Härtill komme administrationskostnader, cirka 6 %, ävensom ett redan disponerat belopp av 13 000 kronor för verkställda utredningar m. m.

Under åberopande av det anförda hemställde marinförvaltningen, att för nästkommande budgetår ett belopp av 147 600 kronor jämte administrationskostnader måtte beräknas för byggnadsarbeten inom Gustavsviks örlogsdepå samt att ett belopp av 115 000 kronor jämte administrationskostnader måtte beräknas för dylika arbeten vid Hemsö kustartilleriförsvar och Härnösands kustartilleridetachment.

I ärendet har *överbefälhavaren* den 14 februari 1944 avgivit yttrande.

1942 års försvarsbeslut innebar bland annat, att örlogsdepån vid Gustavsvik skulle utbyggas till förlägnings- och utrustningscentral för vissa örlogs- och hjälpfartyg, vilken under försvarsberedskap och krig skulle kunna tjäns- *Departements-*
chefen.
göra som basorgan i olika avseenden för i Bottenhavet opererande sjöstridskrafter.

För genomförande av försvarsbeslutets ifrågavarande program erfordras omfattande byggnadsarbeten, av vilka endast de angelägnaste kunna rymmas inom den för femårsperioden 1942/47 fastställda kostnadsramen. Sedan 1943 års riksdag anvisat medel för i Härnösand erforderliga byggnadsarbeten för kustartilleridetachmentet ävensom för vissa förrådsändamål vid Gustavsviks örlogsdepå, upptog marinförvaltningen bland sina medelsäskanden för nästa budgetår medel för fullföljande av de planerade arbetena i Gustavsvik. Sedermera har emellertid marinförvaltningen, bland annat med tanke på att kunna inrymma de i det föregående berörda byggnadsarbetena vid Berga inom femårsplanens kostnadsram, föreslagit, att byggnadsprogrammet för Gustavsvik skall inskränkas till att omfatta endast de ytterligare byggnadsarbeten, som äro oundgängligen erforderliga för att iordningställa Gustavsvik såsom en operations- och utrustningsbas för beredskaps- och krigsförhållanden. Med hänsyn till redan vidtagna åtgärder erfordras härför enligt marinförvaltningens beräkningar vissa ytterligare anläggningar till en kostnad av i runt tal 265 000 kronor förutom administrationskostnader.

Ehuru marinförvaltningen sålunda sammankopplat frågorna om utbyggnad av Gustavsviks örlogsdepå med vissa förlägningsfrågor vid Berga, anser jag för egen del, att dessa frågor kunna och böra bedömas och avgöras var för sig.

Vad Gustavsviksanläggningen beträffar är det med hänsyn till ärendets natur icke möjligt att i detta sammanhang ingå på alla de synpunkter, som kunna anläggas på denna fråga. Jag vill emellertid framhålla, att de ytterligare överväganden, som efter försvarsbeslutet skett, givit vid handen, att svårigheter föreligga att utan avsevärda kostnader av örlogsdepån utvinna i alla hänseenden tillräcklig kapacitet. Såsom operationsbas för sjöstridskrafter av större omfattning än den egna lokalstyrkan och för utrustning av hjälpfartyg kan Gustavsvik, såsom av marinförvaltningens utredning framgår, användas utan att därför permanent förläggning anordnas därstädes. Med hänsyn till kostnaderna för anordnandet av en dylik förläggning, vilka kostnader bliva avsevärda i förhållande till den effektivitet och säkerhet vid krigsfall, som står att ernå, har jag efter övervägande av de på frågan inverkande omständigheterna funnit mig böra biträda det av marinförvaltningen framlagda förslaget. Vid bifall till detta förslag, som alltså innebär i huvudsak den modifikationen i tidigare framlagt förslag, att depån icke skall inrymma lokaler för permanent förläggning av militär trupp, ernås en väsentlig begränsning av det för femårsperioden 1942/47 beräknade byggnadsprogrammet för denna depå. Jag vill erinra, att detta program hittills endast i obetydlig omfattning genomförts och att de kostnader, bland annat för markförvärv, som redan nedlagts, icke behöva påverka bedömandet av den föreliggande frågan utan huvudsakligen hänföra sig till sådana ändamål, som komma i fråga vid genomförande av det av mig nu förordade förslaget.

Därest en utbyggnad av örlogsdepån i avsedd omfattning icke kommer till stånd, har jag intet att erinra mot att — såsom tidigare skett och av marinförvaltningen nu förelagits — varvs- och verkstadsanläggningen utarrenderas till civilt skeppsvarv. En dylik lösning synes godtagbar under förutsättning att överenskommelse härom inrymmer garantier för anläggningarnas hållande i fullgott skick. Till frågan om utvidgning av dockanläggningen i Gustavsvik anser jag mig icke böra nu taga ställning.

Åberopande vad sålunda och i övrigt i ämnet anförts anser jag mig böra biträda marinförvaltningens föreliggande förslag rörande byggnadsarbeten för nästa budgetår inom Norrlandskustens marindistrikt. Jag föreslår således, att för ändamålet beräknas ett belopp av — enligt prisläget den 1 juli 1941 — i runt tal 265 000 kronor förutom administrationskostnader, att i huvudsak disponeras på sätt av det föregående framgår. Av detta belopp avse 150 000 kronor byggnadsarbeten vid Gustavsvik, medan återstoden avsetts för uppförande av vissa förrädslokaler i anslutning till Härnösands kustartilleridetachment.

OSTKUSTENS MARINDISTRIKT.

Modernisering av vissa marinens verkstäder m. m. På förslag av Kungl. Maj:t (propositionen 1941: 221, punkten 7) anvisade riksdagen (skrivelse 1941: 360) å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 såsom kapitalinvestering i försvarsväsendets fastighetsfond ett reservationsanslag av 1 787 000 kronor till modernisering av vissa marinens verkstäder m. m.

Av anslaget avsågs ett belopp av 422 000 kronor för modernisering av

tygverkstäderna i dåvarande Vaxholms fästning, vilket belopp hade beräknats av försvarsväsendets verkstadsnämnd på basis av preliminära ritningar.

Beloppet avsågs för följande ändamål.

Tillbyggnad av mekaniska verkstaden	kronor	65 000
Ombyggnad av äldre mekanisk verkstad	»	35 000
Komplettering av maskinutrustning	»	12 000
Kopparslageri och förrådsbyggnad	»	40 000
Virkesskjul	»	9 000
Snickeriverkstad, om- och nybyggnad	»	89 500
Båtskjul, ändring	»	2 000
Lastpir med kran, elektrisk utrustning samt muddrings- arbeten	»	107 000
Rälsbana	»	8 000
Flyttning av skjul för tvättkläder	»	5 000
Båtskjul vid Rindö sund	»	12 000
Radioverkstad	»	17 000
Oförutsedda utgifter	»	20 500

Summa kronor 422 000

I sina anslagsäskanden för budgetåret 1943/44 hemställde marinförvaltningen, att ett ytterligare belopp av 175 000 kronor måtte anvisas för genomförandet av moderniseringsprogrammet. I samband härmed meddelade ämbetsverket, att den ursprungliga byggnadsplanen måste i angiven omfattning reduceras om den skulle kunna genomföras inom en kostnadsram av 422 000 kronor.

Såsom framgår av propositionen 1943: 222 (s. 189) fann jag det angeläget, att moderniseringen av tygverkstäderna vid Stockholms kustartilleriförsvaret genomfördes i tidigare avsedd utsträckning. Jag förordade därför, att erforderligt förstärkningsanslag, 175 000 kronor, anvisades för budgetåret 1943/44. Efter förslag av Kungl. Maj:t i nyssnämnda proposition har riksdagen genom skrivelse 1943: 335, punkt 15, till modernisering av vissa marinens verkstäder m. m. för budgetåret 1943/44 å kapitalbudgeten under försvarsväsendets fastighetsfond, marinförvaltningens delfond, anvisat ett investeringsanslag av 175 000 kronor.

Med erinran om anvisandet av förenämnda anslag å 422 000 kronor samt fyllnadsanslaget å 175 000 kronor har *marinförvaltningen* i sin skrivelse rörande medelsbehovet under kapitalbudgeten för nästa budgetår anfört i huvudsak följande.

Under senaste året hade marinförvaltningen genomfört undersökning av driftsförhållandena inom olika marina verkstäder. Härvid hade generalplaner utarbetats, syftande till avvägbringande av planmässighet i verkstädernas utbyggnad och nedbringande av driftskostnaderna. För Stockholms kustartilleriförsvares vidkommande funnes ett flertal smärre verkstäder förlagda till olika platser inom försvarsområdet. Ämbetsverket hade vid uppgörandet av generalplanen funnit det angeläget att koncentrera verkstadsdriften inom nämnda område och avsäga därvid att repliera på det verkstadsområde å Rindön, dit tygverkstäderna vore förlagda. Härutöver skulle vissa smärre

verkstäder, som av beredskapsskäl funnes inom Stockholms kustartilleriförsvars vidsträckta kustområde, fortfarande bibehållas. Det framlagda förslaget överensstämde härutinnan med vad militära expeditionstjänstkommittén i skrivelse den 8 juli 1943 till chefen för försvarsdepartementet anfört.

Enligt generalplanen skulle de nuvarande tygverkstäderna å Rindön sålunda komma att utbyggas till en central huvudverkstad för Stockholms kustartilleriförsvar. Härvid hade marinförvaltningen förutsatt, att befintlig byggnad för nuvarande tvättinrättning, vilken vore belägen inom verkstadsområdet, toges i anspråk för verkstadsdriften, sedan byggnaden efter centralisering av underhållstjänsten för intendenturmateriel m. m. ej längre erfordrades för sitt nuvarande ändamål.

Med hänvisning till en skrivelsen närsluten ritning har generalplanen karakteriserats på följande sätt.

Förutom den modernisering av tygverkstäderna, som av försvarsväsendets verkstadsnämnd på sin tid förutsattes, avsåges vissa verkstadsenheter bliva utökade, varjämte planerad motorverkstad, som ursprungligen tänkts bliva förlagd till annat område inom kustartilleriförsvaret, förlades till Rindön. I en framtid borde båthallar komma till utförande. De byggnader, som inom det fullt utbyggda verkstadsområdet skulle förefinnas, hade tänkts erhålla följande funktioner.

1. Kontorsbyggnad.

Genom förslaget till centralisering av underhållstjänsten av intendenturmateriel m. m. beräknades en tvättbyggnad inom området bli disponibel, och skulle i densamma inredas lokaler för:

- a. matrum för verkstadspersonalen,
- b. kontor för verkstadsdriften,
- c. förråd för förbrukningsmateriel (färg, olja, gummi m. m.) samt
- d. garage för verkstädernas transportbil.

a. Matrum för verkstadspersonalen.

Det hade på senare tid blivit uppenbart, att anordningar måste vidtagas för att bereda den vid tygverkstaden anställda personalen och vissa fortifikationsarbetare möjlighet att intaga sina måltider därstädes. Behovet av matrum hade icke tidigare varit så framträdande, emedan personalen då varit mindre och till avsevärd del utgjorts av värnpliktiga. Dessa, som vore bundna till den militära dagordningen, kunde intaga sina måltider i matsalen å Vaxholms kastell. Effekten med värnpliktig arbetskraft vore emellertid av flera skäl otillfredsställande, och med undantag av ett fåtal värnpliktiga och stamanställda, vilka tjänstgjorde på verkstaden för utbildning m. m., utgjordes arbetsstyrkan numera av civila arbetare. Härigenom hade matrumsfrågan kommit i ett nytt läge.

Vid inspektion av tygverkstaden i oktober 1942 framförde arbetarepartens skyddsombud till yrkesinspektören sitt missnöje över att arbetarna saknade matrum. Inspektören biträdde arbetarnas synpunkter så tillvida, att han tillstyrkte en från verkstadsingenjören gjord framställning om ordnande av personalrum. Förslag till ordnande av matrum hade upptagits i marinförvaltningens skrivelse den 10 februari 1943 och enligt prisläget den 1 juli 1941 kostnadsberäknats till 37 500 kronor. Projektet hade därvid tilldelats angelägenhetsgrad II. Departementschefen hade i proposition 1943: 222, s. 153, icke närmare tagit ställning till det sålunda anmälda medelsbehovet.

Vid framläggande av förslaget den 10 februari 1943 hade marinförvaltningen förutsatt, att ny byggnad skulle uppföras för ändamålet i anslutning till verkstadsområdet. Enligt generalplanen borde emellertid måltidslokaler för arbetarna inredas i ovannämnda tvättinrättning.

b. Kontor för verkstadsdriften.

I det förslag till omorganisation av Stockholms kustartilleriförsvär, som avgivits av militära expeditionstjänstkommittén, hade förutsatts, att verkstadsrörelsen skulle bilda en fristående organisation. Detta medförde, att erforderliga kontorslokaler måste iordningställas i nära anslutning till verkstadsområdet. Enligt generalplanen avsåges erforderliga lokaler bli inredda i förutnämnd tvättinrättning, nämligen kontor för verkstadschef, planeringskontor, ritkontor, kontor för utbetalande av avlöning, för bokföring och för expedition. Dessa lokalutrymmen beräknades kunna erhållas i byggnadens övervåning.

c. Förråd för förbrukningsmateriel.

Inom verkstadsområdet erfordrades vissa brandsäkra förråd för oljor, färger, gummivaror m. m., vilka lämpligen kunde erhållas i tvättbyggnadens källarvåning.

d. Garage för verkstädernas transportbil.

För transporter till och från verkstadsområdet funnes för närvarande en lastbil, vilken även komme till användning vid eldsvådor utanför verkstadsområdet å Rindön. För bilen erforderligt garage kunde erhållas genom att utnyttja ett garage i tvättbyggnadens källarvåning.

Kostnaderna för nu föreslagna utnyttjande av tvättinrättningen beräknades enligt prisläget den 1 juli 1941 till 35 000 kronor.

2. *Mekanisk verkstad.*

Mekaniska verkstaden hade under åren 1942 och 1943 varit föremål för om- och tillbyggnad med anlitande av medel, som ställts till marinförvaltningens förfogande genom brev den 28 juni 1941. Verkstaden innehölle för närvarande maskinverkstad, verktygsverkstad, plåtslageri, målarverkstad, monteringshall, verktygsförråd, elektro-, radio- och instrumentverkstad jämte tvätt- och omklädnadsrum för personalen samt skyddsrum.

I det skick verkstaden efter företagna ombyggnader befunne sig, beräknades densamma enligt generalplanen kunna fullgöra de ökade funktioner, som sammanhängde med verkstadsdriftens koncentrerings till området å Rindö.

3. *Snickeri- och båtverkstad.*

Ursprungligen hade i verkstadsnämndens förslag avsetts, att en snickeri- verkstad skulle uppföras i anslutning till befintliga förrådsbyggnader, vilka därvid behövde undergå viss ombyggnad. Sedan på sätt framginge av propositionen 1943: 222, s. 188—190, för tygverkstädernas modernisering ursprungligen anvisade medel visat sig otillräckliga, hade arbetena med den föreslagna snickeri- och båtverkstaden måst inskränkas till allenast provisoriska omändringsarbeten i befintligt förrådsskjul. Sedan ytterligare medel enligt propositionen beräknats bliva disponibla för arbetenas genomförande i ursprungligen tänkt omfattning, hade emellertid framkommit, att den av verkstadsnämnden projekterade snickeri- och båtverkstaden icke helt vore ägnad att motsvara de krav, som en rationell verkstadsdrift medförde. Byggnaden

skulle nämligen enligt verkstadsnämndens förslag uppföras allenast i en våning och inrymma en avdelning för snickerireparationer och en för båt-reparationer. Förslagsställaren torde härvid ha utgått från, att de till båtarna hörande inventarierna, på sätt som tidigare skett, under vintersäsongen skulle förvaras vid respektive förband och förvaltningar, medan båtarna förvarades och utrustades vid verkstäderna. Tidigare erfarenheter av ett sådant arrangemang hade ådagalagt, att detsamma medförde avsevärda och onödiga transportkostnader.

För att ernå en rationell drift av reparationsarbetet borde inventarierna förvaras i anslutning till båtmaterielen i övrigt och erforderliga reparationer av inventarierna utföras vid verkstäderna och icke för detta ändamål transporterats dit. Tidigare hade tillsyn av båtar och inventarier vintertid utförts av olika myndigheter med ty åtföljande svårighet att samordna arbetena. Det måste sålunda anses klarlagt, att utrymme borde beredas inom verkstadsområdet för båtarnas inventarier, och förslag hade uppgjorts att för ändamålet utöka planerad snickeriverkstad med en övre våning, som härjämte skulle inrymma sadelmakeri jämte ett mindre virkesförråd för ädlare träslag.

En sålunda utökad snickeriverkstad skulle enligt prisläget den 1 juli 1941 medföra en kostnad av 200 000 kronor.

4. Båthall.

För närvarande funnes inom verkstadsområdet ett antal äldre förråd av korrugerad plåt, avsedda för vinterförvaring av mindre båtar. Förråden, som befunde sig i ett dåligt skick, vore utförda som kallförråd och medgäve icke, att utrustningsarbetena i dem utfördes under vintersäsongen. Arbetena med båtarnas istandsättning måste därför utföras under mycket kort tid på våren, medförande avsevärt övertidsarbete samt periodisk intagning av extra arbetskraft. Arbetena finge därigenom sämre kvalitet. De nuvarande s. k. båt-skjulen vore dessutom otillräckliga för vinterförvaring av fartygsbeståndet, vilket medförde, att en stor del av båtarna måste placeras ute och förses med individuell täckning av lösa lämmar. Detta innebure, att båtmaterielen utsattes för onödig påfrestning, enär läckage ofta uppstode å trätäckningen, varigenom vatten runne ned i båtarna och förorsakade skada å båtverket genom isbildning och röta. Endast genom kostsam tillsyn kunde skador av detta slag undvikas. Icke obetydliga kostnader åtginge även för täckmaterialet.

I den förut omnämnda snickeri- och båtverkstaden beräknades två båtar på en gång kunna erhålla utrymme, och erfordrades detta utrymme jämväl vid reparation av större skador.

Ett uppförande av båthallar skulle eliminera större delen av de olägenheter, som ovan berörts, varjämte den rutinmässiga översynen där kunde utföras. Hallarna föresloges utförda i ungefärlig överensstämmelse med dem, vilka uppförts vid Stockholms örlogsvarv.

Båthallarna hade enligt prisläget den 1 juli 1941 preliminärt kostnadsberäknats till 315 000 kronor.

5. Materielförråd m. m.

Denna förrådsbyggnad motsvarade vad som i verkstadsnämndens förslag funnes upptaget under rubriken »Kopparslageri och förrådsbyggnad» för en beräknad kostnad av 40 000 kronor.

Den föreslagna centraliseringen av verkstadsdriften medförde emellertid stora krav på utrymme för förbrukningsmateriel, varjämte behov av rörverkstad och smedja samt en öppen lokal för större plåtslageriarbeten behövde tillgodoses. Enligt föreliggande generalplan borde byggnaden även inrymma kompressor för tryckluft jämte gascentral.

Om materielförrådet finge denna utformning, kunde det ävenledes fullgöra de funktioner, som av verkstadsnämnden tilldelats den föreslagna byggnaden för kopparslageri och förråd.

Materielförrådet hade enligt prisläget den 1 juli 1941 kostnadsberäknats till 65 000 kronor.

6. Motorverkstad.

Ursprungligen hade avsikten varit att förlägga den planerade motorverkstaden i anslutning till å Värmdön befintligt garage. Härför hade genom brev den 28 juli 1941 anvisats 83 000 kronor, varav för utrustning 13 000 kronor. Vid utarbetandet av generalplanen hade marinförvaltningen i samråd med försvarets fabriksstyrelse beslutat föreslå motorverkstadens förläggning till området för den centrala huvudverkstaden å Rindö. Härigenom nedbringades kostnaderna för arbetsledning och anskaffning av maskinell utrustning.

Marinförvaltningen hade för att icke föregripa den utredning, som pågått beträffande verkstadsorganisationen inom Stockholms kustartilleriförsvär, icke igångsatt arbetena med verkstadens uppförande, oaktat medel för motorverkstad redan anvisats. Detta beräknades dock ske inom den närmaste framtiden, sedan föreliggande generalplan tagits under omprövning.

Förutom de byggnadsprojekt, för vilka nu redogjorts, har marinförvaltningen lämnat följande kortfattade beskrivning över de byggnader och anordningar, som för framtiden beräknades kvarstå inom verkstadsområdet.

7. Optiskt förråd.

Byggnaden hade nyuppförts under år 1942 för medel, som ställts till marinförvaltningens förfogande för ändamålet. Förrådet vore avsett för optisk materiel samt hade utformats i avsikt att även kunna användas som kollimatorbana.

8. Portvaktlokal.

Byggnaden vore uppförd under år 1942 och avsedd som vaktlokal för verkstadsområdets port- och nattvakter.

9. Byggnad för ankommande och avgående gods.

En år 1910 uppförd byggnad av korrugerad plåt beräknade marinförvaltningen för framtiden använda som central för ankommande och avgående gods vid verkstadsområdet. Byggnaden medgäve även förrådsförvaring av transport- och lyftmateriel, varjämte visst förrådsutrymme erhöles i reserv (för båtinventarier).

10. Portvaktsbostad.

Inom verkstadsområdet finnes en för portvakten avsedd bostadsbyggnad.

11. Båtskjul.

Inom verkstadsområdet finnes ett äldre båtskjul, vilket tidigare använts som förvaringsskjul för fortifikationsförvaltningens båtar. Genom föreslagen omorganisation komme nämnda båtmateriel att tillhöra transportförvaltningen och sålunda ingå i den övriga båtmaterielen inom kustartilleriförsvaret. Skjulet borde dock tills vidare kvarstå för att användas vid vinterförvaring av båtar, som eventuellt icke inrymdes i under punkt 4 föreslagen båthall.

12. Sprutbod, 13. Skrotförråd, 14. Kolgård och 15. Utrustningspir vore avsedda att bibehållas.

16. Lastkran.

Medel till uppförande av en dylik syntes böra anvisas å driftbudgeten.

17. Bryggor och strandskoningar.

Såsom tilläggsplatser för småbåtar samt för de båtar, som skulle slip-tagas, finnes för närvarande endast ett par äldre träbryggor, av vilka en vore i så bristfälligt skick, att något istandsättningsarbete ej lämpligen borde komma till utförande. Själva strandlinjen vore härjämte i så oplanerat skick, att båtar ej direkt kunde angöra stranden.

I anledning härav hade förslag uppgjorts, innebärande att strandlinjen justerades, strandområdet uppfylldes och planerades samt stranden försåges med sådan strandskoning, att småbåtar direkt kunde förtöjas mot stranden med akterförtöjning i bojar. Härjämte ämnade man riva en av de nuvarande småbåtsbryggorna och uppföra en ny brygga längs fartygslipen, vilken brygga dels avsåges som tillfällig förtöjningsplats för fartyg, som skulle sliptagas, dels vore erforderlig som hjälpbrygga under själva sliptagningsarbetet, enär det visat sig tidsödande och förenat med riskmoment att vid nuvarande förhållanden utan dylik brygga sliptaga större båtar (upp mot 100 ton). Genom väg- och vattenbyggnadsstyrelsens försorg hade här omnämnda arbeten kostnadsberäknats varvid även upptagits kostnad för utbyte av den nuvarande icke ändamålsenliga rälsslipen för småbåtar mot ett upphalningsplan av trä- och betongkonstruktion. Kostnaderna, beräknade enligt pris-läget den 1 juli 1941, vore följande:

a. Ordnande av stranden väster om befintlig utrustningspir	kronor 13 000
b. Strandskoning mellan utrustningspiren och den större slipen.....	» 17 600
c. Brygga utmed och öster om större slipen	» 26 000
d. Strandskoning öster om kaj, öster om förenämnda brygga	» 14 000
e. Strandskoning öster härom	» 1 700
f. Anordnande av upphalningsplan för småbåtar.....	» 4 400
g. Utfyllning, planering och hårdgöring av strandplan, framför båtskjul och öster om större slip	» 19 000
h. Rivning av den västra av de befintliga bryggorna.....	» 300
Summa kronor 96 000	

Då behovet av en del av de föreslagna åtgärderna vore trängande för erhållande av rationell och ekonomisk drift, borde arbetena uppdelas i tvenne etapper, varav den första, omfattande arbetena under b., f. och g. till en sammanlagd kostnad av 41 000 kronor snarast borde komma till utförande.

18. Planering av vägar samt yttre vatten och avloppsledningar.

I samband med utförandet av de projekterade nybyggnaderna på verkstadsområdet erfordrades, utöver den planering av själva strandområdet, varom ovan nämnts, även vissa andra planerings- och vägarbeten.

Sålunda måste i anslutning till avsedd omläggning och sänkning av allmänna landsvägen utanför den övre entrén (huvudentrén) även infartsvägen till verkstadsområdet sänkas, i vilket sammanhang denna väg även i fortsättningen in på området och ned mot utrustningspiren måste justeras och givas en ändamålsenlig profil. Området framför motorverkstaden borde ut-

bildas såsom en uppställningsplan för fordon och såsom arbetsplan i samband med verkstadsdriften. Härjämte måste vissa andra justerings- och kompletteringsarbeten å vägar, planer och slänter m. m. utföras, så att området bringades i ordnat skick.

Kostnaderna för dessa arbeten beräknades enligt prisläget den 1 juli 1941 till 109 000 kronor.

19. Uträndiga ledningar för vatten och avlopp.

För närvarande funnes en del äldre, i dåligt skick befintliga yttre vattenledningar, som anslöte till brunnar. Då dessa äldre ledningar i förhållande till de nya byggnaderna hade en icke ändamålsenlig sträckning, föresloges, att nytt yttre vattenledningssystem komme till utförande inom området, och borde härvid hänsyn tagas till att lämplig anslutning kunde erhållas till planerad allmän vattenledning från Värmdön.

För vissa av de äldre byggnaderna funnes separata yttre avloppsledningar ut i sjön. I samband med uppförandet av de nya byggnaderna avsåge man att komplettera och utvidga avloppsledningarna, delvis i direkt anslutning till ovannämnda nya vattenledningar, varjämte reningsbrunn skulle anordnas.

Kostnaderna för berörda arbeten med utvändiga ledningar för vatten och avlopp hade enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats till 20 500 kronor.

I anslutning till det anförda har marinförvaltningen framlagt följande tabell avsedd att klarlägga de merkostnader, som vore förenade med genomförandet av generalplanen.

	Medelsbehov enligt ursprungligt förslag; prisläget den 1 juli 1941 kronor	Medelsbehovet enligt generalplan; prisläget den 1 juli 1941	
		Totalt kronor	Första etapp kronor
1. Kontorsbyggnad	—	35 000	35 000
2. Mekanisk verkstad	222 000	222 000	222 000
3. Snickeri- och båtverkstad	110 000	200 000	200 000
4. Båthall	13 000	315 000	—
5. Materieförråd m. m.	44 000	65 000	65 000
6. Motorverkstad	70 000	70 000	70 000
15. Utrustningspir	128 000	128 000	128 000
17. Bryggor och strandskoningar	—	96 000	41 000
18. Planering och vägar	23 000	109 000	109 000
19. Uträndiga ledningar för vatten och avlopp ..	—	20 000	20 000
Summa kronor	610 000	1 260 000	890 000

Beträffande sambandet mellan de sålunda återgivna beräkningarna och de tidigare kalkylerna har marinförvaltningen lämnat en ingående redogörelse, i fråga om vilken torde få hänvisas till handlingarna i ärendet.

En driftsekonomisk kalkyl över den genom ett eventuellt genomförande av generalplanens program uppkommande vinsten hade ännu ej genomförts. Marinförvaltningen ansåge emellertid ådagalagt, att de större anläggningskostnader, (890 000 — 610 000 =) 280 000 kronor, som ett genomförande av generalplanens första etapp skulle medföra, mer än motsvarades av minskade driftskostnader. Med nuvarande decentraliserade verkstadsordning bleve

arbetena så svåra att övervaka och förlusterna på grund av dåligt utnyttjad maskinpark så stora, att en centralisering vore ekonomiskt motiverad.

Det ytterligare medelsbehovet enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknade marinförvaltningen bliva erforderligt med olika delbelopp under olika budgetår enligt följande tablå.

Byggnadsobjekt enligt generalplanens första etapp	Medelsbehov enligt prisläget 1/7 1941 kronor	Prisstegring 1/7 1941— 1/7 1943 kronor	Föreslås till utförande budgetåret
1. Kontorsbyggnad	35 000	4 900	1945/46
3. Snickeri- och båtverkstad (merkostn.)	90 000	19 200	1944/45
5. Materiellförråd (merkostn.)	21 000	5 600	1944/45
17. Bryggor och strandskoning	41 000	5 700	1944/45
18. Planering och vägar (merkostn.)	86 000	12 000	1944/45
19. Utvändiga ledningar för vatten och avlopp ..	20 000	2 800	1944/45
Summa kronor	293 000	50 200	

För täckande av ovanstående medelsbehov 293 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 kunde i ursprungligt förslag beräknade 13 000 kronor för båtskjul, vilket icke tänktes komma till utförande under femårsperioden, anlitas, varför det ytterligare medelsbehovet, såsom tidigare anförts, uppginge till (293 000 — 13 000 =) 280 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

Med resterande arbeten för generalplanens genomförande borde få anstå till tid efter femårsperiodens slut.

Försvarets fabriksstyrelse har den 21 december 1943 efter besök å platsen och samråd med marinförvaltningen avgivit utlåtande i ärendet och därvid framhållit i huvudsak följande.

Fabriksstyrelsen anslöte sig till marinförvaltningens förslag att de nuvarande tygverkstäderna å Rindön utbyggdes till en central huvudverkstad för Stockholms kustartilleriförsvar med slopande av så gott som samtliga mindre verkstäder, med undantag av vissa i ytterområdena befintliga, vilka erfordrades av beredskapsskäl. Då även starka skäl talade för en sammanslagning för Stockholms kustartilleriförsvars del av sådan förrådsverksamhet, som vore likartad med den för verkstaden erforderliga, föresloges, att även denna centrala förrådsverksamhet förlades inom verkstadsområdet.

De i förslaget till byggnad 1 förlagda lokalerna för verkstadspersonalens matrum och verkstadskontor borde flyttas till byggnad 7. Genom att i denna byggnad slopa kollimatorbanan och genom lämplig uppläggning och fördelning av den optiska förrådsmaterielen kunde nämligen erforderliga utrymmen erhållas för matsal och verkstadskontor. Kostnaderna för ändring av nämnda byggnad beräknades enligt prisnivån den 1 juli 1941 till 39 000 kronor. Härtill komme kostnader för utvändiga ledningar, vilka hänförde sig till samma byggnad, å 3 000 kronor.

Den mekaniska verkstaden syntes i det skick den för närvarande befunde sig vara ändamålsenligt disponerad och väl ägnad att fylla de uppgifter, som komme att åvila densamma.

I marinförvaltningens förslag hade snickeri- och båtverkstaden givits vidgade uppgifter i förhållande till verkstadsnämndens tidigare förslag. På grund därav skulle denna verkstad erhålla större omfattning och kräva större

anläggningskostnader än enligt verkstadsnämndens förslag. Fabriksstyrelsen funne detta nya förslag vad beträffade snickeriverkstaden vara så ändamålsenligt som de lokala förhållandena medgäve. Ävenså anslöte sig fabriksstyrelsen till den i förslaget anförda motiveringen för att båtmaterielen skall förvaras i anslutning till båtarnas uppläggningsplats. Den föreslagna anordningen med övervåning å snickarverkstaden vore med hänsyn till de lokala förhållandena synnerligen lämplig.

Då båthallen ej avsetts komma till utförande under nästa budgetår hade fabriksstyrelsen ej ansett sig böra taga ställning till dess utförande.

Enligt förslaget skulle i bottenvåningen till byggnad 5 inrymmas smedja, kopparslageri och rörverkstad samt en öppen lokal för grövre plåtslageriarbeten och i en övre våning till samma byggnad skulle finnas ett materialförråd. Om förrådsverksamheten på sätt styrelsen i det föregående föreslagit centraliserades och förlades till byggnad 1, skulle behovet av en övervåning i byggnad 5 bortfalla. Bottenvåningen syntes däremot kunna disponeras i enlighet med marinförvaltningens förslag. I marinförvaltningens förslag hade merkostnaden beräknats till 21 000 kronor. Enligt nu föreliggande förslag bleve denna kostnad 6 000 kronor.

Vad marinförvaltningen föreslagit i fråga om planering av området, utfyllande av kajområdet och byggande av strandskoning funne fabriksstyrelsen motiverat och nödvändigt. Fabriksstyrelsen hade emellertid ej tagit ställning till kostnaderna härför.

Beträffande övriga i marinförvaltningens generalplan upptagna ändringar hade fabriksstyrelsen inga erinringar.

I en den 21 december 1943 dagtecknad promemoria har *marinförvaltningen* framhållit, att ämbetsverket vid uppgörandet av generalplanen utgått från att å verkstadsområdet beläget optiskt förråd helt vore erforderligt för sitt avsedda ändamål. I förrådet skulle bland annat inrymmas en kollimator, för vilket ändamål byggnaden måst utföras större än som betingats enbart ur förrådssynpunkt. Då det numera befunnits icke oundgängligen nödvändigt att på denna plats så nära intill de i Stockholm planerade optiska verkstäderna uppställa en kollimator och då därjämte ur beredskapssynpunkt befunnits lämpligt, att viss del av artillerimaterielens optiska utrustning förvarades i närheten av den artillerimateriel, av vilken den optiska utrustningen utgjorde en del, hade frågan om detta förråd kommit i ett annat läge. Det hade sålunda befunnits, att endast cirka tredjedelen av byggnaden erfordrades för sitt ursprungliga ändamål. Under dessa förhållanden hade det befunnits möjligt att utnyttja större delen av byggnaden för andra ändamål. Där skulle sålunda kunna inrymmas kontorslokaler och matsal för arbetarna. Den å området befintliga tvättinrättningen, som i tidigare förslag avsetts komma till användning som kontorsbyggnad och matsal, kunde i så fall utnyttjas såsom centralt materialförråd för Stockholms kustartilleriförsvar, varigenom behovet av materialförråd för verkstäderna i huvudsak skulle bortfalla. Med anledning härav kunde, såsom av promemorian närmare framgår, äskandena nedbringas från 293 000 kronor till 285 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Genom det föreslagna arrangemanget minskades även den årliga kostnaden, som hållande av ett särskilt materialförråd för verkstäderna eljest skolat innebära. Någon

utredning beträffande ändring av tvättinrättningen till centralt materialförråd och kostnaderna härför föreläge dock ej.

Fördelade på budgetår skulle kostnaderna efter här föreslagna ändringar men exklusive utrustning bliva följande:

	Medelsbehov enligt pris- läget 1 juli 1941	Prisstegring 1 juli 1941 —1 juli 1943
<i>Under budgetåret 1944/45.</i>		
Snickeri- och båtverkstad (merkostnad)	90 000	19 200
Materielförråd (merkostnad)	6 000	7 000
Bryggor och strandskoningar	41 000	5 700
Planering och vägar (merkostnad)	86 000	12 000
Utvändiga ledningar för vatten och avlopp	23 000	3 300
	<u>Kronor 246 000</u>	<u>47 200</u>

Under budgetåret 1945/46.

Kontorsbyggnad	39 000	5 200
	<u>Summa kronor 285 000</u>	<u>52 400</u>

I kostnaderna inginge dock icke någon utgiftspost för administration.

*Departements-
chefen.*

Av det anförda framgår att för modernisering av tygverkstäderna vid Stockholms kustartilleriförsvär (tygverkstäderna i Vaxholms fästning) för budgetåret 1940/41 anvisats ett anslag av 422 000 kronor och för budgetåret 1943/44 ett förstärkningsanslag av 175 000 kronor eller sålunda tillhoppa 597 000 kronor. Till grund för det avsedda moderniseringsarbetet ligger ett av dåvarande försvarsväsendets verkstadsnämnd upprättat förslag.

En av marinförvaltningen verkställd undersökning av driftsförhållandena vid marinens verkstäder har utmynnat i förslag till åtskilliga ändringar i den sålunda beslutade planen i syfte att rationalisera verkstadsrörelsen och nedbringa driftskostnaderna. Den generalplan, som i anledning härav upprättats, innebär, att vissa smärre verkstäder, förlagda på olika platser, skola slopas och verkstadsdriften koncentreras till det område på Rindön, där tygverkstäderna äro förlagda. I samband härmed skulle även en motorverkstad, som tidigare avsetts skola förläggas annorstädes, anordnas på Rindön, varjämte för tygverkstäderna erforderlig central förrådsverksamhet skulle förläggas till verkstadsområdet. Generalplanens genomförande i denna del innebär sålunda utbyggande av en central huvudverkstad för Stockholms kustartilleriförsvär. Vissa smärre verkstäder skola dock av beredskapsskäl bibehållas inom kustområdet.

Det sålunda framlagda förslaget ansluter sig till de åtgärder att effektivisera verkstadsrörelsen inom försvarsväsendet, som för närvarande vidtagas eller planläggas. I betraktande av de fördelar, som genom förslagets genomförande torde ernås, finner jag mig — under hänvisning till vad jag i ämnet

inledningsvis anført vid anmälan av äskandena i årets fjärde huvudtitel — böra i princip förorda detsamma. Jag framhåller emellertid vikten av att denna rationalisering, som redan år 1941 var föremål för riksdagens prövning, nu utan ytterligare dröjsmål genomföres.

[Såsom av redogörelsen i det föregående framgår, innebär marinförvaltningens nu föreliggande förslag, att under femårsperioden 1942/47 medel skola anvisas endast för genomförande av en del av programmet, medan med återstoden skulle anstå till tid efter utgången av nämnda period. Detta förslag föranleder ingen annan erinran från min sida än att även de återstående delarna av programmet böra realiseras i den mån härigenom drifts-ekonomiska fördelar kunna uppkomma. Såsom jag vid anmälan av äskandena i årets fjärde huvudtitel (s. 14 f.) anförde, finner jag det uppenbart, att rationaliseringsåtgärder, även med risk för ett ytterligare överskridande av femårsperiodens kostnadsram, böra vidtagas i den mån de medföra ekonomiska fördelar.

Vad detaljerna i nu föreliggande förslag beträffar anser jag mig kunna i huvudsak biträda det av marinförvaltningen i omförmälda promemoria framlagda, av försvarets fabriksstyrelse tillstyrkta förslaget. De för nästa budgetår beräknade kostnaderna vid prisläget den 1 juli 1941, 246 000 kronor, torde dock böra minskas med det av marinförvaltningen angivna beloppet av 13 000 kronor, belöpande å ett båtskul. Till frågan om ändring av den nuvarande tvättinrättningen till centralt materialförråd torde framdeles få tagas ställning.

I enlighet med det anförda beräknar jag sålunda för nästa budgetår medelsbehovet för modernisering m. m. av tygverkstäderna vid Stockholms kustartilleriförsvar till (246 000 — 13 000 =) 233 000 kronor vid prisläget den 1 juli 1941. I detta belopp äro administrationskostnader icke inräknade.

Till frågan om anvisande av medel för maskinell utrustning återkommer jag i annat sammanhang.

SYDKUSTENS MARINDISTRIKT.

Inledning.

De militära etablissemangen i Karlskrona kunna med hänsyn till sin användning schematiskt uppdelas i följande grupper, nämligen

örlogsstationens kaserner — benämnda kasern Sparre och kasern Ankarstierna — jämte ämbetslokaler för flottan tillhörande stabs- och förvaltningspersonal m. m.;

Karlskrona örlogsvärd;

den ursprungligen för kustartilleriet uppförda s. k. stadskasernen vid Vallgatan i Karlskrona med tillhörande byggnader, bland andra den s. k. underofficersbyggnaden;

förutvarande grenadjärkasernen vid Gräsvik jämte förlägningsutrymmen vid Oscarsvärn och Rosenholm utanför staden;

förutvarande ingenjörkasernen samt marinens sjukhus med den s. k. ekonomibyggnaden, bastionen Aurora samt läkarbostället.

I 1941 års försvarsutrednings betänkande liksom i propositionen 1942: 210 räknades med att de för militära ändamål avsedda statliga byggnaderna i Karlskrona skulle disponeras från den förutsättningen, att den nyinrättade flottans sjömansskola skulle förläggas till förutvarande Karlskrona grenadjärregementets kasernetablisement vid Gräsvik samt att Karlskrona kustartilleriregemente skulle beredas förläggningsutrymmen dels i stadskasernen, dels ock vid Oscarsvärn. För möjliggörande av kustartilleriregementets förläggning på detta sätt erfordrades utvidgning och modernisering av stadskasernen samt uppförande av vissa lokaler vid Oscarsvärn.

Vissa i propositionen 1942: 270 framlagda medelsäskanden för byggnadsarbeten vid Karlskrona örlogsstation, Sydkustens marindistrikt och Blekinge kustartilleriförsvär byggde på den nu angivna förutsättningen. Inom riksdagen ifrågasattes emellertid (motion I: 253) en annan disposition av de till militära ändamål upplåtna statliga byggnaderna i Karlskrona, innebärande i huvudsak sjömansskolans förläggning till kustartilleriets stadskasern och kustartilleriregementets utflyttning till grenadjärkasernen vid Gräsvik.

1942 års riksdag (skrivelse nr 376, s. 13) anvisade medel i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag men fann sig i anslutning därtill böra förorda, att vid byggnadsprogrammets mera detaljerade utformning fortsatt uppmärksamhet ägnades frågan om den lämpligaste dispositionen av de statliga byggnaderna i Karlskrona. Under erinran om vad riksdagen i annat sammanhang uttalat rörande anslagsmedlens disposition ville riksdagen uttala, att det icke torde böra föreligga hinder för Kungl. Maj:t att vid dispositionen av för byggnadsarbeten i Karlskrona beräknade anslagsmedel vidtaga de ändringar i byggnadsprogrammet, som kunde befinnas lämpliga. I samband med meddelande av dispositionsbeslut den 30 juni 1942 rörande bland annat förutnämnda, för byggnadsarbeten inom Sydkustens marindistrikt avsedda anslagsmedel föreskrev Kungl. Maj:t, att det skulle åligga marinförvaltningen att, i enlighet med vad av riksdagen i skrivelse nr 376 anförts, taga under omprövning frågan om den lämpligaste dispositionen för avsedda ändamål av ifrågakommande statliga byggnader i Karlskrona.

Till åttlydnad av detta uppdrag överlämnade marinförvaltningen med skrivelse den 30 november 1942 en inom ämbetsverket utförd utredning rörande förläggningsförhållandena i Karlskrona. Utredningen byggde på två olika huvudalternativ, det ena innebärande nedläggande av marinens sjukhus och det andra sjukhusets bibehållande såsom sådant. Vid båda alternativen hade övervägts att förlägga flottans sjömansskola antingen till grenadjärkasernen eller till stadskasernen. För egen del hemställde marinförvaltningen — som dock icke framlade ett definitivt utformat förslag i ämnet — att Kungl. Maj:t måtte meddela ämbetsverket sådana direktiv för den fortsatta utredningen av föreliggande frågor, att marinens sjukhus skulle bibehållas, flottans sjömansskola förläggas till grenadjärkasernen å Gräsvik samt kustartilleri-

regementet beredas förlägningsutrymmen i stadskasernen och vid Oscarsvärn.

**Propositionen 1943: 207 angående vissa sjukvårds-
och förlägningsfrågor i Karlskrona.**

Vid anmälan av denna proposition anförde jag i förlägningsfrågan bland annat följande.

Bedömandet av den föreliggande frågan om en ändamålsenlig fördelning av marinens byggnader i Karlskrona mellan olika militära institutioner erbjuder vissa svårigheter. Efter vägande mot varandra av de synpunkter, som tala till förmån för den ena och den andra lösningen, har jag kommit till den uppfattningen att de starkaste skälen, icke minst de ekonomiska, motivera att kustartilleriregementet förläggas till grenadjärkasernen och sjömansskolan till stadskasernen samt marinens nuvarande sjukhus.

I enlighet med anförda överväganden har ock Kungl. Maj:t efter därom av mig gjord hemställan den 5 mars 1943 uppdragit åt marinförvaltningen att skyndsammast verkställa och till Kungl. Maj:t inkomma med utredning rörande utformningen av och kostnaderna för de i propositionen 1942: 210 förutsedda byggnadsarbetena för marinen i Karlskrona från förutsättningen, att sjömansskolan och kustartilleriregementet förläggas på nyss angivet sätt.

De av mig i det föregående angivna riktlinjerna för ordnandet av förlägningsfrågorna i Karlskrona överensstämmer med det av marinförvaltningen framlagda, såsom alternativ I Ba betecknade förslaget. Detta förslag belyses närmare av efterföljande tabell, vari jämväl angivits de av marinförvaltningen beräknade kostnaderna för de olika på grund av förslagets genomförande erforderliga byggnadsföretagen. Kostnadsberäkningarna hänföra sig till prisläget den 1 juli 1942.

Institution	Etablissement	Manskapsstyrka	Beräknad kostnad kronor
Sjömanskåren i Karlskrona samt radioskola och övriga skolor.	kasern Sparre	1 100 man	660 000
	» Ankarstierna	600 »	337 800
	nybyggd kasern vid Ankarstierna	300 »	850 000
	nybyggda skollokaler vid d:o	—	435 000
Chefens för Karlskrona örlogstation kansli.	underofficersbyggnaden	—	194 400
Flottans sjömansskola.	kustartilleriets stadskasern .. nuv. marinens sjukhus	1 000 man —	1 100 000 —
Karlskrona kustartilleriregemente.	f. d. grenadjärkasernen vid Gräsvik	1 150 man	1 740 000
	Oscarsvärn	150 »	
	nuvarande läkarbostället	—	48 600
Kameral- och sjukvårdsförvaltningen.			
Marinens sjukvård.	länslasarettet	—	4 000 000
Summa kronor			9 365 800

Beträffande de av marinförvaltningen sålunda framlagda kostnadsberäkningarna yttrade jag bland annat att, då kostnaderna för utbyggande av länslasarettet i Karlskrona till samarbetssjukhus, enligt vad jag tidigare i samma

proposition anført, föreslagits skola finansieras över driftbudgeten, jag bortsåge från dessa kostnader vid bedömandet av investeringsbehovet under kapitalbudgeten för förläggningsförhållandenas ordnande i Karlskrona.

Vidare anförde jag följande.

Till det av marinförvaltningen med angivna utgångspunkter beräknade beloppet, 5 365 800 kronor, torde emellertid böra läggas följande kostnader. För beredande av förläggningsutrymme för den infanteristyrka, som under nuvarande förhållanden är förlagd till grenadjärkasernen, erfordras anordnande av vissa barackutrymmen å Rosenholm. Kostnaderna för dessa baracker kunna enligt särskild av arméförvaltningens fortifikationsstyrelse med skrivelse den 8 april 1943 överlämnad utredning, beträffande vilken torde få hänvisas till handlingarna, beräknas till i runt tal 260 000 kronor, av vilket belopp emellertid huvuddelen, eller 205 000 kronor, såsom sammanhängande med försvarsberedskapens upprätthållande, torde böra finansieras över förskottsstaten för försvarsväsendet. Härvid har jag, med godtagande av vissa utav chefen för kustartilleriregementet lämnade uppgifter, utgått från att åtminstone 200 man av infanteribesättningen skola kunna även i fortsättningen förläggas till grenadjärkasernen och att vissa förrådslokaler om tillsammans 2 400 kvadratmeters golvyta, som äro under uppförande å Rosenholm, skola tagas i anspråk för infanteribesättningens räkning. Återstoden av nämnda belopp, eller (260 000 — 205 000 =) 55 000 kronor, torde böra gäldas i enahanda ordning som i det föregående berörda kostnader för ordnandet av förläggningsförhållandena i Karlskrona, d. v. s. över kapitalbudgeten. Det sammanlagda kapitalinvesteringsbehovet för nämnda ändamål skulle sålunda, inberäknat kostnader för administration och oförutsedda utgifter med omkring 325 000 kronor, komma att uppgå till (5 365 800 + 55 000 + 325 000 =) i avrundat tal 5 745 000 kronor, beräknat enligt prisläget den 1 juli 1942. Motsvarande kostnader enligt prisläget den 1 juli 1941 kunna uppskattas till i runt tal 5 320 000 kronor.

I det föregående har anförts, att vissa medel redan anvisats för ordnande av förläggningsförhållandena i Karlskrona. Dessa medel, vilka med olika belopp bundits till särskilda specificerade byggnadsändamål, torde jämlikt av riksdagen i förutnämnda skrivelse 1942:376 lämnat medgivande kunna av Kungl. Maj:t användas i överensstämmelse med den ändrade plan för ordnandet av förläggningsförhållandena i Karlskrona, som av mig i det föregående förordats. I detta sammanhang vill jag nämna att jag helst sett, att de närmare kostnadskalkyler, som marinförvaltningen i enlighet med Kungl. Maj:ts beslut den 5 mars 1943 har att verkställa, kunnat föreligga innan dessa lokalfrågor underställas riksdagens förnyade bedömande. Tiden medgiver emellertid icke ett uppskov med frågans avgörande i avbidan på ifrågavarande kostnadskalkylers färdigställande. Från marinförvaltningen har jag under hand inhämtat, att de definitiva kostnadsberäkningarnas slutbelopp synes kunna begränsas till den förut angivna summan av 5 745 000 kronor men att det är tänkbart att vissa förskjutningar kunna bli påkallade vad beträffar kostnadernas fördelning mellan de särskilda byggnadsföretagen. Med hänsyn härtill finner jag mig kunna redan nu föreslå Kungl. Maj:t att för riksdagen framlägga förslag i ämnet, varvid jag förutsätter, att Kungl. Maj:t skall åga att inom ramen för nämnda belopp av 5 745 000 kronor meddela föreskrifter rörande byggnadskostnadernas fördelning mellan de särskilda byggnadsföretagen.

I planen för sjömansskolans förläggning till stadskasernen och marinens sjukhus ingår — såsom av det föregående framgår — även anordnande av

en verkstadsskola i bland annat en av marinsjukhuset nu disponerad lokal inom sjukhusområdet, den s. k. bastionen Aurora. Närmare utredning rörande utformningen av för denna verkstadsskola erforderliga lokaler samt de härmed förbundna kostnaderna föreligger icke. Ej heller föreligga beräkningar rörande erforderliga kostnader för anordnande av båthamn vid marinsjukhuset för sjömansskolans behov. Då emellertid med hänsyn till tidpunkten för marinsjukhusets nedläggande arbetena med iordningställande av skollokaler och båthamnen icke torde kunna igångsättas förrän omkring den 1 juli 1944, tarvas icke någon medelsanvisning för ändamålen under nästa budgetår. Det torde emellertid böra ankomma på marinförvaltningen att i samråd med marinstaben uppgöra definitiva förslag och kostnadsberäkningar.

Kostnaderna för ordnandet av förlägningsfrågorna i Karlskrona — i den mån de innefattades i den av marinförvaltningen med skrivelsen den 30 november 1942 framlagda utredningen med tillägg för de av infanteriförläggningens förflyttning föranledda kostnaderna — beräknades sålunda av mig till sammanlagt 5 745 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1942.

Detta belopp omfattade emellertid icke de medelsbehov som avsågo byggnadsarbeten vid Karlskrona örlogsvärv. För dessa ändamål beräknade jag — såsom av förberörda proposition, s. 52 och 53, framgår — 105 000 kronor för färdigställande av artilleriskjutbanan, 125 000 kronor för förlängning av Oscarsdockan m. m. (delkostnad) samt 128 500 kronor för olika bränslebesparande åtgärder (installerande av economiser m. m.), i följd varav det sammanlagda här behandlade medelsbehovet skulle komma att uppgå till $(5\,745\,000 + 105\,000 + 125\,000 + 128\,500 =)$ i avrundat tal 6 100 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1942. Dessa kostnader, vilka — nedräknade till prisnivån den 1 juli 1941 — vore av natur att böra bestridas inom den för försvarsväsendets femårsplan angivna kostnadsramen, borde — i den mån av riksdagen för ordnandet av förlägningsfrågorna i Karlskrona tidigare anvisade medel icke förslöge — gäldas från det anslag å 10 000 000 kronor, som jämlikt i statsverkspropositionen till 1943 års riksdag framställt förslag borde under marinförvaltningens delfond av försvarsväsendets fastighetsfond anvisas till Vissa byggnadsarbeten m. m.

I detta sammanhang yttrade jag vidare följande.

Såsom av det sagda framgår innefatta marinförvaltningens anslagsäskanden ett stort antal förslag till medelsanvisning för byggnadsarbeten i Karlskrona utöver de nu berörda. Ett bidragande skäl till att jag icke nu ansett mig böra i vidare mån än i det föregående skett tillmötesgå dessa anslagsäskanden är, att marinförvaltningen ännu icke varit i tillfälle att slutligt undersöka i vad mån de återstående anslagsändamålen och de, som ytterligare kunna tillkomma, kunna bestridas inom den ekonomiska ram, som 1942 års försvarsbeslut innebär. Marinens kostnadsram är, vad avser anslag till byggnadsföretag, tämligen ansträngd, vilket nödvändiggör en sträng gallring bland nu aktuella förslag till ytterligare kapitalinvesteringar för byggnadsändamål. Icke minst gäller detta Sydkustens marindistrikt och inom detta speciellt Karlskrona örlogsvärv. Inom marinförvaltningen pågår en närmare undersökning av byggnadsbehovet inom detta marindistrikt, vilket kommer att utmynna i förslag till gradering ur angelägenhetssynpunkt av samtliga de förslag till byggnadsföretag, som inom varvet och marindistriktet i övrigt föreligga eller kunna tänkas under de närmaste åren framkomma. Först

sedan denna avvägning skett är jag i tillfälle att bedöma de anslagsäskanden, vilka enligt det föregående icke nu upptagits. Jag förutsätter, att detta skall kunna ske i samband med behandlingen av marinförvaltningens anslagsäskanden för budgetåret 1944/45.

I anledning av vad i propositionen 1943:207 anförts rörande ordnandet av vissa förlägningsfrågor i Karlskrona m. m. har riksdagen (skrivelse nr 336) *dels* godkänt den plan för ordnande av de militära förlägningsförhållandena i Karlskrona, som av mig förordats, *dels ock* medgivit, att kostnaderna för erforderliga byggnadsarbeten enligt nämnda plan ävensom för övriga i berörda statsrådsprotokoll angivna byggnadsarbeten inom en kostnadsram av tillhoppa 6 100 000 kronor finge, i den mån av riksdagen för ändamålet tidigare anvisade medel icke försloge, bestridas från det under försvarsväsendets fastighetsfond, marinförvaltningens delfond, för budgetåret 1943/44 anvisade investeringsanslaget å 10 000 000 kronor till Vissa byggnadsarbeten m. m.

Genom brev den 30 juni 1943 har Kungl. Maj:t fastställt, *dels* den av riksdagen godkända planen för ordnandet av de militära förlägningsförhållandena i Karlskrona att i huvudsak lända till efterrättelse, *dels ock* en i brevet närmare angiven plan att i huvudsak lända till efterrättelse vid uppgörande av förslag rörande i planen angivna byggnadsföretag m. m., om vilkas utförande Kungl. Maj:t icke tidigare meddelat eller samma dag meddelade dispositionsbeslut.

Medelsbehov för budgetåret 1944/45.

I sin skrivelse den 23 augusti 1943 angående medelsbehoven för budgetåret 1944/45 har *marinförvaltningen* i fråga om byggnadsarbeten vid Sydkustens marindistrikt inledningsvis anfört bland annat följande.

Utredningar angående organisationen av flottans sjömansskola ha pågått även efter den tidpunkt (den 30 november 1942), då marinförvaltningen överlämnade berörda utredning. Sålunda ha — vilket även berörts i propositionen 1943:207 — väckts anspråk på lokaler för verkstadsskola inom sjömansskolan samt anordnande av båthamn för till denna skola hörande småbåtar. Därjämte ha av chefen för marinen lämnats sådana direktiv beträffande marinens radioskola i Karlskrona, att denna skall utbyggas även för 75 elever från sjömansskolan, varigenom visserligen radioskolans lokalbehov betydligt ökats men varigenom också vinnes, att anskaffning av radioövningsmateriel m. m. kan begränsas och denna materiel koncentreras till en plats. Marinöverläkaren har därjämte krävt vissa ytterligare lokaler för sjukvården utöver de av marinförvaltningen tidigare beräknade i enlighet med utredningen den 30 november 1942. Samtliga dessa omständigheter medföra, att den i nädigt brev den 30 juni 1943 fastställda planen för ordnandet av de militära förlägningsförhållandena i Karlskrona, vilken visserligen i huvudsak kommer att gälla, fordrar smärre justeringar.

Med hänsyn till att tidigare icke framlagts fullständig plan över byggnadsarbetena inom Sydkustens marindistrikt får marinförvaltningen här i samband med förslag för budgetåret 1944/45 framlägga en dylik plan. Samtliga angivna kostnader äro beräknade enligt prisläget den 1 juli 1941.

I den av marinförvaltningen framlagda planen över byggnadsarbeten inom Sydkustens marindistrikt ha byggnadsobjekten med hänsyn till deras angelägenhetsgrad fördelats i grupper på sätt inledningsvis anförts. Av planen framgår, att sammanlagda kostnaden för samtliga i angelägenhetsgrad I upptagna byggnadsarbeten med undantag för Karlskrona örlogsvarv enligt marinförvaltningens föreliggande beräkningar uppgår till — enligt prisläget den 1 juli 1941 — 6 245 800 kronor. För varvet uppgå de beräknade kostnaderna för arbeten i motsvarande angelägenhetsgrad till sammanlagt 1 451 000 kronor enligt nyssnämnda prisläge.

Av det anförda framgår bland annat, att en av riksdagen godkänd plan för ordnande av de militära förlägningsförhållandena i Karlskrona numera fastställts att i huvudsak lända till efterrättelse. Denna plan skiljer sig i väsentliga delar från 1941 års försvarsutrednings förslag i ämnet. Riksdagen har vidare medgivit, att kostnaderna för erforderliga byggnadsarbeten enligt sistnämnda plan ävensom för vissa andra i propositionen 1943: 207 särskilt angivna arbeten, inom en kostnadsram av tillhoppa 6 100 000 kronor, må, i den mån av riksdagen för ändamålet tidigare anvisade medel icke förslå, bestridas från förenämnda investeringsanslag av 10 000 000 kronor. Det torde emellertid böra framhållas, att de närmare kostnadskalkyler, som marinförvaltningen i enlighet med Kungl. Maj:ts förenämnda beslut den 5 mars 1943 hade att verkställa, icke förelågo vid tiden för framläggandet av propositionen 1943: 207, varför kostnaderna där upptogos i enlighet med tidigare beräknade belopp. Från marinförvaltningen hade emellertid under hand inhämtats, att de definitiva kostnadsberäkningarnas slutbelopp syntes kunna begränsas till den enligt de föreliggande beräkningarna angivna summan men att det vore tänkbart att vissa förskjutningar kunde bli påkallade vid kostnadernas fördelning mellan de särskilda byggnadsföretagen. Vidare må framhållas, att i nämnda beräkningar endast ingå sådana byggnadsobjekt, som direkt beröras av den verkställda omprövningen av lokaldispositionen i Karlskrona. Ytterligare byggnadskostnader äro emellertid erforderliga i samband med genomförandet av 1942 års försvarsorganisation såvitt avser de marina formationerna i Karlskrona. Vad slutligen Karlskrona örlogsvarv beträffar torde böra erinras om att 1940 års riksdag för vissa moderniseringsarbeten vid varvet anvisade tillhoppa 2 000 000 kronor att disponeras enligt en av marinförvaltningen i skrivelse den 22 februari 1940 framlagd plan. I propositionen 1943: 207 beräknades för arbeten å varvet allenast 358 500 kronor, medan marinförvaltningen i sin skrivelse rörande medelsbehovet för innevarande budgetår räknat med ett avsevärt antal olika byggnadsföretag, vilka icke förutsatts i nyssnämnda plan. Det kan sålunda bli erforderligt att beräkna betydande ytterligare kostnader för arbeten å Karlskrona örlogsvarv. Med hänsyn till att frågan om örlogsvarvens organisation för närvarande är under omprövning torde emellertid för närvarande medel böra beräknas allenast för sådana byggnadsarbeten, som icke äro av beskaffenhet att föregripa denna omprövning.

Departements-
chefen

I sin skrivelse angående sjöförsvarets medelsbehov för nästa budgetår har nu marinförvaltningen såsom nämnts framlagt en fullständig plan över byggnadsbehoven — fördelade i angelägenhetsgrupper — vid Sydkustens marindistrikt. För arbeten i angelägenhetsgrupp I, avsedda att komma till utförande under budgetåren 1943/45, har ämbetsverket beräknat tillhoppa 6 245 800 kronor, i vilket belopp dock icke ingå kostnader för arbeten å örlogsvarvet. Då där-
emot vissa kostnader, som icke sammanhånga med den förändrade lokaldispositionen, ingå i beloppet, är det tydligt att — såvitt nu kan bedömas — den av riksdagen fastställda kostnadsramen i stort sett kan hållas. Av naturliga skäl låter sig icke göra att vid behandlingen i det följande av byggnadsbehoven inom Sydkustens marindistrikt särskilja arbeten, som sammanhånga med om-
dispositionen av lokalerna, och övriga arbeten, varför det av marinförvaltningen för budgetåret 1944/45 beräknade medelsbehovet torde i ett sammanhang böra underställas riksdagens prövning.

Innan redogörelse lämnas för de av marinförvaltningen för nästa budgetår upptagna särskilda byggnadsbehoven torde böra anmärkas att, sedan marinförvaltningen i skrivelse den 7 september 1943 ingivit förslag rörande sådana byggnadsföretag inom Sydkustens marindistrikt, som avsåges komma till utförande under budgetåret 1943/44, Kungl. Maj:t genom brev den 31 december 1943 uppdragit åt ämbetsverket att gå i författning om utförande av i brevet närmare angivna arbeten till en kostnad av — inklusive administration och oförutsedda utgifter — högst 4 575 900 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Med hänsyn till vad i det följande kommer att anföras må här antecknas, att av den sålunda angivna totalkostnaden ett belopp av 110 000 kronor ävensom visst belopp för provisoriska åtgärder beräknades för anordnande av skollokaler för radioskolan genom ombyggnad av underofficersbyggnaden i enlighet med ett av marinförvaltningen i promemoria den 15 november 1943 närmare angivet förslag.

Jag övergår nu till behandling av de särskilda medelsbehoven för nästa budgetår och följer då i huvudsak den disposition, som marinförvaltningen i sin skrivelse i ämnet tillämpat, nämligen

- A. För marindistriktet gemensamma anläggningar;
- B. Sjömanskåren och vissa skolor (utom sjömansskolan);
- C. Flottans sjömansskola;
- D. Blekinge kustartilleriförsvär och Karlskrona kustartilleriregemente; samt
- E. Karlskrona örlogsvarv.

A. För marindistriktet gemensamma anläggningar.

För omändring av läkarbostället vid nuvarande marinens sjukhus till lokaler för marindistriktets kameral- och sjukvårdsförvaltningar beräknade 1941 års försvarsutredning 45 000 kronor. Enligt den genom beslut den 30 juni 1943 fastställda planen för utnyttjande av de olika marina byggnaderna i Karlskrona skulle, såsom i det föregående omnämnts, läkarbostället utnyttjas på sätt försvarsutredningen föreslagit. I sin skrivelse angående medelsbehoven

för nästa budgetår har emellertid marinförvaltningen framhållit, att marinens apotek i Karlskrona, som för närvarande tillika med vissa förråd är inrymt i bastionen Aurora, i fortsättningen måste erhålla annan lokal då den nuvarande lokalen erfordras för flottans sjömansskola. Därjämte föreläge enligt marinförvaltningen behov av lokaler för gemensam tandvårdscentral för flottan i Karlskrona. Marinförvaltningen föresloge med hänsyn till dessa ökade lokalbehov, att läkarbostället skulle avses endast för marindistriktets sjukvårdsbehov — sjukvårdsförvaltningen, apoteket med vissa förråd samt tandvårdscentralen — samt att kameralförvaltningen skulle förläggas till underofficersbyggnaden i anslutning till chefens för Karlskrona örlogsstation kansli och till det planerade ekonomikontoret. Kostnaderna härför hade enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats till sammanlagt 86 000 kronor.

Marinförvaltningen har vidare föreslagit komplettering och renovering av marindistriktschefens i anslutning till kasern Sparre belägna kanslibyggnad för en kostnad av 9 600 kronor samt uppförande av ett garage för av intendenturförvaltningen disponerade fyra lastbilar och en motorspruta för en kostnad av 24 000 kronor.

De skäl marinförvaltningen anfört för inrymmande av lokaler för apotek och tandvårdscentral m. m. i läkarbostället finner jag bärande, varför jag biträder den av ämbetsverket föreslagna fördelningen av lokalerna, innebärande jämväl att kameralförvaltningen förlägges till underofficersbyggnaden. Kostnaderna för erforderliga arbeten i läkarbostället — av ämbetsverket uppskattade till 86 000 kronor — synas höga i jämförelse med 1941 års försvarsutrednings beräkningar. Verkställd utredning har emellertid givit vid handen, att den bristande överensstämmelsen icke hänför sig till större skiljaktigheter i byggnadsprogrammet utan beror på att de tidigare beräkningarna varit schematiska. Efter granskning av uppgjorda ritningar rörande de ifrågasatta ändringsarbetena får jag tillstyrka, att ett belopp av högst 86 000 kronor beräknas för här ifrågavarande ändamål. Jag utgår från att alla möjligheter till besparingar väl tillvaratagas i syfte att nedbringa kostnaderna under det sålunda beräknade beloppet. Marinförvaltningens övriga i det föregående återgivna yrkanden anser jag mig kunna biträda, varför jag under detta avsnitt utöver redan anvisade belopp för nästa budgetår beräknar tillhoppa — bortsett från kostnader för administration och oförutsedda utgifter — i runt tal 120 000 kronor. Prisstegringen intill den 1 juli 1943 kan beräknas till omkring 18 000 kronor.

*Departements-
chefen.*

B. Sjömanskåren och vissa skolor (utom sjömansskolan).

För ombyggnad av matinrättningen vid kasern Ankarstierna beräknade 1941 års försvarsutredning 45 000 kronor.

Under framhållande av att den föreslagna ombyggnaden huvudsakligen omfattade omläggning av värmesystemet samt anslutning till ny panncentral samt att denna omläggning innebure viss driftsekonomisk vinst, har marinförvaltningen, efter förnyade kostnadsberäkningar, hemställt, att 53 000 kronor måtte upptagas för ändamålet.

För ombyggnad av underofficersbyggnaden vid kustartilleriets stadskasern till kansli för chefen för Karlskrona örlogsstation m. m. beräknade 1941 års försvarsutredning 180 000 kronor. Radioskolans lokalbehov — uppskattat till åtta lektionssalar — beräknades av utredningen bliva tillgodosett inom kasern Sparre, varför kostnaderna härför icke ingingo i förenämnda belopp.

I sin skrivelse angående medelsbehoven för nästkommande budgetår har emellertid marinförvaltningen framhållit, att marinchefen med skrivelse den 18 juni 1943 överlämnat utredning angående radioskolans organisation, därvid hänsyn även tagits till att denna skola borde kunna utnyttjas av flottans sjömansskola, varigenom behov av anskaffning av övningsmateriel i detta hänseende i stort sett bortföller. Denna av marinchefen överlämnade utredning upptog ett lokalbehov för skolan av inalles aderton rum. Med hänsyn till dels att stora svårigheter skulle uppstå genom att inom den relativt fullbelagda kasernen Sparre söka anordna lokaler för en skola av denna storlek, dels att det ur kommunikationssynpunkt syntes lämpligt, att radioskolan förlades i närheten av sjömansskolans lokaler vid stadskasernen, föreslog marinförvaltningen, att ifrågavarande radioskola måtte inrymmas i underofficersbyggnadens ena flygel. Beträffande byggnaden i övrigt avsåges densamma att efter genomförd omorganisation utnyttjas för chefens för Karlskrona örlogsstation kansli samt för det planerade ekonomikontoret och kameralförvaltningen. Därjämte avsåges ett rum för utökning av nuvarande pastorsexpeditionen vid amiralitetskyrkan. Totalkostnaderna för byggnadens fullständiga iordningställande enligt den nu framlagda planen hade enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats till 323 000 kronor. Arbetet hade tilldelats angelägenhetsgrad I och beräknades bliva utfört under budgetåren 1943/44 och 1944/45.

Sedermera har, på given anledning, i en den 15 november 1943 dagtecknad promemoria från marinförvaltningens fortifikationsavdelning rörande möjligheterna att minska kostnaderna för ombyggnaden av underofficersbyggnaden framhållits, att ombyggnaden skulle med vissa begränsningar i programmet — avseende upptagande av korridor genom byggnaden och installation av toillettanordningar m. m. — kunna genomföras inom en kostnadsram, enligt prisläget den 1 juli 1941, av 220 000 kronor, därav omkring hälften belöpte å den del av ombyggnaden, som avsåge beredande av lokaler för radioskolan.

*Departements-
chefen.*

Ombyggnaden av matinerättningen vid kasern Ankarstierna finner jag, i likhet med marinförvaltningen, nu böra komma till utförande och har intet att erinra mot de beräknade kostnaderna, 53 000 kronor. Beträffande underofficersbyggnaden har Kungl. Maj:t, som förut nämnts, med godtagande av marinförvaltningens förslag rörande dispositionen i stort av utrymmena i byggnaden och sedan ämbetsverket efter förnyad undersökning kunnat avsevärt reducera sina tidigare kostnadsberäkningar anvisat ett belopp av 110 000 kronor för anordnande av lokaler för radioskolan varjämte för vissa provisoriska ombyggnadsarbeten — vilka förutsatts skola utföras så att de komma att utgöra en förberedelse för de fortsatta ombyggnadsarbetena — anvisats 36 500 kro-

nor jämte medel för bestridande av administrationskostnader. Medel böra nu beräknas jämväl för övriga av ämbetsverket föreslagna ombyggnadsarbeten m. m. Det återstående medelsbehovet uppskattar jag till (220 000 — 110 000 — 36 500 =) 73 500 kronor.

Sammanlagt beräknar jag således kostnaderna för byggnadsarbeten för sjömansskåren och vissa skolor (utom sjömansskolan) för nästa budgetår till 126 500 kronor.

C. Flottans sjömansskola.

Beträffande verkstadslokaler för flottans sjömansskola har marinförvaltningen i sin skrivelse angående medelsbehoven för nästa budgetår anfört, att lokaler för smedja och svetsningsverkstad ävensom för elektrisk verkstad planerades i bastionen Aurora. Dessa lokaler vore för närvarande icke försedda med centralvärmesystem. Centralvärmeanläggning borde emellertid nu installeras och anslutas till befintlig panncentral inom örlogsvarvets område. Kostnaderna för anordnande av ifrågavarande verkstadslokaler beräknades av marinförvaltningen till 74 000 kronor, varav för egentliga byggnadskostnader 18 000 kronor, för värme och sanitet 46 000 kronor samt för elektrisk installation 10 000 kronor.

Marinens nuvarande sjukhusbyggnad avses att efter ombyggnad tagas i anspråk för skollokaler och vissa verkstäder för sjömansskolan. Erforderliga byggnadsarbeten ha kostnadsberäknats till sammanlagt 235 000 kronor, varav belöpa 75 000 kronor å egentliga byggnadskostnader, 138 000 kronor å värme och sanitet samt 22 000 kronor å elektrisk installation.

I den till marinens nuvarande sjukhus hörande ekonomibyggnadens souterrainvåning planeras anordnande av lokaler för kockskola. Vid denna skola beräknas enligt marinförvaltningen undervisning för ungefär 45 elever skola äga rum. Övrig del av ekonomibyggnaden avsåges att tagas i anspråk såsom serveringslokaler och fritidslokaler för sjömansskolans elever. Iordningställandet av denna byggnad hade enligt prisläget den 1 juli 1941 kostnadsberäknats till sammanlagt 110 000 kronor.

Mellan stadskasernen och marinens sjukhus leder en för allmän trafik upplåten väg fram till amiralitetskyrkan. Då enligt den nuvarande planläggningen såväl kasernen som sjukhusbyggnaden skola utnyttjas av flottans sjömansskola har marinförvaltningen ansett, att en tunnelförbindelse borde etableras mellan de båda etablisementen. Kostnaderna härför ha beräknats till 52 000 kronor.

Marinförvaltningen har vidare framhållit behovet av en skyddad hamn för sjömansskolans småbåtar. En dylik hamn borde enligt ämbetsverket anläggas vid kajen invid nuvarande marinens sjukhus och utgöras av fyra betongpontonier med vardera en längd av 40 meter och en bredd av 4,2 meter. Kostnaderna för denna anläggning hade enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats till 166 000 kronor.

Slutligen har marinförvaltningen föreslagit anordnande av gashus — till en kostnad av 7 000 kronor — i en vid marinens sjukhus befintlig mindre byggnad.

*Departements-
chefen.*

Vid anmälan senare denna dag av en proposition angående vissa avlöningsm. fl. anslag under riksstatens fjärde huvudtitel för budgetåret 1944/45 avser jag att till närmare behandling upptaga frågan om inrättande av en verkstadsskola och en förplägnadsskola (kockskola) i anslutning till sjömansskolan. Såsom av den därvid lämnade redogörelsen kommer att framgå har marinförvaltningen — i anledning av vissa av sjöförsvarets utbildningskommission gjorda uttalanden — i skrivelse den 4 februari 1944 föreslagit verkstadsskolans förläggning i anslutning till Karlskrona örlogssvarv. Av skäl som närmare framgå av berörda proposition anser jag mig emellertid icke kunna biträda detta förslag utan förordar verkstadsskolans anknytning till sjömansskolan. Enär jämväl förslaget om inrättande av en förplägnadsskola synes lämpligt, finner jag de av marinförvaltningen i dess medelsäskanden för nästa budgetår föreslagna byggnadsarbeten, som äga samband med flottans sjömansskola, i stort sett godtagbara i avseende å utnyttjandet av till förfogande stående lokaler. Jag har icke heller något att erinra mot marinförvaltningens kostnadsberäkningar. Av praktiska skäl synes den föreslagna tunnelförbindelsen mellan sjukhusbyggnaden och stadskasernen redan nu böra komma till utförande. Beträffande hamn för sjömansskolans småbåtar vill jag dock förordar, att innan ställning toges till denna fråga ytterligare utredning kommer till stånd rörande sättet för hamnens anläggande och möjligheterna till ett mindre kostsamt utförande. Därvid synes böra undersökas möjligheten att för ändamålet utnyttja viss för beredskapsändamål anskaffad materiel, vilken måhända eljest icke kommer till användning under fredsförhållanden.

För under detta avsnitt behandlade byggnadsarbeten beräknar jag således tillhoppa 478 000 kronor. Prisstegringen intill den 1 juli 1943 kan beräknas till 68 000 kronor.

D. Blekinge kustartilleriförsvaret och Karlskrona kustartilleriregemente.

Arbeten utom etablissementet vid Gräsvik. Vid Oscarsvärn omedelbart nordost om Karlskrona, där enligt den fastställda planen för utnyttjande av de militära etablissementen i Karlskrona viss personal från kustartilleriregementet avses bliva förlagd, finnas för närvarande vissa äldre militära byggnader, bland annat en manskapsbarack och en matsalsbyggnad. Med hänsyn till den planerade permanenta förläggningen därstädes erfordras enligt marinförvaltningen vissa reparationsarbeten å dessa byggnader. Sålunda har ämbetsverket i sin skrivelse angående medelsbehoven för nästkommande budgetår hemställt, att för renovering av manskapsbaracken samt för renovering och modernisering av matsalsbyggnaden måtte beräknas 18 000 kronor respektive 30 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

För iordningställande av befintliga baracker å kustartilleriets övningsplatser på Almö och Aspö mad har marinförvaltningen äskat tillhoppa 14 000 kronor.

För förvärfv av viss fastighet och inredande därstädes av tjänstebostäder för vissa uppbörds män ävensom för inrättande av fullträffsäkert artilleriammuni-

tionsförråd inom Blekinge kustartilleriförsvaret har marinförvaltningen vidare äskat 92 000 kronor respektive 101 200 kronor, allt enligt 1941 års prisläge.

Arbeten inom etablissemanget vid Gräsvik. Härför har marinförvaltningen upptagit följande medelsbehov, varvid kostnaderna beräknats enligt prisläget den 1 juli 1941 (siffrorna inom parentes angiva av 1941 års försvarsutredning beräknade belopp):

renovering av badinrättning	kronor	15 000	(25 000)
nybyggnad av exercishall	»	114 000	} (225 000)
» » mätlokal	»	50 000	
renovering av musikpaviljong	»	8 000	—
» » gashus	»	2 000	(25 000) ¹
förrådsinredningar	»	60 000	(35 000)

Beträffande kostnaderna för förrådsinredningar har marinförvaltningen anfört i huvudsak följande.

För att kunna effektivt utnyttja de inom etablissemanget befintliga förrådsbyggnaderna till förvaring och vård samt utlämning m. m. av erforderlig intendenturmateriel m. m. är det nödvändigt, att de till viss del förses med ny inredning samt att de förses med utlämningslokaler och dylikt. Kostnaderna härför ha enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats till:

Egentliga byggnadskostnader	kronor	42 000
Värme och sanitet	»	14 000
Elektrisk installation	»	4 000
Summa kronor		60 000

Marinförvaltningen har ansett att dessa ombyggnadsarbeten nödvändigt måste utföras omedelbart i samband med genomförd inflyttning av Karlskrona kustartilleriregemente till f. d. grenadjärkasernen och därför anvisat chefen för Blekinge kustartilleriförsvaret 46 500 kronor för deras igångsättande på förskottstitel, vilket marinförvaltningen härmed får anmäla.

Marinförvaltningen beräknade i sin skrivelse den 25 maj 1943 härför 20 000 kronor. Kostnadsökningen förklaras därigenom, att sedermera ytterligare krav på nödvändiga nyinredningar framkommit.

De föreslagna arbetena för iordningställande av Oscarsvärnsförläggningen torde böra komma till utförande under nästa budgetår. Mot marinförvaltningens kostnadsberäkningar finner jag icke anledning till erinran. Däremot kan jag icke tillstyrka, att medel nu anvisas för iordningställande av baracker å Almö och Aspö mad. Departements-
chefen.

Marinförvaltningens övriga medelsäskanden med avseende å arbeten utom etablissemanget vid Gräsvik äro av den natur att en närmare redogörelse för desamma icke lämpligen bör lämnas till detta protokoll utan ytterligare upplysningar därom böra meddelas riksdagens vederbörande utskott genom de handlingar, som komma att till utskottet överlämnas. Jag anser mig böra tillstyrka, att medel beräknas för det föreslagna ammunitionsförrådet men finner beträffande det ifrågasatta fastighetsförvärvet ytterligare överväganden erforderliga.

¹ Beloppet avser nybyggnad.

Samtliga för Gräsviksetablissemnet angivna medelsbehov med undantag för renovering av musikpaviljong torde kunna godtagas. I den mån det bedömes oundgängligen erforderligt att iordningställa musikpaviljongen torde arbetena härå vara av natur att böra hänföras till löpande underhåll och kostnaderna bestridas från vederbörligt underhållsanslag.

I enlighet med det anförda beräknar jag således under detta avsnitt tillhoppa i avrundat tal 390 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Prisstegringen intill den 1 juli 1943 kan beräknas till 57 000 kronor.

E. Karlskrona örlogsvarv.

Såsom inledningsvis anförts upptogs i propositionen 1943:207 för Karlskrona örlogsvarv för utförande under budgetåret 1943/44 endast vissa särskilt angelägna byggnadsarbeten till en beräknad kostnad av 358 500 kronor, medan beträffande byggnadsverksamheten i övrigt vid varvet en komplett plan för femårsperioden i dess helhet ansågs böra avvaktas.

I sin skrivelse angående medelsbehoven för nästa budgetår har nu marinförvaltningen jämväl för varvets vidkommande framlagt en dylik plan, upptagande ett stort antal byggnadsobjekt som på vedertaget sätt indelats i angelägenhetsgrupper.

Till utförande under budgetåret 1944/45 föreslagna byggnadsarbeten äro följande.

Förlängning av samt nya länsmpumpar för Oscarsdockan. För detta ändamål upptog 1941 års försvarsutredning 460 000 kronor. Efter förslag av Kungl. Maj:t i propositionerna 1942:270 och 1943:207 har riksdagen för ändamålet beräknat sammanlagt $(50\,000 + 125\,000 =)$ 175 000 kronor, motsvarande enligt prisläget den 1 juli 1941 omkring 160 000 kronor. Under framhållande av att ett i detalj utarbetat förslag numera kunnat erhållas, varav framginge, att arbetena å förlängning av Oscarsdockan och installerandet av nya länsmpumpar kunde utföras inom det belopp av 460 000 kronor enligt prisläget 1 juli 1941, som försvarsutredningen förutsatt, har marinförvaltningen hemställt, att resterande medel, $(460\,000 - 160\,000 =)$ 300 000 kronor, måtte beräknas för budgetåret 1944/45.

För fortsatt modernisering av verkstäder vid ingenjördepartementet har marinförvaltningen för nästa budgetår på grundval av prisläget den 1 juli 1942 beräknat 187 100 kronor, fördelade med 70 000 kronor på inredande av tvättrum m. m. för plåtslageriverkstäderna samt tillhoppa 117 100 kronor för diverse utökningar och förbättringar av elektriska kraftnätet. Vid tillämpning av prisläget den 1 juli 1941 utgjorde motsvarande belopp 175 000 kronor.

Komplettering av tunnelsystemet å Kalsholmen. Detta arbete, som med hänsyn till sin natur icke torde böra här närmare beröras, har kostnadsberäknats till 91 600 kronor.

Marinförvaltningen har vidare hemställt om medel för anordnande av en särskild slip för underhåll och skötsel av målmateriel. Kostnaderna härför ha av ämbetsverket beräknats till 12 000 kronor.

Slutligen har marinförvaltningen föreslagit fortsatt utökning och förbättring av elektriska kraftnätet vid varvet. Av totalkostnaden, som i enlighet med en i marinförvaltningens ifrågavarande skrivelse närmare angiven specifikation beräknats till 175 000 kronor, har ett belopp av 56 000 kronor ansetts erforderligt under nästa budgetår.

I avvaktan på ett ställningstagande till frågan om örlogsvarvens organisation böra, såsom redan framhållits, endast sådana arbeten, som icke kunna föregripa en omorganisation, komma till utförande. De medelsbehov som av marinförvaltningen anmälts för nästa budgetår, synas emellertid samtliga vara av den natur, att med deras tillgodoseende icke behöver av denna anledning anstå. Med hänsyn till pågående fartygsbyggnader synes det sålunda önskvärt, att medel nu beräknas för fullföljande av arbetena med Oscarsdockans förlängning m. m. Frågan i vilken takt dessa arbeten böra med hänsyn till tillgång på arbetskraft och materiel utföras torde på vanligt sätt få prövas av Kungl. Maj:t i samband med blivande dispositionsbeslut. Då jag jämväl i övrigt anser mig kunna biträda marinförvaltningens förslag i avseende å byggnadsarbeten vid Karlskrona örlogsvarv för nästa budgetår beräknar jag — i enlighet med ämbetsverkets förslag — kostnaderna enligt prisläget den 1 juli 1941 till sammanlagt i runt tal 634 000 kronor. Prisstegringen fram till den 1 juli 1943 kan beräknas till omkring 94 000 kronor.

*Departements-
chefen.*

Sammanfattning.

Det nu aktuella medelsbehovet för byggnadsarbeten inom Sydkustens marindistrikt torde i enlighet med det anförda kunna beräknas enligt följande.

För marindistriktet gemensamma anläggningar	kronor	120 000
Sjömanskåren och vissa skolor (utom sjömansskolan)	»	126 500
Flottans sjömansskola	»	478 000
Blekinge kustartilleriförsvar och Karlskrona kustartilleriregemente	»	390 000
Karlskrona örlogsvarv	»	634 000
Summa kronor		1 748 500

VÄSTKUSTENS MARINDISTRIKT.

Verkstadsanläggningar m. m. vid Västkustens marindistrikt. Med anledning av 1942 års försvarsbeslut har förutvarande Göteborgs örlogsdepå uppdelats i en örlogsstation och ett örlogsvarv. Ifrågavarande beslut innebär vidare, att Göteborgs kustartilleriförsvar och Älvsborgs kustartilleriregemente skola uppsättas. För byggnadsåtgärder, som i samband härmed blivit erforderliga,

har redogjorts i proposition 1943:222 (s. 159 ff.) och i 1944 års statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 2, s. 77 ff.).

Sedan från arméförvaltningens sida framlagts förslag om anvisande av medel i betydande omfattning för iordningställande av serviceverkstäder för tygmateriel m. m. vid armén, påkallades i en inom försvarsdepartementet upprättad promemoria utredning i syfte att utröna, huruvida icke driftstekniska och andra fördelar stode att vinna genom en gemensam verkstad i Göteborg för arméns och marinens förband.

I gemensam skrivelse den 21 april 1943 framlade med anledning härav arméförvaltningens tygdepartement och fortifikationsstyrelse samt marinförvaltningen förslag till centralisering av reparationstjänsten för nämnda förband. Förslaget innebar följande.

1. *Reparation av optisk materiel* centraliseras för samtliga försvarsgrenar till en i berg insprängd verkstad antingen vid Nya Varvet eller Älvsborgs kustartilleriregemente.

2. *Reparation av signalmateriel* (huvudsakligen radio-, telefon- och kabelmateriel) centraliseras för samtliga försvarsgrenar till en verkstad, förlagd till Nya Varvet eller Älvsborgs kustartilleriregemente.

3. *Reparation av motorfordon och luftvärnsmateriel* centraliseras till en verkstad förlagd till Göteborgs luftvärnsskår.

4. *Sadelmakerireparationer* centraliseras till Göta artilleriregemente.

5. *Snickerireparationer*, utom beträffande fartyg och båtar, centraliseras till Göta artilleriregemente.

I propositionen 1943:302 (s. 45) anslöt jag mig till de synpunkter, som i skrivelsen den 21 april 1943 framförts, men uttalade, att beträffande dessa verkstadsanläggningar ytterligare utredningar borde företagas i avsikt att utröna, huruvida icke centraliseringen kunde drivas längre.

I sina medelsäskanden för budgetåret 1944/45 har arméförvaltningen respektive marinförvaltningen anfört, att med anledning av mitt uttalande i propositionen 1943:302 arméförvaltningens tygdepartement och fortifikationsstyrelse samt marinförvaltningen verkställt förnyad utredning och därvid funnit, att reparationstjänsten i Göteborg borde kunna ytterligare centraliseras. Denna ytterligare centralisering ginge i huvudsak ut på att de angivna verkstadsanläggningarna vid Göta artilleriregemente och Göteborgs luftvärnsskår skulle sammanslås till en gemensam centralverkstad i anslutning till sistnämnda förband. Vid artilleriregementet skulle behållas så stor del av nuvarande verkstäder, som kunde anses oundgängligen erforderlig för servicearbetet på regementets egen materiel. Till varvet eller Älvsborgs kustartilleriregemente skulle förläggas återstående verkstäder.

Medel för den centrala tygverkstaden vid Göteborgs luftvärnsskår ha efter förslag av arméförvaltningen äskats i årets statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 2, s. 33 f.).

Medel för byggnadsprogrammet i övrigt ha äskats av *marinförvaltningen*, av vars framställning i ämnet inhämtas följande.

Det vore under alla omständigheter uppenbart, att vissa verkstäder, som betjänade marinens båtar med till dessa hörande materiel (signal- och optik-), samt översynsverkstäder för viss kustartilleriets materiel på grund av arbetsobjektens art borde förläggas i anslutning till anläggningarna vid Nya Varvet och vid Älvsborgs kustartilleriregemente. Sålunda måste bland annat vissa arbeten utföras på å fartyg fastmonterad materiel. Ett förläggande av här ifrågakarande verkstäder till annan plats skulle medföra så väsentliga kostnader för landtransporter av personal och materiel, att driften bleve oekonomisk. Av analoga skäl borde verkstäder för reparationer av motorfordon och luftvärnsmateriel förläggas i anslutning till Göteborgs luftvärnsskårs förläggningsområde.

Marinförvaltningen hade utgått ifrån, att ämbetsverket skulle göra framställningar om medel för samt i övrigt administrera byggnadsarbetena för de verkstadskomplex, som enligt dessa principer borde uppföras inom marinens områden i Göteborg.

Frågan huru kostnaderna för samtliga byggnadsobjekt skulle fördelas mellan de olika försvarsgrenarna vore icke lätt att besvara men saknade betydelse för finansieringen av försvarets femårsplan i dess helhet. Uppdelningen av kostnaderna hade emellertid en viss betydelse för jämvikten i byggnadsprogrammen i övrigt, alldenstund dessa vore knutna till för femårsperioden fastställda kostnadsramar. Marinförvaltningen föreslog emellertid, att nedan nämnda byggnadsobjekt (a—h) tills vidare skulle belasta marinens kostnadsram, men förutsatte att, om så bleve erforderligt, medel överfördes från en försvarsgren till annan.

- a. Byggnad för materielöversyn (Göteborgs örlogsdepå),
- b. Servicelokal för artillerimateriel (Älvsborgs kustartilleriregemente),
- c. Servicelokal för motorfordon (Älvsborgs kustartilleriregemente),
- d. Apteringsverkstad (Älvsborgs kustartilleriregemente),
- e. Snickeri och båtverkstad (Göteborgs örlogsdepå),
- f. Signalverkstad (Göteborgs örlogsdepå),
- g. Optisk verkstad (Göteborgs örlogsdepå),
- h. Omändring av befintliga verkstäder (Göteborgs örlogsdepå),
- i. Utvändiga ledningar för verkstäder under e, f och g.

Enär även den i propositionen 1943:222 (s. 167) omnämnda byggnaden för materielöversyn, för vilken riksdagen beviljat medel enligt skrivelse nr 335, medtagits, upptog ovanstående förteckning hela byggnadsprogrammet för verkstadstjänsten till de delar, detta medförde byggnader å Västkustens marindistrikt tillhöriga markområden.

Beträffande de olika byggnadsarbetena har marinförvaltningen anfört bland annat följande.

a. Byggnad för materielöversyn. Kostnaderna för nämnda byggnad, vartill medel redan beviljats av riksdagen, hade enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats till 162 500 kronor. Prisstegringen fram till den 1 juli 1943 utgjorde 23 000 kronor. Kostnadsramen belastades med 162 500 kronor. Arbetena hade tilldelats angelägenhetsgrad I samt beräknades bliva utförda under budgetåret 1943/44.

b. Servicelokal för artillerimateriel. I anslutning till kustartilleriförråden vid Älvsborgs kustartilleriregemente hade planerats en mindre serviceverkstad. För att erhålla en ekonomisk utformning av byggnadsprogrammet hade verkstaden tänkts komma till utförande som en förlängning av inom samma område och i omedelbar närhet av artilleriförråden projekterat varmgarage. Kostnaderna för värmeförsörjningen nedbringades här-

igenom till ett minimum. Hänsyn till denna utbyggnad hade tagits vid garagets planering.

I verkstaden skulle utföras smärre översynsarbeten och hade densamma dimensionerats för vissa Älvsborgs kustartilleriregementes flyttbara batterier, varjämte till verkstaden hörande anordningar för snickeri- och måleriarbeten även beräknats kunna tjäna kasernunderhållet vid regementets nya etablissemment.

Större reparationsarbeten å luftvärnsmateriel skulle verkställas vid Göteborgs luftvärnsskår. För övrig artillerimateriel avsåges motsvarande arbeten bli utförda å Nya Varvet i den mån de ej måste utföras av fabrikanten.

Kostnaderna för nämnda byggnad hade enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats till 108 750 kronor. Prisstegringen fram till den 1 juli 1943 utgjorde 15 250 kronor. Kostnadsramen belastades med 108 750 kronor. Arbetet hade tilldelats angelägenhetsgrad I och föresloges komma till utförande under budgetåret 1944/45.

c. Servicelokal för motorfordon. För tvättning, smörjning och tillsyn av motorfordon hade planerats lokaler i anslutning till varmgarage inom Älvsborgs kustartilleriregementes område. Detta skulle förlängas, så att servicelokalerna för motorfordon och för artillerimateriel bleve förlagda å ömse sidor om garageutrymmena. Varmgaragets planering vore utförd med tanke härpå och förslaget vore lämpligt av såväl anläggnings- som drifts-ekonomiska skäl.

Större reparationsarbeten och renoveringar avsåges utföras i den med hänsyn därtill dimensionerade verkstaden för motorfordon vid Göteborgs luftvärnsskår eller, då så ansåges förmånligt, i civila verkstäder.

Kostnaderna för nämnda byggnad hade enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats till 14 000 kronor. Prisstegringen fram till den 1 juli 1943 utgjorde 2,000 kronor. Kostnadsramen belastades med 14,000 kronor. Arbetet hade tilldelats angelägenhetsgrad I och föresloges komma till utförande under budgetåret 1944/45.

Ovan under a—c behandlade byggnader avsåge sådan serviceverksamhet, som erfordrades för materielens skötsel och vård samt för utbildning av förbandens personal i rutinmässig reparationstjänst. Denna serviceverksamhet skulle bedrivas under förbandens ledning och med användande av huvudsakligen militär personal. Härutöver erfordrades verkstäder av speciell karaktär för mera omfattande reparationer och arbeten.

Dessa senare verkstäder, som samtliga med undantag av apteringsverkstaden vore belägna inom Nya Varvets område, vore avsedda att drivas med civil arbetarpersonal och, med undantag av apteringsverkstaden, under civil ledning.

d. Apteringsverkstad. Kostnaden för en dylik lokal, insprängd i berg vid Oscar II:s fort, beräknades till 121 500 kronor, och prisstegringen fram till den 1 juli 1943 till 17 000 kronor. Kostnadsramen belastades med 121 500 kronor. Arbetet hade tilldelats angelägenhetsgrad I och föresloges komma till utförande under budgetåret 1945/46.

e. Snickar- och båtverkstad. Kostnaden för en byggnad för dessa ändamål beräknades till 130 000 kronor samt prisstegringen till den 1 juli 1943 till 19 000 kronor. Kostnadsramen komme att belastas med 130 000 kronor. Arbetet hade tilldelats angelägenhetsgrad I och föresloges komma till utförande under budgetåret 1945/46.

f. Signalverkstad. Denna verkstadsbyggnad hade projekterats kunna tillgodose såväl arméns som marinens behov och torde ävenledes kunna betjäna flygvapnets förband i förekommande fall. Den materiel, som här

avsåges bliva tagen under vård, utgjordes av radio-, telefon-, elektro-, akustisk- och kabelmateriel.

Byggnaden inrymde sålunda finmekanisk verkstad, radioverkstad med provrum, anordningar för kabelimpregnering, vissa förråds- och expeditiionsutrymmen samt dessutom bilhall för två radiobussar och en radiobil. Verkstaden hade tänkts förlagd i anslutning till de övriga verkstäderna inom Nya Varvet. För nedbringande av anläggningskostnaderna men för att likväl tillmötesgå de krav på anläggningens driftsäkerhet vid krigstillfälle, som framställts i överbefälhavarens skrivelse den 15 mars 1943, hade åtgärder, för vilka medel här ej beräknats, projekterats för verksamhetens överförande till ett befintligt i berg insprängt minförråd, sedan minmaterielen i detta förråd utlagts.

Kostnaderna för nämnda byggnad hade enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats till 265 100 kronor. Prisstegringen fram till den 1 juli 1943 utgjorde 37 500 kronor. Kostnadsramen belastades med 265 100 kronor. Arbetet hade tilldelats angelägenhetsgrad I och föresloges komma till utförande under budgetåret 1944/45.

g. Optisk verkstad. För reparation av optisk materiel för armén och marinen hade verkställda utredningar utmynnat i bland annat ett förslag att låta uppföra en i berg insprängd verkstad inom Nya Varvets område.

Anläggningen skulle inrymma ett kollimatorrum, en verkstad för övrig optik samt toiletter och omklädnadsrum. Verkstaden skulle utrustas med avstånds- och innerrörskollimatorer, injusteringsinstrument av olika slag samt en mindre maskinpark bestående av precisionssvarv, fräs och bormaskiner m. m. Den slutgiltiga utformningen av byggnaden hade ännu icke hunnit genomföras på sådant sätt att kostnaderna med önskvärd noggrannhet kunnat fastställas. Kostnaderna för detta projekt hade enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats till approximativt 250 000 kronor. Prisstegringen fram till den 1 juli 1943 uppskattades till 35 000 kronor. Kostnadsramen torde för närvarande belastas med 250 000 kronor. Arbetet hade tilldelats angelägenhetsgrad II A och föresloges komma till utförande budgetåret 1946/47.

h. Omändring av befintliga verkstäder. Enär en snickarverkstad vid Nya Varvet avsåges att tagas i anspråk som verkstadskontor och administrationsbyggnad för verkstadsdriften inom varvet, erfordrades vissa ändringsarbeten i byggnaden, som kostnadsberäknades till 31 000 kronor. Prisstegringen fram till den 1 juli 1943 utgjorde 4 500 kronor. Kostnadsramen belastades med 31 000 kronor.

Arbetet hade tilldelats angelägenhetsgrad 1 och föresloges komma till utförande under budgetåret 1945/46.

Härutöver märktes vissa av driftsekonomiska skäl motiverade kompletterings- och ändringsarbeten inom den mekaniska verkstaden samt i propositionen 1940 U: 38, punkt 9, förutsedd ändrad användning av trenne ursprungligen för minsvepare uppförda förvaringshallar. Två av dessa avsåges komma till användning som förvaringshallar för motortorpedbåtar. Den tredje förvaringshallen föresloges komma till användning som arbetshall för reparation av större objekt, bland annat även minsvepare. I samband härmed skulle i hallens inre del, genom uppförande av en tvärgående vägg samt inläggande av ett mellanbjälklag, inrättas erforderligt förråd för till motortorpedbåtarnas maskinutrustning hörande reservdelar m. m.

För det sålunda projekterade verkstadsområdets värmeförsörjning måste särskilda åtgärder vidtagas. Härvid hade övervägts, huruvida separata värmecentraler skulle komma till utförande i anslutning till de olika verk-

städerna, eller om en för hela verkstadskomplexet gemensam värmecentral borde projekteras.

I den västliga delen av den inom komplexet centralt belägna mekaniska verkstaden funnes för närvarande värmecentral inrymd. Dennas kapacitet vore emellertid för liten för betjänande av samtliga föreslagna verkstadslokaler. Det hade emellertid befunnits ekonomiskt att utvidga denna värmecentral i erforderlig utsträckning, varefter de olika byggnaderna skulle erhålla sitt värmebehov genom kulvertledningar från centralen. Erforderliga medel för härav föranledda arbeten utom för kulvertledningar, ävensom för övriga härovan nämnda arbeten hade enligt prisläget den 1 juli 1941 beräknats till 70 200 kronor. Prisstegringen fram till den 1 juli 1943 utgjorde 10 200 kronor. Kostnadsramen belastades med 70 200 kronor.

Arbetena hade tilldelats angelägenhetsgrad I och föresloges komma till utförande under budgetåret 1944/45.

i. Utvändiga ledningar för verkstäder under e, f och g. För de nytillkommande verkstäderna erfordrades utvändiga ledningar och kulvertar, vilka enligt prisläget den 1 juli 1941 kostnadsberäknats för snickar- och båtverkstaden till 5 600 kronor, för signalverkstaden till 24 750 kronor och för optisk verkstad till 11 200 kronor.

Prisstegringarna å nämnda belopp om tillhoppa 41 550 kronor till den 1 juli 1943 utgjorde 5 800 kronor. Kostnadsramen belastades med 41 550 kronor.

Av ifrågavarande arbeten beräknades allenast de för signalverkstaden avsedda bliva utförda under budgetåret 1944/45.

Såsom sammanfattning av vad sålunda anförts har marinförvaltningen funnit, att följande arbeten borde komma till utförande under budgetåret 1944/45.

b. Servicelokal för artillerimateriel	kronor 108 750
c. » » motorfordon	» 14 000
f. Signalverkstad	» 265 100
h. Omändring av befintliga verkstäder (delvis)	» 70 200
i. Utvändiga ledningar (delvis)	» 24 750
Summa kronor 482 800	

I anslutning till det anförda har marinförvaltningen angivit totala medelsbehovet för nämnda arbeten enligt prisläget den 1 juli 1941 till 482 800 kronor.

Enligt vad ovan angivits ha de arbeten, som avsetts komma till utförande under budgetåret 1945/46, kostnadsberäknats till (121 500 + 130 000 + 31 000 + 5 600 =) 288 100 kronor.

Sedermera har marinförvaltningen i en den 21 december 1943 dagtecknad promemoria anført, att det befunnits erforderligt att ytterligare beakta överbefälhavarens direktiv, att verkstäder skulle förläggas i berggrum. I enlighet härmed hade uppgjorts ett förslag att den för speciellt svåranskaffbar materiel avsedda signalverkstaden skulle utföras såsom bergverkstad. Av promemorian inhämtas vidare följande.

Då anläggande av apteringsverkstaden numera ansetts kunna uppskjutas, borde genom verkstadens förskjutning på framtiden uppkomna disponibla medel utnyttjas för att inlägga den planerade signalverkstaden i fullträffsäkert berg.

Framförallt därför att medel erfordrades för signalverkstadens förläggning i berg och på grund av att man tills vidare torde kunna lösa reparationsbehovet av båtar genom att utnyttja den nuvarande båthallen samt med anlitande av privata varv och verkstäder syntes med uppförande av snickar- och båtverkstad kunna anstå till efter femårsplanen i vad berörde de delar, som avsåge snickeri- och båtarbeten. Beträffande i denna verkstad förutsett utrymme för segelsömmeri och måleriarbeten måste dock ersättning ordnas genom nybyggnad. Härför erforderliga utrymmen kunde lämpligen anslutas till nedan omnämnd kontorsbyggnad.

Kostnaderna vid ett förläggande av den för samtliga försvarsgrenar avsedda signalverkstaden insprängd i berg hade beräknats uppgå till 457 500 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 (inklusive kostnader för reservkraftstation cirka 48 500 kronor), varvid reservkraftanläggningen skulle dimensioneras så, att den förutom signalverkstaden kunde betjäna samtliga i berget inrymda lokaler jämte den ifrågasatta optiska verkstaden. Om reservkraftanläggningen dimensionerades enbart med hänsyn till signalverkstadens behov, minskades kostnaderna för densamma med 8 500 kronor.

I samband med reservkraftstationen skulle utföras en uppvärmnings- och avfuktningsanläggning.

Kostnaden för signalverkstadens förläggning i berg ställde sig relativt hög på grund av det ofrånkomliga kravet på att de stora höga radiobussarna måste kunna införas i verkstaden och att för infarten fordrades en relativt långsprängd ort. Vid bedömning av kostnaderna finge emellertid beaktas, att de för signalverkstaden erforderliga sprängningarna jämte övriga anordningar kunde utnyttjas så, att kostnaden för planerad optisk verkstad sjönke från tidigare angiven kostnad av 250 000 kronor till 140 000 kronor, allt enligt prisnivån den 1 juli 1941. För att ej onödigtvis utöka kostnaderna hade vissa kontorsutrymmen, som ursprungligen avsetts bli inrymda i signalverkstaden, avskilts och föresloges nu inlagda i nedan omnämnd kontorsbyggnad.

I det föregående hade föreslagits, att den planerade snickar- och båtverkstaden icke skulle uppföras, vilket medförde, att snickarverkstaden komme att kvarbli på sin nuvarande plats. På grund härav måste frågan om verkstadskontor och administrationsbyggnad lösas på annat sätt. Detta torde lämpligast ske medelst uppförandet av en särskild byggnad, till vilken även anslötes utrymmen för segelsömmeri- och målarverkstad. En dylik kombinerad verkstad kunde uppföras för en kostnad av 89 000 kronor (prisläget den 1 juli 1941).

För budgetåret 1944/45 hade erforderliga medel för utvändiga ledningar för de i det föregående under e., f. och g. omnämnda verkstäderna beräknats till 24 750 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Motsvarande kostnader för budgetåren 1945/46 och 1946/47 hade beräknats till respektive 5 600 och 11 200 kronor. Genom de ovan föreslagna förändringarna skulle kostnaderna i stället bli för 1944/45 26 000 kronor och för 1945/46 2 000 kronor.

Kostnaderna för ovannämnda anläggningar kunde enligt marinförvaltningen inrymmas i femårsplanen. Härvid vore dock att märka att den inbesparing av 121 200 kronor, som erhöles genom att den planerade optiska verkstaden anslötes till signalverkstaden, räckte till utförande av den på framtiden ställda apteringsverkstaden. Slutresultatet skulle alltså bli att

hela den i marinförvaltningens medelsäskanden angivna generalplanen för verkstadsdriften inom Västkustens marindistrikt inklusive i berg inlagd signalverkstad kunde genomföras för ursprungligen beräknat belopp genom inskränkt möjlighet till reparation av träbåtar.

Fördelade på budgetår skulle kostnaderna för anläggningarna i sin helhet, efter här föreslagna ändringar, men exklusive utrustning, bli följande:

Under budgetåret 1944/45.

Service lokal för artillerimateriel	kronor	108 750
» » motorfordon	»	14 000
Signalverkstad	»	457 500
Omändring av befintliga verkstäder	»	70 200
Utvändiga ledningar	»	26 000
Summa kronor		676 450

Under budgetåret 1945/46.

Verkstadskontor samt segelsömmeri- och målarverkstad.....	kronor	89 000
Utvändiga ledningar	»	2 000
Summa kronor		91 000

Årskvoten skulle sålunda för budgetåret 1944/45 ökas från 482 800 kronor till 676 450 kronor och för budgetåret 1945/46 minskas från 288 100 kronor till 91 000 kronor

Kostnaderna hänförde sig till prisläget den 1 juli 1941. I kostnaderna inginge dock icke någon utgiftspost för administration.

*Departements-
chefen.*

Såsom av det föregående framgår ha de utredningar, som verkställts rörande reparationstjänsten inom Göteborgs garnison, åsyftat att effektivisera denna och anpassa den efter de ökade krav, som genomförandet av 1942 års försvarsbeslut kommer att medföra. Vid de ytterligare utredningar, om vilka av mig föranstaltats, har tillika eftersträfvats att genom sammanförande av reparationstjänsten för försvarsgrenarna till gemensamma verkstäder vinna besparingar och ökad driftsekonomi.

Av redogörelsen framgår vidare, att för årets riksdag redan framlagts den del av det efter dessa riktlinjer numera utarbetade byggnadsprogrammet, som genom arméns fortifikationsförvaltnings försorg skall komma till utförande, nämligen frågan om uppförande av en central tygverkstad vid Göteborgs luftvärnsskär. I nu förevarande sammanhang bör ställning tagas till den del av programmet, som genom marinförvaltningens försorg bör genomföras.

Såsom jag vid anmälan av årets statsverksproposition anförde torde med den nu föreslagna organisationen av reparationsstjänsten inom Göteborgs-garnisonen de av mig tidigare anlagda synpunkterna på rationalisering och driftsekonomi bli väl tillgodosedda. Jag anser mig därför kunna i princip förorda det av marinförvaltningen framlagda förslaget. Med hänsyn till krigs-erfarenheterna finner jag det välbetänkt, att den för försvarsgrenarna gemen-

samma signalverkstad, som vid bifall till ämbetsverkets förslag skall förläggas till Nya Varvet, inspränges i berg. Jag har intet att erinra mot att i samband därmed apteringsverkstaden samt snickar- och båtverkstaden ställas på framtiden. Även i övrigt synes byggnadsprogrammet kunna utformas i huvudsaklig överensstämmelse med de av marinförvaltningen i dess anslagsäskanden och förutnämnda promemoria angivna riktlinjerna.

I enlighet härmed erfordras för budgetåret 1944/45 medel enligt följande beräkning.

Service lokal för artilleri- och luftvärnsmateriel.....	kronor 109 000
Service lokal för motorfordon	» 14 000
Signalverkstad	» 457 000
Omändring av befintliga verkstäder	» 70 000
Utvändiga ledningar	» 26 000
Summa kronor 676 000	

De angivna kostnaderna grunda sig på prisläget den 1 juli 1941. Prisstegringen för tiden intill den 1 juli 1943 torde för närvarande icke kunna tillförlitligt beräknas.

I anslutning till det anförda torde för verkstadsanläggningar m. m. vid Västkustens marindistrikt böra beräknas ett belopp av i avrundat tal 675 000 kronor för budgetåret 1944/45.

Till frågan om anskaffning av maskinutrustning m. m. för de nya verkstäderna återkommer jag i annat sammanhang.

ADMINISTRATIONSKOSTNADER OCH OFÖRUTSEDDA UTGIFTER.

I överensstämmelse med tidigare tillämpade grunder (jfr 1944 års statsverksproposition, kapitalbudgeten: bil. 2, s. 90) torde för marinens vidkommande för administrationskostnader och oförutsedda utgifter böra beräknas ett särskilt belopp, motsvarande omkring 6 % av kostnaderna för föreslagna byggnadsarbeten m. m. De sammanlagda kostnaderna för de i det föregående föreslagna byggnadsföretagen kunna beräknas till 9 211 500 kronor. Enär emellertid kostnader för administration m. m. inräknats i det för vissa byggnadsarbeten å Berga beräknade beloppet, 5 000 000 kronor, torde i detta sammanhang ett belopp av $\left(\frac{6}{100} \times 4\,211\,500 =\right)$ i runt tal 250 000 kronor böra beräknas för ändamålet.

Flygförvaltningens delfond.

Flygvapnets underofficers-, signal- och tekniska skolor. För dessa skolor, som förutsatts skola förläggas till Västmanlands flygflottiljs nuvarande etablissement i Västerås, upptog försvarsutredningen 646 000 kronor i byggnadskostnader. I en av ordföranden i 1940 års militära byggnadsutredning efter verkställd utredning upprättad promemoria framhölls, att de av försvarsutredningen beräknade kostnaderna för renovering av underofficers-

och manskapsmässarna, matinrättning samt gymnastiksal och badinrättning borde gäldas av underhållsmedel, enär byggnaderna vore i relativt gott stånd. Slutbeloppet för etablissemangets omändring till skollokaler borde emellertid kvarstå oförändrat, enär vissa övriga poster förefölle att vara relativt lågt beräknade.

Vid anmälan av detta ärende i propositionen 1942:270 anförde jag, att frågan om det lämpligaste sättet för utnyttjande för skolornas del av det nuvarande kasernetablissemanget för Västmanlands flygflottilj efter flottiljens utflyttning till Hässlö syntes tarva ytterligare överväganden. Jag förutsatte, att flygförvaltningen vid avgivande av förslag till de omändringsarbeten, som erfordrades för skolornas del, särskilt beaktade den möjlighet till kostnadsbesparing, som kunde stå att vinna. För här ifrågakvarande omändringsarbeten beräknade jag icke några medel i nämnda sammanhang.

Vid anmälan av 1943 års statsverksproposition, kapitalbudgeten: bil. 2, fann jag mig, i avsaknad av närmare utredning rörande de spörsmål, som i propositionen 1942:270 berörts, förhindrad tillstyrka en av flygförvaltningen gjord framställning om medelsanvisning för detta ändamål för budgetåret 1943/44.

Sedan *flygförvaltningen* i sin skrivelse den 31 augusti 1943 angående flygvapnets medelsbehov under kapitalbudgeten för budgetåret 1944/45 anmält, att utredning i förevarande ärende påginge, samt att kostnaderna preliminärt beräknades till 766 000 kronor, har ämbetsverket den 9 oktober 1943 inkommit med skrivelse i ämnet, av vilken i huvudsak följande inhämtas.

Den till skolorna hörande ordinarie personalen utgöres enligt försvarsutredningens beräkningar av 11 officerare och vederlikar, 8 underofficerare och vederlikar samt 12 överfurirer, varjämte tillkomma dels kommenderad personal (officerare och underofficerare med vederlikar och underbefäl) såsom lärare, dels 20 värnpliktiga såsom ordonnanser, kökshandräckning och bilförare.

Antalet elever vid skolorna kan under vinterhalvåret — såsom framgår av den bilagda utredningen — i regel beräknas uppgå till cirka 22 officerare, 11 underofficerare, 27 överfurirer, 60 furirer, 270 övrigt manskap och 60 lärlingar.

Av här nämnd personal erfordras förläggningsutrymmen inom kasernområdet för 24 officerare, 12 underofficerare, 30 överfurirer, 60 furirer, 290 övrigt manskap och 60 lärlingar.

Skolornas gemensamma lokaler såsom chefsrum, kollegierum, adjutantrum, expeditioner av olika slag samt vaktrum, arkiv, bibliotek och officersmäss föreslås förlagda till kanslihuset, byggnad nr 1.

Som undervisningslokaler och förläggningsutrymmen beräknas, i enlighet med 1942 års försvarsutredning, tre kasernbyggnader bliva använda sålunda att underofficersskolan förläggas till byggnad nr 10 (kasern I), signalskolan till byggnad nr 21 (kasern II) och tekniska skolan med förläggningslokaler för lärlingsskolan till byggnad nr 18 (kasern III). Härvid har dock förutsatts, att förläggnings- och undervisningslokaler för respektive skolor inrymmas i samma byggnad.

För att nedbringa kostnaderna har endast i enstaka fall förändring av befintlig lokalindelning föreslagits, även om detta i flera avseenden skulle varit önskvärt för att vinna en mera ändamålsenlig planlösning.

Sålunda ha allmänt gällande normer för manskapsförläggning i vissa fall måst frångås. Furirer (elever i underofficersskolan), som enligt försvarsutredningen beräknats förläggas 2 i varje rum, ha enligt föreliggande förslag tänkts förlagda 6 i samma lokal.

Utrymmet har vidare icke medgivit enkelförläggning för vicekorpralselever och värnpliktiga.

De för respektive skolor avsedda extra utrymmena (chef, expeditionsofficer m. m.) ha av samma anledning inskränkts.

Kasernernas underhåll har av brist på medel och i avvaktan på flottiljens utflyttning under en följd av år eftersatts, varför avsevärda reparationer erfordras. En kasern har först under senare år provisoriskt tagits i anspråk som förläggning efter att tidigare ha använts som förrådslokal för de centrala verkstäderna i Västerås. Underhållet av denna har inskränkt sig till det här för oundgängligen nödvändiga. Restaureringsarbeten av betydande omfattning måste vidtagas, därest kasernen skall bliva beboelig. Allvarliga skador på vatten- och avloppsledningar samt på byggnadsdelar i närheten av sådana ledningar måste även i andra kaserner avhjälpas. Sålunda äro t. ex. större delen av toaletterna i största behov av en genomgripande renovering och nyinstallation. Samtliga fönster och ett stort antal dörrar äro med hänsyn till värmeisoleringen i sådant skick, att de icke kunna repareras, utan måste ersättas med nya. Lokaler för skolornas gemensamma bruk, såsom mässar, matsal, gymnastiksal, sjukhus och garage, kunna inrymmas i motsvarande, befintliga byggnader, sedan dessa undergått erforderlig renovering. Därjämte föreslås, att en del förråds- och verkstadsbyggnader efter ombyggnad tagas i anspråk såsom samlingssal, instruktionsverkstad m. fl. uppgifter i samband med undervisningen.

Behovet av en gemensam samlingssal (för skriftliga prov av större omfattning, föreläsningar med filmförevisning m. m.), för de tre skolornas gemensamma bruk har ansetts så starkt betingat, att det icke kunnat frångås.

Med hänsyn till de olikartade tjänstgöringsförhållandena samt den hårda beläggningen inom kasernbyggnaderna ha bilförare, ordonnanser samt kasern- och kökshandräkningspersonalen måst beredas en från övriga skild förläggning i en för övrigt icke disponerad byggnad.

Det elektriska ledningsnätet, som utfördes omkring år 1906, befinner sig i ett otidsenligt och icke författningsenligt skick och tarvar en genomgripande översyn och modernisering, varom upprepade olyckstillbud vittna. Bland annat måste trots medelsbristen luftledningar av otillräcklig kapacitet ersättas med jordkablar samt genomföringar och stigarsystem nyinstalleras.

För de i flygvapnets tekniska skola ingående mästarkurserna, främst flygplanmästarkurserna, erfordras en verkstadslokal, tillika demonstrationssal. Denna lokal har föreslagits som en utbyggnad av bottenvåningen mellan flyglarna på byggnad nr 18 (kasern III), som disponeras av tekniska skolan och lärlingsskolan.

Försvarsutredningen hade ifrågasatt att anordna monteringshall för mästarkurserna genom att taga i anspråk befintliga förrådsbyggnader. Detta har icke varit möjligt, enär dessa byggnader måste disponeras för vissa förråd. Behovet av monteringshall har emellertid med den utbildning, som nu föreslagits, inskränkts till att omfatta den verkstadslokal (tillika demonstrationsrum), som i det föregående föreslagits inrymd i tillbyggnad på nedre botten av byggnad nr 18.

Den lärlingsskola för civila arbetare, som skall anslutas till flygvapnets tekniska skola, disponerar för närvarande som verkstadsskola en lokal i sjöhangaren vid centrala verkstäderna i Västerås. I samband med lärlingsskolans utökning till ett elefantal av 60 mot nuvarande 40 lärlingar, tarvas en

mindre ombyggnad av denna verkstadslokal genom uppförande av en läktarvåning i verkstadshallen samt utökning av den sanitära anläggningen. Den teoretiska undervisningen förlägges till den i övrigt av flygvapnets tekniska skola disponerade byggnad nr 18 (kasern III), där även lärlingsskolans förläggnings- och dagrum tänkas inrymda i de två översta våningarna.

Enär vid flottiljens förläggning vid Hässlö endast en mindre sjukvisitationslokal uppföres, måste nuvarande sjukhusbyggnad, innehållande cirka 25 vårdplatser, stå till förfogande för både flottiljen och skolan. Även om för det ordinära behovet detta torde vara tillräckligt, måste åtgärder vidtagas för att fylla den brist på vårdplatser, som under vissa årstider och epidemier kommer att uppstå. En inom kasernområdet befintlig byggnad, vilken ursprungligen avsetts som epidemisjukhus, men av brist på medel icke underhållits och fått förfalla, skulle genom istandsättning, varmboning, inledning av värme, vatten och avlopp m. m. bli användbar för ändamålet.

Etablissemangets bevakning har förutsatts ske medelst anställda portvakter. Huvudinfartens läge gör det icke möjligt att effektivt övervaka denna från i kanslihuset befintlig lokal, varför här föreslagits ett mindre vaktrums anordnande i anslutning till huvudgrinden.

I en av ordföranden i 1940 års militära byggnadsutredning upprättad promemoria framhölls, att de av försvarsutredningen beräknade kostnaderna för renovering av underofficers- och manskapsmässarna, matinrättning samt gymnastiksal och badinrättning borde gäldas av underhållsmedel, enär byggnaderna vore i relativt gott skick. Slutbeloppet för etablissemangets omändring borde emellertid kvarstå oförändrat, enär vissa övriga poster förefölle att vara relativt lågt beräknade. Den närmare utredningen, som här förebringas, har också givit vid handen, att så var förhållandet.

I anslutning till vad som föreslagits i ovannämnda promemoria beräknar flygförvaltningen, att kostnaderna för renovering av underofficers- och manskapsmässor, gymnastiksal, matinrättning och badinrättning skola gäldas av underhållsmedel. Därjämte torde sjukhusbyggnaden tarva en genomgripande restaurering. Istandsättande av nuvarande, provisoriskt anordnade idrottsplats har — trots behovet — icke nu ifrågasatts.

Följande byggnadsåtgärder beräknas kunna utföras inom ramen för enligt försvarsbeslutet beräknade kostnader, 646 000 kronor.

Ombyggnad och renovering av kanslihus för förläggning av chefsrum, kollegierum, adjutantrum, expeditioner, vaktrum, arkiv och bibliotek samt officersmäss.

Ombyggnad och renovering av en kasern för inrättande av förläggningsutrymmen och undervisningslokaler för teknisk skola och lärlingsskola.

Ombyggnad och renovering av övriga två kaserner för inrättande av förläggningsutrymmen och undervisningslokaler för underofficersskola och signalskola.

Ändring av förrådsbyggnad till samlingssal.

Ändring av förrådsbyggnad till vapenverkstad.

Ändring av vapensmedja till förläggningsbyggnad för värnpliktiga.

Omläggning och renovering av elektriska luftledningar, stigarmedningar m. m.

Följande härförutom anmälda byggnadsbehov kunna ej inrymmas inom försvarsbeslutets kostnadsram. Härför kräves ytterligare 120 000 kronor.

Tillbyggnad av verkstad och demonstrationssal m. m. för tekniska skolans mästarkurser.

Ombyggnad av lärlingsskolans nuvarande lokaler vid centrala verkstäderna.

Istandsättning av befintligt epidemisjukhus för ökning av skolornas och Västmanlands flygflottiljs vårdplatser.

Vaktstuga.

1940 års militära byggnadsutredning har i remissyttrande den 2 december 1943 — sedan utredningens ordförande samt tre ledamöter avlagt besök på platsen — anført bland annat följande.

Beloppet 646 000 kronor skulle enligt flygförvaltningens förslag motsvara ett belopp av 739 600 kronor enligt 1943 års prisläge. Sistnämnda belopp skulle disponeras sålunda:

1) ombyggnad och renovering av kanslihus för förläggning till byggnaden av chefsrum, kollegierum, adjutantrum, expeditioner, vaktrum, arkiv och bibliotek samt officersmäss	kronor	18 000
2) ombyggnad och renovering av kasern nr III för förläggnings- och undervisningslokaler för teknisk skola och lärlingsskola	»	183 000
3) ombyggnad och renovering av kasern I för förläggnings- och undervisningslokaler för underofficersskola	»	151 000
4) ombyggnad och renovering av kasern II för förläggnings- och undervisningslokaler för signalskola	»	180 000
5) ändring av intendenturbyggnad till samlingssal	»	39 000
6) ändring av vapenförrådsbyggnad till vapenverkstad	»	17 000
7) ändring av vapensmedja till förläggningsbyggnad för värnpliktiga	»	30 000
8) omläggning och renovering av elektriska luftledningar, stigarledningar m. m.	»	80 600
9) administration och oförutsedda utgifter (cirka 6 %)	»	41 000
Summa kronor		739 600

Flygförvaltningen begär därjämte att för en kostnad av ytterligare 138 000 kronor enligt 1943 års prisläge få verkställa

10) tillbyggnad av verkstad och demonstrationssal m. m. för tekniska skolans mästarkurser	kronor	47 000
11) ombyggnad av lärlingsskolans nuvarande lokaler vid centrala verkstäderna	»	37 000
12) istandsättning av ett invid förbandssjukhuset beläget epidemisjukhus för ökning av skolornas och Västmanlands flygflottiljs vårdplatser	»	44 000
13) uppförande av en mindre vaktstuga	»	3 000
14) administration och oförutsedda utgifter (cirka 6 %)	»	7 000
Summa kronor		138 000

Byggnadsutredningen har för sin del intet att erinra mot flygförvaltningens förslag, i vad detsamma avser byggnadernas disponering för olika ändamål och ej heller mot de föreslagna ombyggnadsarbetena.

Vad angår de föreslagna renoveringsåtgärderna må till en början framhållas, att flygförvaltningen räknat med att byta ut ett stort antal fönster och dörrar i de tre kasernhusen mot nya. Fönstren, vilka ha utåt- och inåtgående fönsterbågar, skola förses med kopplade utåtgående bågar och dörrarna, som äro utförda med ramstycken och fyllningar i kälad stenfasen, ersättas med släta dörrar. Befintliga egkolv skola i stor utsträckning slipas, oljas och fernissas. Befintliga furugolv inom ett flertal lokaler skola ersättas med parkettgolv, som avses att oljas och fernissas. Vatten- och avloppsledningar angivas förete allvarliga skador och större delen av toaletterna vara i största behov av en genomgripande renovering och nyinstallation. Skador på byggnadsdelar i närheten av skadade ledningar skola repareras.

De ledamöter, som besökt etablissementet, kunna vitsorda, att fönsterpartierna i kasernerna i stor utsträckning äro otäta. Särskilt de fönsterbågar, som hållits öppna för ventilationsändamål, äro i behov av reparation och åtskilliga av dem böra ersättas med nya. Fönsterbågar, som genom röta eller på annat sätt allvarligt skadats böra helt eller delvis utbytas. I andra fall bör nöjaktig tätning kunna vinnas genom justering av bågarna. Ett utbyte av dörrar mot sådana av slät typ anser utredningen icke böra ifrågakomma, enär de befintliga dörrarna måste anses vara fullt användbara. Reparation av skadade dörrar, gångjärn och övriga beslag bör dock ske.

Ekgolven förefalla vara i så gott skick, att någon slipning av desamma icke erfordras. I vissa fall, där utbyte av nuvarande furugolv mot golv av ek föreslagits, torde det vara tillräckligt att endast hyvla och fernissa golven. Endast i ett par kasernvåningar anser utredningen erforderligt att belägga de slitna furugolven med tunn ekstav.

Vissa skador å murverk m. m., som av allt att döma härröra från otätheter vid golvbrunnar eller ledningar, kunna iakttagas. De förefalla emellertid att vara lokala, varför åtgärderna torde kunna begränsas till reparation av otätheterna och därav förorsakade skador. Utbyte av rörledningar synes oböväligt.

Enligt vid utredningens besök gjorda iakttagelser böra vissa av de föreslagna målningsarbetena utan olägenhet kunna anstå tills vidare. Utredningen har emellertid icke föreslagit någon minskning av de för målning upptagna kostnaderna, enär utredningen ansett, att de besparingar, som kunna göras i detta avseende böra användas till att utöka posten för oförutsedda utgifter.

Härefter övergår utredningen till en detaljgranskning av förslagen.

Kostnaderna för de arbeten, som enligt flygförvaltningens framställning böra bekostas av medel, upptagna i försvarsutredningens beräkningar av kostnaderna för ifrågavarande skolor, böra följaktligen enligt utredningens mening upptagas till för

kanslihus	kronor	18 000
kasernhus III	»	136 000
» I	»	98 000
» II	»	112 000
samlingssalen	»	39 000
vapenverkstad	»	17 000
förläggingsbyggnad	»	30 000
utvändiga elektriska ledningar m. m.	»	66 000

eller sammanlagt kronor 516 000

Härtill komma kostnader för administration och oförutsedda utgifter, cirka 6 %, 31 000 kronor. De sammanlagda kostnaderna skulle alltså vid prisläget den 1 juli 1943 utgöra 547 000 kronor, varför en besparing å 192 600 kronor, i förhållande till vad flygförvaltningen föreslagit, uppkommit.

Flygförvaltningens förslag till tillbyggnad av kasern med verkstad och demonstrationsrum m. m. för tekniska skolans mästarkurser ävensom ombyggnad av lärlingsskolans nuvarande lokaler föranleda ingen erinran från utredningens sida.

Därest behov föreligger att helt disponera epidemisjukhuset för sjukvårdsändamål, har byggnadsutredningen intet att erinra mot de för istandsättningsarbetena upptagna kostnaderna, 44 000 kronor.

Vaktstugan, för vilken upptagits en kostnad av 3 000 kronor, är avsedd att uppvärmas medelst elektrisk kamin. Utredningen har intet att erinra mot att byggnaden kommer till stånd.

Kostnaderna för samtliga de i flygförvaltningens framställning avsedda arbetena med av byggnadsutredningen föreslagna ändringar skulle alltså utgöra (547 000 + 138 000 =) 685 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1943. Omräknat till prisläget den 1 juli 1941 motsvarade detta belopp omkring 595 600 kronor.

En reservant inom byggnadsutredningen har beräknat kostnaderna för erforderliga istandsättningsarbeten i kasernerna högre än utredningens majoritet och därjämte ansett, att en större marginal borde beräknas för oförutsedda kostnader. Reservanten har i anslutning till det anförda beräknat besparingen i förhållande till flygförvaltningens förslag till 139 000 kronor, motsvarande enligt prisläget den 1 juli 1941 omkring 121 000 kronor. Därest av statsfinansiella skäl en nedskärning av de av flygförvaltningen beräknade kostnaderna ansåges ofrånkomlig, borde den enligt reservantens mening begränsas till högst 121 000 kronor.

Sedan Kungl. Maj:t uppdragit åt flygförvaltningen att i ärendet avgiva förnyat yttrande med angivande vilka begränsningar i byggnadsprogrammet, som kunde vidtagas, därest ställning icke för närvarande toges till frågan om flygvapnets lärlingsskolas framtida ställning, har ämbetsverket anfört bland annat följande.

Genom att lärlingsskolan enligt flygförvaltningens förslag förlagts i anslutning till flygvapnets centrala skolor hade för signalskolans elever, på grund av den begränsade lokaltillgången, måst räknas med dubbelbeläggning. Om lärlingsskolan icke inrymdes inom etablissemmentet, borde huvuddelen av de för lärlingsskolan avsedda lokalerna i första hand tagas i anspråk för att förbättra den otillfredsställande lösningen av signalskolans förläggning. De besparingar, som därvid kunde beräknas, uppginge enligt flygförvaltningen till 37 350 kronor, varav belöpte 1 500 kronor å renoveringsarbeten i lägenheter för elevhemsföreståndare och två arbetsförmän, 1 750 kronor å vissa inredningsarbeten samt 32 000 kronor å ombyggnad av lärlingsskolans verkstadslokaler, vartill komme 2 100 kronor för administration och oförutsedda utgifter. Den av flygförvaltningen beräknade totalkostnaden 766 000 kronor syntes sålunda kunna reduceras till 728 650 kronor, om hänsyn icke toges till lärlingsskolan. Flygförvaltningen ville dock framhålla, att medan driftskostnaderna för lärlingsskolans elevhem med nuvarande organisation och elevantal (40 st.) uppginge till 87 000 kronor per år, motsvarande kostnader för 60 lärlingar, förlagda och utspisade enligt förslaget, endast beräknades belöpa sig till 59 000 kronor per år.

Flygvapnets underofficersskola omfattar en allmän kurs med 55—60 elever med en utbildningstid vid skolan av omkring åtta månader. Härtill komma en kurs för värnpliktiga underofficerare med 25—30 elever under vinterhalvåret samt en reservunderofficerskurs med 10 elever under omkring tre månader av sommarhalvåret. Vid signalskolan anordnas två kurser, en för volontärer (vicekorpralskola med omkring 130 elever) och en för korpraler (furirskola med omkring 100 elever). Den förra pågår under nio och den senare under sex månader. Till flygvapnets tekniska skolor slutligen förläggas utbildningen av bland annat vapen-, signal- och fotografi-officerare, förrådsförvaltare, flygstationsmästare, flygplan-, signal- och vapenmästare, biträdande ingenjörer och vapeningenjörer, fotografitekniker samt vapenmekaniker.

*Departements-
chefen.*

1941 års försvarsutredning föreslog, att för Västmanlands flygflottilj skulle anordnas ett nytt etablissemment vid Hässlö samt att det gamla kasernetablissemmentet skulle till större delen tagas i anspråk för flygvapnets underofficers-, signal- och tekniska skolor (med gemensamt namn benämnda flygvapnets centrala skolor), för vilka i annat fall nya byggnader måste uppföras.

Arbetet med uppförandet av ett nytt kasernetablissemment vid Hässlö pågår och flottiljens utflyttning avses skola äga rum omkring den 1 juli 1944.

Flygförvaltningen har nu framlagt en plan för disposition av det gamla kasernetablissemmentet i Västerås för flygvapnets centrala skolor och i samband därmed gjort framställning om medel för ändamålet. Kostnaderna — som enligt 1941 års försvarsutredning upptogs till 646 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 — ha numera av ämbetsverket beräknats till sammanlagt 766 000 kronor enligt nyssnämnda prisläge. Majoriteten av 1940 års militära byggnadsutredning, som föreslagit vissa förenklingar i byggnadsprogrammet, har ansett beloppet kunna reduceras till omkring 595 000 kronor vid samma prisläge. En reservant inom utredningen har ansett kostnaderna böra beräknas till i det närmaste samma belopp som enligt försvarsutredningens förslag.

För egen del finner jag den av flygförvaltningen angivna dispositionen av tillgängliga lokaler kunna i huvudsak förordas. Beträffande den av flygvapnets myndigheter inrättade lärlingsskolan får jag emellertid erinra om mitt yttrande till statsrådsprotokollet vid anmälan av årets statsverksproposition (fjärde huvudtiteln, s. 230 och 231). Därav framgår bland annat, att jag icke ansett mig kunna för närvarande bedöma, huruvida skolan borde göras permanent eller ej. Det oaktat synes med hänsyn till vad flygförvaltningen anfört rörande utnyttjandet av de för lärlingsskolan avsedda lokalerna böra övervägas, huruvida icke ifrågavarande lokaler böra iordningställas samtidigt med övriga delar av etablissemmentet. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att besluta därutinnan. Flygförvaltningen har anfört, att förläggningstrymmen inom kasernområdet erfordras för bland annat 24 officerare, 12 underofficerare och 30 överfurirer. I vad mån förläggningstrymmen för dessa personalkategorier skola anordnas torde böra ytterligare övervägas.

Vad kostnaderna för förläggningens ordnande beträffar torde — oavsett de jämkningar, som kunna föranledas av vad nu anförts — vissa inskränkningar i det av flygförvaltningen framlagda programmet kunna genomföras. Enligt min mening böra erforderliga arbeten kunna utföras inom ramen av det för ändamålet av 1941 års försvarsutredning beräknade beloppet, 646 000 kronor.

I anslutning till det anförda beräknar jag således för budgetåret 1944/45 för anordnande av lokaler för flygvapnets underofficers-, signal- och tekniska skolor i Västerås ett belopp av — enligt prisläget den 1 juli 1941 — högst 610 000 kronor.

Vissa radioanläggningar. Efter därom av Kungl. Maj:t i propositionen 1942:2 (bil. 8, punkt 14) framlagt förslag anvisade riksdagen (skrivelse nr 23, punkt 31) till radiosändarstationer m. m. vid vissa flygvapnets

etablissement å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42 ett reservationsanslag av 216 000 kronor. Av den till statsrådsprotokollet i ärendet lämnade redogörelsen framgår, att flygförvaltningen i skrivelse den 30 augusti 1941, såvitt här är fråga, äskat anslag med 107 000 kronor för en radiosändarstation vid flygvapnets huvudstation i Stockholm. Jag anförde emellertid, att frågan om beredande av utrymme för denna station lämpligen borde lösas i samband med spörsmålet om uppförande av ämbetsbyggnad för flygvapnets myndigheter i Stockholm. Vid anmälan av anslagsbehovet för ifrågavarande nybyggnad (1942 års statsverksproposition, kapitalbudgeten: bil. 2, s. 30) anförde jag bland annat följande.

Jag förutsätter att, därest stationen finnes böra förläggas till denna byggnad, erforderligt utrymme skall kunna beredas inom densamma utan mera genomgripande revidering av byggnadsplanen och att beräkningen av medelsbehovet för budgetåret 1942/43 icke kommer att påverkas av ett beslut i denna riktning.

I skrivelse den 11 januari 1944 har *flygförvaltningen* framhållit att, sedan såväl flygvapnets som marinens radiomottagningscentraler förlagts till respektive ämbetsbyggnader, det icke vore radiotekniskt möjligt att dit förlägga en sändarstation. Företagen utredning hade därefter givit vid handen, att den lämpligaste platsen för förläggning av sändarstationen vore visst område, där en av IV. militärbefälsstaben disponerad radiosändarstation vore belägen. Efter förhandlingar med såväl arméförvaltningens fortifikationsstyrelse som nyssnämnda stab hade överenskommits, att flygförvaltningen finge övertaga ovannämnde sändarstations utrymmen under förutsättning att för IV. militärbefälsstaben iordningställdes ett motsvarande bergsutrymme på kronan tillhörig mark å annan plats av medel, som skulle kunna komma att ställas till flygförvaltningens förfogande. De beräknade kostnaderna för den nya radiosändarstationen uppginge enligt nu rådande prisläge till 80 000 kronor, vartill komme kostnader för vissa ändringar och byggnadsarbeten som erfordrades i den redan förefintliga stationen, tillhoppa 20 000 kronor. Härtill borde läggas 6 000 kronor för administration m. m. — I anslutning till vad sålunda och i övrigt anförts hemställde flygförvaltningen, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att för ändamålet anvisa ett belopp av 106 000 kronor.

Av flygförvaltningens skrivelse framgår, att den med framställningen avsedda radiosändarstationen av tekniska skäl ej kan förläggas till flygvapnets huvudstation. Enligt uppgift från förvaltningen kan den för IV. militärbefälsstaben anlagda sändarstationen icke gemensamt utnyttjas av staben och flygvapnet. Under sådana omständigheter anser jag mig böra tillstyrka flygförvaltningens förslag om övertagande av den av armén nu disponerade stationen, i samband varmed en liknande anläggning för IV. militärbefälsstaben bör uppföras å annan plats. Kostnaderna för den nya anläggningen liksom för ändringsarbetena i den redan befintliga torde böra falla inom den i försvarsbeslutet fastställda kostnadsramen för flygvapnets bygg-

*Departements-
chefen.*

nader. Mot kostnadsberäkningarna synes intet vara att erinra. I enlighet med det anförde beräknar jag således kostnaderna till 106 000 kronor enligt nu rådande prisläge, vilket belopp på grundval av prisläget den 1 juli 1941 kan beräknas motsvara 90 000 kronor.

Tjänstebostäder för personal vid flygvapnet.

Inledning.

1941 års försvarsutredning anförde, att stora svårigheter föreläge att vid vissa flygflottiljer (motsvarande förband), särskilt sådana som vore förlagda relativt avlägset ifrån större samhälle, erhålla bostäder för personalen genom privat byggnadsverksamhet. Detsamma gällde för den utökade arbetarpersonalen vid de centrala flygverkstäderna. Utredningen hade därför sett sig nödsakad att i viss utsträckning beräkna medel för uppförandet av tjänstebostäder för personalen. Beträffande sådana bostäder, som avsåges skola uppföras utanför det inhägnade, militära området, förutsatte utredningen emellertid, att ansträngningar komme att vidtagas för att dessa i första hand skulle tillkomma genom privat eller halvstatlig byggnadsverksamhet.

På i propositionen 1943: 70 framlagt förslag beslöt 1943 års riksdag (skrivelse nr 129), att de med bostadsanskaffningen för personal vid försvaret sammanhängande frågorna ävensom förvaltningen av de bostadsfastigheter, som uppföras genom statens försorg, skola handhavas av ett särskilt organ, försvarets bostadsanskaffningsnämnd.

De av mig vid anmälan av berörda proposition angivna och av riksdagen godkända riktlinjerna för bostadsanskaffningen innebära i huvudsak, att bostadsbehovet på de olika förläggningssorterna främst skall tillgodoses genom kommunal eller enskild byggnadsverksamhet. Vid uppkommande svårigheter på en viss ort beträffande bostadsförsörjningen böra därför åtgärder i första hand vidtagas i syfte att uppmuntra kommunal och enskild företagsamhet på orten. Endast för det fall att sådana åtgärder visa sig resultatlösa bör staten mera direkt engagera sig i bostadsbyggande. Därvid böra tjänstebostäder i egentlig mening, med bostadstväng för vederbörande befattningshavare, uppföras allenast för personal, som med hänsyn till tjänstens krav eller kommunikationernas beskaffenhet oundgängligen måste bo inom vederbörligt förläggningsområde eller dess omedelbara närhet. För övrig personal bör icke gälla något bostadstväng, och bostadsbyggandet för denna personal bör alltså i princip taga sikte på uppförande av bostäder av de typer som förekomma på den allmänna bostadsmarknaden. Dessa riktlinjer för nämndens arbete finnas angivna i den av Kungl. Maj:t för nämnden den 7 maj 1943 (nr 230) fastställda instruktionen.

Vid anmälan av propositionen 1943: 287 angående uppförande av bostäder för försvarets personal m. m. yttrade jag beträffande personalen vid flygvapnet bland annat följande.

Vid övervägande av vilka personalkategorier som med hänsyn till tjänstens

oavvisliga krav borde beredas bostäder inom eller i omedelbar närhet av respektive kasernetablissemment borde i första hand beaktas flygsäkerhetskraven. Sålunda borde trafikledarna beredas sådana bostäder. Vad däremot väderlekspersonal och signalister anginge, hade upplysts, att dessa arbetade i skift dygnet runt. Med hänsyn därtill syntes det icke ur flygsäkerhetssynpunkt vara ett oavvisligt behov, att denna personals bostäder läge i vederbörande etablissemments omedelbara närhet. Om det emellertid med hänsyn till kommunikationernas beskaffenhet föreläge svårigheter att ordna avlösning av ifrågavarande personal å tider, då detta ur tjänstesynpunkt ansåges lämpligt, kunde tydligen bostäder i etablissemmentets närhet visa sig erforderliga. Självklart vore, att bostadsfrågorna måste ses på så lång sikt, att vid desammas bedömande togs hänsyn till de mera normala förhållandena på kommunikationsväsendets område och icke till nuvarande av kriget föranledda exceptionella förhållanden.

De skäl, som från flygvapnets sida anförts för att maskinist, eldare, elektriker, husmödrar och sjukvårdspersonal borde beredas bostäder i anslutning till etablissemmenten, syntes mig kunna godtagas. Vad anginge köks- och mässpersonalen borde vad nyss anförts ifråga om väderleks- och signalpersonalens bostäder vara i viss mån tillämpligt. Behovet av bostäder för sådan personal i närheten av respektive etablissemment vore sålunda beroende av kommunikationernas beskaffenhet.

Flygförvaltningen hade vidare framhållit, att bostäder i andra hand syntes böra uppföras för kasernunderofficer, köksföreståndare samt chef för vakt- och beredskapspluton. Ehuru det givetvis ur vissa tjänstesynpunkter vore förmånligt, om bostäder för dessa befattningshavare kunde anordnas i anslutning till etablissemmenten, ansåg jag mig icke böra tillstyrka det därutinnan framlagda förslaget. Vad särskilt anginge chefen för vakt- och beredskapsplutonen syntes närmare erfarenheter först böra avvaktas rörande lämpligheten att, på sätt förutsatts, låta denne befattningshavare i viktiga avseenden svara för uppgifter, som normalt åvilade dagbefälet.

Flygvapnets myndigheter hade, närmast av beredskaps- och disciplinära skäl, ansett, att bostäder borde uppföras i anslutning till flottiljernas etablissemment för ytterligare personal kategorier, såsom flottiljechefer, divisionschefer, stabsunderofficerare, flygstationsmästare, verkstadsingenjörer, förrådspersonal, vissa arbetare m. m. Icke heller dessa önskemål fann jag mig kunna för det dåvarande biträda.

Givetvis kunde mindre jämkningar i de här angivna grunderna för bostadsbebyggelsen i anslutning till flottiljetablissemmenten visa sig erforderliga med hänsyn till vid respektive flottiljer rådande speciella förhållanden. Jag utgick emellertid från att vad sålunda anförts skulle kunna i stort sett läggas till grund för byggnadsprogrammets närmare utformning.

Den statliga byggnadsverksamheten för här avsedd bostadsproduktion borde, enligt vad flygförvaltningen vidare anfört, som regel handhavas av försvarets bostadsanskaffningsnämnd. Å orter, där behov av tjänstebostäder i egentlig mening ansåges föreligga, vore det i många fall lämpligt, att nämnden uppförde samtliga bostadslägenheter och att sedermera en prövning verkställdes i vad mån lägenheterna borde upplåtas med bostadstväng. Detta utslöte icke att i de fall, då bostäder måste uppföras inom militära kasernetablissemment eller andra militära anläggningar, bostadsproduktionen då så prövades lämpligt utfördes av vederbörande militära förvaltningsorgan.

Beträffande kostnaderna för ifrågavarande bostadsproduktion uttalade jag följande.

Kostnaderna — reducerade till prisläget den 1 juli 1941 — borde, i den mån de avsåge uppförande av bostäder inom militära kasernetablissemang eller anläggningar eller eljest avsåge tjänstebostäder, belasta den i 1942 års försvarsbeslut fastställda kostnadsramen. I den mån bostäder uppfördes av de typer, som förekomme på den allmänna bostadsmarknaden, borde emellertid kostnaderna, såsom i samband med försvarsbeslutet förutsatts, icke inräknas i nyssnämnda kostnadsram. Frågan om sistnämnda anläggningars slutliga finansiering borde upptagas till omprövning, sedan utgångspunkt vunnits för en beräkning av medelsbehovet för ifrågavarande ändamål. Det syntes då lämpligt att anvisa särskilda anslag till anläggningarna. Av dessa anslag borde utgå ersättning till de nyssnämnda investeringsanslagen för de utgifter för ändamålet, som bestritts från dessa men ej borde slutligt inräknas i den för 1942 års försvarsbeslut angivna kostnadsramen.

I utlåtande den 30 juni 1943 har *försvarets bostadsanskaffningsnämnd* framlagt vissa synpunkter rörande bostadsfrågornas lösande på de olika förläggningssorterna.

Flygförvaltningens föreliggande förslag.

I sin skrivelse angående medelsbehoven för innevarande budgetår upptog flygförvaltningen för flertalet förband medel för bostäder i enlighet med vad 1941 års försvarsutredning föreslagit. Jämväl för nästa budgetår ha i överensstämmelse med försvarsutredningens beräkningar medel äskats för bostäder vid vissa förband utan att de av utredningen beräknade beloppen omprövats med hänsyn till förberörda i propositionen 1943: 287 framlagda principer för bostadsanskaffningen vid flygvapnet. I yttrande till statsrådsprotokollet i samband med anmälan av årets statsverksproposition, kapitalbudgeten: bil. 2, anförde jag emellertid, att utredning påginge i fråga om lämpligaste sättet för redovisningen av försvarsväsendets personalbostäder. I avvaktan på resultatet av denna utredning ansåg jag mig icke kunna taga ställning till de framlagda beräkningarna rörande medelsbehovet för uppförande av bostäder för försvarets personal. Vid beräkningen av flygvapnets medelsbehov för nästa budgetår hade jag därför frånräknat kostnaderna för bostäder, varjämte i de till upplysning om kostnadsberäkningarna för de olika etablissemangen upprättade tablåer, vilka såsom bilagor fogats till ifrågavarande protokoll, icke medtagits andra kostnader för uppförande av bostäder än sådana som redan bundits genom av Kungl. Maj:t meddelade dispositionsbeslut.

I det följande kommer att framläggas förslag rörande inrättande av en särskild kapitalfond, benämnd försvarets bostadsanskaffningsfond, för redovisning av de av bostadsanskaffningsnämnden förvaltade byggnaderna. I anslutning därtill har det syntts lämpligt att — med beaktande av numera godtagna principer rörande uppförande av tjänstebostäder — taga under förnyad prövning i vilken utsträckning av 1941 års försvarsutredning föreslagna bostadsbyggnader vid flygvapnet böra komma till utförande. I en den 22 januari 1944 dagtecknad promemoria har flygförvaltningen på mitt uppdrag inkommit med uppgifter i form av tabeller över befintliga och erforderliga tjänstebostäder

vid samtliga förband vid flygvapnet ävensom kostnadsberäkningar rörande föreslagna nybyggnader. Beträffande kostnaderna har flygförvaltningen i promemorian bland annat anfört, att det med hänsyn till den tid som stått till buds icke varit möjligt att fixera kostnaderna för varje bostad. I stället hade valts att huvudsakligen på grundval av efter olika dyrorter varierande eldstadspriser angiva den beräknade kostnaden för varje grupp. Ämbetsverket vore medvetet om att detta vore mindre exakt än önskvärt, enär eldstadspriset även varierade för olika bostadstyper. Som överslagsberäkning syntes det emellertid kunna godtagas, så mycket mer som varje byggnadsföretag förutsattes bliva prövat av Kungl. Maj:t i samband med medelsdispositionen.

Vid vissa äldre flottiljer, där anslagen för yttre ledningar m. m. vore hårt anlitade, hade särskilda poster för yttre ledningar och i ett fall jämväl för ökning av en redan hårt belastad värmecentral upptagits. Vid övriga flottiljer förutsattes kostnaderna för ytterledningar liksom för vägar kunna gäldas av vad flygförvaltningen tidigare beräknat för ändamålet.

I tabellerna ha befintliga och erforderliga tjänstebostäder redovisats under följande rubriker:

I. Bostäder för flygsäkerhets-, ekonomi- och sjukvårdspersonal, för vilka enligt propositionen 1943: 287

- a) särskild utredning icke erfordras,
- b) särskild utredning erfordras.

II. Övriga bostäder, som finnas eller föreslås bli byggda av staten.

Av flygförvaltningens förenämnda promemoria inhämtas, att flygstaben beträffande till I b) och II hänförliga bostäder gjort följande uttalanden.

Militärmeteorologer och signalister. Ur flygsäkerhetssynpunkt kräves ständig passning dygnet runt vid flygvapnets väderleks- och markradiostationer. Militärmeteorologer och signalister arbeta därför i skift dygnet runt. Tid för avlösning av skiftena blir helt beroende av tjänstens krav och kan därför komma att ske tidigt på morgonen eller sent på kvällen.

För att undvika dyrbara extra transporter med kronans fordon, böra därför bostäder uppföras av staten vid sådana etablissemang, där icke genom privat eller kommunal bebyggelse bostäder kunna erhållas i omedelbar närhet av etablissemang eller inom närbeläget samhälle, som har för avlösningarna erforderliga kommunikationer med etablissemang i fråga.

Köks- och mässpersonalen. I köket börjar arbetet redan omkring kl. 4—4.30 samt slutar omkring kl. 19—19.30 (vid nattflygning först omkring kl. 24—1). Arbetet sker i skift. För att erhålla rättvisa sker byte av personal i de olika skiftena, så att samtliga under en viss tidsperiod skola ha lika många arbetsdagar, då tjänsten börjar tidigt på morgonen etc.

Mässpersonalen arbetar ävenså i skift. Första skiftet börjar omkring kl. 6.30 och det sista skiftet slutar i allmänhet 1 à 1½ timme efter tapto.

Mässföreståndarinnorna skola kunna övervaka arbetet i mässarna från tidigt på morgonen till sent på kvällen och skola vara närvarande vid mässarnas öppnande och stängande.

För att icke kostsamma extra transporter skola behöva utföras med kronans fordon, böra därför bostäder uppföras av staten för köks- och mässpersonalen i första hand vid sådana etablissemang, där icke privata bostäder kunna erhållas i omedelbar närhet av etablissemang.

Erfarenheterna ha emellertid visat, att svårigheter föreligga att anställa köks- och mässpersonal jämväl vid etablissement, som ligga i omedelbar närhet av samhälle, därest bostad icke kan anvisas personalen på arbetsplatsen. Med anledning härav böra bostäder för köks- och mässpersonal uppföras jämväl vid sådana etablissement, som ligga i omedelbar närhet av samhälle.

Behovet av bostäder för biträden å manskapsmässar har ökat i förhållande till tidigare beräkningar, sedan efter framställan från statens krisrevision den värnpliktiga handräckningspersonalen vid manskapsmässarna ersatts med kvinnlig personal. Vid vissa förband (F 2, F 4, F 9) har chefen för flygvapnet dock måst medgiva tillstånd att tills vidare använda värnpliktig handräckningspersonal, enär kvinnlig personal på grund av rådande bostadsbrist icke stått att uppbringa.

Ogifta officerare och underofficerare. Av chefen för flygvapnet har tidigare framförts krav på bostäder inom eller i omedelbar närhet av etablissementen för bland annat följande i allmänhet gift personal vid förbanden:

divisionschefer med stabsunderofficerare och flygstationsmästare — med hänsyn till övervakning av divisionernas personal under icke övningstid (divisionschefer och stabsunderofficerare), tidigt begynnande tjänstgöring på morgonen (flygstationsmästare) samt flygningar under mörker;

kasernofficer och kasernunderofficer — med hänsyn till brandskyddet av den dyrbara och svårersättliga flygmaterielen;

chefen för vakt- och beredskapsplutonen, vilken närmast är ansvarig för etablissementets bevakning samt beredskap för eldsläckning, ambulanstjänst och allmän ordning; samt

verkstadsingenjören — med hänsyn till arbetets början tidigt på morgonen och verkstadens övervakning under icke arbetstid.

Ingen av dessa bostäder har kunnat erhållas. Behovet av bostäder inom etablissementet för ogifta officerare och underofficerare framstår därför ännu kraftigare än tidigare, för att ogifta officerare och underofficerare boende inom etablissementet under icke tjänstetid skola kunna övertaga vissa av de funktioner, som egentligen borde åligga ovannämnda befattningshavare.

Under beredskapsförhållanden (t. ex. under nuvarande förhållanden) erfordras att vissa flygförband innehava så hög beredskap, att förbanden med kort varsel kunna insättas i tjänst. Personalen till dessa beredskapsförband kommanderas i avlösningar av i allmänhet en veckas omfattning och skall dygnet runt uppehålla sig inom etablissementet. Förläggningsmöjligheter måste därför finnas för officerare och underofficerare inom etablissementet.

Mellan de olika flygförbanden sker ofta samövningar, varvid förband under kortare tid brukar förläggas till annat än eget etablissement. Kostnaderna för inkvartering av personalen minskas avsevärt, om vissa bostäder finnas för förläggning av officerare och underofficerare.

I praktiken har det därjämte visat sig att tjänsten utan tvekan vinner, om vid dylika samövningar den flygande personalen kan förläggas i nära anslutning till flygfältet.

Vid tillfälliga kommanderingar av officerare och underofficerare till tjänstgöring vid andra flotttiljer för genomgående av viss utbildning etc. minskas inkvarteringskostnaderna, om personalen kan förläggas genom kronans försorg i kronan tillhöriga bostäder.

I detta sammanhang torde böra erinras om att genom 1943 års beslut rörande organisationen av den militära väderlekstjänsten vid flygvapnet

meteorologpersonalen vid varje förband förutsatts skola utgöras av en militär-meteorolog av 1. graden, två militärmeteorologer av 2. graden och en militär-meteorolog av 3. graden. Beträffande militärmeteorologer av 1. graden har flygförvaltningen räknat med en bostadsstandard av fyra rum och kök.

Bostadsfrågornas lösande vid de särskilda förbanden.

Vid samtliga flottiljer och motsvarande förband ha bostadsbehov av beskaffenhet att i enlighet med i det föregående berörda principer böra tillgodoses genom flygförvaltningens försorg i detta sammanhang anmälts, däremot icke i fråga om flygvapnets centrala verkstäder, centrala skolor eller centralförråd, där föreliggande bostadsbehov ansetts böra tillgodoses genom försvarets bostadsanskaffningsnämnd. Jämväl vid ett antal flottiljer ha vissa bostadsbehov ansetts vara av beskaffenhet att böra tillgodoses genom nämnden. Jag återkommer därtill i ett senare avsnitt av denna proposition.

Vid behandlingen i det följande av föreliggande bostadsfrågor kommer i stort sett dispositionen i flygförvaltningens promemoria den 22 januari 1944 att följas. I stället för därstädes använda beteckningar komma de olika bostadsbehoven i det följande, för undvikande av upprepningar, att behandlas under benämningarna obligatoriska bostäder, motsvarande av flygförvaltningen under Ia) upptagna bostadsbehov, på utredning beroende bostäder, motsvarande av flygförvaltningen under Ib) upptagna bostadsbehov, samt övriga bostäder, motsvarande av flygförvaltningen under II upptagna bostadsbehov. Kostnaderna hänföra sig, såsom förut nämnts, till prisläget den 1 juli 1941. I flygförvaltningens nyssnämnda promemoria finnas intagna vissa av flygstaben lämnade motiveringar beträffande de föreslagna bostäderna, vilka motiveringar flygförvaltningen förklarat sig biträda. Vad flygstaben sålunda i ämnet anført kommer att i huvudsak återgivas i samband med redogörelsen för de olika medelsbehoven.

Västmanlands flygflottilj (Hässlö). För obligatoriska bostäder vid denna flottilj har flygförvaltningen upptagit ett belopp av 198 000 kronor. För på utredning beroende bostäder har ämbetsverket beräknat tillhopa 275 000 kronor, varav dock ett belopp av 34 000 kronor — hänförande sig till bostad för en militärmeteorolog av 1. graden — ansetts erforderligt först efter utgången av budgetåret 1944/45. I övrigt hänföra sig kostnaderna i fråga till bostäder för två meteorologer av 2. och en meteorolog av 3. graden, tre bostäder för signalister samt bostäder för en mässföreståndarinna och ett antal köks- och servisbiträden. Till motivering för sålunda föreslagna bostäder har flygstaben anført, att etablissemetet vid Hässlö vore beläget cirka 5—7 km från närmaste bostadsområde, Västerås. Järnvägs- eller spårvägsförbindelse saknades. Troligen komme i fredstid civila bussar att insättas för transporter i samband med den ordinarie tjänstens början och avslutande ävensom för permittenter. Bussfrekvensen beräknades icke bliva av sådan omfattning, att den kunde tillgodose behovet vid avlösning av flygsäkerhetspersonalen eller för köks- och mässpersonalen vid arbete tidigt på morgonen eller sent på kvällen.

Slutligen har flygförvaltningen för övriga bostäder upptagit ett belopp av 114 000 kronor, avseende bostäder för ogifta officerare, underofficerare och vederlikar.

Roslagens flygflottilj (Hägernäs). Flygförvaltningen har för obligatoriska bostäder beräknat 117 000 kronor samt för på utredning beroende bostäder — avseende köks- och mässpersonal — 37 000 kronor. Flygstaben har härom anfört, att det framlagda behovet av bostäder för köks- och mässpersonalen vore föranlett av att bostäder för denna personal saknades i närmaste bostadsområde, Viggbyholm, och att svårigheter därför förelegat vid anställning av köks- och mässpersonalen. Av statens krisrevision gjord hemställan att ersätta den värnpliktiga handräckningspersonalen med civil arbetskraft hade tills vidare icke kunnat effektueras vid denna flottilj på grund av bristen på bostäder för kvinnlig personal.

För övriga bostäder ha medel icke beräknats.

Östgöta flygflottilj (Malmen). För obligatoriska bostäder har flygförvaltningen beräknat 154 000 kronor samt för på utredning beroende bostäder 67 000 kronor. Sistnämnda belopp hänförde sig till bostäder för köks- och mässpersonal, vilken personal på grund av bostadsbrist i Malmslätt enligt flygstaben icke kunde erhålla bostäder på närmare håll än i Linköping, dit avståndet vore sju kilometer. På grund av transportkostnaderna hade det i praktiken visat sig omöjligt att rekrytera personalen från Linköping, därest bostad icke kunnat beredas på arbetsplatsen. Det föreliggande ytterligare behovet av bostäder för köks- och mässpersonalen borde därför enligt ämbetsverkets mening täckas genom statlig bebyggelse inom etablissemnet.

För övriga bostäder ha medel i detta sammanhang icke beräknats.

Jämtlands flygflottilj (Frösön). För obligatoriska bostäder har flygförvaltningen upptagit 145 000 kronor samt för på utredning beroende bostäder 205 000 kronor, varav dock 35 000 kronor erfordrades först efter budgetåret 1944/45. Såsom motivering för behovet av ifrågavarande på utredning beroende bostäder har flygstaben framhållit, att etablissemnet vore beläget 8 km från närmaste bostadsområde (Hornsberg) samt 10 km från Östersund. Järnvägs- eller spårvägsförbindelse saknades. Buss avginge vardagar från Östersund över Hornsberg till flottiljen kl. 07.25, 08.30, 15.10 och 18.00 samt från flottiljen kl. 08.00, 13.15 och 17.15 Bussfrekvensen vore icke av sådan omfattning, att den tillgodosåge behovet för flygsäkerhets- samt köks- och mässpersonalen, varför bostäder för denna personal borde uppföras inom etablissemnet genom statens försorg.

För övriga bostäder ha medel i detta sammanhang icke beräknats.

Krigsflygskolan (Ljungbyhed). Av obligatoriska bostäder erfordrades enligt flygförvaltningen endast bostäder för sjukvårdsförmän och sjukvårdsbiträde, för vilka ändamål flygförvaltningen beräknat ett belopp av 26 000 kronor. För på utredning beroende bostäder ha medel icke beräknats, medan flygförvaltningen för övriga bostäder upptagit ett belopp av 208 000 kronor, nämligen två bostäder för löjtnanter, två för fanjunkare, fyra för sergenter och fyra för överfurirer.

Västgöta flygflottilj (Karlsborg). För obligatoriska och på utredning beroende bostäder har flygförvaltningen i detta sammanhang icke upptagit några medel. För övriga bostäder har däremot ett belopp av 600 000 kronor upptagits, av vilket belopp dock endast 170 000 kronor erfordrades för nästa budgetår. Flygstaben har härom anfört, att i Karlsborg rådande bostadsbrist icke kunde täckas genom enskild bostadsproduktion, varför erforderliga bostäder syntes böra uppföras av staten.

För utökning av värmecentral samt för yttre ledningar för tjänstebostadsområdet vid denna flottilj har flygförvaltningen upptagit ett särskilt belopp av 185 000 kronor, varav för tiden intill utgången av budgetåret 1944/45 147 000 kronor.

Skaraborgs flygflottilj (Såtenäs). Ej heller beträffande denna flottilj ha medel för obligatoriska eller på utredning beroende bostäder ansetts erforderliga för nästa budgetår. För bostad av sist angivet slag (för 1 militärmeteorolog av 1. graden) har för budgetåren 1945/47 beräknats ett belopp av 37 000 kronor. För övriga bostäder har för budgetåret 1944/45 beräknats ett belopp av 284 000 kronor och för senare budgetår ytterligare 487 000 kronor. Flygstaben har framhållit, att någon privat bostadsbebyggelse icke syntes vara att förutse vid Såtenäs. För utökning av yttre ledningar m. m. för bostadsområdena vid Skaraborgs flygflottilj har flygförvaltningen beräknat ett särskilt belopp av 160 000 kronor, varav för tiden intill utgången av budgetåret 1944/45 90 000 kronor.

Svea flygflottilj (Barkarby). Flygförvaltningen har vid denna flottilj beräknat ett belopp av 98 000 kronor för obligatoriska bostäder samt ett belopp av 250 000 kronor — varav 37 000 kronor efter utgången av nästa budgetår — för på utredning beroende bostäder. Såsom motivering härför har flygstaben anfört följande.

Närmaste bostadsområden äro Barkarby och Jakobsberg, belägna cirka 2—3 km från etablissemnet. Verkställda undersökningar hava visat att inga möjligheter finnas att här erhålla bostäder för personalen.

Avståndet till Stockholm är cirka 18 km. Med Stockholm finnes bussförbindelse (Stockholm—Barkarby—etablissemnet—Jakobsberg). Bussförbindelserna upprätthållas mellan omkring kl 06.00—23.30 med cirka en tur i vardera riktningen i timmen (restid omkring 40—45 minuter). Bussförbindelserna täcka sålunda icke helt behovet på morgonen och kvällen för flygsäkerhets-, köks- och mässpersonalen. Kostnaderna för dagliga busstransporter mellan Stockholm och arbetsplatsen bliva även väsentliga för den enskilde, kronor 1: 60 per tur och retur eller kronor 24 för månadsbiljett. Ätminstone vad beträffar köks- och mässpersonalen blir därför bostad i Stockholm icke ekonomiskt möjlig. På grund av det stora avståndet till det bostadsområde, där bostäder kunna erhållas, böra bostäder för flygsäkerhets-, köks- och mässpersonalen uppföras av staten inom etablissemnet.

För övriga bostäder ha medel i detta sammanhang icke beräknats.

Göta flygflottilj (Säve). Flygförvaltningen har beräknat 170 000 kronor för obligatoriska bostäder och 235 000 kronor — varav för nästa budgetår 199 000 kronor — för på utredning beroende bostäder. Såsom motivering för behovet av sistnämnda bostäder har flygstaben anfört följande.

Närmaste bostadsområde är Säve, dit avståndet är 3,8 km. Vid Säve finnas inga möjligheter att erhålla bostäder, ej heller står Säve i bussförbindelse med etablissemnetet.

Därnäst närmaste bostadsområde är Göteborg, avstånd 14 km. Mellan Göteborg och Säve finnes tågförbindelse, som dock icke kan utnyttjas, enär bussförbindelse saknas mellan Säve och etablissemnetet. Mellan Göteborg och etablissemnetet finnes bussförbindelse med avgångstider från Göteborg kl. 06.25, 08.35, 13.00, 16.00, 17.15 och 21.15 samt från etablissemnetet kl. 07.00, 10.40, 13.40, 16.40, 19.05 och 22.00. Under sön- och helgdagar äro turerna färre.

Bussförbindelserna täcka sålunda icke behovet för flygsäkerhets-, köks- och mässpersonalen.

Härtill kommer att kostnaderna för dagliga busstransporter mellan Göteborg och arbetsplatsen, kronor 1: 60 tur och retur eller kronor 25 för månadsbiljett, bli betungande för personalen.

För övriga bostäder ha medel i detta sammanhang icke beräknats.

Skånska flygflottiljen (Barkåkra). För obligatoriska bostäder har flygförvaltningen beräknat 185 000 kronor samt för på utredning beroende bostäder 106 000 kronor. Såsom motivering för sistnämnda belopp, vilket avsåge bostäder för köks- och mässpersonal, har flygstaben framhållit, att närmaste bostadsområde vore Skälderviken, dit avståndet vore 1,5 km. Inom Skälderviken kunde man icke påräkna enkelrum för köks- och mässpersonalen. Därnäst närmaste bostadsområde vore Ängelholm, dit avståndet vore 6,5 km. Sannolikt komme vid flottiljens förläggning till Barkåkra bussförbindelse att öppnas mellan Ängelholm och etablissemnetet med bussturer vid tjänstens början och slut samt för permittenter. Däremot vore det icke troligt att turer komme att anordnas så tidigt på morgonen och sent på kvällen, som erfordrades för köks- och mässpersonalen, varför bostäder för denna personal borde uppföras inom etablissemnetet.

För övriga bostäder har ett belopp av 93 000 kronor upptagits, avseende bostäder för ogifta officerare, underofficerare och vederlikar.

Södermanlands flygflottilj (Skavsta). För denna flottilj har upptagits ett belopp av 67 000 kronor för bostäder för köks- och mässpersonal. Avståndet till närmaste bostadsområde (Nyköping) vore 6 km. Järnvägsförbindelse finnes icke. Civil bussförbindelse finnes endast på eftermiddagen för permittenter och kunde sålunda icke tillgodose behovet för köks- och mässpersonalen. Denna personal borde därför erhålla bostäder inom etablissemnetet.

Kalmar flygflottilj (Kalmar). Ej heller vid denna flottilj ha andra bostadsbehov anmälts än bostäder för viss mässpersonal, kostnadsberäknade till 40 000 kronor. Detta behov har motiverats med att närmaste bostadsområde vore Kalmar, dit avståndet vore 4,5 kilometer. Möjligheter finnes att erhålla bostäder därstädes, men de anställningssökande uppsatte i regel som villkor att erhålla bostad inom etablissemnetet. Järnvägsförbindelse finnes icke. Civil busstrafik finnes endast vissa dagar i veckan på eftermiddagen för permittenter. På grund av de dåliga förbindelserna med Kalmar samt den svårighet, som yppat sig vid anställning av personal, borde enligt flyg-

stabens mening för mässpersonal erforderliga bostäder uppföras inom etablissemmentet.

Bråvalla flygflottilj (Norrköping). För obligatoriska bostäder har beräknats ett belopp av 27 000 kronor samt för på utredning beroende bostäder ett belopp av 54 000 kronor, avseende åtta enkelrum för köks- och mässpersonal. För övriga bostäder ha medel icke beräknats. Beträffande flottiljens belägenhet har flygstaben framhållit följande.

Etablissemmentet gränsar till samhälle (Ö. Eneby) samt ligger på ett avstånd av cirka 4 kilometer från Norrköping. Från Norrköping finnes spårvägsförbindelse till plats belägen cirka 700 meter från etablissemmentet. På grund av närbelägenhet till samhälle har bostadsbehovet för köks- och mässpersonalen ansetts kunna minskas från det totala behovet av 18 enkelrum till 10, av vilka 2 redan äro anslagsbeviljade (bostäder för föreståndarinna å underofficersmäss samt biträden å officersmäss). Av resterande 8 bostäder äro 2 avsedda för föreståndarinnorna vid manskapsmäss och officersmäss. Återstående 6 bostäder erfordras för sådan köks- och mässpersonal, som har sina familjebostäder på större avstånd från etablissemmentet. På grund av textilindustriens behov av arbetskraft i Norrköping får man räkna med att det blir erforderligt att rekrytera en del köks- och mässpersonal från andra platser än Ö. Eneby och Norrköping. Jämväl vid denna flottilj ha från anställningsökande krav framförts om bostad på arbetsplatsen.

Hallands flygflottilj (Mickedala). Flygförvaltningen har beräknat 185 000 kronor för obligatoriska bostäder, 105 000 kronor för på utredning beroende bostäder — för köks- och mässpersonal — samt 99 000 kronor för bostäder åt ogifta officerare och underofficerare samt vederlikar.

Beträffande etablissemmentets belägenhet har framhållits, att avståndet till Halmstad vore omkring 1—1½ kilometer samt att för närvarande icke kunde bedömas, huruvida bussförbindelse mellan staden och etablissemmentet framdeles komme att anordnas.

Hälsinge flygflottilj (Östansjö). För denna flottilj har flygförvaltningen beräknat 196 000 kronor för obligatoriska bostäder, 266 000 kronor — varav för nästa budgetår 231 000 kronor — för på utredningen beroende bostäder samt 168 000 kronor för övriga bostäder.

Såsom motivering har flygstaben framhållit följande.

Avståndet från etablissemmentet till närmaste bostadsområde (Söderhamn) är 5 kilometer. Järnvägsförbindelse finnes icke. Huruvida bussförbindelse i en framtid kommer att anordnas mellan Söderhamn och etablissemmentet kan nu icke sägas. Troligen kommer så att ske i anslutning till den ordinarie tjänstetidens början och slut ävensom på eftermiddagen för permittenter. Behovet för flygsäkerhets-, köks- och mässpersonalen kommer därför med all sannolikhet icke att bliva tillgodosett genom denna busstrafik, varför bostäder böra uppföras inom etablissemmentet för denna personal.

Upplands flygflottilj (Gamla Uppsala). Flygförvaltningen har beräknat 186 000 kronor för obligatoriska bostäder, 110 000 kronor för på utredning beroende bostäder — för köks- och mässpersonal — samt 90 000 kronor för övriga bostäder. I sistnämnda belopp ingå även medel för bostäder för till flygkadettskolan tillfälligt kommenderade lärare.

Beträffande bostadsbehovet har flygstaben anfört följande.

Avståndet till närmaste bostadsområde (Uppsala) är cirka 2,5 kilometer. År 1939 trafikerades vägen från Uppsala förbi etablissemnet av 9 olika busslinjer med 14 turer i vardera riktningen mellan kl. 08.00—18.30. Av dessa äro för närvarande 2 linjer indragna och antalet turer i vardera riktningen är 11. Därutöver har från och med den 22 november 1943 tillkommit en busslinje Uppsala—F 16 med avgång från Uppsala vardagar kl. 06.35 och från F 16 vardagar kl. 16.50 (lördagar kl. 13.25). De busslinjer, vilka endast passera etablissemnet, ha sin hållplats på ett avstånd av 1,2 kilometer från köks- och mässpersonalens arbetsplats, varför det i praktiken icke blir stor vinst att utnyttja dessa linjer. Huruvida linjen till F 16 kommer att givas tätare turer senare är icke möjligt att säga, men sannolikheten talar för att så kommer att bli valet under eftermiddagen för permittenter. I varje fall kan man icke räkna med att bussturer komma att tillgodose det erforderliga kravet på transporttider för köks- och mässpersonalen, varför bostäder böra uppföras för denna personal inom etablissemnet.

Blekinge flygflottilj (Kallinge). För obligatoriska bostäder har flygförvaltningen upptagit 185 000 kronor, för på utredning beroende bostäder — för köks- och mässpersonal — 106 000 kronor samt för övriga bostäder 198 000 kronor.

Beträffande belägenheten har flygstaben anfört följande.

Närmaste bostadsområde är Kallinge dit avståndet är 0,8—1,5 kilometer. Bostäder för köks- och mässpersonalen kunna icke erhållas i Kallinge och ej heller kan någon nämnvärd enskild bostadsproduktion påräknas inom Kallinge, varför vid etablissemnet nödvändiga bostäder böra byggas av staten.

Vid Ronneby, dit avståndet är 6 kilometer, finnas inga bostäder för köks- och mässpersonalen. Sådana bostäder ha icke heller medräknats i det underlag, som legat till grund för det mellan flygförvaltningen och Ronneby stad uppgjorda avtalet om bostadsproduktion för flottiljens personal.

Mellan Ronneby och Kallinge finnes bussförbindelse. Huruvida denna kommer att förlängas till etablissemnet är för närvarande icke känt. I varje fall torde man icke kunna räkna med bussturer så tidigt på morgonen och sent på kvällen, som erfordras för köks- och mässpersonalens transporter. På grund av de i längden dyrbara resekostnaderna är det antagligt, att köks- och mässpersonalen, vilken icke skulle kunna beredas annan bostad än i Ronneby, skulle söka sig annan utkomst där.

Med anledning härav böra bostäder uppföras inom etablissemnet för köks- och mässpersonalen.

Flygkadettskolan (Gamla Uppsala). För flygkadettskolan har flygförvaltningen upptagit följande bostadsbehov, nämligen bostäder för en mässföreståndarinna och fyra biträden till kadettmännen — vilka bostäder kostnadsberäknats till sammanlagt 20 000 kronor — samt bostäder för två kadett-officerare till en kostnad av sammanlagt 70 000 kronor. Härjämte har flygförvaltningen — utan att beräkna medel för ändamålet — bland bostadsbehoven upptagit kostnad för en vaktmästare.

Flygstaben har i ämnet anfört följande.

Bostäderna för kadett-officerarna erfordras för att vissa officerare — förutom dagofficeren — skola kunna övervaka kadetterna under icke tjänstetid.

Bostaden för vaktmästare har tillkommit utöver förut anmälda behov. Vid F 20 finnas anställda 6 vaktmästare, vilkas uppgift är att ombesörja städning m. m. av kadettskolans lokaler. Det är lämpligt att en av dessa beredes bostad

inom etablissemnet. Denna bostad kan lämpligen ingå i under planering varande arrestbyggnad för F 20. Någon särskild militär vakt skulle i så fall icke behöva utsättas vid byggnaden, då arrest är belagd. I vaktmästarens uppgift ingår även att avhämta mat till arrestanter och övervaka dessas utspisning.

Arrestbyggnaden med bostad för en vaktmästare kan uppföras på uppkomna besparingar vid byggnadsarbetena för F 16 och flygkadettskolan.

Norrbottens flygbaskår (Kallax). Flygförvaltningen har för obligatoriska bostäder vid Norrbottens flygbaskår beräknat 15 000 kronor samt för på utredning beroende bostäder — för köks- och mässpersonal — 44 000 kronor.

Beträffande belägenheten har flygstaben anfört följande.

Närmaste bostadsområde är Luleå, dit avståndet är cirka 7 kilometer. Transporter mellan Luleå och etablissemnet passera färjan över Lule-fjärden vid Bergnäset. Färjan avgår från Luleå under tiden 06.00—24.00 varje hel- och halvtimme samt från Bergnäset 15 minuter före respektive efter varje halvtimme. Under tiden 24.00—06.00 går färjan endast en tur i vardera riktningen i timmen.

Ingen civil busstrafik finnes mellan Luleå och etablissemnet, varför samtliga transporter måste ske med kronans fordon.

Stor bostadsbrist råder i Luleå, varför stora svårigheter föreläggas att anställa köks- och mässpersonal, om bostad icke kunnat anvisas inom etablissemnet. Det föreliggande ytterligare behovet av bostäder för köks- och mässpersonalen bör därför täckas genom statlig bebyggelse inom etablissemnet.

Såsom i det föregående anförts upptog flygförvaltningen bland medels-
äskandena för innevarande budgetår för flertalet förband vissa belopp för bostäder, vilka belopp beräknats med utgångspunkt från 1941 års försvarsutrednings förslag i ämnet. På grundval av flygförvaltningens äskanden har riksdagen sedermera, efter förslag av Kungl. Maj:t i 1943 års statsverksproposition, kapitalbudgeten: bil. 2, anvisat medel för byggnadsarbeten vid de olika förbanden, i vilka medel sålunda vanligen även ingå för tjänstebostäder avsedda belopp. I vad mån så varit fallet framgår bland annat av de tablåer, som fogats vid flygförvaltningens skrivelse angående medelsbehoven för nästa budgetår. Beräkningen av förenämnda för tjänstebostäder avsedda belopp har emellertid skett med utgångspunkt från andra grunder beträffande behovet av tjänstebostäder än som fastställes av 1943 års riksdag. Sedan omfattningen av tjänstebostadsbebyggelsen för flygvapnet enligt numera tillämpade grunder fastställts och kostnaderna härför i möjligaste mån fixerats, erfordras sålunda en utredning, i vad mån av riksdagen för tjänstebostäder anvisade medel förslå för behovets fyllande eller i vilken utsträckning ytterligare medel erfordras.

Såsom inledningsvis nämnts anförde jag vid anmälan av propositionen 1943: 287 bland annat, att å orter, där behov av tjänstebostäder i egentlig mening ansåges föreligga, det i många fall syntes vara lämpligt, att bostadsanskaffningsnämnden uppförde samtliga bostadslägenheter och att sedermera en prövning verkställdes i vad mån lägenheterna borde upplåtas med bostadstvång. Detta uteslöte icke — anförde jag vidare — att i de fall, då bostäder måste uppföras inom militära kasernetablissemnet eller andra militära anlägg-

*Departements-
chefen.*

ningar, bostadsproduktionen då så prövades lämpligt utfördes av vederbörande militära förvaltningsorgan. Med hänsyn till vad sålunda anförts synes i detta sammanhang jämväl böra prövas, huruvida de föreslagna byggnadsföretagen lämpligen skola utföras i flygförvaltningens eller i bostadsanskaffningsnämndens regi. I senare fallet torde medel böra beräknas i annat sammanhang, var till jag återkommer i det följande.

Beträffande behovet av tjänstebostäder har från flygstabens sida uttalats önskemål om en relativt omfattande tjänstebostadsbebyggelse. Sålunda har hemställts, att för militärmeteorologer och signalister bostäder skola uppföras genom statens försorg vid alla etablissement, där icke genom privat eller kommunal bebyggelse bostäder kunna erhållas i omedelbar närhet av etablissementet eller inom närbeläget samhälle, som har gynnsamma kommunikationer med etablissementet i fråga. För köks- och mässpersonal har det med hänsyn till föreliggande personalrekryteringssvårigheter ansetts vara av behovet påkallat, att bostäder uppföras jämväl vid sådana etablissement, som ligga i omedelbar närhet av ett samhälle. Det har vidare ansetts vara önskvärt, att några ogifta officerare och underofficerare erhålla bostäder inom etablissementen för att under icke-tjänstetid kunna övertaga vissa av de funktioner, som eljest bort åligga divisionschefer, kasernofficerare och kasernunderofficerare m. fl. Vidare borde med hänsyn till beredskapsförhållanden samt av övningsskäl m. m. vissa förläggningsmöjligheter förefinnas inom etablissementen för andra officerare och underofficerare. Flygförvaltningens i förenämnda skrivelse den 22 januari 1944 framlagda utredning har utformats i enlighet med dessa grunder.

På grund av flygförbandens i många fall avskilda läge, som även påvisats i den nu framlagda utredningen, torde — även om de i förenämnda proposition angivna principerna tagas till utgångspunkt vid bedömandet av dessa frågor — en tjänstebostadsbebyggelse av i huvudsak den omfattning, som flygförvaltningen nu föreslagit, vara motiverad. Vad flygförvaltningen anført rörande behovet av de bostäder, som i det föregående sammanfattats under beteckningen obligatoriska bostäder, ger mig sålunda icke anledning till erinran, och jag finner mig även kunna — under hänvisning till vad i ämnet anförts av försvarets bostadsanskaffningsnämnd (jfr det följande) — i stort sett vitsorda vad flygförvaltningen anført rörande behovet av på utredning beroende bostäder vid de olika förbanden. Dock torde bostäder av senast angivet slag, i avvaktan på erfarenheter rörande den kommande utvecklingen, icke böra uppföras vid Skånska flygflottiljen och Hallands flygflottilj. I fråga om Bråvalla, Hälsinge och Upplands flygflottiljer samt flygkadettskolan finner jag föreliggande utredning icke klart ådagalägga, att medel för närvarande böra beräknas för ifrågavarande bostäder. I enlighet med flygförvaltningens förslag beräknar jag emellertid tillhoppa 415 000 kronor — förutom administrationskostnader — för på utredning beroende bostäder vid sistberörda fyra förband och förutsätter, att det skall ankomma på Kungl. Maj:t att i varje särskilt fall, efter framställning från flygförvaltningen, pröva behovet av de föreslagna bostadsbyggnaderna. Den av mig förordade bostadsanskaffningen bör i sin helhet ske genom flygförvaltningens försorg.

Beträffande kategorien övriga bostäder synes det vara lampligt, att bostäder i viss utsträckning anordnas för bland andra ogifta officerare och underofficerare m. fl. Då bostäder av detta slag i allmänhet torde komma att anordnas i omedelbar anslutning till de militära etablissemangen, synes av praktiska skäl även denna bostadsanskaffning böra ombesörjas av flygförvaltningen. Bostadsanskaffning i större skala och omfattande jämväl familjebostäder bör emellertid omhänderhavas av bostadsanskaffningsnämnden. I anslutning därtill finner jag mig icke beredd att för nu berörda ändamål tillstyrka uppförande av bostäder i flygförvaltningens regi för nästa budgetår vid krigsflygskolan och Västgöta flygflottilj. För Skaraborgs flygflottilj synes emellertid, med hänsyn till bostadsområdets belägenhet m. m., den ifrågasatta bostadsanskaffningen i dess helhet böra komma till stånd på sätt flygförvaltningen föreslagit. Såsom inledningsvis nämnts har flygförvaltningen på anförda skäl upptagit särskilda medel för yttre ledningar m. m. vid sistnämnda båda flottiljer. I den mån dessa kostnader belöpa på redan beslutade eller i detta sammanhang tillstyrkta byggnadsföretag torde medel för ändamålet böra ställas till flygförvaltningens förfogande. Jag beräknar sålunda för sådant ändamål för Västgöta flygflottilj ett belopp av 58 000 kronor samt för Skaraborgs flygflottilj ett belopp av 90 000 kronor. Beträffande Västmanlands flygflottilj, Skånska flygflottiljen, Hallands, Hälsinge och Blekinge flygflottiljer anser jag mig icke böra räkna med anskaffning av bostäder för ogifta officerare och underofficerare i den utsträckning flygförvaltningen föreslagit. I övrigt har jag intet annat att erinra mot de av flygförvaltningen framställda förslagen än att bostäder för kadettofficerare vid flygkadettskolan tills vidare icke torde böra anordnas.

I proposition senare denna dag kommer jag att framlägga förslag om uppsättande av en ny jaktflottilj med förläggning å Södertörn. Någon utredning i vad mån behov av tjänstebostäder vid denna flottilj erfordras föreligger emellertid ännu icke, varför jag icke anser mig kunna nu upptaga denna fråga till behandling.

Vad kostnaderna för av mig föreslagna bostäder beträffar kunna de gjorda beräkningarna — såsom flygförvaltningen även framhållit — icke göra anspråk på att vara exakta men torde dock kunna läggas till grund för en beräkning i stort av medelsbehovet. Administrationskostnader ingå icke i de sålunda beräknade beloppen.

Av en särskild sammanställning, vilken såsom bilaga torde böra fogas vid detta protokoll (*bilaga 2*), framgår bland annat dels kostnaderna för av mig i förevarande sammanhang tillstyrkta tjänstebostäder, dels ock av riksdagen för ändamålet redan anvisade belopp. Sammanställningen utvisar, att intill utgången av budgetåret 1944/45 enligt de nu framlagda beräkningarna ett belopp av 4 789 000 kronor erfordras för tjänstebostäder ävensom att flygförvaltningen räknat med tillhoppa 5 003 000 kronor att bestridas av redan av riksdagen anvisade anslag. I en särskild kolumn i sammanställningen ha

under rubriken Ej prövade upptagits vissa av flygförvaltningen i förenämnda promemoria den 22 januari 1944 upptagna ytterligare medelsbehov, vilka enligt flygförvaltningen erfordras först efter utgången av nästkommande budgetår.

Enär riksdagen sålunda anvisat större belopp än som enligt vad nu kan bedömas behöver tagas i anspråk för ändamålet, torde överskjutande medel få utnyttjas för andra av riksdagen godkända byggnadsarbeten inom femårsplanens kostnadsram.

Vissa byggnadsarbeten m. m. för sjunde jaktflottiljen. I proposition senare denna dag, angående vissa avlönings- m. fl. anslag under riksstatsens fjärde huvudtitel för budgetåret 1944/45, avser jag att framlägga förslag om att i flygvapnets organisation skall ingå ytterligare en jaktflottilj, Södertörns flygflottilj (F 18), med uppsättning från och med tidpunkt som av Kungl. Maj:t bestämmes. Flottiljen avses skola förläggas till det under anläggning varande krigsflygfältet å Södertörn. För anläggande av detta flygfält har Kungl. Maj:t genom beslut den 8 juli och den 5 november 1943, inklusive administrationskostnader, anvisat tillhoppa 2 850 000 kronor, varav 714 000 kronor för markförvärv och 2 136 000 kronor för flygfältsarbeten. Flygförvaltningen har i skrivelse den 27 augusti 1943 beräknat de med flottiljens uppsättande förenade markinköps-, flygfälts- och byggnadskostnaderna till följande belopp, nämligen för återstående markförvärv 186 000 kronor, för flygfältsarbeten 2 555 000 kronor och för byggnadsarbeten 11 559 000 kronor, d. v. s. sammanlagt 14 300 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941. Beträffande flygförvaltningens kostnadsberäkningar torde få hänvisas till en vid detta protokoll fogad tablå (bilaga 3).

I skrivelse den 9 februari 1944 har *flygförvaltningen*, med överlämnande av vederbörlig karta, framlagt förslag till byggnadsarbeten m. m. vid flottiljen för nästa budgetår i enlighet med en skrivelsen bilagd tablå.

Med förmälan att flygförvaltningen underkastat de i skrivelsen den 27 augusti 1943 framlagda kostnadsberäkningarna förnyad omprövning med hänsyn till dels vissa inbördes justeringar mellan posterna för återstående markförvärv och flygfältsarbeten, dels kostnadernas fördelning på skilda budgetår samt att de tidigare beräknade kostnaderna 14 300 000 kronor, såvitt för närvarande kunde bedömas, icke behövde överskridas, har ämbetsverket anfört i huvudsak följande.

Kostnaden för markförvärv i samband med utbyggnaden till flygflottilj hade i skrivelsen den 27 augusti 1943 upptagits till 186 000 kronor. På den bifogade kartan hade med grön färgstreckning markerats det område, inom vilket förlägningsbyggnader m. m. huvudsakligen skulle anordnas. Området, vilket tillhörde Hamra gård, utgjordes av cirka 24 hektar skogsmark, delvis med tomtvärde. Kostnaderna för förvärv av detsamma hade av de av flygförvaltningen tillkallade sakkunniga, stadsjgmästaren G. Olin och tomtförsäljningschefen hos Tullinge aktiebolag, civilingenjören S. Hiärne, beräknats till 64 000 kronor.

Av det med röd färgstreckning markerade området, det s. k. Eklundshofsområdet, erfordrades vissa delar för planerade hangarer, vägförbindelser och uppställningsplaner samt för friläggning av den nord-sydliga startbanans närmaste förlängning. Det vore emellertid ur flera synpunkter — såväl ekonomiskt som flygtekniskt — välbetänkt att utsträcka detta markförvärv till hela det med röd färgstreckning markerade området. De på detsamma befintliga bostadslägenheterna komme till följd av flygverksamheten och deras belägenhet i ovannämnda startbanas närmaste förlängning att utsättas för omfattande och påfrestande störningar. Det torde kunna befaras, att ersättningsanspråk, eventuellt krav på inlösen av berörda fastigheter, komme att resas.

Ur flygteknisk synpunkt vore det dessutom erforderligt, att en del byggnader på områdets södra del reves eller flyttades samt viss trädfällning utfördes å villatomterna och områdets norra skogklädda del.

Flertalet av de på området förefintliga villafastigheterna skulle med fördel kunna användas såsom tjänstebostäder, varvid emellertid avlopp m. m. borde anordnas.

Kostnaderna för förvärv av sistnämnda område, vilket till större delen exploaterats såsom tomtområde, hade av de sakkunniga beräknats till 448 000 kronor, däri inräknat köpeskilling för inom området befintliga byggnader jämte ersättning för avflyttning m. m.

Kostnaderna för förvärv av de båda av flygförvaltningen till inköp nu föreslagna områdena, motsvarande återstående markförvärv, uppginge således till 512 000 kronor.

Av detta belopp borde 150 000 kronor gäldas av tidigare för personalbostäder avsedda medel, 250 000 kronor. Återstående ($512\,000 - 150\,000 =$) 362 000 kronor upptoges i tablån såsom kostnader för markförvärv. Den återstående ökningen i markförvärvskostnaderna, ($512\,000 - 150\,000 - 186\,000 =$) 176 000 kronor, kunde täckas genom motsvarande minskning av kostnaderna för flygfältsarbetena, vilket med hänsyn till resultatet av redan utförda flygfältsarbeten läte sig göra. Dessa kostnader hade sålunda i tablån beräknats till ($2\,555\,000 - 176\,000 =$) 2 379 000 kronor.

De av nämnda sakkunniga på grundval av rådande prisläge beräknade kostnaderna för markförvärv borde med hänsyn till vanskligheten att bedöma ersättningskrav vid eventuell expropriering i likhet med övriga kostnader anses hänförda till prisläget den 1 juli 1941.

De för utbyggnaden till flottilj erforderliga markförvärven och flygfältsarbetena borde igångsättas snarast efter ingången av budgetåret 1944/45. Under första delen av år 1945 borde vidare byggnadsarbeten för hangarer, kaserner, kanslibygnad, matinrättning, värmecentral m. m. ävensom vägar samt yttre ledningar av olika slag påbörjas.

Övriga byggnadsarbeten inom etablissemnet borde påbörjas under budgetåret 1945/46 och i huvudsak avslutas under senare delen av år 1946.

Beträffande bostadskostnaderna saknade ämbetsverket för närvarande säker bedömningsgrund.

I övriga hänseenden hade flygförvaltningen icke funnit anledning till ändring i de i skrivelsen den 27 augusti 1943 framlagda kostnadsberäkningarna.

I anslutning till vad sålunda anförts har flygförvaltningen anmält, att totalkostnaden för flygetablissemnet enligt prisläget den 1 juli 1941 inklusive kostnaderna för återstående markförvärv och byggnadsarbeten beräknades uppgå till 14 300 000 kronor samt att under budgetåret 1944/45

borde i den utsträckning den framställningen bilagda tablån utvisade fastställas ritningar och meddelas dispositionsbeslut för byggnadsföretag och markförvärv m. m. till en kostnadssumma av i avrundat tal 10 200 000 kronor.

*Departements-
chefen.*

Vid förläggning av denna jaktflottilj till krigsflygfältet å Södertörn blir det, såsom flygförvaltningens framställning utvisar, erforderligt att något utvidga det redan av statsverket förvärvade markområdet. Jag har intet att erinra mot att för detta ändamål förvärfvas det å förutnämnda karta med grön färgstreckning markerade området, utgörande omkring 24 hektar skogsmark.

Det med röd färgstreckning markerade området synes icke i sin helhet vara oavvisligen erforderligt för byggnadsprogrammets genomförande. Jag delar emellertid flygförvaltningens uppfattning att det vid en förläggning av flottiljen till förevarande flygfält kan vara på längre sikt välbetänkt att förvärva även detta markområde. Emellertid utvisar utredningen, att på området äro belägna vissa villabyggnader, en cementvarufabrik, en snickerifabrik, en växthusanläggning och ett stall, vilka byggnader beräknats kunna till större delen nyttiggöras för flottiljens räkning. Utredningen innefattar icke en på direkta förhandlingar grundad beräkning av kostnaderna för förvärv av dessa byggnader med tillhörande markområden. Då sådant förvärv torde föranleda nedläggande av rörelse och kan framkalla anspråk på särskilda ersättningar och det även är önskvärt att erhålla närmare uppgifter rörande möjligheterna att använda byggnaderna för flottiljens räkning och rörande de härmed förenade kostnaderna, anser jag mig icke kunna taga ställning till frågan om förvärv av detta område förrän sådan utredning föreligger. Jag beräknar alltså för närvarande, att endast förstnämnda med grön färgstreckning markerade område skall inköpas. Vid godtagande av flygförvaltningens kostnadsberäkningar uppkommer härigenom ett med (512 000 — 64 000 =) 448 000 kronor minskat medelsbehov i förhållande till det av ämbetsverket uppskattade.

De av ämbetsverket framlagda beräkningarna rörande kostnaderna för erforderliga flygfälts- och byggnadsarbeten torde kunna i huvudsak godtagas. Dock torde, i överensstämmelse med de grunder som tillämpats vid bedömandet av byggnadsbehovet vid övriga flygflottiljer, för närvarande icke böra komma till utförande förläggningsbyggnad för kadetter och aspiranter, gymnastiksalsbyggnad och bastuavdelning samt idrottsplats. Med hänsyn härtill torde förevarande engångskostnader, efter avdrag jämväl av på sistnämnda anläggningar belöpande kostnader för administration m. m., kunna beräknas till 13 325 000 kronor på grundval av prisläget den 1 juli 1941. Å andra sidan torde det icke vara uteslutet, att kostnaderna för uppförande av bostäder vid flottiljen komma att överstiga vad flygförvaltningen för sådant ändamål beräknat. I avsaknad av närmare utredning härutinnan och med beaktande jämväl av att ställning ännu icke tagits till frågan om inköp av förutnämnda villabyggnader, anser jag mig icke kunna bedöma, i vad

mån sådana merkostnader kunna uppkomma. Det torde få i vanlig ordning ankomma på Kungl. Maj:t att besluta rörande de olika delarna av anläggningsprogrammet.

Hemställan.

Såsom närmare framgår av den i årets statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 2, s. 1—2) lämnade redogörelsen för gällande anslagstekniska principer i fråga om kapitalinvesteringar, som skola bestridas med de för försvarets byggnadsarbeten m. m. avsedda kvotanslagen, bör riksdagens beslut beträffande de här anmälda byggnadsfrågorna givas formen av medgivande att för utförande av ifrågavarande byggnadsarbeten m. m. taga anslagen i anspråk.

Under åberopande av vad i det föregående under de särskilda avsnitten anförts får jag alltså hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att medgiva, att i det föregående angivna byggnadsföretag m. m. må komma till utförande med anlåtande av de i årets statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 2) under försvarsväsendets fastighetsfond för budgetåret 1944/45 äskade investeringsanslagen till Vissa byggnadsarbeten m. m., i den mån kostnaderna icke kunna bestridas från av riksdagen tidigare anvisade anslag till inom försvarsbeslutets kostnadsram ingående byggnadsarbeten m. m.

B. Kapitalinvesteringar för markförvärv.

Under denna rubrik upptager jag till behandling vissa frågor rörande markförvärv för försvaret.

Arméförvaltningens delfond.

Vissa markförvärv för armén.

Utvidgning av Skånska trängkårens kasernområde. Sedan arméförvaltningen i sin medelsframställning för budgetåret 1944/45 anmält, att behov föreläge av utvidgning av Skånska trängkårens kasernområde, har dåvarande *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* i skrivelse den 13 november 1943 framlagt förslag om förvärv för en beräknad kostnad av 26 500 kronor av vissa fastigheter inom Hässleholms stad. Styrelsen har i anslutning härtill anfört i huvudsak följande.

I skrivelser den 16 augusti och den 18 oktober 1943 till fortifikationsstyrelsen hade chefen för Skånska trängkåren anmält, att två väster om järnvägslinjen Hässleholm—Markaryd belägna markområden syntes böra införlivas med regementets kasernområde, varigenom bland annat skulle erhållas en lämplig upplagsplats för ved, bilkol, stråfoder och andra skrymmande förnödenheter som för närvarande upptoge värdefulla utrymmen i kasernernas närhet och därjämte innebure viss brandrisk.

De i kårchefens förenämnda skrivelser berörda områdena hade värderats av riksdagsmannen A. Karlsson, Vittsjö, samt nämndemannen K. Pehrsson, Visseltofta, vilka anført i huvudsak följande.

Värderingen hade omfattat dels tvenne områden om tillhopa cirka 2,0160 hektar av fastigheten Kärråkra 3³, dels ock ett område om cirka 2,4320 hektar av fastigheten Kärråkra 3⁷. Sistnämnda område, som utgjordes av odlad mark, tillhörde Hässleholms stad och kunde övertagas omedelbart, om förvärv komme till stånd. De förstnämnda områdena utgjordes likaledes av odlad mark och vore utarrenderade enligt nyttjanderättskontrakt, som utlöpte den 14 mars 1948. Arrendeavgiften utgjorde cirka 80 kronor per hektar odlad mark. Värderingsmännen uppskattade värdet å fastighetsdelarna efter 40 öre per kvadratmeter till 9 728 kronor för området av Kärråkra 3⁷ och till 8 064 kronor för områdena av Kärråkra 3³. Därest sistnämnda områden skulle omedelbart disponeras, tillkomme ersättning till arrendatorn för förlust av dispositionsrätten till områdena, vilket belopp uppskattades till 640 kronor.

Vidare hade fortifikationsstyrelsens domänofficer efter i ärendet verkställd utredning anført, att de till förvärv föreslagna områdena utgjordes av följande inom Hässleholms stad belägna fastigheter och fastighetsdelar, nämligen dels cirka 1,92 hektar av fastigheten Kärråkra 3³, dels cirka 2,38 hektar av fastigheten Kärråkra 3⁷, dels ock fastigheterna Kärråkra 3²⁸ och 3²⁹, vilka i areal innehölle respektive 0,1030 hektar och 0,2290 hektar. Över sistnämnda fastigheter hade tidigare varit anlagt ett stickspår från järnvägslinjen Hässleholm—Markaryd. Rälsen vore numera borttagen, men banken funnes kvar. Samtliga de av kårchefen till inköp föreslagna områdena låge synnerligen väl till för den utvidgning av kasernområdet, som kårens trångboddhet gjorde nödvändig. Av stort intresse vore även att fastigheterna Kärråkra 3²⁸ och 3²⁹ lämpligen kunde disponeras för anläggande av ett stickspår till kårens område.

Vidkommande villkoren för förvärv av ifrågakomna markområden hade domänofficeren anført i huvudsak följande.

Området av Kärråkra 3⁷, vilket tillhörde Hässleholms stad, kunde förvärfvas för en till 9 500 kronor fixerad köpesumma, motsvarande cirka 39,9 öre per kvadratmeter, vilket måste anses vara för kronan fördelaktigt. Detta pris syntes emellertid icke böra läggas till grund för bedömandet av markområdenas värden. För samtliga till förvärv ifrågasatta områden syntes ett medelpris av 60 öre per kvadratmeter få anses motsvara saluvärdet. Ågaren av Kärråkra 3³ hade vid förfrågan förklarat, att han icke vore villig att försälja de ifrågasatta områdena för lägre pris än en krona per kvadratmeter. Beträffande fastigheterna Kärråkra 3²⁸ och 3²⁹ hade någon undersökning rörande försäljningsvillkoren icke verkställts, men för den händelse ägarna icke ville medgiva försäljning av dessa föresloge domänofficeren, att kronan förvärvade servitutsrätt att å fastigheterna anlägga och nyttja ett järnvägs-spår.

Kostnaderna för förvärvets genomförande beräknade domänofficeren sålunda:

cirka 23 800 kvm av Kärråkra 3 ⁷ (å 39,9 öre)	kronor	9 500
» 19 200 » » » 3 ³ (å 60 öre)	»	11 520
fastigheten Kärråkra 3 ²⁸ , 1 030 kvm (å 60 öre)	»	618
» » 3 ²⁹ , 2 290 » (å 60 öre)	»	1 374
ersättning till arrendatorn av Kärråkra 3 ³	»	640
avstycknings-, expropriations- m. fl. kostnader	»	2 500

Summa kronor 26 152

eller i runt tal 26 500 kronor.

För egen del har fortifikationsstyrelsen anfört, att ett förvärv av samtliga de till inköp föreslagna områdena skulle giva en fullt tillfredsställande lösning av det genom utredningen ådagalagda behovet av utvidgning av Skånska trängkärens kasernområde. De särskilt ur brandskyddssynpunkt framträdande olägenheterna av den nuvarande trångboddheten vore av den art, att de borde med det snaraste avhjälpas. Med anledning av vad sålunda och i övrigt anförts och då styrelsen beträffande kostnaderna för de föreslagna markförvärven anslöte sig till vad domänofficeren anfört, ansåge styrelsen, att områdena borde av kronan förvärfvas på de sålunda föreslagna villkoren.

Framställningen har tillstyrkts av *chefen för armén*, varjämte 1942 års *militära reparationsstjänstutredning* i remissyttrande den 1 december 1943 förklarat sig icke ha något att erinra mot att de föreslagna områdena av Kärråkra 3³ och 3⁷ samt eventuellt Kärråkra 3²⁸ och 3²⁹ förvärvades för Skånska trängkärens räkning. Då utredningen hade för avsikt att föreslå förläggande av en central tvätt- och reparationsanstalt till Hässleholm och stadsfullmäktige i Hässleholm beslutat för sådant ändamål kostnadsfritt upplåta fastigheten Kärråkra 3²⁷ ävensom utfartsväg å stadens mark, borde vid områdenas planering tillses, att bekväm vägförbindelse kunde anordnas till den centrala anstalten, varför i sinom tid samråd i berörda fråga borde äga rum med försvarets fabriksstyrelse.

Sedan Kungl. Maj:t i anledning av vad sålunda förekommit den 10 december 1943 uppdragit åt arméförvaltningens fortifikationsstyrelse att med vederbörande markägare förhandla om och, därest för kronan antagbar överenskommelse kunde träffas, med förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande träffa avtal rörande förvärv av ifrågavarande områden, har *arméns fortifikationsförvaltning* den 18 januari 1944 inkommit med skrivelse i ärendet jämte två preliminära köpekontrakt samt ett preliminärt servitutsavtal.

Av skrivelsen inhämtas, att ägaren av Kärråkra 3³ förklarat sig beredd att till kronan försälja de för utvidgning av kasernområdet föreslagna delarna av denna fastighet, vilka vid nu pågående nymätning befunnits i areal innehålla 1,9461 hektar, mot en köpeskilling av 10 700 kronor, motsvarande ett å-pris av ungefärligen 55 öre per kvadratmeter. Som marken i fråga tidigare av fortifikationsstyrelsens domänofficer ansetts äga ett saluvärde av upp till 60 öre per kvadratmeter, hade fortifikationsförvaltningen funnit det nu av ägaren godtagna priset vara även för kronan antagbart och, under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande före den 1 augusti 1944, ingått avtal om inköp av markområdena till angivet pris.

Mellan fortifikationsförvaltningen och Hässleholms stad såsom ägare av Kärråkra 3⁷ hade preliminärt avtal träffats om överlåtelse till kronan av ifrågakomna område av denna fastighet, vilket område vid företagen nymätning befunnits omfatta 2,3925 hektar, till det tidigare av staden erbjudna priset 9 500 kronor, vilket pris ämbetsverket ansett vara för kronan fördelaktigt.

Kärråkra 3²⁸ och 3²⁹ utgjorde delar av ett markområde, vars enda användning vore att möjliggöra framdragande av ett stäckspår från järnvägslinjen Hässleholm—Markaryd till en å fastigheten Kärråkra 3¹⁹ befintlig, för närvarande nedlagd fabrik. Stäckspår hade tidigare varit framdraget över markområdet till fabriken, men själva spåranläggningen vore numera borttagen

så att endast banken för stickspåret funnes kvar. Ägaren till Kärråkra 3²⁸ och 3²⁹, Aktiebolaget Laxå Pappersbruk, hade förklarat, att bolaget icke ville frivilligt avhända sig någon del av den för stickspår avsedda marken. Där emot hade bolaget förklarat sig vilja medgiva kronan kostnadsfri servitutsrätt å Kärråkra 3²⁸ och 3²⁹, innefattande rätt att *dels* å dessa fastigheter anlägga samt för all framtid bibehålla och nyttja ett stickspår till järnvägslinjen Hässleholm—Markaryd, *dels ock* över fastigheterna i erforderlig utsträckning taga och anlägga väg, allt under förbehåll, att bolaget även skulle äga rätt att vid behov nyttja av kronan anlagt stickspår. Fortifikationsförvaltningen hade funnit för kronan fördelaktigast att antaga bolagets erbjudande och därför med bolaget, under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande före den 1 augusti 1944, träffat avtal om upplåtande till kronan av angiven servitutsrätt.

I detta sammanhang hade fortifikationsförvaltningen även ansett sig böra upptaga förhandlingar med arrendatorn till Kärråkra 3³ om upphörande av hans arrenderätt till de delar av denna fastighet vilka föreslagits skola inköpas av kronan. Förhandlingarna hade emellertid icke medfört, att för kronan antagbart anbud kunnat erhållas, varför ämbetsverket räknade med att expropriation måste tillgripas, om arrenderätten skulle bringas att upphöra före löpande arrendeperiods utgång.

För genomförande av ifrågavarande markförvärv syntes det av fortifikationsförvaltningen tidigare angivna beloppet kunna i viss mån nedbringas. Ämbetsverket beräknade nu kostnaderna till i runt tal 22 500 kronor med följande fördelning.

Köpeskilling för områden av Kärråkra 3 ³ och 3 ⁷ , enligt ingångna avtal	kronor	20 200
Ersättning till arrendatorn av Kärråkra 3 ³	»	640
Avstycknings-, expropriations- och dylika kostnader	»	1 700
Summa kronor		22 540

Departements-
chefen.

Med hänsyn till vad vederbörande myndigheter anfört rörande behovet av utvidgning av Skånska trängkärens kasernområde förordar jag efter besök på ort och ställe förvärv för kronans räkning av de markområden, rörande vilka preliminära köpeavtal nu träffats. Avtalen torde sålunda böra godkännas. Därest frivillig uppgörelse på för kronan godtagbara villkor icke kan träffas med arrendatorn av Kärråkra 3³ rörande arrendets upphörande före den avtalade arrendetidens utgång, lär emellertid, om så utan större olägenhet kan ske, för undvikande av expropriation, kronan böra övertaga dispositionsrätten till området först i samband med arrendeavtalets utlöpande den 14 mars 1948.

Jag biträder fortifikationsförvaltningens förslag i fråga om träffande av servitutsavtal med ägarna av järnvägsbanken.

Såsom framgår av den till årets riksdag avlåtna propositionen nr 112 har den centrala tvätt- och reparationsanstalt, som enligt det föregående föreslagits skola förläggas till Hässleholm, icke funnits böra nu komma till utförande. Bedömandet av föreliggande fråga om markförvärv för Skånska trängkärens räkning synes icke härigenom påverkas.

I anslutning till fortifikationsförvaltningens förslag — med den inskränkning som följer av vad av mig anförts — beräknar jag medelsbehovet för den föreslagna utökningen av Skånska trängkårens kasernområde till sammanlagt 21 500 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941.

Förvärv av mark för Marma skjutfält. I skrivelse den 29 januari 1942 till arméförvaltningens fortifikationsstyrelse har *chefen för Svea artilleriregemente* gjort framställning om utökning av regementets område vid Marma skjutfält med viss mark, tillhörig Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolag, samt därvid anført i huvudsak följande.

Artilleriförläggningen i Marma låge i en vinkel av skjutfältet, där marken åt väster och söder ägdes av bolaget. Åt väster vore gränsen den gamla landsvägen, förr en naturlig gräns som numera syntes bättre kunna utgöras av järnvägen och den nya landsvägen. Åt söder hade den utökade bebyggelsen gjort, att byggnaderna kommit att ligga alldeles intill gränsen. Då terrängen söder om förläggningen vore ett av de få något kuperade områdena, som funnes i trakten, och även i övrigt vore lämpligare än andra närbelägna områden för ett flertal slag av övningar, hade givetvis detta område blivit mycket utnyttjat och borde förvärfvas av kronan. Därjämte hemställdes, att ett område om cirka 33 hektar öster om skjutfältet måtte tilläggas detsamma. Fältet skulle härigenom komma att breddas något, just i höjd med det mest använda målområdet. Säkerhetsgränserna i sida, som nu vore mycket trånga, skulle då komma att förbättras.

Såsom vederlag åt bolaget för nämnda två områden ville regementschefen föreslå fyra kronan tillhöriga, under domänstyrelsens förvaltning stående isolerade skogsmarksskiften under kronoparken Älvkarleby, vilka därvid skulle gå i utbyte mot förstnämnda områden.

På av fortifikationsstyrelsen gjord framställning har domänstyrelsen låtit verkställa utredning angående det föreslagna markbytet. Därvid ha medtagits förutom berörda områden ytterligare fyra under domänverkets förvaltning stående ävenledes av bolagsjord helt eller delvis avgränsade mindre kronoskiften samt ett bolagsskifte. Det sistnämnda skulle efter markbytet kvarstå under domänverkets förvaltning, medan övriga kronan tillbytta områden skulle överföras till lantförsvarets förvaltning. Den sammanlagda arealen av bytesmarkerna har i ett den 22 januari 1943 av skogstaxator A. Hellström upprättat uppskattnings- och värderingsinstrument angivits till 118.45 hektar kronoegendom och 67.15 hektar bolagsjord, varav 58.17 respektive 59.55 hektar skogsmark. Saluvärdena å ifrågavarande områden ha upptagits till 51,500 kronor för kronofastigheterna och 70,800 kronor för bolagsmarken.

Enligt vad *överlantmätaren i Uppsala län* i skrivelse den 21 januari 1943 meddelat, torde hinder icke möta jämlikt bestämmelserna i jorddelningslagen mot att de olika markområdena avstyckades på föreslaget sätt.

Av handlingarna framgår, att *domänstyrelsen* förklarar sig villig medverka till lämnande av bytesobjekt under förutsättning, att domänfonden erhöles kontant gottgörelse till områdenas fulla värde. Då värdet av det område, som skulle kvarstå under domänstyrelsens förvaltning, uppskattats till 2,300 kronor och då värderingskostnaderna uppginge till 1,150 kronor, skulle

domänfonden tillgodoföras ($70,800 - 2,300 + 1,150 =$) 69,650 kronor jämte kostnaderna för avstyckningar m. m.

Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolag har meddelat, att bolaget kunde godtaga förslaget till ägoutbyte i huvudsaklig överensstämmelse med de särskilda villkor, som angivits i förenämnda värderingsinstrument.

I skrivelse till fortifikationsstyrelsen den 9 juni 1943 har *chefen för armén* uttalat, att Marma skjutfält efter införandet av den ettåriga utbildningen komme att utnyttjas i större utsträckning än tidigare och att fördenskull förbättrade utbildningsförhållanden borde skapas. Styrelsen har därför anmodats vidtaga åtgärder för utvidgning av skjutfältet i huvudsak på det sätt regementschefen föreslagit.

Under åberopande av vad sålunda förekommit har *arméförvaltningen*, som funnit den föreslagna utvidgningen av Marma skjutfält behövlig, ansett de härför erforderliga områdena böra förvärfvas av kronan. Mot det föreslagna sättet för förvärvet har *arméförvaltningen* icke haft något att erinra. Kostnaderna för förvärvet inklusive avstycknings- och lagfartskostnader ha beräknats till i runt tal 72,000 kronor.

*Departements-
chefen.*

Jag finner icke anledning till erinran mot det föreslagna ägoutbytet mellan kronan och *Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolag*. Fastigheterna böra överlåtas i befintligt skick och tillträdas samt likvideras så snart bolaget erhållit tillstånd att förvärva de av bolaget tillbytta fastigheterna. Det bör således ankomma på bolaget att i vanlig ordning söka tillstånd till förvärvet.

Såsom *arméförvaltningen* föreslagit bör större delen av de kronan tillbytta områdena överföras till lantförsvarets förvaltning. Det synes emellertid icke erforderligt, att ersättning till domänfonden härför utgår. I stället bör domänfonden nedskrivas med ett belopp, motsvarande skillnaden mellan värdet av den avstädda kronomarken, 51,500 kronor, och ett belopp av 2,300 kronor, utgörande värdet å den del av de tillbytta områdena som skall stanna under domänstyrelsens förvaltning. Domänfonden bör alltså nedskrivas med ($51,500 - 2,300 =$) 49,200 kronor. För markbyttets genomförande erfordras följaktligen medel för bestridande av dels skillnaden mellan värdena å bytesfastigheterna ($70,800 - 51,500 =$) 19,300 kronor, dels ock kostnaderna för värdering, avstyckning och lagfart, uppskattade till ($1,150 + 2,000 =$) 3,150 kronor, eller således sammanlagt i runt tal 22,500 kronor. Till det föreslagna markbytet torde riksdagens medgivande böra inhämtas.

Förvärv av mark för infanteriets och kavalleriets officersaspirantskola. I det föregående har jag upptagit spörsmålen om den definitiva förläggningen av vissa officersaspirant- m. fl. skolor, däribland även en gemensam skola för infanteriets och kavalleriets officersaspiranter. Jag förordade därvid, att denna skola skulle förläggas å Järvafältet till ett kronan icke förut tillhörigt område, benämnt Rådan, och beläget mellan de i kronans ägo förut befintliga s. k. Sörentorps- och Tegelhagsområdena. Av vad i ärendet anförts framgår vidare, att förhandlingar förts med ägaren till Rådanområdet om försäljning

av området till kronan samt att efter därvid förekommande värdering det för fastighetens förvärvande erforderliga medelsbehovet ansetts kunna preliminärt angivas till 910 000 kronor. Av detta belopp ha 300 000 kronor, motsvarande de på byggnaderna belöpande kostnaderna, avsetts skola utgå av det till vissa byggnadsarbeten m. m. under arméförvaltningens delfond för budgetåret 1944/45 äskade anslaget. Återstoden, 610 000 kronor, lärer böra beräknas under förevarande anslag.

Förvärv av mark för infanteriskjutskolan. I det föregående har jag anmält fråga om viss omorganisation av verksamheten vid infanteriskjutskolan å Rosersberg. I berörda sammanhang framhöll jag, att särskilda åtgärder måste vidtagas för att förbättra utbildningsmöjligheterna genom utvidgning av övningsområdet för att göra detta användbart för skjutning med infanterivapen för erforderligt antal övningsavdelningar. I detta hänseende föreslog jag, att för kronans räkning skulle förvärvas de norr om Rosersbergs slott belägna fastigheterna Skeppartorp 1¹, Skarbacka 1¹, Granskogen 2¹ samt delar av Krogsta 1¹, 2¹, 3¹, 4² och 4³. Det beräknade medelsbehovet angavs preliminärt till 185 000 kronor.

Under hänvisning i övrigt till vad i nyssnämnda sammanhang förekommit beräknar jag för detta ändamål ett belopp av 185 000 kronor.

Sammanfattning. I enlighet med vad sålunda anförts beräknar jag föreliggande medelsbehov enligt följande.

Utvidgning av Skånska trängkärens kasernområde	kronor	21 500
Förvärv av mark för Marma skjutfält	»	22 500
Förvärv av mark för infanteriets och kavalleriets officers- aspirantskola	»	610 000
Förvärv av mark för infanteriskjutskolan	»	185 000
Summa kronor		839 000

För mötande av oförutsedda utgifter torde det anslag, som bör anvisas för ovannämnda ändamål, böra bestämmas till i avrundat tal 860 000 kronor. Beloppet torde lämpligen böra anvisas såsom icke specificerat investeringsanslag, beträffande vars disposition Kungl. Maj:t bör äga meddela föreskrifter.

Under återopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels medgiva att såsom likvid för förvärv från Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolag av vissa fastigheter i Marma om sammanlagt 67,15 hektar må lämnas — förutom kontant 19 300 kronor — vissa under domänverkets förvaltning stående fastigheter, omfattande en areal av tillhoppa 118,45 hektar och saluvärderade till 51 500 kronor,

dels ock till *Vissa markförvärv för armén* för budgetåret 1944/45 anvisa ett investeringsanslag av 860 000 kronor.

Mark för Skånska pansarregementet m. m. Frågorna rörande förläggningsplats och övningsfält för Skånska pansarregementet förelades riksdagen i propositionen 1943: 302. I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag beslöt riksdagen (skrivelse 1943: 412), att regementet skulle förläggas invid Hässleholm, varjämte riksdagen till Mark för Skånska pansarregementet m. m. för budgetåret 1943/44 å kapitalbudgeten under försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, anvisade ett investeringsanslag av 2 800 000 kronor. Enligt av Kungl. Maj:t för nämnda anslag fastställd dispositionsplan avses för övningsfältet ett belopp av 1 250 000 kronor.

Såsom framgår av vad jag anförde vid anmälan av nämnda proposition (s. 12 ff.) var ett av skälen till förslaget att förlägga regementet till Hässleholm eller trakten därav närbelägenheten till de båda områden, Risebergafältet och Hörjafältet, vilka syntes böra komma i fråga som övningsterräng. Beroende av vilketdera av dessa två områden som kunde komma att tagas i anspråk såsom övningsfält angav jag olika platser såsom lämpliga förläggningsområden, Mölleröds kronopark, Tyringe eller Perstorp vid Risebergalternativet, förstnämnda båda platser eller Svärtingstorps kronopark vid Hörjaalternativet. Avgörande för mitt ställningstagande för Hässleholm var att därstädes kunde ordnas en sådan förläggning av förbandet, att det icke skulle bli nödvändigt att uppföra bostäder för personalen genom statens försorg eller barackförläggning för övningsändamål å det övningsfält, som toges i anspråk. I fråga om övningsfältet anförde jag, att jag funnit, att flertalet skäl talade för Hörjafältet. Jag erinrade tillika, att enligt beslut av Kungl. Maj:t den 21 maj 1943 särskild undersökning skulle verkställas rörande vissa sociala olägenheter, som kunde vara förenade med ett ianspråktagande av detta fält. Jag förutsatte, att det skulle få ankomma på Kungl. Maj:t att efter ytterligare undersökning träffa slutligt avgörande rörande regementets förläggningsplats och att föranstalta om genomförande av erforderligt markförvärv ävensom att på grundval av resultatet av pågående utredning genomföra markförvärv för övningsfält. Detta mitt uttalande gav icke riksdagen anledning till erinran. Emellertid framhöll riksdagen, att det hade varit önskvärt, att frågan om bostäder för personalen vid regementet förelegat i utrett skick vid ställningstagandet till spörsmålet rörande regementets förläggningsplats.

Genom beslut den 30 juni 1943 uppdrog Kungl. Maj:t åt arméförvaltningens fortifikationsstyrelse, bland annat, att, sedan den genom beslutet den 21 maj 1943 anbefallda utredningen rörande övningsfältet slutförts, inkomma med förslag rörande regementets förläggningsplats.

Föreliggande utredning rörande övningsfältet.

I skrivelse den 13 augusti 1943 har *fortifikationsstyrelsen* framlagt resultatet av utredningen i anledning av uppdraget den 21 maj 1943. Med anledning av uppdraget hade styrelsen för handhavande av utredningen tillsatt en kommission bestående av riksdagsmannen L. A. Björklund i Hässleholm, ordförande, översten N. Wikander, Stockholm, riksdagsmannen Alfr. Nilsson

i Steneberg, landstingsmannen K. Andreasson i Emmaljunga och agronomen A. Örborn, Alnarp. Kommissionen hade med överlämnande av värderingsinstrumentet över det planerade Hörjafältet till fortifikationsstyrelsen avgivit redogörelse för utredningens resultat, av vilken redogörelse fortifikationsstyrelsen i sin skrivelse återgivit i huvudsak följande.

Såsom av värderingsinstrumentet framginge omfattade Hörjafältet cirka 1 485 hektar mark inklusive inom området belägna kronoparker. Av marken utgjorde cirka 448 hektar åker, cirka 852 hektar skogsmark, varav cirka 130 hektar utgjordes av kronoparkerna, samt cirka 185 hektar annan mark. Inom området funnes 71 enskilda fastighetsägare samt 3 arrendatorer å kronoparken Svärtingstorp. Fastigheterna utgjordes till allra största delen av mindre jordbruk, vilka dock finge anses vara jämförelsevis bärkraftiga. Kommissionen hade sålunda, i motsats till vad tidigare preliminära undersökningar givit vid handen, funnit, att åkerjorden vore av jämförelsevis god beskaffenhet och i allmänhet i god hävd. Mycket omfattande stenröjningar å åkrarna hade verkställts av de olika jordägarna. Byggnadsbeståndet å de olika fastigheterna vore i allmänhet jämförelsevis gott. Såväl boningshus som ekonomibyggnader vore sålunda i allmänhet väl underhållna. Enstaka fastigheter med bristfälliga byggnader funnes dock. — Sammanlagda värdet av inom området befintliga fastigheter och fastighetsdelar hade av kommissionen enligt värderingsinstrumentet uppskattats till 1 583 500 kronor, vartill komme värdet av kronoparkerna, cirka 200 000 kronor. Vid de preliminära förhandlingarna med markägarna hade dessa fordrat sammanlagt 1 893 890 kronor för överlåtelse av i området ingående fastigheter och fastighetsdelar till kronan, vilket belopp således med 310 390 kronor överstege sammanlagda värderingssumman.

Under utredningens gång hade kommissionen allt bestämdare kommit till den uppfattningen, att de sociala olägenheterna med ifrågavarande områdes ianspråktagande som militärt övningsfält vore mycket väsentliga. Av de cirka 70 familjer, som bodde inom området, hade de ojämförligt flesta sin huvudsakliga utkomst av jordbruket och måste alltså, om området toges i anspråk för övningsfält, söka sin utkomst på annat håll. Endast ett fåtal markägare hade sålunda förklarat sig villiga att stanna kvar på sina fastigheter under de betingelser, som skulle kunna gälla efter det kronan tagit marken i anspråk, d. v. s. rätt för den enskilde till bostad, potatistäppa och i vissa fall betesgång. Att avflytta från sina fastigheter syntes de flesta så mycket bittrare som de i allmänhet själva genom omfattande och slitsamma stenröjningar bringat jordbruken i deras jämförelsevis goda hävd.

På grund av vad vid utredningen förekommit hade kommissionen sökt finna ett annat område i närheten av Hässleholm, som kunde lämpa sig till övningsfält och vars ianspråktagande för ändamålet skulle medföra mindre sociala olägenheter. Efter preliminära undersökningar av ett område inom Brönneå och Mätteröds socknar omedelbart söder om Finjasjön, benämnt Hovdalafältet, vilket område befunnits vara betydligt glesare bebyggt och ur jordbrukssynpunkt sämre än Hörjafältet, hade kommissionen föreslagit chefen för Skånska pansarregementet att låta företaga undersökningar ur militär synpunkt rörande detta områdes lämplighet som övningsfält för regementet.

Efter verkställd undersökning hade *chefen för Skånska pansarregementet* avgivit en till kommissionen ställd skrivelse den 18 juli 1943. Regementschefen, som funnit sig med hänsyn till markbeskaffenheten böra föreslå annan omfattning av området än kommissionen angivit, hade därvid, under

hänvisning till en skrivelsen bifogad karta, varå Hovdalafältet angivits (indelat i mindre områden efter markens beskaffenhet, betecknade I—X), beträffande resultatet av gjorda rekognosceringar anført i huvudsak följande.

Av det område, kommissionen ursprungligen föreslagit (I—VIII), kunde de sydligaste delarna, VI och VII, på grund av markens beskaffenhet icke godtagas. Som ersättning härför borde ingå två områden i nordväst, IX och X.

Av det sålunda föreslagna området vore östra delen väl lämpad för formella övningar i större förband och för tillämpningsövningar i öppen terräng motsvarande skånsk slätterräng. — Området i övrigt vore till större delen skogbetäckt med för övningar — även fältskjutningar — lämpliga terrängformationer. — Förekomsten av stridsvagnshindrande terräng — blockterräng och sumpmark — vore enligt regementschefens mening icke av större omfattning än vad som vore lämpligt med hänsyn till behovet att under övningarna lära befäl och trupp att undvika dylik mark. Vagnätet vore för svagt för att terrängområdena skulle kunna effektivt utnyttjas ur övnings-synpunkt. Nyttillkommande vägar kunde emellertid ha kolonnvägs karaktär och syntes vara lätta att utbygga, då ytlagret i regel — med undantag för strandremsan vid Finjasjön — bestode av stark morän med av allt att döma stor bärkraft. Det genom Hovdala flytande vattendraget med tillhörande småsjöar erbjöde goda möjligheter för övning i övergång av vattendrag. För förbindelse med Möllerödsområdet — vilket av regementschefen förutsattes skola bli förlägningsplats för regementet — med dess kaserner och handexercisfält borde en regementets egen vägförbindelse anordnas utefter Finjasjöns strand. Det vore ur regementets synpunkt synnerligen fördelaktigt, om den planerade riksvägen finge sin sträckning i huvudsak utefter järnvägen — sålunda utanför eller i utkanten av regementets övningsfält — och icke som nu vore planerat över Hovdala—Brönnestad. — På grund av de anförda omständigheterna förklarade regementschefen, att en förläggning av regementet med kaserner och handexercisfält å Möllerödsområdet — utvidgat på sätt Hässleholms stad enligt uppgift komme att erbjuda — och övningsfält å Hovdalaområdet, bestående av områdena I—V och VIII—X, vore ur regementets synpunkt minst likställt med en förläggning vid Mölleröd och med Hörjafältet såsom övningsfält samt överlägset en förläggning enbart på Hörjafältet. Härvid förutsattes, att väg anordnades Mölleröd—Hovdalaområdet samt att erforderliga skogsröjningar och förstärkningar av vagnätet gjordes å Hovdalafältet.

Efter besök å platsen hade *inspektören för pansartrupperna* förklarat sig instämma i regementschefens uttalande.

I sin skrivelse har fortifikationsstyrelsen vidare anført, att *militärbefälhavaren för I. militärområdet* beträffande Hovdalafältets lämplighet som övningsfält för Skånska pansarregementet i skrivelse till styrelsen den 29 juli 1943 framhållit följande.

Av kommissionen och regementschefen framförda synpunkter talade för att Hovdalafältet borde väljas, trots att Hörjafältet genom sin figuration och beskaffenhet rent militärt vore gynnsammare. Hörjafältet kunde nämligen överallt användas; taktisk verksamhet även i regements- och högre förband kunde äga rum i ett stort antal olika riktningar. Hovdalafältets användbarhet inskränktes däremot genom myr- och blockterräng. Härigenom bleve de riktningar avsevärt inskränkta, vari taktisk verksamhet kunde genomföras till och med i så begränsat förband som högst regemente; särskilt inskränktes möjligheterna till övningar i försvar på djupet mot stridsvagnsförband i ytterligt betänklig grad, därest fältet icke utsträcktes i nordväst enligt rege-

mentschefens förslag, d. v. s. om områdena IX och X icke skulle komma att ingå i fältet.

Sedan fortifikationsstyrelsen av de verkställda undersökningarna funnit framgå, att Hovdalafältet uppfyllde de militära betingelserna för ett övningsfält för Skånska pansarregementet, hade styrelsen under hand anmanat kommissionen att verkställa utredning och värdering jämväl av detta fält. Beträffande nämnda utrednings resultat hade kommissionen, med överlämnande av värderingsinstrument, i jämförelse med utredningen rörande Hörjafältet framhållit i huvudsak följande.

Hovdalafältet omfattade sammanlagt cirka 2 048 hektar mark, fördelat på följande ägoslag: cirka 536 hektar åker, cirka 1 266 hektar skog och cirka 246 hektar annan mark. Inom området finnes 51 enskilda fastighetsägare samt 8 arrendatorer under Hovdala fideikommiss. I jämförelse med Hörjafältet vore sålunda Hovdalafältet betydligt glesare bebyggt. Åkerjorden å Hovdalafältet bedömde kommissionen vara av sämre beskaffenhet än å Hörjafältet. Byggnaderna å de mindre jordbruksfastigheterna å Hovdalafältet vore i allmänhet avsevärt sämre än motsvarande å Hörjafältet. Där emot finnes å de större egendomarna å Hovdalafältet en del större byggnader i gott stånd, vilka, så vitt kommissionen kunde bedöma, jämförelsevis lätt kunde omändras för militära ändamål. Motsvarande byggnader finnes icke å Hörjafältet. — Sammanlagda värdet av inom Hovdalafältet befintliga fastigheter hade av kommissionen enligt värderingsinstrumentet uppskattats till 1 855 500 kronor. Vid kommissionens preliminära förhandlingar med markägarna om överlåtelse av fastigheter inom området till kronan hade dessa fordrat sammanlagt 2 222 500 kronor, vilket belopp sålunda med 367 000 kronor överstege sammanlagda värderingssumman. Därvid vore dock att märka att ett par markägare, varibland innehavaren av Hovdala fideikommiss, förklarar sig icke vilja nämna något pris för överlåtelse av fastigheterna till kronan, varför i värderingsinstrumentet i dessa fall såsom begärt pris endast upptagits ungefärliga belopp.

Det vore uppenbart, att jämväl ett ianspråktagande av Hovdalafältet som militärt övningsfält vore förenat med vissa sociala olägenheter. Enligt kommissionens uppfattning skulle dessa sociala olägenheter dock bli avsevärt mindre än om Hörjafältet toges till övningsfält. Trots Hovdalafältets större ytvidd berördes sålunda totalt ett betydligt mindre antal familjer av detta fälts ianspråktagande som övningsfält än om så skedde med Hörjafältet. Vidare vore en jämförelsevis icke ringa del av de berörda egendomarna å Hovdalafältet relativt stora, varför man kunde räkna med att ägarna av dessa genom den ekonomiska ersättningen för egendomarna förhållandevis lätt skulle kunna skaffa sig motsvarande utkomst å annan plats, vilket däremot säkerligen skulle visa sig vara förenat med svårigheter, då det gällde ägare av mindre jordbruksfastigheter.

Kommissionen funne jämväl rent ekonomiska synpunkter tala för att Hovdalafältet borde väljas framför Hörjafältet. Totalt skulle visserligen ett förvärv av Hovdalafältet komma att draga större kostnad än förvärv av Hörjafältet men enligt kommissionens förmenande skulle kronan jämförelsevis erhålla betydligt större realvärden i utbyte mot kostnaden för Hovdalafältet än för kostnaden för Hörjafältet. Till följd av de många bebyggda småegendomar, som finnes å Hörjafältet, måste priset där per hektar mark, genom den mängd av byggnader som måste förvärfvas men vilka dock i allmänhet icke kunde nyttiggöras för kronans ändamål, bli högt. Å Hovdalafältet låge däremot det ojämförligt största värdet i skogsmarken, som upptog cirka 2/3 av hela arealen och som vore bevuxen med i allmänhet vacker tillväxande skog.

Med stöd av vad sålunda anförts funne kommissionen sig böra förorda, att Hovdalafältet toges i anspråk som övningsfält för Skånska pansarregementet i stället för det tidigare föreslagna Hörjafältet.

För egen del har fortifikationsstyrelsen anført i huvudsak följande.

Av de verkställda utredningarna syntes framgå, att ett ianspråktagande av Hovdalafältet som övningsfält för Skånska pansarregementet vore att föredraga framför Hörjafältet. En jämförelse mellan de båda fälten visade sålunda att Hovdalafältet dels ur militär synpunkt vore likvärdigt med Hörjafältet — militärbefälhavaren för I. militärområdet hade dock erinrat, att å Hovdalafältet de riktningar, vari taktisk verksamhet i större förband kunde genomföras, vore avsevärt inskränkta i förhållande till möjligheterna å Hörjafältet — dels ock ur social och ekonomisk synpunkt befunnits fördelaktigare än Hörjafältet.

Beträffande kostnaderna för förvärv av ettdera av de båda fälten hade de verkställda värderingarna visat, att den av Kungl. Maj:t för ändamålet fastställda anslagsposten om 1 250 000 kronor syntes bliva otillräcklig. Kostnaderna för förvärv syntes komma att belöpa sig till i runda tal 1 700 000 kronor för Hörjafältet och 2 000 000 kronor för Hovdalafältet. Hovdalafältet skulle alltså enligt dessa beräkningar bliva cirka 300 000 kronor dyrare än Hörjafältet. Därvid borde emellertid framhållas, att Hovdalafältet vore omkring 563 hektar större än Hörjafältet inklusive kronoparker samt att en begränsning av Hovdalafältet till ungefär samma areal som Hörjafältet icke läte sig göra utan att därigenom dess användbarhet som övningsfält för pansarregementet minskades i mycket väsentlig grad och fältet i så fall ur militär synpunkt bleve underlägset Hörjafältet.

Fortifikationsstyrelsen har tillika anmält, att utredningen angående förlägningsplats för Skånska pansarregementet syntes komma att utvisa, att oberoende av om Hörjafältet eller Hovdalafältet komme att tagas i anspråk som övningsfält för regementet lämpligaste förlägningsplatsen för regementet syntes vara till av Hässleholm stad åt kronan erbjudet markområde i anslutning till Mölleröds kronopark.

På grund av vad sålunda anförts har fortifikationsstyrelsen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte dels föreslå riksdagen att som övningsfält för Skånska pansarregementet finge, i stället för det tidigare ifrågasatta Hörjafältet, tagas i anspråk Hovdalafältet samt att för förvärv av Hovdalafältet anvisa ytterligare 750 000 kronor, dels ock uppdraga åt fortifikationsstyrelsen att, under förutsättning av Kungl. Maj:ts godkännande, träffa avtal om förvärv för kronans räkning av inom Hovdalafältet belägna fastigheter och fastighetsdelar.

Chefen för armén har i yttrande den 31 augusti 1943 tillstyrkt förvärv av Hovdalafältet som övningsfält för Skånska pansarregementet men föreslagit en begränsning av området i förhållande till styrelsens förslag. Arméchefen har ansett, att viss beskärning av den nordvästra delen av det föreslagna fältet kunde ske utan olägenheter ur övningssynpunkt. Genom en dylik beskärning skulle en sammanlagd besparing av omkring 475 000 kronor erhållas och Hovdalafältet alltså bliva 175 000 kronor billigare än Hörjafältet. Den terräng, som sålunda skulle fränskiljas, vore enligt arméchefens mening mindre värdefull ur övningssynpunkt men ur social synpunkt betydelsefull på grund av talrik bebyggelse.

I en i augusti 1943 dagtecknad skrift ha 26 ägare till fastigheter inom Brönnestads och Matteröds socknar, som skulle komma att beröras av ett ianspråktagande av Hovdalafältet såsom övningsfält, uttalat sig mot övningsfältets förläggande till nämnda socknar. I skrivelsen har anförts i huvudsak följande.

Ifrågavarande område, som i stor utsträckning bestode av smärre hemman, vore ur många synpunkter synnerligen värdefullt med sedan urminnes tider odlad jord av god beskaffenhet. Det vore därför icke ekonomiskt försvarbart, att detsamma toges i anspråk för militära ändamål, särskilt som andra områden av mindre värden vore lämpliga härför. De jordägare som kunde beröras av den ifrågasatta åtgärden hade nödgats nedlägga avsevärda ytterligt betungande kostnader för sänkningen av Finjasjön, vilka kostnader först för något år sedan slutbetalats. För den händelse området toges i anspråk såsom militärt övningsfält skulle Brönnestads och Matteröds kommuner gå miste om avsevärda skatteobjekt. Ur rättvisesynpunkt borde regementets kasern och övningsfält förläggas till samma kommun, som då skulle få såväl den ökade skattekraften som nackdelarna av övningsfältet.

I skrivelsen har även hänvisats till ett annat område som ur skilda synpunkter lämpligare plats för övningsfält, nämligen Göingeåsen.

Sistnämnda område har också i en till chefen för försvarsdepartementet ställd, den 28 september 1943 dagtecknad skrift av *fil. d.r Axel Andersson*, ägare till delar av fastigheten Tåstarp i Matteröds socken, angivits såsom lämpligt övningsområde. Sedan fortifikationsstyrelsens yttrande inhämtats över sistnämnda skrift, har styrelsen överlämnat rapport över en av chefen för Skånska pansarregementet på uppdrag av arméchefen verkställd rekognoscering av Göingeåsen. Av nämnda rapport framgår, att Göingeåsen till stor del utgöres av stridsvagnshindrande terräng eller av terräng, som i andra avseenden skulle försvåra eller omöjliggöra övningar med stridsvagnsförband.

Arméchefen har förklarat, att med hänsyn därtill Göingeåsen icke borde ifrågakomma som övningsfält för Skånska pansarregementet.

Över fortifikationsstyrelsens förslag till övningsfält har utlåtande avgivits av *länsstyrelsen i Kristianstads län* den 16 oktober 1943. Länsstyrelsen har framhållit, att det icke varit möjligt för länsstyrelsen att föranstalta om någon mera ingående utredning, något som i olika avseenden eljest varit starkt påkallat. Länsstyrelsen hade hållit sammanträde med kommunala representanter från Brönnestads och Matteröds socknar. Protokoll över detta sammanträde finnes fogat vid länsstyrelsens utlåtande.

Länsstyrelsen har i sitt utlåtande vidare anført i huvudsak följande.

När det gällde att ur de synpunkter, länsstyrelsen hade att bedöma frågan, avgöra vilketdera av de militärt likvärdiga Hörja- och Hovdalafälten, som borde givas företräde, måste länsstyrelsen framhålla, att det material, som därvid stode till länsstyrelsens förfogande, vore så ofullständigt, att länsstyrelsen ingalunda tilltrorde sig att på grundval av detta material kunna bilda sig en uppfattning i frågan, som gjorde anspråk på tillförlitlighet. Mot kommissionens påståenden om den sämre beskaffenheten ur jordbrukssynpunkt av Hovdalafältet i förhållande till Hörjafältet hade vägande invändningar framställts vid det av länsstyrelsen hållna sammanträdet. Det hade även varit av värde att få utrönt, huruvida de små jordbruken å Hörjafältet i allmänhet vore bärkraftiga. Kommissionen hade visserligen uppgivit, att de mindre jordbruken

därstädes »finge anses vara jämförelsevis bärkraftiga», men det förefölle uppenbart, att man för möjliggörande av ett säkrare bedömande härvidlag icke kunde lita till mer eller mindre hastigt gjorda okulärbesiktningar och därpå stödda antaganden. Därest de mindre jordbruken å Hörjafältet i verkligheten icke vore bärkraftiga ur de synpunkter, som statsmakterna numera anlade, kunde det tänkas, att ett ianspråktagande av Hörjafältet ur jordbruks-synpunkt tedde sig som det mindre onda.

En annan på bedömandet av frågan om företrädet mellan Hörja- och Hovdalafälten inverkan omständighet vore i vad mån markägarna inom Hörjafältet vore villiga att till kronan avstå sin mark.

Även vägrågan syntes vara av betydelse vid en jämförelse ur lämplighets-synpunkt mellan olika områden. I detta avseende vore den föreliggande utredningen ytterst knapphändig. Det förefölle som om olägenheterna ur militär synpunkt av civil trafik bleve väsentligt större, om man förlade övningsfältet till Hovdalaområdet. Det syntes länsstyrelsen mycket anmärkningsvärt, att den gjorda utredningen endast flyktigt omnämnde vägrågorna, som dock även ur ren kostnadssynpunkt kunde komma att spela en stor roll för valet av övningsfält. Enbart en omläggning av länshuvudvägens sträckning, varom önskemål uttalats av regementschefen, innebure uppenbarligen en kostnad av betydande storleksordning.

Vad slutligen anginge de sociala olägenheterna, som av kommissionen förmenades bliva av betydligt större omfattning, därest Hörjafältet valdes, vore länsstyrelsen för sin del ingalunda övertygad om att kommissionens uppfattning härom vore riktig. Det kunde nämligen med fog påstås, att spolierandet av större bärkraftiga jordbruk, vilka delvis i hög grad förbättrats genom kostbara utdikningsföretag, medförde större sociala nackdelar än vad fallet bleve, därest mindre värdefull, i små styckningslotter uppdelad jord toges i anspråk. Ur denna synpunkt syntes det antagligt, att Hovdalaområdet vore det ur folknärings synpunkt betydelsefullare området. För att vinna klarhet härutinnan vore emellertid ytterligare utredning av behovet påkallad.

Kommissionen hade alldeles förbigått de kommunal-ekonomiska verkningarna av övningsfältets förläggning till ettdera området. Vid det av länsstyrelsen hållna sammanträdet med kommunala representanter för Brönneå och Mätteröds socknar framlades uppgifter i sådant hänseende. Uppgifterna syntes utvisa, att ett ianspråktagande av Hovdalaområdet för kommunerna medförde en allvarlig nedgång i skattekrönor och invånarantal, särskilt vad anginge Brönneå kommun.

Avslutningsvis har länsstyrelsen framhållit, att länsstyrelsen på grundval av enbart den föreliggande utredningen icke ansåge sig kunna taga ställning till frågan, vilketdera av de ifrågasatta områdena, som borde givas företräde. Det syntes länsstyrelsen ofrånkomligt, att en fullständig utredning i samtliga de hänseenden, som av länsstyrelsen berörts, komme till stånd. Jämväl beträffande frågan om de ekonomiska verkningarna för de berörda kommunerna syntes närmare utredning påkallad, därvid det syntes böra tagas i överbägande att bereda kommunerna skälig ersättning för de minskade skatteintäkter som skulle komma att åsamkas dem.

Till närmare belysning av de sociala och lantbruksekonomiska synpunkter som borde anläggas i ärendet har utlåtande inhämtats av *lantbruksstyrelsen*. Sedan styrelsens chef och byråchefen hos styrelsen E. A. Granström verkställt besiktning av ifrågavarande områden, har lantbruksstyrelsen den 6 november 1943 avgivit infordrat utlåtande.

Angående de iakttagelser som gjorts vid besiktningen har lantbruksstyrelsen anfört följande.

Hörjafältet omfattar ett 70-tal fastigheter, därav 5 utan åker samt 10 med 0,26—2 hektar, 44 med 2—10 hektar och 11 med 10—30 hektar åker. Skogsmark finnes till 57 av ifrågavarande fastigheter. Jordmånen inom området utgöres huvudsakligen av stenig moränjord med till synes relativt god vattenhållande förmåga. Å flertalet fastigheter har nedlagts ett stort arbete för åkerjordens stenröjning. Arronderingen är merendels tillfredsställande. Brukningsförhållandena synas därför vara relativt goda. Byggnadsbeståndet inom området är påfallande väl underhållet och delvis nybyggt, varför fastigheterna ur jordbrukssynpunkt synas ha värde för framtiden, i den mån de kunna giva utkomst för sina brukare. Halva antalet berörda fastigheter torde kunna betraktas som familjejordbruk, under det att återstoden närmast motsvarar begreppet stödjordbruk. Jordens skötsel föreföll att vara relativt tillfredsställande.

Hovdalafältet omfattar ett 60-tal fastigheter, därav 10 utan åker samt 8 med 0,26—2 hektar, 28 med 2—10 hektar, 9 med 10—30 hektar, 1 med 30—50 hektar och 1 över 100 hektar åker. Därför finnas 2 arrendefastigheter, som ej äro närmare beskrivna. Ej mindre än 8 av fastigheterna äro arrendegårdar under Hovdala fideikommiss, vars huvudgård också brukas av arrendator. Skogsmark finnes till 42 fastigheter. Jordmånen inom området utgöres invid Finjasjön huvudsakligen av kärr- eller mulljordar men i övrigt merendels av stenig moränjord, som till största delen är av samma karaktär som inom Hörjafältet. Understundom förefaller jorden dock att vara mera grusig och ha sämre vattenhållande förmåga än jorden inom Hörjafältet. Arronderingen är vid de större gårdarna mindre tillfredsställande, enär ekonomibyggnaderna ligga vid ena sidan av åkerfälten. Byggnadsbeståndet är flerstädes mindre gott samt illa underhållet. Anmärkningsvärt dåligt underhållna äro byggnaderna å fideikommissegendomen. Flera ekonomibyggnader äro uppmurade av gråsten. Hela byggnadsbeståndet inom området är i stort sett avsevärt sämre än inom Hörjafältet. Skötseln av jorden visade på en del gårdar påfallande brister. Av fastigheterna är en att räkna till storjordbruk (arrendegård), en tredjedel kan betraktas som bonde- eller familjejordbruk och en tredjedel som stödjordbruk samt resten som bostadslägenheter.

Vad beträffar den till nämnda båda områden hörande skogsmarken var denna ungefär av likartat slag. Skogsskötseln föreföll att överlag vara dålig.

I utlåtandet har lantbruksstyrelsen vidare anfört i huvudsak följande.

Av handlingarna i ärendet framginge, att fastighetsägare inom Hovdalafältet haft tillfälle att vid sammanträde inför länsstyrelsen framföra sina synpunkter beträffande ett eventuellt avstående av sina respektive fastigheter. Någon motsvarande möjlighet syntes icke hava beretts fastighetsägarna inom Hörjafältet. Den framförda meningen, att ett ianspråktagande av Hovdalafältet för ifrågavarande ändamål skulle ur såväl jordbrukssynpunkt som social synpunkt medföra större olägenheter än om Hörjafältet utlades till övningsfält, syntes därför icke ha blivit prövad med hänsyn tagen till jämväl de synpunkter, som kunnat framföras från fastighetsägarna inom sistnämnda område.

Enligt lantbruksstyrelsens förmenande vore det icke möjligt att med ledning av föreliggande material avgöra vilketdera området, som vore bäst lämpat för ifrågavarande ändamål.

Vid besiktningen hade det emellertid visat sig, att jordbruken inom Hörjafältet med avseende å storleksordning, byggnadsbestånd och skötsel vore lämpliga att bibehålla såsom självständiga jordbruksenheter. Ett nedläggande av jordbruksdriften inom detta område syntes därför medföra större olägenheter än en sådan åtgärd inom Hovdalafältet. Ur befolkningssynpunkt syntes även starka skäl tala för jordbruksdriftens bibehållande inom Hörjafältet. Ett större antal personer skulle nämligen där bliva hemlösa om jordbruken nedlades. Flertalet av de självägande jordbrukarna vore också bosatta inom Hörjaområdet. Inom Hovdalafältet däremot vore flera av jordbrukarna arrendatorer. Jordmän och byggnadstillstånd vore därjämte, såsom framginge av besiktningen, sämre inom Hovdalafältet än inom Hörjafältet. Såväl ur jordbruksekonomiska som ur sociala synpunkter funne lantbruksstyrelsen sålunda, att mindre skada uppstode, därest övningsfältet förlades till Hovdalafältet i stället för till Hörjafältet.

Den för undersökning och förhandsvärdering av område för övningsfält tillsätta kommissionen syntes ha avgränsat de båda föreslagna fälten på ett ändamålsenligt sätt. Beträffande Hovdalafältet hade det emellertid sedermera ifrågasatts att minska det där föreslagna området med några fastigheter inom Matteröds socken. Berörda fastigheter syntes emellertid icke vara särskilt värdefulla som jordbruk betraktade. Sålunda vore byggnadsbeståndet å fastigheterna antingen dåligt eller för stort i förhållande till jordbrukets behov. Även skötseln av dessa jordbruk vore i vissa fall mindre tillfredsställande. Något särskilt skäl att utesluta ifrågavarande jordbruk framför andra föreläge således ej.

Övningsfältets slutliga omfattning inom ramen för av kommissionen föreslaget område kunde därför avgöras uteslutande med hänsyn till föreliggande militära behov.

Jordbrukskonsulenten hos Kristianstads läns hushållningssällskap C. P. Broddesson, vilken deltagit i besiktningen såsom särskild sakkunnig beträffande jordbruksförhållandena inom såväl här berörda områden som länet i övrigt, hade i princip delat lantbruksstyrelsens uppfattning.

Med anledning av vad sålunda anförts har lantbruksstyrelsen för sin del förordat, att Hovdalafältet tages i anspråk såsom övningsfält för Skånska pansarregementet.

I två särskilda, den 11 och den 12 oktober 1943 dagtecknade skrifter ha vissa ägare till inom det till övningsfält föreslagna området belägna fastigheter inom Matteröds socken hemställt, att deras fastigheter måtte undantagas från förvärv för kronans räkning.

Föreliggande utredning rörande förläggningsplats för regementet.

Beträffande förläggningsplats för Skånska pansarregementet har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* i en av *chefen för armén* med eget yttrande insänd skrivelse den 16 oktober 1943 framlagt utredning och förslag.

Fortifikationsstyrelsen har låtit undersöka fem möjligheter att förlägga regementet, nämligen å Hörjafältet vid Smedstorp eller Svärtingstorp, å Hovdalafältet samt inom eller i omedelbar anslutning till Mölleröds kronopark.

I samband med utredningen hade Hässleholms stad i skrivelse till fortifikationsstyrelsen gjort vissa åtaganden med avseende å regementets förläggning, innebärande i huvudsak att staden, därest regementet förlades till angiven mark inom stadens gräns i omedelbar anslutning till Mölleröds kronopark, dels utan ersättning ställde området till kronans förfogande för ändamålet, dels garanterade, att för regementets icke kasernerade personal erforderliga bostäder funnes att tillgå i staden till där gängse hyrespriser, dels ock bidroge med halva kostnaden för anordnande av avloppsledningar för regementet från områdets gräns samt för framdragande av elektriska ledningar och vattenledningar från stadens nät till kasernområdets gräns ävensom förbunde sig att tillhandahålla kronan vatten och elektrisk ström till lägsta för motsvarande förbrukare och ändamål gällande taxa. Jämförande kostnadsberäkningar ha givit vid handen, att en förläggning till stadens område skulle medföra högre byggnadskostnader än om regementet förlades enligt något av de övriga alternativen. Sedan styrelsen inhämtat yttrande i ärendet av regementschefen och militärbefälhavaren för I. militärområdet, har styrelsen, med hänsyn främst till stadens erbjudande att garantera att bostadsbehovet för regementets befattningshavare bleve tillgodosett, förordat förläggning till förenämnda område inom Hässleholms stad.

Beträffande utredningens detaljer torde få hänvisas till handlingarna i ärendet.

Träffade överenskommelser om förvärv av mark m. m.

I anledning av de sålunda avgivna förslagen till övningsfält och förläggningsplats för Skånska pansarregementet har Kungl. Maj:t genom beslut den 19 november 1943 uppdragit åt fortifikationsstyrelsen att *dels* med vederbörande fastighetsägare förhandla om och, därest för kronan antagbara överenskommelser kunde träffas, sluta preliminära avtal rörande förvärv för kronans räkning av den del av Hovdalafältet, som är belägen inom Brönne-stads socken, såsom övningsfält för Skånska pansarregementet, *dels ock* sluta preliminärt avtal med Hässleholms stad om reglering av vissa med en förläggning av regementet till stadens område sammanhängande frågor.

Med skrivelse den 3 februari 1944 har arméns fortifikationsförvaltning överlämnat ett mellan förvaltningen och Hässleholms stad den 13 januari och den 2 februari 1944 upprättat avtal angående pansarregementets förläggning till det av staden tidigare erbjudna området invid Mölleröds kronopark. Avtalet, vari staden åtagit sig de av staden tidigare erbjudna prestationerna, blir för staden bindande, om det av Kungl. Maj:t godkännes före den 1 augusti 1944.

För fullgörande av uppdraget den 19 november 1943 såvitt rör övningsfältet uppdrog fortifikationsstyrelsen åt en särskild kommission, bestående av riksdagsmännen L. A. Björklund i Hässleholm och Alfr. Nilsson i Stenberg samt översten N. Wikander, att förhandla med vederbörande fastighetsägare om förvärv av mark. Sedan kommissionen till fortifikationsförvaltningen avgivit redogörelse för uppdragets utförande, har förvaltningen med skrivelse

den 10 februari 1944 överlämnat nämnda redogörelse jämte därtill hörande förteckning över inköpta fastigheter m. m. samt karta över det föreslagna övningsfältet. Av redogörelsen jämte därtill hörande handlingar inhämtas bland annat följande.

Preliminära köpeavtal hade slutits med 32 fastighetsägare och fem ägare av hus å ofri grund, varjämte avtal slutits med samtliga arrendatorer inom området om frånträde i förtid av arrenden. Med två ägare av fastigheter har kommissionen ansett sig icke kunna sluta avtal, enär för kronan antagbara villkor icke bjudits. Området, som utgör omkring 1 400 hektar, är beläget helt inom Brönnestads socken med undantag för ett mindre område om 2,5 hektar, tillhörigt Stora Oberöd i Mätteröds socken. Den del av området, beträffande vilket överenskommelse om förvärv kunnat träffas, utgör omkring 800 hektar.

Beträffande de i avtalen överenskomna villkoren har kommissionen framhållit i huvudsak följande.

Kronans tillträde av marken hade efter samråd med regementschefen bestämts till den 1 november 1944, då innevarande års skörd kunde beräknas vara slutförd, med rätt dock för ägarna respektive arrendatorerna att därefter nyttja till fastigheterna hörande byggnader till den 14 mars 1945. Vidare hade i en del fall, då säljarna utgjorts av äldre personer, överenskommits att säljarna under sin återstående livstid skulle få nyttja hus, trädgård och nödigt potatisland mot endast underhållsskyldighet av husen. Vidare hade, då avsikten vore att all öppen jord inom övningsfältet skulle läggas i gräsvall, sådan överenskommelse träffats att säljarna respektive arrendatorerna förbundit sig att icke upplöja befintliga betesvallar, att i såväl höst- som vårsäd så ut gräsfrö, som kostnadsfritt tillhandahölles av kronan samt att höstplöja sådan mark, varå de under innevarande år ämnade odla potatis och andra rotfrukter. Kommissionen funne det mest ändamålsenligt och för kronan ojämförligt mycket billigare, om de nuvarande brukarna av jorden ombesörjde utsåningen av gräsfrö ävensom att gräsfröet, då åtgärden helt skedde i kronans intresse, borde bekostas av kronan. Sammanlagda frökostnaden beräknade kommissionen till 13 000 kronor. — Vad anginge överenskomna köpeskillingar och ersättningar åt arrendatorer ansåge kommissionen desamma på i redogörelsen närmare angivna skäl i samtliga fall vara för kronan antagbara. — De två markägare, med vilka köpavtal icke kunnat upprättas, vore ägaren av Dalleröd ¹² och förenämnda område om cirka 2,5 hektar av Stora Oberöd ¹⁶ samt innehavaren av Hovdala fideikomiss. Den förre hade fordrat sammanlagt 52 500 kronor för de båda markområdena, under det att kommissionen uppskattat områdenas sammanlagda värden till endast 27 000 kronor. Den senare hade preliminärt fordrat 1 625 000 kronor för de i fideikomissegendomen ingående fastigheterna, vilka av kommissionen åsatts ett värde av 500 000 kronor. För dessa två fall föresloge kommissionen expropriationsförfarande. — Kostnaderna för förvärvade fastigheter och hus samt ersättningar åt arrendatorer utgjorde: för fastigheter 715 100 kronor (sammanlagd värderingssumma 655 300 kronor), för hus å ofri grund 29 700 kronor (lika med värderingen) och för ersättningar åt arrendatorer 27 950 kronor (värderat till 24 950 kronor) eller sammanlagt 772 750 kronor. Sammanlagda värdet av de två egendomar, beträffande vilka expropriationsförfarande föresloges, uppskattades av kommissionen till (27 000 + 500 000 =) 527 000 kronor. Då det vore fråga om stora och svårbedömda värden, ansåge kommissionen att en jämförelsevis stor reserv, inkluderande kostnaderna för

expropriationsförfarandet, borde beräknas, förslagsvis 30 % av värderingssumman eller 158 100 kronor, i vilket fall medelsbehovet för expropriationen skulle utgöra (527 000 + 158 100 =) 685 100 kronor. För frökostnader beräknades 13 000 kronor samt för avstycknings- med flera kostnader 5 000 kronor. Totalkostnaden för genomförande av ifrågavarande markförvärv skulle sålunda enligt kommissionen bliva (772 750 + 685 100 + 13 000 + 5 000 =) 1 475 850 kronor eller i runt tal 1 475 000 kronor.

För egen del har fortifikationsförvaltningen anfört i huvudsak följande.

Ämbetsverket ansåge de överenskomna köpeskillingarna och ersättningarna åt arrendatorer vara för kronan antagbara. Bestämmelsen att vederbörande markägare och arrendator skulle ombesörja att öppen jord bleve utsådd med gräsfrö, som kostnadsfritt tillhandahölls av kronan, vore för kronan förmånlig. Som gräsfröet borde vara vederbörande jordbrukare tillhanda senast omkring den 1 april 1944, syntes det ämbetsverket erforderligt att ämbetsverket, i avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut i övrigt i ärendet, erhöle bemyndigande att tills vidare förskjuta den härför beräknade kostnaden, 13 000 kronor, av omhänderhavande medel. I likhet med kommissionen ansåge ämbetsverket det erforderligt, att expropriationsförfarande anlätades för förvärv av fastigheten Dalleröd 1² och området om cirka 2,5 hektar av Stora Oberöd 1⁶ samt de till Hovdala fideikomissegendom hörande fastigheterna, enär de fordrade köpeskillingarna syntes alltför höga för att en överenskommelse på för kronan godtagbara villkor skulle vara möjlig. Mot den av kommissionen gjorda medelsberäkningen för ifrågavarande markförvärv, slutande å 1 475 000 kronor, funne ämbetsverket icke anledning till erinran. Enär av medel som anvisats av riksdagen endast 1 250 000 kronor avsetts till övningsfält för regementet, vilket belopp approximativt beräknats utan ett avse visst övningsfält, syntes sålunda erfordras, att ytterligare 225 000 kronor äskades för ändamålet.

Fortifikationsförvaltningen har hemställt, att Kungl. Maj:t måtte *dels* av innevarande års riksdag äska ett belopp av ytterligare 225 000 kronor för genomförande av markförvärv för övningsfält för Skånska pansarregementet, *dels* godkänna de slutna avtalen och i samband därmed ställa för gäldande av överenskomna köpeskillingar och ersättningar åt arrendatorer samt av kostnaden för tillhandahållande av gräsfrö ävensom avstycknings- m. fl. kostnader erforderliga medel till förfogande från förenämnda anslagspost om 1 250 000 kronor *dels* uppdraga åt ämbetsverket att inkomma med förslag till genomförande av ifrågavarande fastighetsförvärv i övrigt, *dels* ock genom särskilt beslut bemyndiga ämbetsverket att, i avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut i övrigt i föreliggande ärende, av omhänderhavande medel förskjuta medel för inköp före den 1 april 1944 av det gräsfrö, som erfordras för igensådd av öppen mark inom det föreslagna övningsfältet.

Jämlikt av riksdagen redan fattat beslut skall Skånska pansarregementet *Departements-
chefen.* förläggas invid Hüssleholm. Platsen kunde vid tidpunkten för riksdagens prövning av frågan icke närmare bestämmas, då den måste bliva beroende av slutligt ställningstagande till frågan om övningsfält för regementet. Vid nämnda tidpunkt förutsattes närmast, att det s. k. Hörjafältet skulle komma att tagas i anspråk. Utredning pågick emellertid rörande vissa sociala olägen-

heter, som kunde anses vara förenade med ett ianspråktagande av detta fält. Denna utredning har nu slutförts genom försorg av en av dåvarande fortifikationsstyrelsen tillsatt särskild kommission. Vid utredningen har kommissionen funnit, att de nämnda olägenheterna äro så stora, att kommissionen ansett sig böra undersöka möjligheterna att förlägga övningsfältet till annan plats. För ändamålet har kommissionen, ur de synpunkter kommissionen haft att anlägga på frågan, funnit sig kunna förorda ett område inom Matteröds och Brönnestads socknar, benämnt Hovdalafältet. Sedan detta område efter verkställda rekognosceringar prövats vara ur militär synpunkt lämpligt och kommissionen värderat området, har fortifikationsstyrelsen funnit sig böra föreslå Hovdalafältet såsom övningsfält för pansarregementet.

Emot detta förslag ha invändningar rests från enskilda fastighetsägares sida under framhållande bland annat av områdets betydelse ur jordbruks-ekonomisk synpunkt. Länsstyrelsen i Kristianstads län har funnit den i ärendet förebragta utredningen icke vara tillfyllest för att styrka markkommissionens uppfattning, att ett ianspråktagande av Hovdalafältet skulle medföra mindre sociala och näringsekonomiska nackdelar än en förläggning av övningsområdet till Hörjafältet. Förenämnda enskilda markägare ha hänvisat till den öster om Hovdalaområdet liggande Göingeåsen som lämpligare plats för övningsfältet. En på uppdrag av chefen för armén verkställd rekognoscering av detta område har dock givit vid handen, att detsamma på grund av markens beskaffenhet icke lämpar sig såsom övningsfält.

En närmare utredning rörande de sociala och lantbruksekonomiska frågor som uppkommit i ärendet har verkställts av lantbruksstyrelsen, vars chef jämte styrelsens föredragande i lantbruksärenden företagit besiktning av de två ifrågavarande områdena. Lantbruksstyrelsen har med ledning av vad vid denna besiktning framkommit i likhet med markkommissionen funnit, att mindre skada ur såväl jordbruksekonomiska som sociala synpunkter skulle uppstå, därest övningsfältet förlades till Hovdalafältet i stället för till Hörjafältet.

För egen del har jag funnit av utredningen i ärendet framgå, att de olägenheter av social och näringsekonomisk art, som vid lösandet av markfrågor av detta slag oftast äro oundvikliga, bliva mindre vid ett ianspråktagande av det nu föreslagna området inom Brönnestads och Matteröds socknar såsom övningsfält än om det tidigare planerade Hörjafältet toges i anspråk för ändamålet. Då de båda områdena bedömts vara ur militär synpunkt i huvudsak likvärdiga, har jag därför funnit mig böra förorda, att övningsfältet förläggas till Hovdalaområdet. För att emellertid nedbringa kostnaderna för förvärf av mark för övningsfältet har jag ansett mig kunna föreslå en begränsning av det av fortifikationsstyrelsen föreslagna området därhän, att endast den mark inom det föreslagna området, som är belägen inom Brönnestads socken, förvärfas för ändamålet. Även detta mindre område, som i areal utgör något över 1 400 hektar, torde vara tillräckligt för att medgiva tillfredsställande utbildningsmöjligheter. I överensstämmelse härmed har genom Kungl. Maj:ts förenämnda beslut den 19 november 1943 åt fortifikationsstyrelsen uppdragits att förhandla om inköp av mark för övningsfältet.

Vid detta ställningstagande till frågan om övningsfält för pansarregementet kommer frågan om förläggningsplats för regementet i viss mån i annat läge. Ett förläggande av regementets kasernetablisement till Hovdalafältet torde icke böra komma i fråga, då detta skulle alltför mycket inkräkta på fältet, särskilt efter den begränsning av detsamma som jag ansett mig böra förordna. Av de olika platser som angåvos i propositionen 1943:302 torde endast Mölleröds kronopark lämpligen böra komma i fråga. Fortifikationsstyrelsen har emellertid föreslagit, att ett inom Hässleholms stad beläget område intill kronoparken skulle avses såsom förläggningsplats. De åtaganden som staden ikläder sig vid förläggning av regementet till detta område synas mig erbjuda så stora fördelar för statsverket, att jag finner mig kunna tillstyrka bifall till fortifikationsstyrelsens förslag. Då det är av största vikt med hänsyn till regementets planerliga uppsättning, att förläggningsfrågan snarast löses, är det min avsikt att föreslå Kungl. Maj:t att, med godkännande av det med staden slutna avtalet, besluta om regementets förläggning till ifrågavarande plats inom Hässleholms stad.

De förhandlingar som förts angående inköp av mark för övningsfältet ha resulterat i att preliminära avtal kunnat slutas med samtliga fastighetsägare inom området utom två. De avtalade köpeskillingarna synas mig kunna godtagas, liksom ock de villkor i övrigt som föreslagits beträffande tillträdesdag och rätt för föregående ägare att bruka fastigheterna, i vissa fall under deras återstående livstid. Jag finner mig därför kunna tillstyrka, att de slutna avtalen av Kungl. Maj:t godkännas. Kostnadsberäkningarna rörande de fastigheter, beträffande vilka uppgörelser icke kunnat träffas, och beträffande övriga åtgärder för genomförande av förvärven, ha icke givit mig anledning till erinran. Beräkningarna sluta å ett belopp av 1 475 000 kronor. Då av tidigare anvisade medel 1 250 000 kronor avsetts för övningsfältet i fråga, torde ytterligare erforderliga medel, 225 000 kronor, böra äskas av riksdagen. Beloppet lär böra anvisas för nästa budgetår såsom särskilt anslag med samma beteckning som det anslag för innevarande budgetår, i vilket medel beräknats för här ifrågavarande ändamål.

I beloppet 1 475 000 kronor ingår ett belopp om 13 000 kronor, avsett för anskaffning av gräsfrö för igensåning av öppen mark inom det föreslagna övningsfältet. Fortifikationsförvaltningen har hemställt om bemyndigande att, i avvaktan å Kungl. Maj:ts beslut i övrigt i förevarande ärende, av omhändertagande medel bestrida dessa kostnader, enär gräsfrö måste anskaffas redan före den 1 april 1944. Då frågan huruvida Hovdalafältet kommer att tagas i anspråk såsom övningsfält är beroende av riksdagens ställningstagande, finner jag mig dock icke kunna nu tillstyrka denna framställning. Enär emellertid förslaget synes mig ändamålsenligt och kostnadsbesparande för statsverket, vill jag framhålla önskvärdheten av att här förevarande fråga bliver föremål för snar behandling inom riksdagen.

Såsom av det föregående framgår har länsstyrelsen funnit det böra tagas i övervägande att bereda vederbörande kommuner skälig ersättning för de minskade skatteintäkter som vid ett genomförande av föreliggande förslag

kunna komma att åsamkas dem. Vid bifall till det av mig framställda förslaget äro i detta avseende endast de ekonomiska förhållandena inom Brönneåstads kommun aktuella. Huruvida bestämda olägenheter komma att tillskyndas kommunen genom övningsfältets utläggande kan icke avgöras utan kännedom om de fördelar, som denna åtgärd kan komma att för kommunen innebära. I avbidan på närmare erfarenheter härutinnan torde den av länsstyrelsen berörda frågan icke kunna nu upptagas till bedömande.

Åberopande vad jag i det föregående anført får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Mark för Skånska pansarregementet m. m.* för budgetåret 1944/45 anvisa ett investeringsanslag av 225 000 kronor.

C. Andra kapitalinvesteringar.

Arméförvaltningens delfond.

Vissa kostnader för anslutning av avloppssystemet vid Upplands regemente till Uppsala stads reningsverk. Efter förslag av Kungl. Maj:t i propositionen 1941: 216 bemyndigade riksdagen (skrivelse nr 276) Kungl. Maj:t att godkänna ett mellan drätselkammaren i Uppsala, å ena, samt chefen för Upplands regemente, medicinalstyrelsen och lantbrukshögskolan, å andra sidan, träffat avtal, varigenom staden förband sig att till sitt planerade reningsverk för avloppsvatten mottaga spillvatten och dräneringsvatten från förenämnda institutioner samt att vidtaga för avloppsvattnets rening erforderliga åtgärder. Såsom ersättning härför skulle dels erläggas anslutningsavgift, dels ock drifts- och underhållskostnadsersättning. Genom beslut den 28 juni 1941 godkände Kungl. Maj:t förenämnda avtal.

I skrivelse den 19 januari 1944 har *arméns fortifikationsförvaltning* anført bland annat följande.

För regementets anslutning till den gemensamma samlingsledningen erfordrades omläggning av ledningar inom kasernområdet till separata system för spill- och regnvatten samt anslutning av det nya spillvattenrörnätet till den gemensamma samlingsledningen (dykarledningen). Härtill komme en avtalad anslutningsavgift av 10 000 kronor.

Enligt en av Bergströms Ingenjörbyrå & C:o i Stockholm upprättad kostnadskalkyl beräknades kostnaderna för ifrågavarande arbeten i vad de belöpte sig på Upplands regemente till följande belopp (inklusive kostnader för administration).

Separata system	kronor 72 000
Egen anslutningsledning med erforderliga pumpverk	» 8 000
Del av gemensam ledning och pumpverk	» 14 600
	Summa kronor 94 600
Avtalad anslutningsavgift	kronor 10 000

Prisstegringen sedan den 1 juli 1941 uppginge för närvarande till omkring 15 %, motsvarande för berörda arbeten 14 200 kronor, varför det totala an-

slagsbehovet beräknades uppgå till $(94\,600 + 14\,200 + 10\,000 =)$ 118 800 eller i runt tal 119 000 kronor.

Arméns fortifikationsförvaltning funne det vara synnerligen angeläget, att här föreslagna arbeten komme till utförande, då desamma utgjorde förutsättning för avloppsfrågans lösning vid regementet. Arbetena voro avsedda att komma till utförande under tiden den 1 juni—den 1 november 1944.

Då principbeslut rörande ifrågavarande arbeten träffats före 1942 års försvarsbeslut, syntes de av arbetena föranledda kostnaderna icke böra belasta femårsplanens kostnadsram.

Under återopande av vad sålunda och i övrigt i ämnet anförts hemställde ämbetsverket — såvitt här är fråga — att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att för Upplands regementes anslutning till Uppsala stads reningsverk för avloppsvatten anvisa ett investeringsanslag av 119 000 kronor.

Enär de nu ifrågasatta åtgärderna för ordnande av den sedan länge aktuella avloppsfrågan vid Upplands regemente synas ändamålsenliga och ur kostnads-synpunkt godtagbara, anser jag mig böra biträda det av arméns fortifikationsförvaltning framlagda förslaget. På av ämbetsverket anført skäl torde kostnaderna härför icke böra inräknas inom den kostnadsram, som av 1942 års riksdag angivits för försvarsväsendets utbyggande under femårsperioden 1942/47. *Departements-
chefen.*

Jag får således hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

*att till Vissa kostnader för anslutning av avloppssystemet vid
Upplands regemente till Uppsala stads reningsverk för budget-
året 1944/45 anvisa ett investeringsanslag av 119 000 kronor.*

Marinförvaltningens delfond.

Ytterligare medel för ordnande av vattenförsörjningen i Fårösund. På därom av Kungl. Maj:t i propositionen 1941:221 gjord hemställan anvisade riksdagen (skrivelse 360) å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 *dels* under marinförvaltningens delfond av försvarsväsendets fastighetsfond ett reservationsanslag av 240 000 kronor för ordnande av vattenförsörjningen i Fårösund, *dels ock* under flygförvaltningens delfond av samma fond ett reservationsanslag av 15 000 kronor för omläggning av vattenledningssystemet vid flygvapnets förläggning i Fårösund.

Enligt det förslag, som läg till grund för Kungl. Maj:ts hemställan och som upprättats av aktiebolaget Vattenbyggnadsbyrån och värmeingenjören vid marinförvaltningens fortifikationsstyrelse, skulle fyra nya borrhunnar upptagas och en central vattenledning dragas från dessa in på kasernområdet för Gotlands kustartillerikår. Här skulle en samlings- och utjämningsreservoar samt tre eldsläckningsreservoarer anläggas, varjämte till huvudledningen skulle anslutas en grenledning till en reservoar vid marinens hamnanläggning. Även flygvapnets anläggningar i Fårösund skulle anslutas till den planerade vattenledningen. Kostnaderna härför skulle bestridas från anslaget å 15 000 kronor.

I sin skrivelse angående medelsbehoven för marinen under kapitalbudgeten för budgetåret 1944/45 har *marinförvaltningen* anfört, att vattenfrågan vid Fårösund åter blivit aktuell. Företagen provpumpning under olika perioder i de nyupptagna borrhunnarna hade visat, att tillgången på grundvatten vore mycket begränsad, speciellt under tiden juli—oktober. Vid provpumpningar av en del borrhål sänktes grundvattennivån så mycket, att vissa brunnar inom Fårösunds samhälle bleve utan vatten. Ämbetsverket hade igångsatt en utredning om vattenförsörjningen vid Fårösund och avsåge att efter dennas avslutande inkomma med sådan framställning, vartill utredningen kunde giva anledning.

Sedan utredningen slutförts har marinförvaltningen med överlämnande av resultatet av densamma i skrivelse den 9 februari 1944 hemställt, att medel måtte anvisas för ytterligare utbyggande i enlighet med utredningens förslag av centralvattenledningen vid Gotlands kustartillerikår. Utredningen, som utförts av kaptenen i väg- och vattenbyggnadskåren E. G. W. Lindquist, omfattar utförliga undersökningar och beräkningar dels av den nuvarande vattentäkten, dels av vattenbehovet och dels av andra möjligheter till vattentäkt i trakten av Fårösund.

Av utredningen framgår, att vattenbehovet vid kustartillerikåren för närvarande nödtorftigt täckes genom uppförande av vatten dels ur enstaka brunnar, dels ur ett system av brunnar, vilka äro förbundna med varandra och tappställena av ett centralt vattenledningsnät, som anlagts med anlitande av en del av de medel, som 1941 års riksdag anvisat. Vattnet i de brunnar, som ej äro anslutna till vattenledningsnätet, är salthaltigt och i ett fall bakteriellt förorenat. Vad beträffar ledningsvattnet ha intill vintern 1943 inga mer vägande erinringar kunna göras mot vattnets bakteriehalt. Prov ha dock visat, att grundvattnet är uppblandat med ytvatten, varför vattnet desinfekterats. Då enstaka fall av dysenteri inträffat, har det ansetts nödvändigt att tillsätta något mer desinfektionsmedel än vad som eljest är nödvändigt med påföljd att vattnet fått en föga angenäm smak. Vid vattenkontroll, som företagits i december 1943, har det emellertid visat sig, att vattentäkten blivit förorenad. Statens institut för folkhälsan, som verkställt den bakteriologiska undersökningen, har i utlåtande den 18 december 1943 anfört, att fekalbakteriehalten vore tämligen hög och att vattnet på grund därav vore mindre tjänligt som dricks- och hushållsvatten samt att det ej borde användas för detta ändamål utan föregående rening, exempelvis kokning. Orsaken till föroreningen är, att infekterat regnvatten tämligen snabbt sipprat ned i berggrunden utan att därvid ha genomgått rening.

På grund av knappheten i vattentillgången ha flygvapnets anläggningar icke kunnat förses med vatten. Ej heller ha flottans eller kustartilleriets fartyg kunnat hämta vatten vid Fårösund. Vid pannrengöring m. m. har som regel vatten fått tagas från fastlandet, vilket varit förenat med vissa olägenheter. Därjämte har viss ransonering av vatten även fått vidtagas vid kustartillerikårens vattenförbrukning.

I enlighet med förslaget till vattenförsörjningens ordnande ha nya borrhunnar upptagits. Provpumpningar av dessa brunnar ha givit till resultat, att två brunnar givit användbart vatten, under det vattnet i de andra brunnarna antingen varit salthaltigt, förorenat eller otillräckligt.

Under utredningen har man även undersökt möjligheterna att upptaga nya brunnar som komplement till de två, som visat sig giva lämpligt vatten.

Därvid har det visat sig, att ett markområde, beläget omkring 3 kilometer väster om Fårösund, skulle kunna utnyttjas som grundvattentäkt. För fastställande av detta områdes kapacitet torde emellertid erfordras provpumpningar under minst ett år samt ingående undersökningar av jordlagrens och berggrundens beskaffenhet samt grundvattnets huvudströmriktning. Kostnaden för ordnande av vattenförsörjningen enligt detta alternativ har beräknats till 310 000 kronor.

Då emellertid många osäkra och svårbedömbara faktorer, vilka kunna väsentligt höja kostnaderna, äro förenade med detta förslag, har i utredningen föreslagits att en mindre insjö, Hau träsk, belägen 4 kilometer från Fårösund, skulle utnyttjas som ytvattentäkt och att sjövattnet skulle renas medelst långsam sandfiltrering. Kostnaden för genomförande av detta projekt beräknas till 377 000 kronor, vartill komma kostnader för inköp av mark för vattenverk och ersättning för skada genom höjning av insjöns högvattenstånd, vilka kostnader beräknats till 5 à 6 000 kronor.

Båda anläggningarna äro beräknade att kunna förse kustartillerietablissemmentet, flygvapnets anläggningar och kronans båtar med vatten. Även den i Fårösund boende civila befolkningens behov av vatten skulle kunna tillgodoses genom de båda anläggningarna. Önskemål ha framförts från Fårösunds samhälle att kronan vid planerandet av vattenförsörjningen skulle taga hänsyn även till samhällets behov av vatten. Då det visat sig, att detta kunde ske utan större kostnadsökning, ha anläggningarna planerats så, att de kunna förse även Fårösund med vatten. Samhället skulle mot viss avgift per kubikmeter få täcka sitt vattenbehov från kronans vattenledningsnät.

Marinförvaltningen har för egen del anført, att vattenförsörjningen i Fårösund borde ordnas genom att Hau träsk nyttjades som ytvattentäkt och att sjövattnet renades medelst långsam sandfiltrering samt att det filtrerade vattnet vidarebefordrades till Fårösund medelst en rörledning av galvaniserade stålrör. Kostnaden beräknades enligt prisläget den 1 juli 1941 till 330 000 kronor. För markförvärv för vattenverk och spärrdamm vid Hau träsk hade en kostnad av 3 000 kronor beräknats erforderlig. Utöver dessa kostnader tillkomme vissa skadeersättningar till följd av höjning av högvattenståndet i Hau träsk samt intrång m. m. vid framdragande av ledningar. Dessa kostnader kunde för närvarande icke beräknas, då de syntes komma att fastställas av Söderbygdens vattendomstol, till vilken frågan om utnyttjande av Hau träsk som vattentäkt komme att hänskjutas sedan Kungl. Maj:t givit tillstånd till utnyttjande av träsket för ifrågavarande ändamål. Sammanlagda kostnaderna (utom vissa skadeersättningar m. m.) komme sålunda att enligt prisläget den 1 juli 1941 belöpa sig till 333 000 kronor, vartill komme kostnader för administration m. m. med 20 000 kronor. Prisstegringen fram till den 1 juli 1943 utgjorde omkring 50 000 kronor.

Då Kungl. Maj:t i propositionen 1941:221 föreslog riksdagen att anvisa medel för ordnande av vattenförsörjningen vid Gotlands kustartillerikår beräknades, med ledning av den utredning som då förelåg, att de medel som äskades skulle vara tillfyllest för ändamålet. Provpumpningar och undersökningar ha emellertid visat, att grundvattensförhållandena i trakten av Fårösund äro synnerligen besvärliga och att ytterligare anordningar erfordras för en tryggad vattenförsörjning.

*Departements-
chefen.*

Erforderlig kvantitet vatten kan enligt utredningen erhållas antingen genom upptagande av ytterligare borrhunnar eller genom att rena vattnet från en insjö. Det första alternativet beräknas bli omkring 70 000 kronor billigare än det andra. Med det första alternativet äro förenade vissa osäkra faktorer, vilka avsevärt kunna fördyra detta företag. Erfarenheterna ha visat, att kostnaderna för grundvattentäkt svårligen låta sig beräknas på förhand. Därtill kommer att en anläggning enligt detta alternativ icke kan påbörjas, förrän undersökningar under en period av ett år visat var brunnarna skola läggas. Då den nuvarande vattenförsörjningen är behäftad med bland annat stora hygieniska brister, anser jag ett så långt dröjsmål med vattenfrågans lösning icke vara tillrådligt. Enligt det andra alternativet erhålles en säker vattentillgång till kostnader som kunna redan nu beräknas. Utbyggandet av en vattenanläggning enligt detta förslag kan omedelbart igångsättas. Jag finner mig under dessa förhållanden böra förorda sistnämnda förslag, vars genomförande dock blir beroende av prövning i vanlig ordning av frågan om utnyttjande av Hau träsk för vattentäkt. Av de av 1941 års riksdag anvisade medlen ha större delen eller omkring 190 000 kronor disponerats för byggande av ledningsnät och samlingsreservoar med pumphus. Dessa anläggningar komma att anslutas till det planerade nya vattenledningssystemet. I övrigt ha enligt lämnad uppgift medlen disponerats för utredningskostnader, provborrningar, administrationskostnader m. m.

De föreliggande kostnadsberäkningarna synas godtagbara. Jag beräknar sålunda kostnaderna på grundval av prisläget den 1 juli 1943 till (333 000 + 20 000 + 50 000 =) 403 000 kronor förutom de medel för täckande av skade- och inträngsersättningar som framdeles kunna behöva anvisas. Utredningen utvisar, att dessa ytterligare kostnader icke torde bli väsentliga. Sistnämnda kostnader torde få förskjutas av marinförvaltningen och framdeles ersättas genom anvisande av ytterligare anslag efter framställning av ämbetsverket. Nu erfordras sålunda en medelsanvisning av i runt tal 400 000 kronor.

Anläggningen utgör ett fullföljande av ett äldre byggnadsföretag, som icke utan fortsatt medelsanvisning kan bli till avsedd nytta, varför merkostnaderna icke böra medräknas i den för marinen för femårsperioden 1942/47 fastställda kostnadsramen. För ändamålet torde böra under marinförvaltningens delfond äskas särskilt investeringsanslag.

Äberopande det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Ytterligare medel för ordnande av vattenförsörjningen i Fårösund* för budgetåret 1944/45 anvisa ett investeringsanslag av 400 000 kronor.

Flygförvaltningens delfond.

Bombfällningsplats för Kalmar flygflottilj. I det av riksdagen såsom kapital-investering i försvarsväsendets fastighetsfond till Vissa byggnadsarbeten m. m. för budgetåret 1942/43 under flygförvaltningens delfond anvisade reservationsanslag av 40 700 000 kronor ingingo jämväl medel för flygvapnets övningsplatser. För övningsplatsen å Öland avsågs härvid ett belopp av 75 000 kronor jämte administrationskostnader.

Genom beslut den 7 augusti 1942 anvisade Kungl. Maj:t ett belopp av 75 000 för flygvapnets övningsplats å Öland att jämte därå belöpande tillägg för administrationskostnader av 6 % avföras å delposten Flygvapnets övningsplatser av reservationsanslaget å 40 700 000 kronor.

Beträffande denna övningsplats hade 1941 års försvarsutredning i sitt betänkande (s. 667) uttalat, att densamma närmast skulle få karaktären av nödlandningsplats, avsedd att främst kunna användas av flygplan tillhörande Kalmar flygflottilj i samband med bombfällnings- och skjutövningar ävensom vid övriga tillfällen, då av olika skäl landning i Kalmar icke vore möjlig.

Med erinran härom samt under framhållande att medel icke funnes anvisade eller beräknade för inköp och anordnande av bombfällningsplats för Kalmar flygflottilj samt att det vore av fundamental betydelse för utbildningen vid flottiljen att äga tillgång till fullgoda bombfällningsplatser har *flygförvaltningen* i skrivelse den 18 februari 1944 hemställt, att angivna medel måtte helt eller delvis få användas till markförvärv för och iordningställande av bombfällningsplats för Kalmar flygflottilj. Ämbetsverket har därvid framhållit följande.

Det relativt ringa belopp, som upptagits av försvarsutredningen, grundades på preliminära beräkningar rörande kostnaderna för att endast jämna till markytan på för flygfältet avsett område på Alvaret. Senare utförda noggranna rekognosceringar och kostnadsberäkningar hade emellertid visat, att ett för krigsflygplan under alla årstider fullt användbart flygfält icke kunde anläggas på Öland för den av försvarsutredningen beräknade kostnaden.

Bombfällningar och skjutningar från flygplankulspruta mot markmål hade hittills utförts över på Öland tillfälligt förhyrda områden. Erfarenheterna hade emellertid visat, att ett flertal nackdelar varit förbundna med bombfällningsövningarna över Öland. Transporter av målmateriel och målpersonal hade sålunda ställt sig kostsamma och tidsödande (biltransport flygflottiljen—Kalmar hamn, sjötransport hamnen—Färjestaden och biltransport Färjestaden—målområdet). Härtill komme att upprepade klagomål framförts av den närboende befolkningen ävensom av turister över att bombfällningarna vore störande och förlagts inom ett av turister tidigare ofta frekventerat område.

Med anledning härav hade rekognosceringar gjorts över möjligheterna att förlägga bombfällningsplatsen på Björnön och på fastlandet (skjutplatsen måste med hänsyn till fordran på en större fri riskzon alltså kvarligga på östra kusten av Öland). Länsstyrelsen i Kalmar län hade emellertid meddelat, att den icke ansett sig ur ordnings- och säkerhetssynpunkt kunna tillstyrka att Björnön användes som bombfällningsplats.

På fastlandet hade tre för ändamålet lämpliga områden rekognoscerats, vilkas läge framginge av skrivelsen bifogad karta, nämligen dels vid Kärrtorp (område I) 7,5 km nordväst flottiljetablisementet, dels vid Ebbegärde (område II) 19 km norr etablisementet, dels vid Vångerslät (område III) 17,5 km norr etablisementet.

Områdenas beskaffenhet, ägoförhållanden, förbindelser m. m. framginge av skrivelsen bifogade beskrivningar och fotokartor.

En bombfällningsplats av här avsedd typ utgjordes i princip av ett cirkelrunt målområde med en radie av 250 m, omslutet av en riskzon, allt med en radie av 400 m. Målområdet skulle kalhuggas, röjas och inhägnas samt förses med målanordningar, telefonförbindelser m. m. Riskzonen syntes icke nödvändigtvis behöva förväras.

Kostnaderna på grundval av prisläget den 1 juli 1941 för anordnande av bombfällningsplatser inklusive markförvärv — då så erfordrades — skogsavverkning, röjning, stängsel, målanordningar, mättorn, vägförbättringar och telefonledningar samt för intrång, hyra eller annan ersättning för riskzoner etc. beräknades till för område I 25 000 kronor, område II 28 000 kronor och område III 50 000 kronor.

För närvarande bedömdes endast en bombfällningsplats (område I) vara erforderlig för Kalmar flygflottlj. Erfarenheterna finge utvisa, huruvida ytterligare en bombfällningsplats (område II eller område III) borde utföras.

Om bombfällningsövningarna förlades till fastlandet, föreläge icke behov av ett flygfält på Öland av samma kvalitet och omfattning, som tidigare beräknats. Behovet torde inskränka sig till ett provisoriskt landningsfält — eventuellt endast ett stråk i den förhärskande vindriktningen — vilket medgäve nödlandning ävensom landning av ett mindre flygplan (skolflygplan eller dylikt) för målpersonal och inspekterande. Iordningställande av landningsplatsen eller landningsstråket borde dock i likhet med en andra bombfällningsplats ställas på framtiden och bliva beroende av ytterligare provningar av behovet. Kostnaderna för landningsplatsen (landningsstråket) komme att uppgå till endast en ringa del av vad tidigare beräknats för övningsplatsen.

I anslutning till vad sålunda anförts har flygförvaltningen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte utverka riksdagens medgivande till att angivna medel finge tagas i anspråk för anordnande av bombfällningsplats å avsedda områden.

*Departements-
chefen.*

Flygförvaltningens förslag ger mig icke anledning till erinran. Då den avsedda ändrade användningen av förenämnda medel innebär en avvikelse från av riksdagen fastställda grunder för medelsdispositionen, torde frågan böra anmälas för riksdagen. På spörsmålet om anordnande av ytterligare bombfällningsplats och av flygfält på Öland anser jag mig, med hänsyn till vad flygförvaltningen anfört, icke böra här närmare ingå. De besparingar, som vid bifall till det av mig förordade förslaget uppkomma i jämförelse med tidigare beräknat medelsbehov, torde efter Kungl. Maj:ts beprövande få disponeras för genomförande av flygförvaltningens förslag i övrigt, i den mån så befinnes erforderligt.

Äberopande det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva

att av riksdagen anvisade medel för flygväpnets övningsplats å Öland må användas på sätt i det föregående angivits.

II. Försvarets bostadsanskaffningsfond.

Fråga om inrättande av försvarets bostadsanskaffningsfond.

INLEDNING.

De senaste årens snabba utbyggnad av försvarsorganisationen har medfört, att behovet av bostadslägenheter å vissa orter med militära förläggningar eller verkstäder ökats i sådan grad, att det visat sig nödvändigt att i viss omfattning uppföra bostäder genom statens försorg. Och den fortsatta utbyggnaden av försvarskrafterna enligt 1942 års riksdags beslut har beräknats komma att kräva ytterligare omfattande åtgärder från statens sida för åstadkommande av erforderligt antal bostäder för personalen vid försvarsväsendets olika förband och anläggningar.

Ifrågavarande statliga bostadsproduktion har skett både genom uppförande av tjänstebostäder, med bostadstvång, och genom anordnande av bostäder av de typer, som förekomma i den allmänna marknaden.

Medel till uppförande av tjänstebostäder ha härvid i regel anvisats i nära anslutning till fattade beslut om uppsättande av nya förband eller andra militära anläggningar. Bland förband, för vilka i anledning av försvarsorganisationens utbyggnad tjänstebostadsbebyggelse av större omfattning ägt rum, må nämnas Skaraborgs flygflottilj i Sätenäs, där sådana bostäder uppförts med anlitande av anslag om tillhoppa 1 699 750 kronor, samt Gotlands kustartillerikår i Fårösund, för vilket förbands tjänstebostäder anvisats sammanlagt 1 292 000 kronor. Även vid Norrbottens flygbaskår i Luleå har erfordrats statlig bostadsbyggnadsverksamhet av större omfattning. Å riksstaten för budgetåret 1941/42 har sålunda för uppförande av bostadsbyggnader för personal vid sistnämnda förband anvisats ett anslag å 1 095 000 kronor, varvid emellertid icke tagits slutlig ställning till frågan, huruvida byggnaderna skola utnyttjas såsom tjänstebostäder i egentlig mening, med bostadstvång, eller om de skola på vanligt sätt uthyras till personalen. Uppförandet av nu nämnda bostäder ävensom den tjänstebostadsbebyggelse i övrigt, som hittills förekommit, har handhåfts av de militära förvaltningsorganen, och dessa organ svara även för förvaltningen av byggnaderna, vilka redovisas å försvarsväsendets fastighetsfond. I detta sammanhang må även påpekas, att i det bostadsbestånd, som förvaltas av de militära förvaltningsmyndigheterna samt redovisas å försvarsväsendets fastighetsfond, också ingår en del rena uthyrningsfastigheter.

Såsom redan framhållits, har den anskaffning genom statens försorg av bostäder för försvarets personal, som hittills ägt rum i anledning av försvarsorganisationens utbyggnad, även skett i annan form än genom uppförande av tjänstebostäder. Frånsett de sju bostadshus med sammanlagt 136 lägenheter, som med anlitande av ett härför under fonden för förlag till statsverket för budgetåret 1940/41 beviljat anslag för en kostnad av omkring 1 625 000 kronor uppförts av verkstadsnämnden för tillgodoseende av bo-

stadsbehovet för personalen vid den nya centrala torpedverkstaden i Motala samt numera överlåtits till en för ändamålet bildad bostadsrättsförening, har härvid bostadsbebyggelsen intill senaste tid givits karaktären av egnahemsbebyggelse. Till komplettering av det förutnämnda tjänstebostadsbeståndet vid Skaraborgs flygflottilj i Sätenäs ävensom för tillgodoseende av bostadsbehovet i Karlsborg för Västgöta flygflottilj samt ammunitionsfabrikens avdelning och tygstationen därstädes ha sålunda för budgetåren 1940/41 och 1941/42 under fonden för förlag till statsverket anvisats tre anslag om tillhopa 4 300 000 kronor för uppförande av sammanlagt 86 lägenheter i Sätenäs och 107 lägenheter i Karlsborg, samtliga av enfamiljstyp. Vidare har för budgetåret 1941/42 under fonden för förlag till statsverket anvisats ett anslag å 370 000 kronor för uppförande av 19 bostadslägenheter av liknande typ för personal vid flottans skifferoljeverk å Kinnekulle. Den nu nämnda egnahemsbebyggelsen har ägt rum i egnahemsstyrelsens regi, och styrelsen har även handhaft förvaltningen av lägenheterna till och med utgången av budgetåret 1942/43. De å Kinnekulle uppförda lägenheterna ha numera övergått i Svenska skifferoljeaktiebolagets ägo.

1943 ÅRS RIKSDAGSBESLUT.

Vid 1943 års riksdag fattades beslut om inrättande av ett särskilt organ, försvarets bostadsanskaffningsnämnd, för handhavande av vissa bostadsanskaffningsfrågor inom försvaret, och i samband härmed fastställdes även riktlinjer för den statliga produktionen av bostäder för försvarets personal och rörande bestridande av kostnaderna härför. Härutinnan hänvisas till den redogörelse, som i det föregående lämnats vid behandlingen av frågan om anvisande av medel för tjänstebostäder vid flygvapnet.

I enlighet med de i nämnda sammanhang angivna riktlinjerna har bostadsanskaffningsnämnden från den 1 juli 1943 övertagit förvaltningen av egnahemsbebyggelsen i Sätenäs och Karlsborg.

Vid 1943 års riksdag utverkades beträffande de investeringsanslag å 24 000 000 kronor, 10 000 000 kronor och 25 000 000 kronor, som för budgetåret 1943/44 beviljats till vissa byggnadsarbeten m. m. för respektive arméförvaltningens, marinförvaltningens och flygförvaltningens delfonder av försvarsväsendets fastighetsfond, bemyndigande för Kungl. Maj:t att med anlitande av vart och ett av dessa tre anslag intill ett belopp av 3 000 000 kronor ställa erforderliga medel till förfogande för uppförande av bostäder för försvarets personal enligt de av statsmakterna fastslagna riktlinjerna ävensom för anskaffande av för ändamålet erforderlig mark (proposition nr 287 och riksdagens skrivelse nr 411).

Av angivna tre investeringsanslag har Kungl. Maj:t hittills ställt medel till förfogande för fyra särskilda byggnadsföretag, vilka alla skola utföras i bostadsanskaffningsnämndens regi. Sålunda har nämnden genom beslut den 20 augusti 1943 bemyndigats att med anlitande av investeringsanslaget för flygförvaltningens delfond intill ett belopp av 577 500 kronor uppföra bostäder i Bergnäset inom Nederluleå kommun för personal vid Norrbottens

flygbaskår. För denna bebyggelse, vilken omfattar 19 enfamiljshus, har tomtmark kostnadsfritt ställts till förfogande av Nederluleå kommun. Bostadsanskaffningsnämnden har vidare genom beslut den 29 oktober 1943 bemyndigats att med anlitande av investeringsanslaget för arméförvaltningens delfond intill ett belopp av 1 673 000 kronor och investeringsanslaget för flygförvaltningens delfond intill ett belopp av 159 000 kronor gå i författning om uppförande av bostäder för personal vid de militära förbanden och anläggningarna i Karlsborg. Byggnadsprogrammet omfattar i detta fall 14 flerfamiljshus med tillhoppa 84 lägenheter. Den för ändamålet erforderliga tomtmarken har till en del kostnadsfritt ställts till förfogande av Karlsborgs kommun och utgöres till en del av kronan tillhörig mark under statens järnvägars förvaltning. Slutligen har bostadsanskaffningsnämnden genom särskilda beslut den 19 november och 17 december 1943 bemyndigats att med anlitande av investeringsanslaget för marinförvaltningens delfond intill belopp om 140 000 kronor och 835 000 kronor uppföra bostäder i Vitså för personal vid Hårsfjärdens depå respektive bostäder i Fårösund för personal vid Gotlands kustartilleriförsvaret och Gotlands kustartillerikår. För ifrågavarande personal i Vitså har nämnden ansett behov av tjänstebostäder i egentlig mening föreligga, och detta behov skall enligt byggnadsplanen tillgodoses å tomtmark, som för ändamålet inköpts för 6 000 kronor. För bebyggelsen i Fårösund avses skola tagas i anspråk dels ett kronan tillhörigt område, dels ock mark, som inköpts för ändamålet för en kostnad av omkring 35 000 kronor.

I propositionen 1943: 287 berördes även frågan om förvaltningen och redovisningen av försvarets bostadsbestånd. Härvid erinrades, att förvaltningen av de av bostadsanskaffningsnämnden uppförda bostäderna — liksom de av egnahemsstyrelsen uppförda bostäderna i Sätenäs och Karlsborg — enligt den för nämnden utfärdade instruktionen skulle handhavas av nämnden. I anslutning härtill uttalades, att det syntes böra övervägas, om icke nämnden borde övertaga förvaltningen jämväl av vissa bostadsbyggnader, som förvaltades av de militära förvaltningsorganen men som enligt de uppdragna riktlinjerna för statens bostadspolitik inom försvaret icke borde utnyttjas såsom tjänstebostäder med bostadstvång. Vidare framhölls, att det för ernående av en klarare överblick över försvarets bostadsbestånd och avkastningen därav måhända kunde befinnas lämpligt, att de av nämnden förvaltade byggnaderna överfördes till en särskild delfond av försvarsväsendets fastighetsfond.

I anslutning till vad sålunda anförts har Kungl. Maj:t uppdragit åt riksräkenskapsverket att i samråd med försvarets bostadsanskaffningsnämnd, arméförvaltningens fortifikationsstyrelse (arméns fortifikationsförvaltning), marinförvaltningen, flygförvaltningen och försvarets fabriksstyrelse verkställa utredning av frågan om redovisningen av försvarets personalbostäder, därvid särskilt skulle övervägas lämpligheten av att för ändamålet inrätta en särskild fond.

Sådant förslag har av riksräkenskapsverket avgivits i skrivelse den 3 februari 1944.

FÖRELIGGANDE FÖRSLAG.

Inrättande av en särskild bostadsanskaffningsfond. I nyssnämnda skrivelse den 3 februari 1944 har *riksräkenskapsverket* erinrat, att ämbetsverket i ett den 8 december 1942 avgivet yttrande angående inrättandet av försvarets bostadsanskaffningsnämnd framhållit, att, om ett särskilt organ skulle tillsättas för förvaltningen av militära bostadslägenheter, organet borde övertaga förvaltningen av alla militära bostadsbyggnader, vilket bland annat skulle förutsätta, att en särskild kapitalfond inrättades för ändamålet. Riksräkenskapsverket har, i anslutning till vad ämbetsverket sålunda uttalat, funnit sig nu böra förorda, att en särskild fond inrättas för redovisning av de bostäder för försvarets personal, som förvaltas av bostadsanskaffningsnämnden. Fonden, som icke lämpligen borde inrättas såsom en delfond av försvarsväsendets fastighetsfond utan i stället tills vidare borde utgöra en självständig kapitalfond, kunde förslagsvis benämnas försvarets bostadsanskaffningsfond.

Fonden borde förvaltas av bostadsanskaffningsnämnden men redovisas gentemot rikshuvudboken av försvarets civilförvaltning, under vilken myndighet nämnden i kassa- och redovisningshänseende i fortsättningen borde vara inordnad på samma sätt som för närvarande. I överensstämmelse med vad som gäller beträffande fastighetsfonderna samt regelmässigt tillämpas även i fråga om övriga av administrativa myndigheter förvaltade kapitalfonder borde enligt riksräkenskapsverkets mening bostadsanskaffningsnämndens kostnader för fondens förvaltning i sin helhet anvisas att utgå från de anslag, som uppfördes för nämnden under riksstatsens fjärde huvudtitel. Bostadsanskaffningsnämnden hade däremot för sin del funnit angivna förvaltningskostnader böra bestridas från den post till reparations- och underhållskostnader m. m., som i det följande föresloges skola uppföras å fondens stat. Enligt nämndens uppfattning skulle genom en sådan anordning vinnas en klarare överblick över bostadsbeståndets verkliga avkastning och det huvudsakliga syftet med fondens inrättande sålunda bli bättre tillgodosett.

Fondens omfattning. Såsom ifrågasatts i propositionen 1943:287 borde — förutom de av bostadsanskaffningsnämnden nu förvaltade bostäderna — enligt riksräkenskapsverkets mening även vissa bostadsbyggnader, som för närvarande förvaltades av de militära förvaltningsorganen och redovisades å försvarsväsendets fastighetsfond, ställas under bostadsanskaffningsnämndens förvaltning samt alltså överföras till den till inrättande föreslagna fonden. Det hade emellertid icke varit möjligt för riksräkenskapsverket att inom den korta tid, som stått till buds, utarbeta och framlägga förslag härom. Det syntes lämpligen kunna uppdragas åt bostadsanskaffningsnämnden att verkställa i detta avseende erforderlig detaljutredning samt att därefter i samråd med riksräkenskapsverket och vederbörande militära myndigheter framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

I enlighet med vad nu sagts skulle den nya fonden till en början endast komma att omfatta de av egnahemsstyrelsen uppförda bostäderna i Sätenäs och Karlsborg samt de bostäder av på den allmänna bostadsmarknaden före-

kommande typer, som jämlikt 1943 års riksdags i det föregående berörda bemyndigande uppfördes av bostadsanskaffningsnämnden med anlitande av investeringsanslag under försvarsväsendets fastighetsfond.

I de fall, där för ifrågavarande bostadsbebyggelse i bostadsanskaffningsnämndens regi toges i anspråk kronan förut tillhörig mark eller mark, som för ändamålet kostnadsfritt överlätits till kronan, finge beslut i vanlig ordning meddelas om att marken skulle ställas under nämndens förvaltning samt om att värdet å marken skulle överföras till den av nämnden förvaltade fonden eller — där fråga vore om till kronan kostnadsfritt upplåten mark eller mark, som redan tillhörde kronan men icke funnes bokförd bland statens i rikshuvudboken redovisade kapitaltillgångar — upptagas till redovisning å denna fond.

För den av egnahemsstyrelsen påbörjade bostadsbebyggelsen i Sätenäs och Karlsborg, vilken bekostats med anlitande av för ändamålet under fonden för förslag till statsverket anvisade anslag å tillhopa 4 300 000 kronor beräknades — fränsett vissa från anslagen bestridda, i det följande närmare berörda underhållskostnader — komma att tagas i anspråk sammanlagt 3 690 000 kronor. I den mån angivna anslag befunnas böra få disponeras även efter ingången av budgetåret 1944/45, borde föreskrift meddelas om att anslagen från och med detta budgetår i budgetredovisningen skulle redovisas under den nya fonden. Genom denna anordning vunnas, att de anläggningskostnader, som efter utgången av nu löpande budgetår bestredes från anslagen, komme att direkt bokföras såsom tillgångsvärden å fonden. Däremot måste särskilt beslut meddelas om överföring från fonden för förslag till statsverket till den nya fonden av de tillgångsvärden, som svarade mot dessförinnan från anslagen bestridda anläggningskostnader.

I detta sammanhang har beträffande egnahemsbebyggelsen i Karlsborg framhållits, att till anordnande av bostäder därstädes för budgetåret 1942/43 under fonden för förslag till statsverket anvisats ytterligare ett anslag å 540 000 kronor, avsett för uppförande av 27 enfamiljshus för verkstadsnämndens (fabriksstyrelsens) personal. Ifrågavarande bostadsbehov skulle emellertid enligt Kungl. Maj:ts i det föregående berörda beslut den 29 oktober 1943 tillgodoses genom uppförande av hyreshus med anlitande av medel, som ställts till förfogande i annan ordning. Därest nyssnämnda anslag likväl skulle tagas i anspråk för anordnande av bostäder för försvarets personal, syntes beslut erfordras av riksdagen om ändrade grunder för anslagets användning. I samband med sådant beslut borde även medel anvisas till erforderlig omedelbar avskrivning, varjämte borde föreskrivas, att anslaget i budgetredovisningen skulle redovisas under den nya fonden, därest anslaget skulle användas för uppförande av bostäder av på den allmänna bostadsmarknaden förekommande typer.

Grunderna för avskrivning. I framställning till riksdagen om anslag till egnahemsbebyggelse i Sätenäs (proposition 1940 U: 49) räknades med att det nedlagda kapitalet ej skulle komma att kunna i sin helhet förräntas. I an-

slutning härtill uttalade chefen för försvarsdepartementet att, sedan företaget färdigställt och kostnaderna för detsamma kunde med säkerhet överblickas, frågan om den framtida finansieringen av företaget borde få underställas statsmakternas prövning, därvid ståndpunkt borde tagas, bland annat, dels till frågan om den slutliga redovisningen och förvaltningen av ifrågavarande fastigheter, dels till spörsmålet i vilken mån avskrivning av anläggningskapitalet redan från början borde äga rum. Samma uttalande gjordes av departementschefen i framställningen om anslag till motsvarande bebyggelse i Karlsborg (proposition 1941: 267).

Med hänsyn till att fastigheterna numera praktiskt taget vore färdigställda, hade riksräkenskapsverket funnit sig böra framlägga förslag i ämnet i samband med förslaget om inrättande av den fond, å vilken fastigheterna skulle redovisas, särskilt som grunderna för den årliga avskrivningen av fastigheterna icke kunde fastställas utan att ståndpunkt samtidigt toges till storleken av den omedelbara avskrivningen. Härom har anförts följande.

Vid bedömandet av behovet av omedelbar avskrivning hade förutsatts, att den räntefot, vid vilken full förräntning skulle anses vara för handen, borde i överensstämmelse med vad i allmänhet tillämpades beträffande statens kapitalinvesteringar sättas till 4 %. Vidare hade antagits, att någon avskrivning icke skulle ske å marken samt att kostnaderna för byggnaderna med tillhörande anläggningar skulle helt avskrivas under loppet av 60 år. Beträffande försvarsväsendets fastighetsfond tillämpades visserligen en avskrivningstid av 40 år. En avskrivningstid av 60 år för nu ifrågavarande byggnader hade emellertid ansetts försvarbar med hänsyn därtill, att byggnaderna, även om de omedelbara skälen för deras uppförande bortföller på grund av organisatoriska omläggningar, fortfarande kunde utnyttjas utan att först behöva underkastas kostnadskrävande ändringar, vilket däremot icke kunde sägas vara förhållandet med kaserner med flera å försvarsväsendets fastighetsfond redovisade anläggningar. Det hade slutligen befunnits lämpligt, att avskrivningen av det i byggnaderna investerade nettokapitalet — d. v. s. vad som återstode av anläggningskostnaderna, sedan erforderlig omedelbar avskrivning verkställt — reglerades sålunda, att för förräntning och avskrivning av detta kapital fastställdes en årlig, fast annuitet. Härigenom ernåddes, att den procentuella avkastningen av det i ifrågavarande fastigheter investerade nettokapitalet under hela avskrivningstiden icke komme att förändras i annan mån än som betingades av ändrade hyresinkomster eller ändrade driftkostnader. Såväl grundavskrivningen som den årliga avskrivningen hade förutsatts skola ske med anlitande av indirekt avskrivningsmetod, d. v. s. genom avsättning till ett värdeminskningsskonto.

Vid den antagna förräntningen av 4 % samt den föreslagna avskrivningstiden på 60 år bleve den årliga annuiteten 4,42 %. För att erhålla det nettovärde, varmed byggnaderna å ifrågavarande fastigheter från början borde upptagas å den nya fonden, finge den påräkneliga årliga hyresinkomsten från fastigheterna minskas med dels 4 % ränta å värdet av den till fastigheterna hörande marken och dels de för fastigheterna beräknade årliga driftkostnaderna samt återstoden av hyresinkomsten därefter divideras med angivna annuitet (0,0442). Denna beräkning — vilken verkställdes inom bostadsanskaffningsnämnden samt skett på grundval av de fastställda, nu utgående hyrorna och med utgångspunkt från driftkostnader, som beräknats med ledning av från statens byggnadslånebyrå på grundval av därstädes förd statistik lämnade uppgifter — hade givit vid handen, att anläggningskostnaderna borde omedel-

bart avskrivnas med följande belopp, nämligen anläggningskostnaderna för första byggnadsetappen i Sätenäs, 947 500 kronor, med 526 000 kronor eller med 55,5 %, anläggningskostnaderna för första byggnadsetappen i Karlsborg exklusive skyddsrum, 1 414 000 kronor, med 338 000 kronor eller med 24 %, anläggningskostnaderna för andra byggnadsetappen i Sätenäs, 790 000 kronor, med 439 000 kronor eller med 55,5 % och anläggningskostnaderna för andra byggnadsetappen i Karlsborg, 470 000 kronor, med 148 000 kronor eller med 31,5 %. Härtill komme 26 000 kronor för omedelbar avskrivning i sin helhet av vad som av kostnaderna för första byggnadsetappen i Karlsborg beräknades komma att belöpa på skyddsrumsanläggningar.

Enligt den inom bostadsanskaffningsnämnden sålunda verkställda beräkningen — vars riktighet självfallet förutsatte, att nettoavkastningen från fastigheterna icke ändrades på grund av förändrad hyresnivå, förändrade driftkostnader eller andra omständigheter, som nu icke kunde förutses — skulle alltså frånsett avskrivning av skyddsrumsanläggningar erfordras en omedelbar avskrivning av sammanlagt 1 451 000 kronor, vilket motsvarade en genomsnittlig avskrivning av i avjämnat tal 40 %. Denna jämförelsevis höga grundavskrivning borde, i betraktande av att beträffande försvarsväsendets fastighetsfond tillämpades 50-procentig grundavskrivning, icke kunna anses omotiverad, eftersom avskrivningen av ifrågavarande för förswarets personal avsedda byggnader och av de å försvarsväsendets fastighetsfond redovisade anläggningarna ändock i viss utsträckning måste bedömas från samma synpunkter. Riksräkenskapsverket ville emellertid å andra sidan understryka, att den ifrågasatta kraftiga nedskrivningen av fastighetsvärdena icke borde få ha någon inverkan vare sig på en eventuell reglering framdeles av de för fastigheterna nu gällande hyrorna eller på fastställandet av försäljningspriset för fastigheterna.

Avskrivningen av anläggningskostnaderna för de bostäder av på den allmänna marknaden förekommande typer, som jämlikt riksdagens bemyndigande uppfördes med anlåtande preliminärt av investeringsanslag för försvarsväsendets fastighetsfond, borde ske med tillämpning av samma principer, som avsåges skola komma till användning för egnahemsbebyggelsen i Sätenäs och Karlsborg.

Riksräkenskapsverket hade icke förbisett, att en beräkning av den omedelbara avskrivningen på grundval av nu gällande hyror och i nuvarande läge uppskattade driftkostnader vore förenad med vissa osäkerhetsmoment. Det kunde därför ifrågasättas, huruvida icke tills vidare borde anstå med beslut rörande grunderna för avskrivning av de fastigheter, som enligt riksräkenskapsverkets förslag skulle redovisas å den nya fonden. Avgörandet av denna fråga kunde utan olägenhet skjutas till 1945 års riksdag, eftersom det vore tillräckligt, att medel till årsavskrivning för budgetåret 1944/45 anvisades å fonden under senare hälften av detta budgetår. Genom ett sådant uppskov kunde också vinnas, att före avgörandet av frågan om avskrivningen erhöles en bättre överblick över det totala behovet av omedelbar avskrivning i fråga om den statliga produktionen av bostäder utan tjänstebostadskaraktär för förswarets personal. Vidare bereddes genom uppskovet möjlighet till ytterligare övervägande av frågan om utformningen av reglerna för själva avskrivningsförfarandet. I detta avseende kunde andra lösningar tänkas än den i det föregående angivna.

Medel för täckande av avskrivningsbehovet. Det kunde ifrågasättas, huruvida icke för den omedelbara avskrivningen å anläggningskostnaderna för de av egnehemsstyrelsen uppförda bostäderna i Sätenäs och Karlsborg borde anvisas ett särskilt anslag under huvudtiteln för avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster. Avskrivningsbeloppet syntes emellertid kunna anses icke vara större än att det utan anvisande av ett sådant anslag kunde täckas från fonden för oreglerade kapitalmedelsförluster. Till ytterligare stöd för det senare förfarandet kunde framhållas, att å nämnda fond vid utgången av budgetåret 1942/43 redovisades en behållning å 1 957 506 kronor 32 öre av för avskrivning av smärre oreglerade kapitalmedelsförluster anvisade medel samt att till avskrivning av sådana förluster för nu löpande och nästkommande budgetår anvisats respektive äskats 1 500 000 kronor eller samma belopp, som tidigare för varje budgetår beviljats för detta ändamål. Därest den omedelbara avskrivningen föreskrevs skola direkt täckas från fonden för oreglerade kapitalmedelsförluster, borde detta självfallet äga tillämpning även beträffande anläggningskostnader för ifrågavarande bostäder, som utbetalades efter utgången av löpande budgetår.

Beträffande avskrivningen av anläggningskostnaderna för de bostäder av på den allmänna bostadsmarknaden förekommande typer, som jämlikt riksdagens bemyndigande uppfördes med anlitande preliminärt av investeringsanslag för försvarsväsendets fastighetsfond vore önskvärt, att för varje budgetår å tilläggsstat anvisades ett investeringsanslag för den tillämnade fonden för täckande av de belopp, som Kungl. Maj:t under budgetåret för uppförande av sådana bostäder ställt till nämndens förfogande från investeringsanslag under fastighetsfonden. Härigenom vunnos, att anskaffningskostnaderna för ifrågavarande bostäder — till den del de icke vore att hänföra till kronan förut tillhörig mark eller till mark, som för ändamålet kostnadsfritt överlätits till kronan — automatiskt komme att direkt redovisas såsom tillgångsvärden å den nya fonden, vilket medförde en avsevärd förenkling av bokföringen. Riksräkenskapsverket föreslog, att den sålunda förordade anordningen komme till användning redan under löpande budgetår samt att fonden för möjliggörande härav inrättades per den 30 juni 1944. I den mån tilläggsstatsanslag anvisades, borde samtidigt medel anvisas för erforderlig omedelbar avskrivning av de investeringar, varom vore fråga.

Särskilda frågor. Förslag till överföring av tillgångarna från fonden för förslag till statsverket till den av riksräkenskapsverket till inrättande föreslagna fonden borde framläggas av bostadsanskaffningsnämnden i samråd med riksräkenskapsverket och försvarets civilförvaltning. I samband med beslutet om denna överföring, vilken lämpligen syntes kunna ske per den 1 juli 1944 och alltså behövde genomföras först i bokslutet för budgetåret 1944/45, borde även meddelas föreskrift om överflyttning till bostadsanskaffningsnämnden av förvaltningen av den kronan tillhöriga mark, som tagits i anspråk för ifrågavarande bebyggelse, samt om överförande till den nya fonden av värdet å denna mark. I detta hänseende har riksräkenskapsverket anfört följande.

Tomtmark för bebyggelsen i Sätenäs hade — förutom genom inköp av tvenne områden för en kostnad av 27 500 kronor, respektive 15 000 kronor — beretts genom ianspråktagande av viss å flygförvaltningens delfond redovisad mark. Denna mark hade bostadsanskaffningsnämnden redan i skrivelse den 28 september 1943 föreslagit skola överföras till nämndens förvaltning. Flygförvaltningen hade i utlåtande den 14 oktober 1943 biträtt detta förslag men samtidigt uttalat, att vid bifall till förslaget ett av flygförvaltningen till arrendatorn av marken utgivet ersättningsbelopp å 2 743 kronor 77 öre borde ersättas flygförvaltningen från anslag under bostadsanskaffningsnämndens förvaltning. Riksräkenskapsverket, som utginge från att värdet å de två inköpta områdena skulle upptagas till belopp motsvarande köpeskillingarna samt att för vart och ett av dessa områden till förutvarande arrendator utgivna ersättningar om respektive 16 100 kronor och 6 000 kronor alltså skulle redovisas såsom anläggningskostnader, funne det ligga närmast till hands, att värdet å den från flygförvaltningen övertagna marken bestämdes i anslutning till priset för den inköpta marken. I den mån kronan fått eller finge vidkännas kostnader i form av ersättningar till arrendatorn av den från flygförvaltningen övertagna marken, borde dessa kostnader enligt riksräkenskapsverkets mening slutligt redovisas såsom utgifter å staten för försvarsväsendets fastighetsfond.

För egnahemsbebyggelsen i Karlsborg erforderlig tomtmark hade uteslutande beretts genom ianspråktagande av å arméförvaltningens delfond redovisad mark. Jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni 1943 hade en del av denna tomtmark överförts till den av egnahemsstyrelsen förvaldade jordfonden samt denna fond uppskrivits och arméförvaltningens delfond nedskrivits med ett belopp av 1 100 kronor. I fråga om den med angivna beslut avsedda marken borde föreskrivas den ändringen, att marken skulle ställas under bostadsanskaffningsnämndens förvaltning samt med nyssnämnda värde överföras till den nya fonden. Beträffande redovisningen av övrig för egnahemsbebyggelsen i Karlsborg i anspråk tagen mark hade ännu ej meddelats något beslut. Det värde, som skulle fastställas för denna mark vid dess överföring från arméförvaltningens delfond, syntes kunna bestämmas med ledning av det värde, som åsatts det till jordfonden överförda området. Även beträffande tomtmarken i Karlsborg borde, i den mån kronan i fråga om denna sin mark fått eller finge vidkännas kostnader i form av ersättning till vederbörande arrendator gälla, att dessa kostnader slutligt borde redovisas såsom utgifter å försvarsväsendets fastighetsfonds stat.

Under förutsättning att den i det föregående angivna omedelbara avskrivningen komme till stånd, komme inkomsterna för den till inrättande föreslagna fonden att icke blott täcka driftkostnader och årliga avskrivningar utan dessutom lämna ett överskott, som motsvarade full förräntning av det i fonden investerade kapitalet. Fonden komme således att bli »självförsörjande», och några anslag till densamma motsvarande ersättningsanslagen till fastighetsfonderna behövde vid sådant förhållande icke anvisas å riksstaten. Med hänsyn härtill borde, sedan riksdagen godkänt grunderna för redovisningen å fonden, den stat, som för varje budgetår borde upprättas för fonden, kunna fastställas av Kungl. Maj:t utan riksdagens hörande.

Fondens inkomster komme självfallet praktiskt taget uteslutande att utgöras av hyresinkomster. Å inkomstsidan av fondens stat borde dock förutom en post för hyresinkomster även upptagas en post för diverse inkomster. Å statens utgiftssida borde upptagas en post för reparations- och underhålls-

kostnader m. m., en post för avsättning till värdeminskningskonto och en post för fondens överskott. I överensstämmelse med vad som gällde beträffande allmänna fastighetsfonden och försvarsväsendets fastighetsfond borde besparing, som under ett budgetår uppkomme å posten för reparations- och underhållskostnader m. m., få reserveras till följande budgetår.

I samband med att beslut fattades om inrättande av den av riksräkenskapsverket föreslagna fonden, borde föreskrift även meddelas om slutlig reglering av de underhållskostnader för de av egna hemsstyrelsen uppförda bostäderna i Sätenäs och Karlsborg, som bestritts från de för denna bebyggelse anvisade investeringsanslagen. Från dessa anslag hade till och med utgången av budgetåret 1942/43 utbetalats underhållskostnader om tillhopa 22 130 kronor 30 öre, och från anslagen bestridda underhållskostnader beräknades vid utgången av nu löpande budgetår komma att uppgå till sammanlagt 52 000 kronor. Riksräkenskapsverket finge föreslå, att samtliga intill sistnämnda tidpunkt utbetalade underhållskostnader för ifrågavarande bostäder föreskrevs skola täckas från de från bostäderna under nu löpande budgetår inflytande hyresinkomsterna, vilka beräknades till 140 000 kronor. I detta sammanhang ville ämbetsverket framhålla, att hyresinkomsterna från ifrågavarande bostäder för tiden till och med utgången av budgetåret 1942/43 uppgått till sammanlagt 164 597 kronor 89 öre, vilket belopp inbetalats till riksgäldskontoret och tillgodoförts den å riksstaten uppförda inkomsttiteln för diverse kapitalfonder. Vad som efter täckning av angivna underhållskostnader komme att återstå av nu löpande budgetårs hyresinkomster borde redovisas i enahanda ordning.

Förslag till stat för den nya fonden för budgetåret 1944/45 borde framläggas av bostadsanskaffningsnämnden i samråd med riksräkenskapsverket. För den händelse avgörandet av frågan om avskrivningen av de å fonden redovisade fastigheterna uppsköttes till 1945 års riksdag, kunde från början icke å staten upptagas någon post för avsättning till värdeminskningskonto. Denna post och posten för fondens överskott finge då tilläggas, sedan statsmakterna fattat beslut rörande avskrivningsgrunderna.

FÖRSÄLJNING AV FASTIGHETER.

I skrivelse den 15 februari 1944 har *bostadsanskaffningsnämnden* framlagt förslag till de grunder, som borde tillämpas vid försäljning av bostäder, förvaldade av nämnden.

Därvid har nämnden, som i ärendet samrått med statens byggnadslånebyrå, erinrat, att det vore av stor vikt att nämnden hade möjligheter att redan från början kunna med äganderätt upplåta bostäder, som uppförts av nämnden. I detta hänseende har framhållits bland annat följande.

Det synes vara synnerligen önskvärt, att försäljningen främst i fråga om flerfamiljshus kan ske i samband med husens färdigställande eller redan dess förinnan, då det icke torde vara lämpligt eller ens möjligt att först uthyra lägenheterna och därefter, sedan de någon tid varit uthyrda, försälja fastigheterna. Tillfälle torde därför böra beredas Kungl. Maj:t att snabbt kunna fatta beslut om försäljning vid lämplig tidpunkt, då å ena sidan kostnaderna för byggnadsföretaget kunna överblickas och å andra sidan lägenheterna ännu icke upplåtits.

Fall kunna även tänkas, då det kan vara av vikt att snabbt kunna försälja obebyggd mark. Bostadsproduktion genom kommunala myndigheters försorg eller enskild företagsamhet kan tänkas underlättad, därest råmark i kronans ägo kan säljas för ändamålet. Enligt riksdagens skrivelse 1943: 411, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 287, får det ankomma på Kungl. Maj:t att taga ställning till förslag från nämnden om utlämnande av lån med anlitande av i skrivelsen anvisade investeringsanslag till bostadssökande i flerfamiljshus eller till egnahemsspekulanter ävensom att i övrigt vidtaga erforderliga åtgärder med avseende å tomtexploatering och förmedling av primär- och sekundärlån, varvid, därest Kungl. Maj:t skulle finna övertygande skäl tala för ett anordnande av bostadsbyggande i enlighet med antydda principer, de av Kungl. Maj:t i skrivelsen begärda bemyndigandena skulle anses innefatta möjlighet att träffa avgörande i ämnet.

Vad ovan sagts om försäljning av fast egendom bör även gälla beträffande upplåtelse med tomträtt av sådan egendom.

Genom riksdagens skrivelse 1943: 248, på grund av Kungl. Maj:ts proposition nr 165, har Kungl. Maj:t erhållit bemyndigande att under budgetåret 1943/44 utan riksdagens samtycke i varje särskilt fall besluta om försäljning av kronan tillhörig fast egendom, såframt taxeringsvärdet å egendomen uppgår till högst 25 000 kronor. Därjämte har Kungl. Maj:t bemyndigats att tills vidare utan riksdagens samtycke i varje särskilt fall försälja vissa för industriella anläggningar avsedda fastigheter från under vattenfallsstyrelsens förvaltning ställda industriområden vid Göta älv, oavsett att sådan fastighets taxeringsvärde uppskattningsvis överstiger 25 000 kronor. Det synes lämpligt, att ett bemyndigande av samma slag som det, som sålunda lämnats beträffande vattenfallsstyrelsens industrifastigheter, lämnas beträffande de under nämndens förvaltning stående fastigheterna, vilket bemyndigande även bör innefatta rätt att upplåta fastigheter med tomträtt.

Beträffande finansieringsfrågan har nämnden framhållit, att köparna till ifrågavarande fastigheter i regel vore i besittning av endast en mindre del av för fastighetsköp erforderligt kapital och att det därför, därest försäljning skulle komma till stånd, vore erforderligt med verksamt stöd genom långivning från statens sida. I detta hänseende har erinrats om den statliga subvention, som lämnats vid överlåtelse till bostadsrättsförening av vissa fastigheter i Motala (propositionen 1941: 181 och 1941: 297). Vidare har anförts:

Belåningen av de fastigheter, som kunna komma att försälas av nämnden, synes i största möjliga utsträckning böra ske på samma sätt som fastigheter, vilka uppföras av enskilda företagare. Finansieringen av fastighetsköpen bör alltså ske antingen med bottenlån och sekundärlån genom lämpliga kreditinstitut jämte tertiärlån genom statens byggnadslånebyrå eller också med egnahemslån genom den statliga egnahemsorganisationens medverkan. Det förra finansieringssättet torde i allmänhet mera lämpa sig för den belåning, varom här är fråga, än det senare. De av egnahemsorganen utlämnade egnahemslånen till förvärv av bostadsegnahem kunna icke beviljas till förvärv av fastighet, vars värde överstiger 15 000 kronor, och beträffande flerfamiljshusen kan denna långivning icke komma i fråga. För dessa senare torde tertiärlån få sökas hos byggnadslånebyrån av respektive bostadsrättsföreningar, till vilka fastigheterna torde böra överlätas innan bebyggelsen färdigställts eller i samband med färdigställandet. Byggnadslånebyrån torde enligt nu gällande bestämmelser icke kunna utlämna tertiärlån för förvärv av färdigställda fastigheter. Tertiärlån torde därför icke kunna beviljas för de enfamiljshus, som av egnahemsstyrelsen uppförts i Sätenäs och Karlsborg eller för av bostadsanskaffningsnämnden uppförda hus, som försälas efter färdigställandet.

I den mån mindre bemedlade, barnrika familjer komma att inflytta i av nämnden försälda enfamiljshus, synas dessa familjer böra beredas möjlighet att erhålla lån och bidrag enligt kungörelsen den 27 maj 1938 (nr 247) om lån och bidrag för beredande av bostäder i egna hem åt mindre bemedlade, barnrika familjer. Då man kan förvänta, att mindre bemedlade, barnrika familjer komma att inflytta även i av nämnden försälda flerfamiljshus, synes, i den mån fastigheterna upplåtas med bostadsrätt, bostadsrättsföreningens stadgar böra givas sådan utformning, att föreningen kan godkännas som sådant allmännyttigt bostadsföretag, som avses i kungörelsen den 4 september 1935 (nr 512) om lån och bidrag av statsmedel för beredande av hyresbostäder åt mindre bemedlade, barnrika familjer, och att där omförmålt familjebidrag kan utgå.

Utöver ovannämnda lån erfordras viss egen insats av köparen. Då spekulanterna på nämndens fastigheter ofta endast kunna presteras en del av den erforderliga egna insatsen, torde det vara nödvändigt, att lån utlämnas till återstående del av densamma. Dessa fyllnadslån torde böra utlämnas av bostadsanskaffningsnämnden av medel, som ställts till nämndens förfogande och mot inteckningssäkerhet. De torde böra löpa med 4 % ränta och amorteras på kort tid. Den del av den egna insatsen, som skall betalas kontant, torde icke kunna sättas högre än 2—5 % av fastighetsvärdet.

För att täcka den skillnad, som på grund av byggnadskostnadernas ökning sedan krigsutbrottet m. m. uppkommer mellan anskaffningskostnaden och det avkastningsvärde, som förräntas av hyresinkomsterna, utlämnas såväl av egna hemsorganen som av statens byggnadslånebyrå tillägglån, som tills vidare äro ränte- och amorteringsfria. Även i fråga om de av nämnden försälda fastigheterna synas motsvarande tillägglån böra utlämnas till så stort belopp, att övriga lån, den kontanta insatsen och tillägglånet tillhopa motsvara anskaffningskostnaden. Denna kostnad bör alltså i princip utgöra köpeskillings belopp. Vid bestämmandet av den del av köpeskillingen, som icke skall täckas av tillägglån, bör man vid försäljningen givetvis icke vara bunden av nuvarande avkastningsvärde eller av det värde, varmed fastigheterna skola ingå i den blivande fonden. Det saluvärde, som fastigheten kan anses ha, torde få avgöra storleken av denna del av köpeskillingen. Saluvärdet föreslås beräknat så att ägarens verkliga årskostnader för fastigheten sammanfalla med eller obetydligt överstiga hyran. Tillägglånen torde böra utlämnas av nämnden; den subvention, som tillägglånen innebär, torde böra belasta den blivande fondens avskrivningskonto. Villkoren för de av nämnden utlämnade tillägglånen synas böra i huvudsak överensstämma med byggnadslånebyråns villkor för motsvarande lån. Emellertid böra beträffande de av nämnden utlämnade tillägglånen dessutom gälla, att de efter nämndens bestämmande skola förfalla till betalning eller löpa med ränta och amortering, därest fastigheterna användas för annat än avsett ändamål d. v. s. såsom bostäder för försvarets personal. Då därigenom det syftsmål, som man velat uppnå genom att förbehålla kronan återköpsrätt, torde kunna anses tillgodosett på ett tillfredsställande sätt, torde det vara obehövt att dessutom förbehålla kronan sådan rätt. Förbehåll om en dylik rätt torde icke uppmuntra till inköp av fastigheterna. Återköpsförfarandet är dessutom omständligt och kostsamt. Vad beträffar de lägenheter, som skola upplåtas med bostadsrätt, torde dessa kunna förbehållas försvarets personal genom att denna personal enligt bestämmelser i föreningens stadgar i första hand intages såsom medlemmar i bostadsrättsföreningen. Därest läntagaren försäljer fastigheten bör säljaren vara skyldig att å tillägglånet, intill hela dess belopp, inbetala det belopp, varmed den av honom erhållna försäljningssumman överskjuter den del av den ursprungliga köpeskillingen, som icke täckes av tillägglånet, i den mån fastighetens värde icke kan anses ha ökat genom av läntagaren vidtagen åtgärd. En dylik bestämmelse torde böra införas för att förhindra spekulation med fastigheterna. Så länge bostadstill-

gången inom respektive orter förblir så knapp, att de fastigheter, för vilka nämnden beviljat tillägglån, äro erforderliga för täckande av bostadsbehovet för försvarets personal, böra tillägglånen stå kvar i fastigheten, dock under högst 60 år (amorteringstiden); de böra alltså icke — såsom de av byggnadslånebyrån utlämnade tillägglånen — automatiskt avskrivas efter 10 år, därest särskilt beslut icke meddelats att de skola löpa med ränta och amortering. Genom en dylik avskrivning skulle staten redan efter 10 år förlora kontrollen över fastigheternas användning. Frågor om avskrivning av tillägglånen torde böra underställas Kungl. Maj:t.

I vissa fall kan skillnaden mellan anskaffningskostnaden och saluvärdet — och därmed tillägglånesumman — bli så liten, att intresset att bibehålla fastigheten som bostad för försvarets personal icke kan anses tillgodosett genom möjligheten att uppsäga tillägglånet. I dylika fall torde en särskild in-teckning böra uttagas och deponeras hos nämnden såsom säkerhet för att fastigheten utnyttjas för avsett ändamål. Köpeskillingen jämte den sålunda uttagna särskilda in-teckningen bör överstiga saluvärdet med förslagsvis 25 % av detsamma. Nämnden bör därefter kunna uppsäga den förbindelse, för vilken in-teckningen utgör säkerhet till betalning, om fastigheten skulle användas för annat än avsett ändamål. Alternativt kan — därest en dylik konstruktion, som i realiteten blir en vitesklausul, icke skulle anses juridiskt betryggande — köpeskillingens nominella belopp ökas med den sålunda uttagna in-teckningens belopp. Nämnden anser emellertid önskvärt, att köpeskillingens belopp icke sättes högre än nödvändigt, då detta möjligen kan verka avskräckande på en icke initierad spekulant på fastigheterna.

Till den bostadsrättsförening, som bildades för de ovannämnda bostadsbyggnaderna för centrala torpedverkstaden i Motala, utlämnades ett ränte- och amorteringsfritt lån för erläggande av lagfartsstämpeln. Nämnden anser det skäligt, att kostnaden för lagfartsstämpeln göres till föremål för subvention även beträffande de av nämnden förvaltade fastigheterna, så mycket mera som ifrågavarande kostnad i vissa fall blir oproportionerligt hög i förhållande till saluvärdet med tillämpning av ovan föreslagna grunder för beräkningen av köpeskillingen. För att undvika alltför många låneformer föreslår nämnden, att i samtliga köpekontrakt, varigenom nämnden tillhöriga fastigheter försäljas, bestämmelser intagas därom, att lagfartsstämpeln betalas av kronan men att det tillägglån, som beviljas, ökas med beloppet därav.

Förvaltningen av de av nämnden utlämnade lånen borde uppdragas åt statskontoret.

På grund av vad sålunda anförts har bostadsanskaffningsnämnden hemställt, att Kungl. Maj:t måtte *dels* utverka riksdagens bemyndigande att tills vidare utan riksdagens samtycke i varje särskilt fall försälja eller med tomträtt upplåta den fasta egendom, som förvaltas av nämnden, *dels*, efter inhämtande av eventuellt erforderligt samtycke från riksdagen, medgiva, att statens byggnadslånebyrå finge — utan hinder av att byrån enligt gällande bestämmelser icke kunde utlämna tertiärlån till förvärv av färdigställd fastighet — utlämna dylikt lån till förvärv av färdigställd fastighet, som förvaltas av nämnden, *dels* ock godkänna de grunder för belåning av fastigheterna efter försäljningen, som nämnden angivit, samt föreslagna grunder för förvaltningen av de utlämnade lånen.

Över framställningen ha yttranden inhämtats från försvarets civilförvaltning, statens byggnadslånebyrå, statskontoret, riksräkenskapsverket samt egnahemsstyrelsen.

Statens byggnadslånebyrå och *egnahemsstyrelsen* ha tillstyrkt bifall till framställningen.

Försvarets civilförvaltning har huvudsakligen anfört att, därest av försvarets bostadsanskaffningsnämnd förvaltade eller genom nämndens försorg under uppförande varande byggnader ansåges böra fränhändas staten och överlätas å bostadsrättsföreningar eller enskilda, förevarande förslag angående överlåtelsens form, fastigheternas belåning m. m. i stort sett kunde godtagas. Nämndens hemställan i fråga om försäljning utan riksdagens hörande av fast egendom, som förvaltas av nämnden, samt om utvidgad rätt till kreditgivning för statens byggnadslånebyrå föranledde ingen erinran från civilförvaltningens sida. Vidare har förvaltningen uttalat, att det, såvitt ämbetsverket kunde finna, måste ställa sig svårt att på längre sikt överblicka konsekvenserna av överlåtelse till enskilda av personalbostäder. Särskilt finge detta anses gälla för de fall, att täta ombyten av befattningshavare förekomme. Med hänsyn härtill ansåge civilförvaltningen det angeläget, att hela frågan underkastades en synnerligen noggrann prövning, innan åtgärder i föreslagen riktning vidtoges. Det syntes icke uteslutet, att fastigheternas bibehållande i kronans ägo och deras redovisning å en särskild fastighetsfond enligt vedertagna grundsatser i längden kunde komma att visa sig mera ändamålsenligt.

Statskontoret har framhållit, att, därest en försäljning ansåges böra komma till stånd, köparen icke borde erhålla förmånligare villkor än dem, som stode honom till buds vid bostadsanskaffning i allmänhet med anlitande av redan befintliga statliga lånefonder. Några nya låneformer med ytterligare subventionsmoment borde därför ej tillskapas. I motsats till byggnadslånebyråns tillägglån, som automatiskt avskreves efter 10 år, skulle nämndens tillägglån kvarstå i fastigheten så länge bostadstillgången i orten vore så knapp, att fastigheten erfordrades för att täcka bostadsbehovet för försvarets personal, dock under högst 60 år. Den på detta sätt vunna kontrollen över fastigheternas rätta användning på lång sikt skulle icke erhållas vid ett biträdande av statskontorets uppfattning rörande formerna för långivningen. Härigenom skulle nämligen garanti för fastighetens användning endast kunna erhållas för en tid av 10 år. Därest längre tid ansåges erforderlig, borde kontroll över fastighetens användning kunna vinnas genom att vid försäljningen förbehålla kronan återköpsrätt. Statskontoret ansåge sig dock böra ifrågasätta, huruvida kontrollen över fastigheternas användning borde utsträckas längre tid än tio år, varigenom ifrågavarande fastighetsköpare skulle komma i sämre ställning än andra låntagare. Skulle längre tids kontroll anses erforderlig, syntes tvekan kunna råda, huruvida fastigheterna över huvud taget borde försälas. För undvikande av sammanblandning med byggnadslånebyråns tillägglån borde de av nämnden föreslagna tillägglånen givas en annan benämning.

Riksräkenskapsverket har tillstyrkt nämndens förslag, att — i likhet med vad som skett beträffande vissa under vattenfallsstyrelsens förvaltning stående industriområden vid Göta älv — bemyndigande utverkades av riksdagen för Kungl. Maj:t att tills vidare utan riksdagens samtycke i varje särskilt fall försälja fastigheter, som förvaltades av nämnden, oavsett att sådan fastighets

taxerings- eller uppskattningsvärde överstege 25 000 kronor. Riksräkenskapsverket hade icke heller något att erinra mot att i detta bemyndigande även innefattades rätt att upplåta fastigheter med tomträtt. — Därest subvention skulle lämnas till kostnad för lagfartsstämpel, syntes — i syfte att förenkla redovisningen å den nya fonden samt renodla karaktären av de föreslagna tillägglånen — böra vidtagas den jämkningen, att den del av köpeskillingen, som icke skulle täckas av tillägglån, fastställdes till belopp, som understeg egendomens saluvärde med kostnaden för lagfartsstämpel, samt att tillägglån beviljades för återstoden av köpeskillingen men icke för lagfartsstämpel. Riksräkenskapsverket har vidare ställt sig mycket tveksamt till förslaget att införa en ny låneform. Om de av nämnden föreslagna villkoren för tillägglånen ändrades i enlighet med vad riksräkenskapsverket i det följande förordade syntes några bärande skäl för anordningen med fyllnadslån icke kunna anses föreligga. Därest emellertid fyllnadslån befunnas böra utgå, borde inteckning, som lämnades såsom säkerhet för sådant lån, ha bättre rätt än inteckning för tillägglån samt självfallet även utgöra säkerhet för sistnämnda lån, i den mån fyllnadslånet amorterades.

Beträffande villkoren för medgivande av tillägglån har riksräkenskapsverket anfört följande.

Såväl billighetsskäl som önskvärdheten av att icke erhålla alltför många olika låneformer tala enligt riksräkenskapsverkets mening för att det beträffande tillägglån, som utlämnas av bostadsanskaffningsnämnden, bör — i överensstämmelse med vad som tillämpas i fråga om motsvarande lån till bostadsproduktion i icke-statlig regi — föreskrivas, att beslut rörande återbetalning eller avskrivning av lån skall meddelas senast vid utgången av tionde året efter lånets utlämnande. Om och i den mån härigenom fastigheternas användning för avsett ändamål anses icke bliva tillräckligt tryggad, torde återköpsrätt böra förbehållas kronan.

Även i de fall, där skillnaden mellan anskaffningskostnad och fastställt saluvärde blir så liten, att bibehållandet av fastigheterna såsom bostäder för försvarets personal befinnes icke kunna tryggas genom möjligheten att uppsäga tillägglånen, bör enligt riksräkenskapsverkets mening — i stället för den av bostadsanskaffningsnämnden för sådana fall föreslagna anordningen — återköpsrättsinstitutet i mån av behov komma till användning för att tillförsäkra staten erforderlig kontroll över fastigheternas utnyttjande.

Den av bostadsanskaffningsnämnden föreslagna bestämmelsen, att låntagare, som försäljer sin fastighet, skall vara skyldig att å tillägglånet intill hela dess belopp inbetala det belopp, varmed den av honom erhållna köpesumman överskjuter den del av den ursprungliga köpeskillingen, som icke täckes av tillägglånet, synes med hänsyn till innebörden av de föreslagna föreskrifterna om återbetalning och avskrivning av tillägglån både vara obehörlig samt strida mot dessa föreskrifter. Då bestämmelsen dessutom förefaller obillig, får riksräkenskapsverket avstyrka, att en sådan bestämmelse medtages vid fastställandet av villkoren för tillägglånen.

Riksräkenskapsverket vill slutligen beträffande villkoren för tillägglånen ifrågasätta, huruvida möjlighet verkligen bör föreligga att uppsäga ett för förvärv av enfamiljslägenhet utlämnat tillägglån i anledning därav att låntagaren avgår med pension och fastigheten i hans hand alltså icke längre kan sägas användas såsom bostad för en vid försvaret anställd befattningshavare. För fastigheter med bostäder för upplåtelse med bostadsrätt torde motsva-

rande spörsmål få upptagas till bedömande närmast i samband med fastställandet av riktlinjerna för utformningen av stadgarna för de bostadsrättsföreningar, som skola stå såsom köpare av dessa fastigheter. Utformningen av angivna stadgar i övrigt torde böra ske med ledning av den erfarenhet som vunnits i fråga om stadgarna för den bostadsrättsförening, som övertagit vissa av verkstadsnämnden uppförda bostadsbyggnader för centrala torpedverkstaden i Motala.

Under förutsättning att de belopp, som avsattes till värdeminskningsskonto för fastigheter, vilka bleve försålda, komme att vid tidpunkten för försäljningen förslå till att åtminstone genomsnittligt sett täcka de tillägglån, som utlämnades för dessa fastigheter, borde, därest subvention till kostnad för lagfartsstämpel lämnades i den form riksräkenskapsverket förordnat, de belopp, varmed tillägglånen i de särskilda fallen kunde komma att under eller överstiga beloppen av verkställda avskrivningar å fastigheterna, kunna såsom vinster respektive förluster å försäljningarna gottskrivas respektive belastas den titel för diverse inkomster, som borde upptagas å inkomstsidan av staten för den nya fonden. Genom att mot uppstående förluster svarande belopp samtidigt gottskreves fondens värdeminskningsskonto, komme utlämnade tillägglån genomgående att i sin helhet redovisas såsom indirekt avskrivna.

I anslutning till bostadsanskaffningsnämndens förslag borde det uppdragas åt statskontoret att i fortsättningen förvalta av nämnden utlämnade tillägglån i de avseenden, som statskontoret handhade förvaltningen av de olika lån, vilka beviljades av statens byggnadslånebyrå. Det kunde därjämte ifrågasättas, huruvida icke statskontoret även borde förvara lånehandlingarna. Vad nu sagts borde, därest fyllnadslån i enlighet med nämndens förslag skulle utlämnas, äga tillämpning även å dessa lån.

I och med att statskontoret i enlighet med vad nu föreslagits övertog förvaltningen av lån, som utlämnats av bostadsanskaffningsnämnden, borde lånet överföras från den nya fonden till statskontorets delfond av fonden för låneunderstöd. I fråga om tillägglån borde samtidigt ett mot lånets summa svarande belopp belastas den förra fondens värdeminskningsskonto samt uppföras å värdeminskningsskonto å den senare fonden.

*Departements-
chefen.*

Den för försvarets personal påkallade och i statlig regi genomförda bostadsproduktionen är av väsentligen två slag, nämligen å ena sidan tjänstebostadsbebyggelse i egentlig mening, som avser att frambringa bostäder, upplåtna med bostadstvång, och å andra sidan anskaffning av egnahem eller hyreshus. Enligt de riktlinjer, som i samband med bostadsanskaffningsnämndens inrättande godtagits av statsmakterna, skall i princip uppförande av tjänstebostäder i egentlig mening ske genom försorg av vederbörande militära förvaltningsorgan, medan övriga för försvarets personal avsedda bostäder skola ombesörjas genom bostadsanskaffningsnämndens försorg. Där så befinnes lämpligt skola emellertid jämväl bostäder av förstnämnda kategori kunna uppföras av nämnden, varvid i efterhand skall prövas i vad mån bostäderna skola upplåtas med bostadstvång eller ej. Beträffande förvaltningen har förutsatts,

att den skall omhänderhavas i fråga om tjänstebostäder i egentlig mening för varje försvarsgren av respektive militära förvaltningsorgan samt i övrigt av bostadsanskaffningsnämnden. Härigenom erhålles en klar avgränsning mellan å ena sidan bostäder, som allt framgent beräknas komma att förbliva i kronans ägo, samt å andra sidan egnahem och hyreshus, vilka böra avyttras i den mån så är möjligt och ur statens synpunkt ändamålsenligt.

Tjänstebostäder, avsedda att upplåtas med bostadstvång, ha hittills redovisats såsom kapitaltillgång å försvarsväsendets fastighetsfond. Någon anledning till avvikelse härifrån synes för närvarande icke föreligga. Däremot tala vissa skäl för att man även i redovisningshänseende från denna kategori bostäder särskiljer sådana i statlig regi för försvarets personal uppförda bostäder, som icke äro förenade med bostadstvång, d. v. s. de bostäder, vilka enligt det sagda skola förvaltas av bostadsanskaffningsnämnden. Redan i samband med äskandet av medel för uppförande under löpande budgetår av bostäder för försvarets personal framförde jag tanken att skapa en särskild delfond av försvarsväsendets fastighetsfond för redovisning av de av bostadsanskaffningsnämnden förvaltade fastigheterna. Såsom motiv härför framhöll jag, att man därigenom skulle vinna en klarare överblick över bostadsbeståndet och avkastningen därav.

Den nu förebragta utredningen har övertygat mig om nödvändigheten av att särskilt för sig redovisa samtliga de fastigheter, vilka böra förvaltas av bostadsanskaffningsnämnden. Det synes emellertid icke lämpligt, att för detta ändamål inrättas en ny delfond av försvarsväsendets fastighetsfond, varigenom man skulle binda sig för de grunder i fråga om redovisningen av inkomster och utgifter, som gälla för fastighetsfonden. Det byggnadsbestånd, varom här är fråga, skiljer sig bland annat i avkastningshänseende principiellt från det i nämnda fastighetsfond ingående. Det torde med hänsyn härtill, såsom riksräkenskapsverket föreslagit, vara mer ändamålsenligt att för ändamålet tillskapa en ny kapitalfond, förslagsvis benämnd försvarets bostadsanskaffningsfond. Denna fond bör tills vidare förvaltas av bostadsanskaffningsnämnden och av försvarets civilförvaltning redovisas mot rikshuvudboken.

De fastigheter, som enligt det föregående skola redovisas å fonden, äro för närvarande upptagna dels å försvarsväsendets fastighetsfond, dels å den av egnahemsstyrelsen förvaltade jordfonden, dels ock under fonden för förlag till statsverket. Underhållskostnaderna för de av egnahemsstyrelsen uppförda fastigheterna, vilka ingå bland de å fonden för förlag till statsverket redovisade kapitaltillgångarna, ha förskottsvis bestritts från de för dessa fastigheter anvisade investeringsanslagen, medan hyresinkomster tillgodoförts inkomstiteln för diverse kapitalfonder. Det ligger i sakens natur, att en sådan ordning medför olägenheter i olika avseenden och att det därför måste framstå såsom angeläget, att åtgärder snarast vidtagas för åstadkommande av en enhetlig redovisning av fastigheterna i fråga. Jag har därför ansett mig böra förorda, att den föreslagna nya fonden inrättas redan från och med den 30 juni 1944, trots att det viktiga spörsmålet om principerna för avskrivningen av fondens kapitaltillgångar icke synes mig så utrett, att jag funnit mig kunna nu framlägga

förslag i ämnet. Jag förutsätter således, att — såsom riksräkenskapsverket föreslagit — denna fråga får senare upptagas till behandling, lämpligen i samband med att anslag äskas under förevarande fond å tilläggsstat till riksstaten till ersättning för de medel, som med riksdagens bemyndigande tagits i anspråk av de för budgetåret 1943/44 under respektive arméförvaltningens, marinförvaltningens och flygförvaltningens delfonder av försvarsväsendets fastighetsfond anvisade investeringsanslagen.

Frågan, i vilken utsträckning fastigheter, som för närvarande förvaltas av de militära förvaltningsorganen och redovisas å försvarsväsendets fastighetsfond, böra ställas under bostadsanskaffningsnämndens förvaltning och överföras till den nya fonden, torde, sedan härutinnan erforderlig detaljutredning verkställt av nämnden i samråd med riksräkenskapsverket och respektive militära förvaltningsmyndigheter, få avgöras av Kungl. Maj:t. Det torde vidare få ankomma på nämnden att i samråd med riksräkenskapsverket och vederbörande förvaltningsmyndigheter avgiva förslag rörande överföring av övriga kapitaltillgångar till den nya fonden. Sådan överföring torde kunna ske per den 30 juni 1944. Då investeringsanslag å den nya fonden anvisas för täckande av de medel, som förskotterats från de under försvarsväsendets fastighetsfond uppförda investeringsanslagen, komma de med sagda medel anskaffade kapitaltillgångarna att omedelbart kunna upptagas till redovisning å fonden. De medel, vilka erfordras för nästkommande budgetår för finansiering av den i nämndens regi bedrivna byggnadsverksamhet, som icke avser tjänstebostäder i egentlig mening, torde böra anvisas såsom investeringsanslag under fonden.

Vid fastigheternas redovisning å den nya fonden torde, såsom riksräkenskapsverket föreslagit, marken, därest inköp förekommit, böra upptagas till sitt inköpspris samt kostnaderna för ersättningar till arrendatorer redovisas som anläggningskostnader. Dylika ersättningar, avseende kronan förut tillhöriga områden, böra däremot slutligt redovisas såsom utgift å staten för försvarsväsendets fastighetsfond.

I detta sammanhang vill jag även beröra spörsmålet om försäljning av de genom egnahemsstyrelsens eller nämndens försorg i statlig regi uppförda bostäderna för försvarets personal.

Redan från början har det varit statsmakternas avsikt, att bostadsbehovet på de olika militära förlägningsorterna i första hand skulle tillgodoses genom kommunal eller enskild byggnadsverksamhet, givetvis i erforderliga fall med statligt stöd enligt de grunder, som gälla för bostadsbyggnadsverksamheten i övrigt. Det har därför förutsatts, att, vid uppkommande svårigheter på en viss ort att tillgodose bostadsförsörjningen, åtgärder i första hand borde vidtagas i syfte att uppmuntra kommunal och enskild företagssamhet på orten. Endast för det fall att sådana åtgärder visade sig resultatlösa, borde staten mera direkt engagera sig i bostadsbyggandet, och bostadslägenheterna borde därvid snarast möjligt överlätas till befattningshavarna. Av den för nämnden fastställda instruktionen framgår ock, att det åligger nämnden att vidtaga åtgärder för överförande i enskild ägo av ifrågavarande fastigheter, i den mån så ur statens synpunkt finnes ändamålsenligt. Hit

tills ha icke några av de av nämnden förvaltade fastigheterna försålt, men ett visst intresse för friköp av lägenheter har förmärkts.

Nämnden har nu efter samråd med statens byggnadslånebyrå hemställt, att Kungl. Maj:t måtte utverka riksdagens bemyndigande för Kungl. Maj:t att tills vidare utan riksdagens samtycke i varje särskilt fall försälja eller med tomträtt upplåta den fasta egendom, som förvaltas av nämnden. Som motiv har anförts, att möjlighet borde föreligga för Kungl. Maj:t att snabbt kunna fatta beslut om försäljning vid lämplig tidpunkt, då å ena sidan kostnaderna för byggnadsföretaget kunde överblickas och å andra sidan lägenheterna ännu icke upplåtits.

Jag delar nämndens uppfattning i denna fråga och finner det fördenskull lämpligt, att Kungl. Maj:t erhåller bemyndigande att efter prövning i varje särskilt fall medgiva försäljning eller upplåtelse med tomträtt av den fasta egendom, som förvaltas av nämnden. Erinran häremot har icke framställts av de myndigheter, vilka yttrat sig i ärendet. Då Kungl. Maj:t i annat sammanhang för nästa budgetår hemställt om riksdagens bemyndigande att försälja kronan tillhörig fast egendom, vars taxerings- eller uppskattningsvärde uppgår till högst 25 000 kronor, torde ifrågavarande bemyndigande kunna begränsas till att avse försäljning eller upplåtelse med tomträtt av fastighet, vars taxerings- eller uppskattningsvärde överstiger sagda belopp.

Finansieringen av berörda fastighetsköp har av bostadsanskaffningsnämnden föreslagits skola ske på samma sätt som beträffande fastigheter, vilka uppföras av enskilda företagare, eller således med bottenlån och sekundärlån genom kreditinstitut, med tertiärlån genom statens byggnadslånebyrå samt med viss egen insats av köparen. Det har beräknats, att den kontanta delen av den egna insatsen icke kunde bestämmas till mer än 2—5 % av fastighetens saluvärde och att fördenskull särskilda fyllnadslån kunde bli erforderliga. Dessa borde löpa med 4 % ränta och amorteras på kort tid. För att täcka den skillnad, som bland annat huvudsakligen på grund av byggnadskostnadernas ökning sedan krigsutbrottet uppkommit mellan anskaffningskostnad och avkastningsvärde, borde nämnden utlämna tillägglån, vilka — liksom motsvarande lån från egnahemsorganen och statens byggnadslånebyrå — tills vidare borde vara ränte- och amorteringsfria. Vidare har nämnden ansett skäligt, att kostnader för lagfartsstämpel gjordes till föremål för subvention såsom skett beträffande de fastigheter, vilka uppförts för centrala torpedverkstaden i Motala och vilka med riksdagens samtycke överlåtits till en för ändamålet bildad bostadsrättsförening. Slutligen har i framställningen hemställts, att Kungl. Maj:t skulle utverka riksdagens samtycke till att tertiärlån finge utlämnas även till förvärv av färdigställd fastighet, som förvaltas av nämnden.

Beträffande de sålunda föreslagna låneformerna ha riksräkenskapsverket och statskontoret framhållit, att köparen icke borde erhålla förmånligare villkor än dem, som stode honom till buds vid bostadsanskaffning i allmänhet med anlitande av redan befintliga lånefonder. I fråga om här avsedd egnahemsbebyggelse skulle ett biträdande av denna ståndpunkt innebära,

att den egna insatsen skulle uppgå till 15 % av det av statens byggnadslånebyrå fastställda fastighetsvärdet. En insats av denna storlek torde regelmässigt icke kunna presteras av den personal, varom här är fråga. Då det synes vara med statens intresse ur skilda synpunkter förenligt att underlätta en försäljning av förevarande fastigheter, synes den utvägen leda till bästa resultat, att eventuella köpare på lämpliga villkor medgivnas kredit å köpeskillingen.

Bostadsanskaffningsnämndens ifrågavarande förslag föranleder med hänsyn härtill i princip icke någon erinran från min sida. Dock anser jag den kontanta delen av den egna insatsen böra utgöra lägst 3 % av fastighetens saluvärde. Det bör i detta sammanhang uppmärksammas, att bostadsbebyggelsens syfte är att anskaffa bostäder åt i statens tjänst anställd personal och att ett biträdande av förslaget till den del det innefattar förmånligare villkor än dem som stå till buds vid bostadsanskaffning i allmänhet därför icke kan påverka bedömandet av bostadsanskaffningsfrågorna i stort. Även bör erinras, att vid överlåtelse av omförmälda fastigheter i Motala statliga botten-, sekundär- och tertiärlån lämnats å ett belopp motsvarande 97,5 % av fastighetsvärdena.

I fråga om tillägglånen har föreslagits, att såsom villkor skulle gälla — förutom de villkor, som fastställts för byggnadslånebyråns motsvarande lån — att lånen skulle förfalla till betalning eller löpa med ränta, därest fastigheterna icke användes för avsett ändamål. Vidare har föreslagits, att lånen under vissa förutsättningar vid försäljning av fastighet skulle inbetalas samt att lånens löptid skulle vara 60 år. Återköpsrätt har under sådana förhållanden ansetts obehövlig.

Såväl riksräkenskapsverket som statskontoret ha ansett berörda villkor alltför restriktiva och i stället förordad en uppmjukning av villkoren kombinerad i erforderlig utsträckning med förbehåll om rätt för kronan att återköpa fastigheten. Jag delar i princip sistnämnda myndigheters uppfattning i denna fråga men vill lämna öppet, huruvida icke lånevillkor i anslutning till de av bostadsanskaffningsnämnden angivna böra kunna i vissa fall komma till användning. Spörsmålet huruvida tillägglån böra utlämnas av nämnden eller annat statligt organ, exempelvis byggnadslånebyrå, lärer få närmare övervägas av Kungl. Maj:t.

Med hänsyn till vad sålunda anförts torde frågor om försäljning av ifrågavarande fastigheter samt om belåning böra prövas och avgöras i huvudsaklig överensstämmelse med nämndens förslag. Därav påkallade föreskrifter — även i fråga om beviljande av tertiärlån för färdigställda fastigheter — torde få meddelas av Kungl. Maj:t, som jämväl bör äga meddela bestämmelser rörande redovisning av de vid överlåtelse av ifrågavarande fastigheter inflytande medlen.

Beträffande det av riksräkenskapsverket berörda spörsmålet om disposition av det av 1943 års riksdag å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 under fonden för förlag till statsverket anvisade reservationsanslaget av 540 000 kronor till viss bostadsbebyggelse i Karlsborg, vill jag erinra att

Kungl. Maj:t icke ansett Sig böra utnyttja anslaget, då detsamma icke kunnat disponeras för den egnahemsbebyggelse, för vilken det anvisats. Jag förutsätter, att anslaget i fråga må användas för andra bostadsändamål och med hänsyn härtill tillgodoföras det investeringsanslag under den nya fonden, varom jag i det följande gör framställning. Därest riksdagen ej framställer erinran häremot, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att i detta hänseende meddela föreskrift.

Såsom riksräkenskapsverket anført, torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att fastställa stat för fonden, å vilken såsom inkomst böra redovisas inflytande hyror och övriga inkomster samt såsom utgift bland annat reparations- och underhållskostnader m. m. Kostnaderna för fondens förvaltning synas däremot i enlighet med riksräkenskapsverkets förslag böra bestridas från bostadsanskaffningsnämndens anslag å riksstaten. I samband med fondens inrättande bör beslut fattas om gäldande av å tiden före den 1 juli 1944 belöpande kostnader för fastigheternas underhåll m. m. samt om redovisning av löpande budgetårs hyresinkomster. Vad i dessa avseenden föreslagits av riksräkenskapsverket synes kunna biträdas.

Under åberopande av vad sålunda anförts, får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels besluta, att de fastigheter, som förvaltas av försvarets bostadsanskaffningsnämnd, skola från och med den 30 juni 1944 upptagas till redovisning å en särskild i rikshuvudboken uppförd kapitalfond, betecknad försvarets bostadsanskaffningsfond;

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t

att i huvudsaklig överensstämmelse med vad av mig i det föregående anförts meddela närmare föreskrifter rörande försvarets bostadsanskaffningsfond och om gäldande av å tiden före den 1 juli 1944 belöpande kostnader för underhåll av till fonden hänförliga fastigheter m. m.;

att i huvudsaklig överensstämmelse med vad av mig i det föregående anförts medgiva försäljning eller upplåtelse med tomt-rätt och i samband därmed beläning av de fastigheter, som förvaltas av försvarets bostadsanskaffningsnämnd; samt

att medgiva, att tertiärlån av statens byggnadslånebyrå må utlämnas jämväl för av försvarets bostadsanskaffningsnämnd förvaltade fastigheter, som försäljas först sedan de färdigställts.

Viss bostadsanskaffning för försvarets personal.

I samband med Kungl. Maj:ts beslut den 7 maj 1943 om inrättandet av försvarets bostadsanskaffningsnämnd förklarade Kungl. Maj:t bland annat, att det skulle åligga nämnden att övertaga och fullfölja det 1942 års militära

bostadsutredning lämnade uppdraget att utreda möjligheterna att tillgodose det inom försvarsväsendet föreliggande behovet av tjänstebostäder för de olika försvarsgrenarna genom egnahemsbebyggelse. På grund härav har nämnden med skrivelse den 30 juni 1943 överlämnat redogörelse för den beräknade ökningen av försvarets bostadsbehov under åren 1944—1947.

Över redogörelsen ha avgivits yttranden av överbefälhavaren, chefen för armén, chefen för marinen, chefen för flygvapnet, arméförvaltningens fortifikationsstyrelse, marinförvaltningen, flygförvaltningen, försvarets fabriksstyrelse, statens byggnadslånebyrå, statens arbetsmarknadskommission, statens industrikommission, egnahemsstyrelsen samt 1940 års militära byggnadsutredning. Av utredningen framgår i huvudsak följande.

ALLMÄNNA SYNUNKTER.

Utredningen.

Begränsning av utredningens omfattning. Det hade visat sig nödvändigt att i redogörelsen utelämnat ett antal förband och försvarsanläggningar, för vilka ännu icke kunnat preciseras vare sig blivande bostadsbehov eller behovet av statlig bostadsanskaffning. Efterhand som dessa förhållanden framdeles kunde överblickas, borde det få ankomma på bostadsanskaffningsnämnden att till Kungl. Maj:t inkomma med de förslag och framställningar, till vilka kunde givas anledning.

Riktlinjer för utredningsarbetet. Vad som i 1942 års militära bostadsutrednings tidigare redogörelse den 17 mars 1943 anförts rörande utredningsförfarande och bedömningsgrunder (se propositionen 1943: 287) ägde även tillämpning i den nu föreliggande sammanställningen. Bostadsanskaffningsnämnden finge hänvisa till nyssnämnda redogörelse.

Nämnden vore helt på det klara med, att det statliga bostadsbyggandet för försvarsväsendets personal borde präglas av försiktighet. Särskilt gällde detta de större lägenhetstyperna. Vid en hyressättning motsvarande den i öppna marknaden borde man nämligen räkna med frivillig utrymmesbegränsning i vissa fall. Den ur anläggningssynpunkt ekonomiska betydelsen härav finge emellertid icke överskattas.

Vissa underofficersbostäder och furirrum. Av bostadsutredningen och bostadsanskaffningsnämnden hade även behandlats frågan om utrymning av vissa underofficersbostäder och furirrum m. m. inom de till armén hörande förläggningarna, vilken åtgärd ifrågasatts för erhållande av bättre tillgång till bland annat lektions- och dagrum. Likaså hade beräkningar gjorts rörande behovet av förläggningsutrymmen för ogifta furirer överhuvudtaget. För att erhålla bedömningsgrunder rörande dessa frågors inverkan på det statliga bostadsbyggandet hade bostadsutredningen begärt utlåtande av chefen för armén, vilken i en den 6 maj 1943 dagtecknad promemoria anförde i huvudsak följande.

Vid varje truppförband borde tjänstebostäder inom eller i kasernernas omedelbara närhet finnas för följande personal, nämligen *regementsväbel, maskinist, samtliga eldare, husmödrar* samt *biträdande husmödrar*.

Furirer borde förläggas i särskilda furirrum, eventuellt inredda i nuvarande underofficerslägenheter, eljest om möjligt i särskilda bostadshus.

Övrig personal hänvisades till den öppna bostadsmarknaden. På förläggningsorter, där möjligheterna i öppna marknaden vore så begränsade, att bostadsbehovet där icke kunde beräknas bliva tillgodosett, måste dock genom kronans försorg särskilda åtgärder vidtagas för behovets tillgodoseende.

Ett villkor för att här skisserat system skulle kunna tillämpas vore, att förläggningsutrymmen funnes för erforderligt antal dagbefäl. I varje truppförbandskasern borde utrymmen beräknas för följande personal, nämligen en dagkapten, en daglöjtnant, en regementsdagunderofficer samt en dagunderofficer per kompaniförläggning (motsvarande).

Mot de här relaterade synpunkterna hade bostadsanskaffningsnämnden icke haft något att erinra, och nämnden hade därför lagt dem till grund för sina fortsatta beräkningar. Därvid hade tagits fasta på att det invid flertalet förläggningar funnes sådana av staten ägda bostäder, som för närvarande beboddes av personal vid krigsmakten. Vid en eventuell utrymning av de inom etablissemanten befintliga bostäderna borde givetvis nyssnämnda lägenheter i första hand anvisas sådan personal, som ovillkorligen borde vara bosatt i förbandets närhet. Övriga befattningshavare finge då söka sig bostad i öppna marknaden.

Detta oaktat skulle vid en utrymning av inom etablissemanten befintliga lägenheter viss nyanskaffning av närbelägna bostäder bli erforderlig, uppgående vid utrymning av underofficersbostäder inom kasernbyggnaderna till 65 eldstäder samt vid utrymning jämväl av dylika bostäder inom kasernområdet till ytterligare 54 eldstäder.

Det framginge alltså, att en utrymning av ifrågavarande underofficersbostäder skulle, evad det gällde nyanskaffningen, kunna ske med relativt ringa kostnad för staten. Å andra sidan skulle åtgärden innebära en ganska stark påfrestning för den allmänna bostadsmarknaden. Det sistnämnda förhållandet borde i nuvarande läge tillmätas allra största betydelse. Då det därjämte icke finge anses uteslutet, att behovet av lektionsrum m. m. skulle kunna i vissa fall tillgodoses på mera praktiskt och billigt sätt än genom ombyggnad av ofta moderna bostadslägenheter, borde frågan enligt bostadsanskaffningsnämndens mening få anstå åtminstone så länge, som nuvarande onormala bostadsknapphet rådde.

Beträffande furirrummen hade nämnden funnit att, därest nuvarande rum bibehölles för sitt ändamål, skulle vid fullt uppsatta förband erfordras ett tillskott av 593 nya furirrum. En utrymning av de nuvarande rummen skulle medföra behov av ytterligare 572 nya furirrum. Med hänsyn till de betydande kostnader, som en utrymning av de nuvarande rummen sålunda skulle föra med sig, förordade nämnden, att därmed finge anstå, intill dess normalare tider inträtt.

Hyressättning och förräntning. Den bostadsanskaffning, som i samband med försvarets utbyggnad måste bedrivas av staten själv, avsåge, om man bortsåge från lägenheter med bostadstvång, att utgöra ett tillskott till den allmänna bostadsmarknadens resurser i de fall, dessa icke på annat

sätt kunde bringas upp till att motsvara det ökade bostadsbehovet. Detta borde leda till en hyressättning, som anslöte sig till den allmänna marknadens priser och en förräntning efter samma grunder, som där tillämpades.

Härvidlag borde bemärkas, att huvuddelen av all enskild eller kommunal bostadsproduktion i nuvarande läge bedreves med hjälp av subventioner. Dels utlämnade staten räntefria tillägglån, vilka helt eller delvis kunde väntas bli avskrivna, dels ställde ofta kommunerna tomtmark till förfogande för lågt pris samt utgäve kontanta bidrag. Dylika subventioner vore helt enkelt nödvändiga för att möjliggöra bostadsbyggande, eftersom med nuvarande höga byggnadskostnader och reglerade hyror en normal förräntning av hela det erforderliga anläggningskapitalet icke kunde ske.

Uppenbart vore, att staten vid bostadsproduktion för försvarsväsendets personal borde tillämpa liknande förräntningsgrunder som de i den allmänna marknaden och sålunda icke fordra normal förräntning på hela det i bostäderna investerade kapitalet. Det syntes lämpligt, att hyrorna i de bostäder, som av staten uppfördes för försvarets personal, fastställdes i samråd med statens byggnadslånebyrå.

Jämväl för de fastigheter, som förvaltades av respektive försvarsgrenars förvaltningar, borde hyrorna fastställas enligt enahanda grunder, varvid dock hänsyn måste tagas till dels tjänstebostädernas belägenhet i kasernbyggnader eller inom etablissemangens inhägnade område, dels lägenheternas storlek i förhållande till fastställd bostadsstandard, lägenheternas beskaffenhet m. m.

Kostnader. Bostadsanskaffningsnämnden hade sökt överslagsvis åstadkomma en viss vägledning för bedömande av kostnaderna och därmed anslagsbehovet för det aktuella bostadsbyggnadsprogrammets genomförande. Härvid hade nämnden icke medräknat kostnader för eventuella skyddsrum. Överslagsberäkningarna anslöte sig till prisnivån under första halvåret 1943 och grundade sig på en kostnad av 7 500 kronor för eldstad. De beräknade kostnaderna uppginge till följande belopp.

Å r	Armén	Marinen	Flygvapnet	Totalt
	Tusental kronor			
1944	333	356	2 620	3 309
1945	75	1 349	1 537.5	2 961.5
1946	135	1 097	662.5	1 894.5
1947	—	484	941	1 425
	543	3 286	5 761	9 590

Nämnden hade jämväl överslagsberäknat kostnaderna för dels de tjänstebostäder, som ansåges erforderliga i de inhägnade kasernområdenas omedelbara närhet, därest utrymning av nuvarande underofficersbostäder inom etablissemanget beslötes, dels de furirrum, som nu erfordrades och som ytterligare erfordrades, därest utrymning av befintliga furirrum i kasernbyggnaderna beslötes. Kostnaderna härför hade uppskattats till (565 000 kronor för 65 eldstäder + 468 000 kronor för 54 eldstäder =) 1 033 000 kronor, respektive 4 150 000 kronor för furirrum vid fullt uppsatta förband och ytterligare

4 000 000 kronor vid utrymning av inom kasernbyggnader nu befintliga sådana rum.

Bostadsanskaffningsnämndens anslagsäskanden för budgetåret 1944/45 i vad rör bostadsanskaffning. I skrivelse den 30 augusti 1943 har *bostadsanskaffningsnämnden* framlagt sina anslagsäskanden för budgetåret 1944/45 och därvid föreslagit, att kostnaderna för bostadsbyggandet skulle bestridas från respektive delfonder av försvarsväsendets fastighetsfond, intill dess frågan om anläggningarnas slutliga finansiering blivit avgjord. I enlighet härmed har nämnden hemställt att för bostadsbyggnadsverksamhet i nämndens regi få för nämnda budgetår anlita blivande investeringsanslag till byggnadsarbeten under delfonderna till belopp av för armén 270 000 kronor, för marinen 324 000 kronor och för flygvapnet 1 025 000 kronor.

Yttranden.

Överbefälhavaren har förklarat sig dela bostadsanskaffningsnämndens uppfattning, att med frågorna om underofficersbostädernas och furirummens utrymmande borde få anstå.

Chefen för flygvapnet och *flygförvaltningen* ha biträtt bostadsanskaffningsnämndens allmänna synpunkter och vidare anført.

Det i betänkandet framlagda bostadsbehovet för flygvapnet grundade sig på inom flygledningen utförda teoretiska beräkningar av tillkomsten av personal under femårsperioden 1942/47 samt personalens planlagda fördelning på staber, förband och anstalter ävensom sannolik fördelning på civilstånd.

Arméförvaltningens fortifikationsstyrelse har icke funnit anledning till erinran mot nämndens förslag om anstånd tills vidare under nuvarande bostadsknapphet med utrymning av underofficersbostäder. Jämväl med spörsmålet om beredande av behövt förlägningsutrymme för furirer borde anstå till tidpunkt efter utgången av budgetåret 1946/47 trots de olägenheter, som därmed vore förenade.

Statens byggnadslånebyrå har anført följande.

Beräkningarna rörande erforderligt bostadstillskott för försvarsväsendets personal under åren 1944—1947 föranledde inga erinringar från byggnadslånebyråns sida. Under den fyraårsperiod, varom vore fråga, kunde det allmänna bostadsmarknadsläget hinna avsevärt förändras, vilket kunde komma att inverka på storleken av den andel av bostadstillskottet, för vilket staten måste direkt sörja. Då den produktion, som beräknades utförd i statlig regi, till övervägande del skulle lokaliseras till orter, som saknade och icke inom de närmaste åren kunde väntas få någon egentlig bostadsmarknad, borde dock detta osäkerhetsmoment vara av relativt ringa betydelse.

I fråga om hyressättning och förräntning av de genom statens försorg byggda bostäderna funnes i princip intet att erinra mot nämndens förslag. I praktiken kunde dock fastställandet av hyrorna bereda avsevärda svårigheter, och man syntes få söka att på rimligt sätt sammanjämka olika var för sig försvarliga bedömningsgrunder.

Man måste hålla för sannolikt, att den del av anläggningskapitalet, som icke kunde förräntas, komme att för ifrågavarande bebyggelse vara större än som motsvarade genomsnittet av den statliga och kommunala subventionen för bostadsbebyggelsen i allmänhet.

Statens arbetsmarknadskommission har uttalat önskvärdheten av att i nuvarande läge samråd upptoges på ett så tidigt stadium som möjligt med socialdepartementets byggnadsberedning rörande tidpunkten för de särskilda arbetenas påbörjande samt takten för deras bedrivande.

Egnahemsstyrelsen har hänvisat till de allmänna synpunkter, som styrelsen framhållit i sitt utlåtande den 26 mars 1943 över militära bostadsutredningens förslag och vilka framginge av propositionen 1943:287 (s. 14).

Statens industrikommission har framhållit, att det behov av byggnadsmaterial, som den ifrågavarande bebyggelsen kunde väntas medföra, icke vore av den storleksordning, att några svårigheter att tillgodose behovet kunde befaras uppstå. Mot de angivna kostnadsberäkningarna vore intet att erinra.

1940 års militära byggnadsutredning har erinrat om de principiella synpunkter, utredningen anförde i utlåtande den 3 april 1943 över militära bostadsutredningens förslag (jfr propositionen 1943:287, s. 10, 12), samt därutöver framhållit.

Bostadsanskaffningsnämndens redogörelse avsåge till största delen ett bostadsbehov, som bleve aktuellt först om ett eller flera år. Att döma av den för närvarande livliga byggnadsverksamheten på bostadsmarknaden, stödd genom betydelsefulla statliga åtgärder och utövad av stora sammanslutningar och enskilda företagare, borde det finnas anledning förmoda, att en väsentlig förbättring på bostadsmarknaden inom kort kunde inträda. På grund härav vore det vanskligt att för närvarande bedöma nödvändigheten av att genom statens försorg uppföra de föreslagna bostäderna. Utredningen ansåge därför, att ståndpunkt nu borde tagas endast till omfattningen av den nybyggnadsverksamhet, som planades intill den 1 oktober 1944.

Vidare finge utredningen framhålla, att i försvarsutredningens tablåer över utgifter för nybyggnadsarbeten vid olika flottiljer upptagits kostnader för bostäder inom etablissemangen för dels personal vid officers- och underofficersmässar och dels ogifta officerare och underofficerare. Då nämnda tablåer legat till grund för Kungl. Maj:ts anslagsäskanden rörande engångskostnader för försvarsväsendet, vore medel för uppförande av ifrågavarande bostäder redan reserverade.

I fråga om hyressättning och förräntning hade utredningen anslutit sig till vad nämnden anförde.

BOSTADSFRÅGORNAS LÖSANDE Å DE SÄRSKILDA ORTERNA.

Jag övergår härefter till den del av nämndens redogörelse, som avser förhållandena vid de olika förbanden. Härvid beaktas endast det bostadsbehov, som angivits för år 1944, och som icke förut blivit föremål för behandling.

Karlsborg.

Det genom förbandens och institutionernas beräknade tillväxt uppkommande behovet av bostadstillskott under år 1944 har uppskattats för armén till 2 fyra-, 2 tre- och 6 tvårumslägenheter samt för flygvapnet till 2 tre- och 4 tvårumslägenheter samt 3 enkelrum.

Bostadsanskaffningsnämnden har därjämte framhållit följande.

Möjligen komme bostadsbehovet i Karlsborg delvis att kunna täckas medelst bostadsrätts- eller bostadsföreningshus. I förevarande utredning hade dock nämnden icke ansett sig böra räkna med annat än att hela behovet måste täckas medelst av staten uppförda bostäder.

För bebyggelsens ordnande syntes böra gälla vad som beträffande Karlsborg anförts i bostadsutredningens skrivelse den 17 mars 1943. De bostäder, som bleve oundgängligen nödvändiga och som icke visade sig kunna erhållas på annat sätt, borde i vad det gällde familjebostäder, uppföras av nämnden i hyreshus, avsedda för personal från samtliga i Karlsborg förlagda förband och institutioner, under det att dubbletter och enkelrum, som ur förvaltnings- och ordningssynpunkt borde förläggas inom etablissemmentet, lämpligast borde byggas av flygförvaltningen.

1940 års militära byggnadsutredning har framhållit att, då av försvarets bostadsanskaffningsnämnd ett betydande antal bostäder inom kort komme att uppföras med anlitande av det av 1943 års riksdag anvisade anslaget och enskild byggnadsverksamhet på platsen icke kunde anses helt utesluten, uppförande av ytterligare bostäder borde i möjligaste mån begränsas.

Försvarets bostadsanskaffningsnämnd har med anledning av byggnadsutredningens yttrande anført.

Visserligen avsåge nämnden att inom kort uppföra ett antal bostäder i Karlsborg och visserligen hade Hyresgästernas sparkasse- och byggnadsförening ett bostadshus under uppförande i Karlsborg men de bostäder, som härigenom beräknades tillkomma, utgjorde dock endast en mindre del av det beräknade behovet. Att, såsom 1940 års militära byggnadsutredning, räkna med någon nämnvärd enskild byggnadsverksamhet i Karlsborg måste bero på bristande kännedom om ortsförhållandena. Tillgången på lämplig tomtmark därstädes vore nämligen så knapp, att någon bostadsproduktion, vare sig statlig eller enskild, utöver den nu planerade svårigen kunde komma till stånd annat än inom själva fästningsområdet, där enskild produktion dock knappast vore önskvärd. Uppförandet av ytterligare bostäder för försvarets personal borde mycket riktigt i möjligaste mån begränsas. Nämnden vore också själv väl medveten om sitt ansvar, då det gällde att vidhålla möjligast återhållsamma produktion och att avgöra, när behovet blivit i huvudsak täckt, så att denna gräns icke överskredes.

Färösund.

Det på grund av kadrarnas beräknade tillväxt uppkommande bostadsbehovet för år 1944 har uppskattats till 6 tre- och 5 tvårumslägenheter samt 4 enkelrum. Härom har *bostadsanskaffningsnämnden* anført följande.

I Färösund kunde med säkerhet icke påräknas vare sig enskild byggnadsverksamhet eller produktion av bostadsrätts- eller bostadsföreningshus, varför hela behovet inräknats i den kategori, som borde täckas av staten. Emellertid vore ovisst, i vilken omfattning familjerna önskade bosätta sig i Färösund, i Visby eller på fastlandet. Nybyggande av hyreslägenheter i Färösund borde därför ske endast i den mån det kunde bedömas, att kontinuerlig uthyrning av dessa lägenheter kunde ske.

Marinförvaltningen har anført följande.

Beträffande tillgången på tjänstebostäder den 1 oktober 1943 hade räknats med den nuvarande, ökad med det antal lägenheter, som inginge i bostads-

anskaffningsnämndens reducerade byggnadsprogram för budgetåret 1943/44 och till vilka medel beviljats. Dessa lägenheter vore 8 om 3 rum och kök, 26 om 2 rum och kök samt 6 om 1 rum och kokvrå.

En jämförelse mellan omfattningen av erforderliga bostäder för personalen under uppsättningsperioden och nuvarande tillgång på bostäder (den 1 oktober 1943) hade visat, att behovet av nybyggnad av bostäder vore följande.

	5 rum o. kök	4 rum o. kök	3 rum o. kök	2 rum o. kök	1 rum o. kokvrå	1 rum
Till den 1/10 1944.....	2	2	11	10	7	25
» » 1/10 1945.....	—	2	5	2	—	—
» » 1/10 1946.....	—	2	2	3	—	—
» » 1/10 1947.....	—	1	—	1	—	—
	2	7	18	16	7	25

Enligt marinförvaltningens mening borde dels de sju lägenheterna om 1 rum och kokvrå samt dels ett ytterligare antal enkelrum komma till utförande. Med hänsyn till att behovet av enkelrum i viss utsträckning syntes kunna tillgodoses i den allmänna hyresmarknaden, borde dock nybyggnadsbehovet tills vidare kunna begränsas till 15 enkelrum.

1940 års militära byggnadsutredning har erinrat, att de byggnadsarbeten, som inginge i bostadsbyggnadsprogrammet för 1943, ännu icke syntes ha igångsatts. Med hänsyn härtill och då det vore ovisst, i vilken omfattning familjerna önskade bosätta sig i Fårösund, i Visby eller på fastlandet, syntes föreliggande skäl att ställa sig avvaktande och i första hand genomföra 1943 års byggnadsprogram.

Försvarets bostadsanskaffningsnämnd har framhållit, att det icke vore möjligt för vare sig 1940 års militära byggnadsutredning eller nämnden att redan nu fastställa, huruvida någon bostadsproduktion under år 1944 bleve erforderlig utöver den, som nu planerades av nämnden och som utgjorde allenast en del av det redovisade behovet år 1943. Nämnden vidhölle sitt förslag men förutsatte, att de härför äskade medlen, 356 000 kronor, helt eller delvis kunde komma att visa sig obehövlige.

Kallinge.

Den personal, som enligt chefen för flygvapnet borde erhålla bostad inom förläggningen, utgjordes av 1 förste och 1 andre trafikledare, 1 maskinist, 1 eldare av första klass, 1 elektriker, 1 sjukvårdsförman, 1 eldare av andra klass, 1 husmor av första klass, 1 sjuksköterska, 1 biträdande husmor, 1 sjukvårdsbiträde, 1 föreståndarinna och 2 biträden i officersmässen, 1 föreståndarinna och 2 biträden i underofficersmässen, 18 köksbiträden samt 15 ogifta officerare (3 löjtnanter, 12 fänrikar) och 12 ogifta sergenter, alltså sammanlagt 62 personer. Enligt erhållna uppgifter erfordrades för dessa befattningshavare för år 1944 2 tre- och 5 tvårumslägenheter samt 6 dubbletter och 38 enkelrum.

Bostadsanskaffningsnämnden har framhållit följande.

På grund av dels avståndet till Ronneby och ifrågavarande personals tjänstgöringsförhållanden, dels det beräknade stora antalet tillfälligt kommenderade

officerare och underofficerare från såväl flygvapnet som marinen, dels slutligen svårigheten att få dubletter och enkelrum producerade i allmänna marknaden har utredningen tillstyrkt, att ifrågakvarande bostäder uppfördes av flygförvaltningen inom etablissementet.

Invid förläggningen i Bredåkra, Kallinge, borde enligt chefen för flygvapnet dessutom följande personal erhålla bostäder för år 1944, nämligen 2 förrådsförvaltare, 3 flygstationsmästare, 1 köksföreståndare, 1 kasernunderofficer, 1 meteorolog, 1 förste och 1 andre väderleksassistent, 2 gifta signalister, 2 förrådsvaktmästare, 1 garageförman, 1 gift överfurir, 11 gifta furirer, 1 ogift signalist, 1 marketenteriföreståndarinna samt 54 gifta och 27 ogifta arbetare, sammanlagt 110 personer.

Det uppgivna bostadsbehovet för dessa skulle vara 9 tre- och 72 tvårums-lägenheter samt 29 enkelrum, alltså sammanlagt 110 lägenheter. Härom har anförts.

Enär de bostäder, som uppfördes utanför etablissementet, icke skulle ha tjänstebostadskaraktär, måste möjligheterna till uthyrning eller försäljning bli helt utslagsgivande vid bedömande av, huru många lägenheter som borde uppföras. Det vore mycket ovissst, huruvida militär eller civilmilitär personal vore villig att frivilligt bosätta sig i Ronneby landskommun eller Kallinge, då Ronneby stad låge i närheten. Beträffande de kollektivanställda hade dyrortsgupperingen ingen betydelse, och denna personalgrupp syntes i allmänhet önska erhålla bostad så nära arbetsplatsen som möjligt.

Bostadsutredningen hade förhört sig hos Ronneby landskommun angående möjligheterna att där genom kommunalt eller enskilt initiativ driva fram bostadsproduktion. Kallinge kommunala vatten- och avloppsverk hade därvidlag för kommunens räkning i skrivelse den 26 maj 1943 framhållit, att kommunal byggnadsverksamhet för närvarande ej borde ifrågasättas, men att kommunen vore villig att upplåta erforderlig mark för bebyggelse till ett pris av högst 60 öre per kvm.

Bostadsanskaffningsnämnden ansåge sig icke kunna vänta, att någon nämnvärd enskild bostadsproduktion inom Ronneby landskommun eller Bredåkra—Kallinge kunde påräknas, varför de bostäder, som ansåges nödvändiga, borde byggas av staten. Som en följd av vad som ovan anförts, ansåge sig nämnden dock icke kunna förorda, att staten uppförde hyresbostäder invid etablissementet för andra än dem, som i förväg förklarade sig villiga att köpa eller förhyra dessa lägenheter. Uppskattningsvis kunde detta gälla för år 1944 6 gifta överfurirer eller furirer och 30 gifta kollektivanställda, för vilka skulle erfordras 36 tvårums-lägenheter.

Emellertid kunde det komma att visa sig nödvändigt att därutöver uppföra dels bostäder med bostadstvang för köksföreståndare och kasernunderofficer samt för personal tillhörande flygsäkerhetstjänsten, eventuellt även för förrådspersonal, dels hyreslägenheter för ytterligare ett antal kollektivanställda.

De bostäder, som beräknats bli erforderliga för gifta överfurirer och furirer samt för kollektivanställda, borde uppföras såsom enfamiljshus om tre rum och kök eller såsom två à fyrafamiljshus eller radhus för uthyrning. Lämplig tomtmark kunde erhållas av Ronneby landskommun till ett pris av 60 öre per kvm. För att säkerställa ytterligare bostadsbehov invid etablissementet syntes mark böra inköpas för cirka 100 000 kronor.

Chefen för flygvapnet och flygförvaltningen ha föreslagit uppförande av ytterligare sex enkelrum, avsedda för marketenteripersonal.

1940 års militära byggnadsutredning har framhållit, att det vore naturligt och riktigt att uppföra huvudparten av bostäder för kollektivanställd personal under år 1944. Enligt vad som framkommit vid nyligen hållet sammanträde med representanter för Ronneby stad och landskommun, kunde bostäder genom privat byggnadsverksamhet icke beräknas tillkomma i större utsträckning än nämnden räknat med.

Här må erinras, att Kungl. Maj:t i propositionen 1944: 77 hemställt om godkännande av *avtal med Ronneby stad* rörande stadens medverkan vid anskaffandet av bostäder för personal vid Blekinge flygflottilj. Enligt ifrågavarande avtal ikläder sig staden garanti för att lägenheter till ett antal, som framgår av en i avtalet intagen sammanställning (tillhopa 189 eldstäder), skola finnas tillgängliga vid i sammanställningen angivna tidpunkter (tidigast den 1 oktober 1944) för tillgodoseende av bostadsbehovet för personalen vid flottiljen. Därjämte förbinder sig staden att, därest behov av ytterligare bostäder för personalen skulle uppkomma, medverka till fyllande av detta behov.

I skrivelse till flygförvaltningen den 6 december 1943 har *bostadsanskaffningsnämnden* framhållit bland annat, att antalet lägenheter, som skulle anskaffas av staden, i huvudsak överensstämde med det bostadsbehov, som i nämndens skrivelse den 30 juni 1943 angående av försvarets utbyggnad för anlett bostadsbehov angivits för Ronneby (Bredåkra—Kallinge) och som beräknats kunna fyllas genom bostadsproduktion av andra än staten.

Arboga.

Den personal, som enligt chefen för flygvapnet borde erhålla bostad inom etablissemanten, utgjordes vid centrala flygverkstaden av 1 styresman, 1 biträdande styresman, 1 biträdande verkstadsingenjör, 1 kontrollingenjör, 1 vapeningenjör, 1 motoringenjör, 2 verkmästare samt 3 mästare, sammanlagt 11 personer, samt vid centrala materialförrådet 1 chef, 1 ställföreträdande chef samt 1 förvaltare, sammanlagt 3 personer. Enligt erhållna uppgifter skulle för dessa befattningshavare erfordras för år 1944 2 sex-, 1 fem-, 6 fyra- och 5 trerumslägenheter.

Bostadsanskaffningsnämnden har framhållit följande.

Nämnden hade icke kunnat bedöma, huruvida samtliga befattningshavare på grund av tjänstens krav oundgängligen måste bo inpå respektive etablisserment. Emellertid syntes Arboga stad ha svårigheter att fylla sitt åtagande gentemot flygförvaltningen, enligt vilket staden skulle svara för, att erforderliga bostäder anskaffades för personalen. Då nu dels chefen för flygvapnet förklarat ovannämnda lägenheter erforderliga invid etablissemanten, dels Arboga stad förklarat sig knappast kunna anskaffa lägenheter av större typ än tre rum och kök och då slutligen trerumslägenheter knappast kunde tillfredsställa behovet för flertalet av de befattningshavare, som här avsåges, hade nämnden funnit lämpligt räkna med att produktionen av ifrågavarande lägenheter icke åstadkommes av andra än av staten.

Därest bostäderna komme att uppföras av staten, borde de beläggas med bostadstvång, i vilket fall de antagligen borde uppföras av flygförvaltningen.

1940 års militära byggnadsutredning har ansett av bostadsanskaffningsnämnden upptagna fyra-, fem- och sexrumslägenheter böra uppföras av sta-

ten. Samtliga trerumslägenheter skulle i så fall uppföras genom stadens försorg, med undantag för bostäder, avsedda för befattningshavare, som med hänsyn till bevaknings- och brandskyddstjänsten vid de viktiga anläggningarna och svärersättliga materialupplagen måste bo inom etablissermenten.

Försvarets bostadsanskaffningsnämnd har erinrat, att Arboga stad knappast kunde tvingas uppföra lägenheter om fem à sex rum och kök. Staden kunde med visst berättigande göra gällande, att befattningshavarna finge nöja sig med lägenheter om tre eller högst fyra rum och kök. Fråga vore då, om man i konkurrens med den civila industrien kunde erhålla personal av önskvärd kvalitet, som nöjde sig med tre- eller fyrrumslägenheter.

Av 1943 års statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 2, s. 66) framgår, att Kungl. Maj:t genom beslut den 7 augusti 1942 godkänt ett mellan Arboga stad och flygförvaltningen träffat, den 10 juli 1942 dagtecknat avtal rörande stadens åtaganden i samband med den nya centrala flygverkstadens förläggning dit. Enligt § 13 i nämnda avtal har staden åtagit sig att i närheten av verkstadsområdet till den 1 juli 1943 eller den senare tidpunkt, varom överenskommelse kunde träffas, ha uppfört bostadshus, inrymmande 30 lägenheter, varav cirka 25 skulle innehålla 2 rum och kök och återstoden 3 rum och kök. Härutöver har staden åtagit sig att stimulera enskild byggnadsverksamhet och verka som förmedlingsorgan och garant för de olika former av statssubventionerad bostadsproduktion, som förefinnas, samt att i andra hand vidtaga de ytterligare anstalter, som erfordras för anskaffande av det antal bostäder, varav kronan vid varje särskild tidpunkt angiver behov.

Vid anmälan av propositionen 1943: 287 (s. 69) framhöll jag, att det icke vore möjligt att uppskatta det medelsbehov, som för innevarande budgetår borde beräknas för tillgodoseende av erforderlig bostadsbyggnadsverksamhet för försvarets personal, innan närmare undersökningar ägt rum på grundval av vissa i propositionen uppdragna riktlinjer. Jag förordade fördenskull, att Kungl. Maj:t skulle utverka riksdagens bemyndigande att, med anlitande av de i 1943 års statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 2) under försvarsväsendets fastighetsfond för budgetåret 1943/44 äskade investeringsanslagen till vissa byggnadsarbeten m. m., inom vissa av riksdagen för de särskilda försvarsgrenarna fastställda belopp, ställa erforderliga medel till förfogande för uppförande av bostäder enligt de av statsmakterna fastslagna riktlinjerna ävensom för anskaffande av för ändamålet erforderlig mark. Efter av Kungl. Maj:t i överensstämmelse härmed gjord hemställan lämnade riksdagen det begärda bemyndigandet, avseende för envar av försvarsgrenarna ett belopp av 3 miljoner kronor.

Departements-
chefen.

Såsom i det föregående förutsatts vid anmälan av fråga om inrättande av försvarets bostadsanskaffningsfond böra under fonden äskas anslag för beredande av ersättning till försvarsväsendets fastighetsfond för de medel, som med stöd av nyssnämnda bemyndigande disponerats för uppförande av bostä-

der, vilka skola redovisas å bostadsanskaffningsfonden. Jag förutsätter att tills vidare även under nästkommande budgetår medel för bostadsanskaffningsnämndens byggnadsverksamhet må på angivet sätt inom ramen för av 1943 års riksdag enligt det föregående beräknade belopp förskotteras, i den mån så skulle visa sig erforderligt.

Bostadsanskaffningsnämndens förevarande redogörelse beträffande bostadsbehovet för försvarets personal under de närmaste fyra åren utgör en fortsättning på det av 1942 års militära bostadsutredning den 17 mars 1943 avgivna betänkandet rörande bostadsbehovet den 1 oktober 1943. Beträffande de principiella synpunkter, som av mig anförts vid anmälan av det sistnämnda betänkandet och av riksdagen godtagits, får jag hänvisa till det föregående ävensom till propositionen 1943: 287. Dessa synpunkter, som kommit till uttryck i den för bostadsanskaffningsnämnden fastställda instruktionen, äga fortfarande giltighet och ha enligt det föregående legat till grund för nämndens betänkande rörande det fortsatta behovet av bostadsbebyggelse för försvarets personal.

I likhet med 1940 års militära byggnadsutredning och på av denna utredning anförda skäl anser jag, att ståndpunkt nu bör tagas allenast till den nybyggnadsverksamhet, som planlägges intill den 1 oktober 1944. De medel, som erfordras för denna verksamhet, torde, i den mån verksamheten avser uppförande av bostäder för försvarets personal av annat slag än tjänstebostäder i egentlig mening, böra i överensstämmelse med vad som förut anförts i samband med framläggande av förslag om inrättandet av försvarets bostadsanskaffningsfond för nästa budgetår anvisas såsom investeringsanslag under denna fond. Någon uppdelning av anslagsbehovet försvarsgrensvis bör därvid icke förekomma. För bostäder, som böra uppföras av respektive förvaltningsmyndigheter, ha medelsäskanden framlagts i det föregående.

I likhet med bostadsanskaffningsnämnden och i ärendet hörda militära myndigheter finner jag mig icke för närvarande böra till prövning upptaga frågorna om utrymning av underofficersbostäder och furirum för att bereda tillgång till lektions- och dagrum.

Vad nämnden anført i fråga om grunderna för hyressättning och om förräntning av det i bostäderna nedlagda kapitalet synes mig kunna i huvudsak godtagas. Till det sistnämnda spörsmålet torde jag få återkomma i samband med den förutberörda frågan om principerna för avskrivning av bostadsanskaffningsfondens kapitaltillgångar.

Beträffande bostadsfrågornas lösande på de olika orterna är det tydligt, att svårigheter av olika slag måste föreligga att nu göra några bestämda uttalanden eller framlägga definitiva kostnadsberäkningar. Här må allenast nämnas följande.

Av de vid Karlsborg beräknade kostnaderna, tillhoppa 447 500 kronor, belöpa 22 500 kronor på enkelrum, vilka borde utföras av flygförvaltningen. Då behovet av dessa enkelrum synes mig tveksamt, anser jag mig för närvarande icke böra beräkna medel härför.

I fråga om Fårösund finner jag i likhet med 1940 års militära byggnadsutredning med fortsatt medelsanvisning böra tills vidare anstå. Skulle förhållandena så påkalla, förutsätter jag, såsom av det föregående framgår, att erforderliga medel få ställas till förfogande med ianspråktagande av tillgängliga anslag, i den mån dessa därtill lämna tillgång.

För de bostäder, som i Kallinge böra uppföras inom Blekinge flygflottiljs etablissemang, har jag i annat sammanhang beräknat medel. Huruvida i övrigt statlig bostadsbebyggelse kan bli erforderlig, synes mig icke nu kunna bestämt avgöras. Därest så skulle bli förhållandet, förutsätter jag i likhet med bostadsanskaffningsnämnden, att bostäder icke komma att uppföras till större antal än att de med säkerhet kunna försäljas eller kontinuerligt uthyras.

Vad angår centrala flygverkstaden och centrala materialförrådet i Arboga är likaledes tveksamt, om bostäder skola behöva uppföras av staten och i vad mån de böra givas karaktär av tjänstebostäder. I varje fall synes behovet av lägenheter om 3 rum och kök böra tillgodoses av Arboga stad. Någon bostadsbebyggelse inom etablissemanget torde nämligen knappast kunna ifrågakomma. Dessa spörsmål böra emellertid närmare få övervägas av Kungl. Maj:t.

Med hänsyn till det anförda synes det tillräckligt, om medelsanvisningen för nästa budgetår begränsas till 800 000 kronor. Jag förutsätter emellertid, att det får ankomma på Kungl. Maj:t att underkasta uppkommande frågor om bostadsbebyggelse å de särskilda orterna ytterligare överväganden och disponera de beräknade medlen för de bostadsbyggnadsändamål för försvarets personal, vilkas tillgodoseende befinnes mest angeläget. Jag vill i detta sammanhang erinra, att jag i det föregående (s. 177) förutsatt, att erforderlig bostadsbebyggelse för nästa budgetår vid krigsflygskolan och Västgöta flygflottilj skall utföras i bostadsanskaffningsnämndens regi.

Berörda belopp bör i överensstämmelse med vad jag i det föregående föreslagit (jfr s. 228 f.) minskas med ett belopp av 540 000 kronor, som 1943 års riksdag å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 anvisat under fonden för förlag till statsverket. Medelsbehovet skulle således uppgå till (800 000 — 540 000 =) i avrundat tal 250 000 kronor.

Aberopande det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Anordnande av bostäder* å kapitalbudgeten under försvarets bostadsanskaffningsfond för budgetåret 1944/45 anvisa ett investeringsanslag av 250 000 kronor.

III. Försvarets fabriksfond.

Omläggning av avloppsnätet i Karlsborg. Under åberopade av vad av mig i det föregående (s. 74) vid behandlingen av medelsäskanden under försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, anförts rörande omläggning av avloppsnätet i Karlsborg får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Omläggning av avloppsnätet i Karlsborg* å kapitalbudgeten under försvarets fabriksfond för budgetåret 1944/45 anvisa ett investeringsanslag av 63 000 kronor.

Uppförande av vissa skyddsrum. Efter framställning av försvarets fabriksstyrelse har Kungl. Maj:t genom beslut den 21 januari 1944 bemyndigat styrelsen att inom en kostnadsram av 120 000 kronor låta utföra splitterskyddsrum för Karl Gustavs stads gevärsfaktori samt att för bestridande av kostnaderna härför anlita för byggnadsarbeten och fast inredning högst 98 000 kronor av det för budgetåret 1943/44 under försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, anvisade investeringsanslaget av 14 250 000 kronor till Utbyggnad av vissa fabriker och anläggningar samt för utrustning högst 22 000 kronor av det för samma budgetår under fonden för förlag till statsverket anvisade investeringsanslaget av 1 630 000 kronor till Anskaffning av maskiner och utrustning för vissa fabriker och anläggningar. I samband därmed har fabriksstyrelsen ålagts att, därest så för inrymmande av nämnda kostnader i de angivna anslagen befundes nödvändigt, vidtaga motsvarande begränsningar i övriga med dessa anslag avsedda ändamål.

Vad sålunda förekommit torde i detta sammanhang böra för riksdagen anmälas.

Med bifall till vad föredragande departementschefen sålunda, med instämmande av statsrådets övriga ledamöter, hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Sven Berglund.

Bilaga 1.

**Approximativ kostnadssammanställning för byggnader m. m. för värnplikts- och
underofficersskolor vid Berga.**

Vissa arbeten i slottet	kronor	20 000
Förläggning för underofficersskolan	»	650 000
» » värnpliktsskolan	»	700 000
Familjebostäder	»	20 000
Ny personalbarack för kvinnlig personal	»	30 000
Expeditioner	»	20 000
Skolbyggnad	»	500 000
Gymnastikbyggnad	»	200 000
Exercishus	»	225 000
Gasövningshus	»	5 000
Exercisplan	»	40 000
Skjutbanor	»	125 000
Närstridsbana m. m.	»	10 000
Idrottsplats	»	100 000
Matinrättning och värmecentral	»	850 000
Marketenteri	»	200 000
Sjukstuga	»	100 000
Förråd	»	30 000
Ammunitionskällare	»	5 000
Vakt- och arrestbyggnad	»	60 000
Båtbrygga	»	10 000
Brand- och luftskyddsåtgärder	»	50 000
Vägar	»	160 000
Stängsel	»	50 000
Yttre ledningar för vatten, värme och avlopp	»	480 000
Yttre ledningar för elektricitet etc.	»	60 000
	Kronor	4 700 000
Administration cirka 6 %	»	300 000
	Kronor	5 000 000

**Sammanställning över medelsbehovet för tjänstebostäder vid flygvapnet under
femårsperioden 1942/47.**

Förband	Av flygför- valtningen tidigare för femårsperi- oden beräk- nade belopp (exkl. av Kungl. Maj:t disponerade belopp)	Enligt flyg- förvalt- ningens senaste be- räkningar (för fem- årsperioden erforderligt belopp)	Enligt departementschefen intill utgången av budgetåret 1944/45 erforderliga medel				Ej prövade	Av flygför- valtningen i medelsäskande för budget- året 1944/45 beräknade belopp, att utgå av redan av riksdagen anvisade anslag.
			Obliga- toriska bostäder	På utredning beroende bostäder	Övriga bostäder	Summa		
Västmanlands flyg- flottilj	365 000	587 000	198 000	241 000	80 000	519 000	34 000	345 000
Roslagens flygflottilj	64 000	154 000	117 000	37 000	—	154 000	—	60 000
Östgöta "	64 000	221 000	154 000	67 000	—	221 000	—	60 000
Jämtlands "	3 000	350 000	145 000	170 000	—	315 000	35 000	3 000
Krigsflygskolan	323 000	234 000	26 000	—	—	26 000	—	220 000
Västgöta flygflottilj	740 000	¹ 785 000	—	—	² 58 000	58 000	—	378 000
Skaraborgs "	809 000	³ 968 000	—	—	⁴ 374 000	374 000	594 000	398 000
Svea "	—	348 000	98 000	213 000	—	311 000	37 000	—
Göta "	165 000	405 000	170 000	199 000	—	369 000	36 000	155 000
Skånska flygflottiljen	323 000	384 000	185 000	—	66 000	251 000	—	210 000
Södermanlands flyg- flottilj	64 000	67 000	—	67 000	—	67 000	—	60 000
Kalmar flygflottilj	—	40 000	—	40 000	—	40 000	—	—
Bråvalla "	144 000	81 000	27 000	54 000	—	81 000	—	136 000
Hallands "	223 000	389 000	185 000	—	66 000	251 000	—	—
Hälsinge "	1 333 000	630 000	196 000	231 000	133 000	560 000	35 000	210 000
Upplands "	323 000	386 000	186 000	110 000	90 000	386 000	—	305 000
Blekinge "	1 075 000	489 000	185 000	106 000	165 000	456 000	—	210 000
Flygkadettskolan	250 000	90 000	—	20 000	—	20 000	—	151 000
Norrbottnens flygbas- kår	—	59 000	15 000	44 000	—	59 000	—	—
Centrala flygverksta- den i Arboga	—	—	—	—	—	—	—	—
Centrala flygverksta- den & Malmen jämte förrådscentralen ..	953 000	—	—	—	—	—	—	798 500
Centrala flygverksta- den i Västerås	1 081 000	—	—	—	—	—	—	1 020 000
Administration m. m. cirka 6 %	—	402 000	113 000	96 000	62 000	271 000	46 000	283 500
Summa	8 302 000	7 069 000	2 000 000	1 695 000	1 094 000	4 789 000	817 000	5 003 000

¹ Inklusive kostnad för yttre ledningar m. m., 185 000 kronor.

² Beloppet avser kostnader för yttre ledningar m. m. för redan beslutade bostadsbyggnader.

³ Inklusive kostnad för yttre ledningar m. m., 160 000 kronor.

⁴ I beloppet ingå 90 000 kronor för yttre ledningar m. m. för redan beslutade eller nu föreslagna bostadsbyggnader.

Bilaga 3.

Kostnader för erforderliga byggnadsarbeten m. m. för den sjunde jaktflottiljen.

Erforderliga byggnadsarbeten m. m.	Av flygförvaltningen beräknade kostnader (prisläget 1/7 1941) kronor	Avskrivningsbehov (prisläget 1/7 1941) kronor
Markförvärv, återstående	1/ 186 000	—
Flygfältsarbeten	2 555 000	1 277 500
Kanslibyggnad med kommandocentral	336 000	168 000
Anordningar för luftskyddets ledning, tillika stridsledningsplats	50 000	25 000
Radiostation (sändarstation)	50 000	25 000
Mässbyggnad för 50 officerare och vederlikar	125 000	62 500
Mässbyggnad för 60 underofficerare och vederlikar	100 000	50 000
Matsalsbyggnad för manskap	400 000	200 000
Mässbyggnad för manskap	195 000	97 500
Förläggingsbyggnader (kaserner för manskapet vid tre divisioner och en specialdivision)	1 400 000	700 000
Förläggingsbyggnad för 16 kadetter och aspiranter	75 000	37 500
Byggnad för vakt- och beredskapspersonalens förläggning jämte garage för brand-, beredskaps- och ambulansbilar....	300 000	150 000
Gymnastiksalsbyggnad och bastuavdelning	320 000	160 000
Skolbyggnad	180 000	90 000
Instruktionsverkstad	100 000	50 000
Bostäder enligt särskilt program	2 250 000	125 000
Sjukhusbyggnad, innehållande mottagningsavdelning och 25 vårdplatser m. m. samt sjukmaterieförråd i källare	180 000	90 000
Hangarer för tre divisioners flygplan jämte uppställningsplaner för flygplanen	1 800 000	900 000
Flygtjänstbyggnader för tre divisioner	174 000	87 000
Provbocksanläggning för flygmotorer	90 000	45 000
Tygverkstad med monteringshall jämte vapenverkstad	545 000	272 500
Garage för specialfordon (fordonsförråd)	90 000	45 000
Tyg- och vapenförråd	200 000	100 000
Flygplanförråd (för flygplan i centralförråd)	110 000	55 000
Förråd för kulsprute- och handvapenammunition	53 000	26 500
Förrådsbyggnader för stationsmateriel	23 000	11 500
Mindre förrådsbyggnader för detonatorer samt dagförråd av bomber, kulspruteammunition och pyroteknisk materiel i anslutning till divisionernas hangargrupp (för tre divisioner)	28 000	14 000
Intendenturförråd och verkstäder	151 000	75 500
Drivmedelsförråd och fatförråd	200 000	100 000
Garage för motorfordon med smörjhall, tvättbox, reservdelsförråd m. m.	150 000	75 000
Skyddsrum för flygande personal m. fl.	112 000	56 000
Flygplatsbelysningsanläggning	310 000	155 000
Alarmeringsanläggning	20 000	10 000
Högtalaranläggning	40 000	20 000
Idrottsplats	70 000	35 000
Skjutgård jämte inskjutningsbana för flygplankulspruta samt skjutbana för handvapen	100 000	50 000
Hundgård för 10 hundar	17 000	8 500
Branddammar	34 000	17 000

¹ Beloppen av flygförvaltningen i skrivelse den 9 februari 1944 angivna till 512 000 kronor respektive 2 379 000 kronor. I förstnämnda belopp ingå kostnader för förvärv av vissa bostadslägenheter.

² Enligt flygförvaltningens skrivelse den 9 februari 1944 kan detta belopp minskas med 150 000 kronor.

Erforderliga byggnadsarbeten m. m.	Av flygförvaltningen beräknade kostnader (prisläget 1/7 1941) kronor	Avskrivningsbehov (prisläget 1/7 1941) kronor
Yttre vatten- och avloppsledningar.....	300 000	150 000
Vattenverk med brunnar, kloakpumpstationer och höggradigt avloppsreningsverk	240 000	120 000
Värmecentraler avsedda jämväl för hangarerna.....	220 000	110 000
Yttre värmeledningar, pannor och apparatur	640 000	320 000
Elektriska ytterledningar och transformatorer.....	250 000	125 000
Reservkraftanläggning för elektrisk energi	140 000	70 000
Åskledaranläggning	30 000	15 000
Devieringsbana	7 000	3 500
Stängsel omkring området	100 000	50 000
Vägar och planeringsarbeten.....	380 000	190 000
Administration och oförutsedda utgifter	874 000	437 000
Summa	14 300 000	7 057 000

Sammanställning av byggnadsprogrammet för armén.

Byggnadsobjekt	Kostnader för femårsperioden 1942/47 enligt prisläget 1/7 1941	
	Av riksdagen beslutade eller för riksdagen framlagda byggnads- förslag	Ännu ej prövade byggnads- förslag
A. Av försvarsbeslutet föranledda byggnadsarbeten m. m.		
<i>Nya etablissement m. m.</i>		
Norrbottens regementes jägarbataljon	3 350 000	
Göta pansarlivgardes kompani på Gotland	545 000	
Skånska pansarregementet	6 475 000	3 805 000
Wendes artilleriregemente	7 900 000	
Bergslagens artilleriregemente	9 985 000	
Stockholms luftvärnsregementes batteri på Gotland	* 790 000	
Göteborgs luftvärnsskär	4 935 000	
Luleå luftvärnsskär	5 450 000	
Signalregementets kompani i Skövde	1 324 000	
Göta trängkärs kompani i Nora	1 590 000	
Luftvärnsmobiliseringscentral	168 000	
Mobiliseringscentraler för Svea och Göta ingenjörkårer	867 000	196 000
Mobiliseringscentraler för trängkårerna	2 464 000	
Stabsmobiliseringscentraler i II.—VI. militärområdena	790 000	
Förrädsbyggnader för territoriella förband (inklusive markför- värv)	9 785 000	2 000 000
Summa kronor	55 418 000	6 001 000
<i>Tillbyggnad av kaserner.</i>		
Livgrenadjärregementet och Östgöta luftvärnsregemente	* 580 000	
Södra skånska infanteriregementet	—	
Gotlands infanteriregemente	* 451 000	
Norrlands dragonregemente	—	
Göta artilleriregemente	965 000	
Norrlands artilleriregemente	—	
Smålands artilleriregemente	* 630 000	
Gotlands artillerikår	* 449 000	
Bodens artilleriregemente	—	
Karlsborgs luftvärnsregemente	550 000	
Skånska luftvärnsskären (inkl. verkstad)	905 000	
Sundsvalls luftvärnsskär	861 000	
Ingenjörkårerna	—	2 238 000
Signalregementet och arméns signalskola	415 000	60 000
Signalregementets kompani i Kristianstad	—	212 000
Svea trängkår	—	
Göta trängkår	270 000	
Norrlands trängkår	290 000	
Skånska trängkåren	—	
Summa kronor	6 368 000	2 510 000

* Beloppet understiger i proposition till riksdagen angiven kostnad.

1 Beloppet inkluderar 51 000 kronor för vissa arbeten för Livregementets husarer.

2 Härjämte tillkommer ett belopp av 418 000 kronor, som anvisats utom femårsplanens kostnadsram.

Byggnadsobjekt	Kostnader för femårsperioden 1942/47 enligt prisläget 1/7 1941	
	Av riksdagen beslutade eller för riksdagen framlagda byggnads- förslag	Ännu ej prövade byggnads- förslag
<i>Barackbyggnader</i>	1 895 000	
<i>Garagebyggnader</i>	4 650 000	
<i>Exercisbyggnader</i>	1 010 000	
<i>Furirbostäder</i>	—	1 000 000
<i>Särskilda byggnadsbehov.</i>		
Förläggning av vissa officersaspirant- m. fl. skolor	3 450 000	
Infanteriskjutskolan ävensom vissa byggnadsarbeten vid Skillingaryd	242 000	
Ridskolan	—	500 000
Artilleriskjutskolan	2 600 000	
Luftvärnsskjutskolan	880 000	867 000
Försvarets läroverk	1 750 000	
Gudhems remontdepå	100 000	
Verkstäder vid Södermanlands pansarregemente	1 070 000	
Summa kronor	10 092 000	1 367 000
B. Övriga i försvarsbeslutets kostnadsram ingående byggnadsarbeten m. m.		
<i>Ordnande av förläggningar för truppförband och staber m. m.</i>		
Signalregementets kompani i Boden och Tredje tygkompaniet	1 242 000	
Andra tygkompaniet	710 000	
Ordnande av förläggningen å Grytans skjutfält	200 000	
Ordnande av förläggningen å Revingehed	* 680 000	
Markentertierbyggnad m. m. å Revingehed	730 000	
Provisorisk förläggning för infanteriets officersaspirantskola ..	95 000	
Ordnande av förläggningen å Rinkaby	* 261 000	
Expeditionsbyggnad för militära staber i Östersund	465 000	
Expeditionsbyggnad för militära staber i Karlstad	495 000	
Expeditionsbyggnad för VII. militärbefälsstaben	132 000	
Försvarsområdesstaben i Kiruna	136 000	
Herrevadsklosters remontdepå	—	
Arméhundgården och arméhundskolan	423 000	
Ordnande av förläggningen å pansarskjutfältet på Utö	870 000	
Summa kronor	6 439 000	—
<i>Verkstäder m. m.</i>		
Tygverkstäder vid Skaraborgs pansarregemente	1 856 000	
Tyganstalt vid Smålands artilleriregemente	500 000	
Tygverkstad för Jämtlands fältjägarregemente och Norrlands artilleriregemente	543 800	
Tygverkstad för Jönköpings-Kalmar regemente och Göta ingen- jörkår	205 000	
Tygverkstad för Västernorrlands regemente och Norrlands trängkår	601 800	
Serviceverkstad för Västernorrlands regemente	37 000	

* Beloppet understiger i proposition till riksdagen angiven kostnad.

¹ Av arméförvaltningen i medelsäskandena för budgetåret 1944/45 angivet belopp.

Byggnadsobjekt	Kostnader för femårsperioden 1942/47 enligt prisläget 1/1 1941	
	Av riksdagen beslutade eller för riksdagen framlagda byggnads- förslag	Ännu ej prövade byggnads- förslag
Serviceverkstad för Svea trängkår	89 000	
Vägar, planering, stängsel, vatten, avlopp, elektriska ledningar och administration för sistnämnda fem verkstäder	468 400	
Tygverkstad för Norra skånska infanteriregementet och Wen- des artilleriregemente, Norra Åsum	1 028 000	
Tygverkstad för Skånska pansarregementet och Skånska träng- kåren vid Hässleholm	1 690 000	
Serviceverkstad för Skånska trängkåren	207 000	
Serviceverkstad för Stockholms luftvärnsregemente	31 000	
Optiska verkstäder för armén	375 000	
Central tygverkstad vid Göteborgs luftvärnskår	1 470 000	
Tygverkstad vid Bodens ingenjörkår m. m.	338 000	
Tygverkstäder på Gotland	1 153 000	
Förråd för reservackumulatorer	108 000	
Centrala signalverkstäder jämte signalförrådsverkstäder vid truppförbanden	173 000	
Översyn av tygstationer och truppförbandens tygverkstäder ..	715 000	
Visst byggnadsföretag i Boden	55 700	
Vissa hittills icke utredda verkstadsfrågor	—	1 868 000
Summa kronor	11 644 700	1 868 000
<i>Förråd m. m.</i>		
Förråd för järnvägskrigsbromateriel och tung krigsbroma- teriel	1 289 000	
Cykelförråd och cykelbodar	245 000	
Förråd för arméns intendenturförråd i Boden	82 500	
Garagebyggnader för vissa motorfordon	580 000	
Förråd för arméns truppförband	—	4 000 000
Förråd för Andra intendenturkompaniet	—	1 185 000
Uppförande av viss förrådsbyggnad	7 800	
Summa kronor	2 204 300	5 185 000
<i>Bostäder.</i>		
Personalbostad för militärfysiska institutet	32 500	
Vaktmästarbostad vid försvarsväsendets kemiska anstalt m. m.	35 000	
Bostäder för viss personal vid vissa luftvärnsmaterielförråd ..	645 000	
Vissa tjänstebostäder å Grytans skjutfält	—	55 000
Personalbostäder vid garnisonssjukhusen	2 015 000	
Bostäder för armén	1 —	
Summa kronor	2 727 500	55 000
<i>I försvarsbeslutet förutsedda markförvärf</i>	1 628 300	—
<i>Skjutbanor m. m.</i>		
Utvidgning och förbättring av korthållsskjutbana vid Livrege- mentets grenadjärer	28 000	
Skolskjutningsbana vid Upplands regemente	139 000	
Kulspruteskjutbana vid Dalregementet	87 000	
Utvidgning av Älvsborgs regementes skolskjutningsbana	21 000	

¹ Anslaget överfört till försvarets bostadsanskaffningsfond.

Byggnadsobjekt	Kostnader för femårsperioden 1942/47 enligt prisläget 1/7 1941	
	Av riksdagen beslutade eller för riksdagen framlagda byggnads- förslag	Ännu ej prövade byggnads- förslag
Kulsprutepistolbana vid Älvsborgs regemente.....	5 000	
Kulspruteskjutbana vid Hallands regemente	50 000	
Skjutbana för tunga vapen vid Bohusläns regemente	95 000	
Förbättring av korthållsskjutbana för Gotlands infanterirege- mente m. m.	75 000	
Anläggning av pansarvärns- och luftvärnsskjutbana för Väster- bottens regemente och Norrlands dragonregemente	20 000	
Kulspruteskjutbana vid Västerbottens regemente	65 000	
Förbättring av Västerbottens regementes korthållsskjutbanor	46 000	
Skolskjutningsbana vid Livregementets husarer.....	74 000	
Korthållsskjutbana vid Norrlands dragonregemente	37 000	
Förbättring av Södermanlands pansarregementes bana vid Lötgärdet	40 000	
Anordningar för skjutning med pansarvärns- och stridsvagns- kanon vid pansarregementena	250 000	
Utvidgning av skolskjutningsbana vid Norrlands artillerirege- mente	74 000	
Korthållsskjutbana vid Norrlands artilleriregemente.....	33 000	
Iordningställande av övningsfält för Bergslagens artillerirege- mente	325 000	
Skolskjutningsbana vid Håstholmen	22 000	
Utvidgning av Svea trängkärs skolskjutningsbana.....	35 000	
Utvidgning av Göta trängkärs skolskjutningsbana.....	—	
Säkerhetsanordningar å krigsskolans skolskjutningsbana vid Karlberg	—	
Vissa anordningar å skjutfältet vid infanteriskjutsskolan ...	50 000	
Pansarvärnsskjutbana för Bodens fästning	25 000	
Skolskjutningsbana vid Rödberget i Boden	130 000	
Skjutplatsanläggningar m. m. för arméförvaltningens tygavdel- nings provskjutningscentral	650 000	
Vissa arbeten å Skånska pansarregementets skjutfält	56 000	125 000
Summa kronor	2 432 000	125 000
<i>Vissa andra byggnadsarbeten m. m.</i>		
Ordande av sjukvårdsfrågan vid arméns underofficersskola och försvarets läroverk	—	84 000
Om- och tillbyggnad av garnisonssjukhuset i Boden	1 465 000	
Vissa sjukhuslokaler på Gotland	* 275 100	
Utbyggnad av vissa fabriker och anläggningar	1 —	
Ombyggnad av matinrättningen vid Norrbottens regemente..	600 000	
Ombyggnad av matinrättningen å Marma skjutfält	190 000	
Centrala tvätt- och reparationsanstalter.....	1 —	
Reningsverk vid Södermanlands pansarregemente.....	165 000	
Vattenreningsfilter vid infanteriskjutsskolan	45 000	
Istandsättning av vattenledningsnät m. m. vid Göta artilleri- regemente	110 000	
Utbyggnad av vattenverken i Boden och Karlsborg.....	1 200 000	
Omläggning av avloppsnätet vid Bodens artilleriregemente ..	46 000	
Omläggning av avloppsnätet i Karlsborg	110 000	181 000
Ordande av vattenförsörjningen vid luftvärnsartilleriets be- redskapsdivision i Sundsvall	30 000	

* Beloppet understiger i proposition till riksdagen angiven kostnad.

¹ Anläggningarna överförda till försvarets fabriksfond.

Byggnadsobjekt	Kostnader för femårsperioden 1942/47 enligt prisläget 1/7 1941	
	Av riksdagen beslutade eller för riksdagen framlagda byggnads- förslag	Ännu ej prövade byggnads- förslag
Anläggande av pumpverk och tryckledning vid Skaraborgs pansarregemente	80 000	
Centraluppvärmingsanläggning vid Svea trängkår	11 000	
Förvärv av viss fastighet	17 000	
Istandsättande av vissa elektriska ledningar	200 000	
Ordnande av kraftförsörjningen vid Hälsinge och Älvsborgs regementen	45 000	
Förstärkning av körplaner vid Södermanlands och Skaraborgs pansarregementen	190 000	
Hundgårdar vid arméns truppförband	174 000	181 000
Byggnader för avståndsmätning vid Karlsborgs luftvärnsrege- mente	40 000	
Nybyggnad för krigsarkivet	1 520 000	
Istandsättande av vissa kasernetablissemang i Stockholm	1 015 000	1 400 000
Köldlaboratorium vid kemiska anstalten m. m.	260 000	
Summa kronor	7 788 100	1 846 000
<i>Matinrättningar</i>	2 865 000	400 000
<i>Marketerier</i>	—	
<i>Sjukhus</i>	1 716 000	142 000
<i>Musikpaviljonger</i>	—	
<i>Stallbyggnader</i>	—	
<i>Varmbadhus</i>	—	
<i>Expeditionslokaler</i>	—	
<i>Väg- och planeringsarbeten</i>	—	150 000
Summa summarum kronor	118 675 900	20 649 000

Beräknade kostnader för femårsperioden 1942/47 140 000 000 kronor.

Sammanställning av byggnadsprogrammet för marinen.

Byggnadsobjekt	Kostnader för femårsperioden 1942/47 enligt prisläget 1/7 1941		
	Av riksdagen beslutade eller för riksdagen framlagda byggnads- förslag	Till grupp II A hänfödda bygg- nadsobjekt	Till grupp II B hänfödda bygg- nadsobjekt
Allmänt.			
Elektrifieringsarbeten vid marinens anläggningar	500 000		
Vissa fortifikatoriska arbeten	1 290 000		
Vissa anläggningar för förbättring av ventilatio- nen vid örlogsvarven och örlogsstationerna i Stockholm och Karlskrona	—	7 700	
Vissa sanitära anläggningar vid örlogsvarven och örlogsstationerna i Stockholm och Karlskrona ..	—	21 900	
Nybyggnader för sjökrigsskolan	2 070 000		
Brännoljecisterner för flottan	1 386 000	—	200 000
Centralförråd för marinens intendenturförråd	300 000		
Vissa inbyggnader i artilleri-, min- och torped- förråd	1 200 000		
Vissa förråd för minor m. m.	—	300 000	
Kompletterande anläggningar och arbeten vid sjö- krigsskolan i Näsby	23 000		
Garagebyggnader m. m. vid kustartilleriförsvaren och vid Vitså brygga	415 000		
Vissa byggnadsarbeten vid Berga	¹ 5 000 000		
Bostäder	² —		
Summa kronor	12 184 000	329 600	200 000
Norrlandskustens marindistrikt.			
Gustavsviks örlogsdepå	379 000		
Hemsö kustartilleriförsvaret och Härnösands kust- artilleridetachment	2 445 000	—	56 500
Summa kronor	2 824 000		56 500
Ostkustens marindistrikt.			
För marindistriktet gemensamma anläggningar ..	—	25 000	
Stockholms örlogsstation	434 500		
Stockholms örlogsvarv	1 485 000	39 000	
Härsfjärdens depå	893 500	26 500	
Stockholms kustartilleriförsvaret och Vaxholms kust- artilleriregemente	2 208 700	545 000	299 000
Summa kronor	5 021 700	635 500	299 000
Gotlands marindistrikt.	2 162 700	673 100	243 600

¹ Inklusive administrationskostnader.² Anslaget överfört till försvarets bostadsanskaffningsfond.

Byggnadsobjekt	Kostnader för femårsperioden 1942/47 enligt prisläget 1/7 1941		
	Av riksdagen beslutade eller för riksdagen framlagda byggnads- förslag	Till grupp II A hänförla bygg- nadsobjekt	Till grupp II B hänförla bygg- nadsobjekt
Sydskustens marindistrikt.			
För marindistriktet gemensamma anläggningar ..	236 500	481 000	128 000
Sjömansskåren och vissa skolor (utom sjömans- skolan)	2 044 500	407 000	
Flottans sjömansskola	1 010 000	20 000	166 000
Blekinge kustartilleriförsvar och Karlskrona kust- artilleriregemente	2 181 000	252 000	92 000
Karlskrona örlogsvarv	1 495 900	1 033 000	
Summa kronor	¹ 6 717 900	2 193 000	386 000
Västkustens marindistrikt.			
Verkstadsanläggningar m. m.	766 000	140 000	121 500
Göteborgs örlogsstation och örlogsvarv	955 500	—	278 000
Göteborgs kustartilleriförsvar och Älvsborgs kust- artilleriregemente	7 575 700	100 000	370 000
Summa kronor	9 297 200	240 000	769 500
Summa summarum kronor	38 207 500	4 071 200	1 954 600
Administrationskostnader och oförutsedda utgifter (omkring 6 %)	1 992 500	243 800	115 400
Totalsumma kronor	40 200 000	4 315 000	2 070 000

¹ Efter frånräknande av 250 000 kronor, som skola utgå av äldre anslag.

Beräknade kostnader för femårsperioden 1942/47 48 000 000 kronor.

Sammanställning av byggnadsprogrammet för flygvapnet.¹

Etablissement m. m.	Kostnader (med undantag av kostnader för tjänstebostäder)		Av departementschefen beräknade kostnader för tjänstebostäder intill utgången av budgetåret 1944/45 ²	Av flygförvaltningen anmälda, ej slutligt prövade medels- åskanden
	att enligt flygförvaltningen bestridas inom belopp, som beräknats för tiden intill den 1 juli 1944	att enligt departementschefen beräknas för budgetåret 1944/45		
Västmanlands flygflottilj	6 196 000	188 000	550 000	481 000
Roslagens "	1 239 000	263 000	163 000	222 000
Östgöta "	1 004 000	188 000	234 000	338 000
Jamtlands "	1 446 000	675 000	334 000	1 632 000
Krigsflygskolan	1 379 000	62 000	28 000	297 000
Västgöta flygflottilj	1 709 000	153 000	61 000	37 000
Skaraborgs "	2 157 000	15 000	397 000	630 000
Svea "	1 442 000	144 000	330 000	802 000
Göta "	1 685 000	140 000	391 000	38 000
Skånska flygflottiljen	9 365 000	2 116 000	266 000	228 000
Södermanlands flygflottilj	906 000	109 000	71 000	42 000
Kalmar "	1 256 000	200 000	42 000	—
Bråvalla "	8 959 000	105 000	86 000	148 000
Hallands "	11 134 000	482 000	266 000	610 000
Hälsinge "	11 232 000	2 050 000	594 000	312 000
Upplands "	12 815 000	172 000	409 000	159 000
Blekinge "	13 338 000	895 000	484 000	591 000
Flygkadettskolan	2 173 000	—	21 000	—
Norrbottnens flygbaskår	2 482 000	44 000	62 000	122 000
Centrala flygverkstaden i Arboga ..	9 450 000	922 000	—	—
Centrala flygverkstaden å Malmen jämte försökscentral	2 444 000	248 000	—	—
Centrala flygverkstaden i Västerås	1 391 000	510 000	—	27 000
Centralförråd för flyg- och vapen- materiel	1 866 000	382 000	—	—
Centralförråd för intendenturmateriel	—	80 000	—	—
Flygvapnets övningsplatser	1 469 000	53 000	—	27 000
Flygvapnets underofficers-, signal- och tekniska skolor	—	646 000	—	—
Flygeskaderstaber och flygbasområ- desstaber	—	190 000	—	—
Vissa radioanläggningar	—	90 000	—	—
Centrala tvätt- och reparationsan- stalter	³ —	—	—	—
Reserverat för oförutsedda utgifter för i försvarsbeslutet förutsatta markförvärv	80 000	—	—	—
Verkstadsanläggning för flygindu- strien	5 920 000	2 025 000	—	—
Flygvapnets krigsflygfält	7 764 000	—	—	—
Bostäder	⁴ —	—	—	—
Summa kronor	122 301 000	13 147 000	4 789 000	6 743 000

¹ Kostnaderna för sjunde jaktflottiljen ej inräknade.² Exklusive genom Kungl. Maj:ts beslut redan disponerade belopp.³ Anläggningarna överförda till försvarets fabriksfond.⁴ Anslaget överfört till försvarets bostadsanskaffningsfond.

Beräknade kostnader för femårsperioden 1942/47 152 945 000 kronor.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
<i>I. Försvarsväsendets fastighetsfond</i>	3
A. Kapitalinvesteringar, som skola bestridas med de i 1944 års stats- verksproposition upptagna kvotanslagen	3
Arméförvaltningens delfond	3
Signalregementets kompani i Skövde och Livregementets husarer ..	3
Signalregementet och arméns signalskola	6
Skånska trängkåren	9
Förläggning av vissa officersaspirant- m. fl. skolor	10
Infanteriskjutskolan ävensom vissa byggnadsarbeten vid Skillingaryd	19
Luftvärnsskjutskolan	28
Expeditionsbyggnad för militära staber i Karlstad	30
Expeditionsbyggnad för VII. militärbefälsstaben	33
Ordnande av förläggningen å pansarskjutfältet på Utö	37
Översyn av tygstationer och truppförbandens tygverkstäder	40
Personalbostäder vid garnisonssjukhusen	42
Vissa anordningar å skjutfältet vid infanteriskjutskolan	68
Vissa arbeten å Skånska pansarregementets skjutfält	69
Omläggning av avlopps nätet i Karlsborg	72
Nybyggnad för krigsarkivet	74
Köldlaboratorium vid kemiska anstalten m. m.	79
Matinrättningar	82
Sjukhus	86
Marinförvaltningens delfond	102
Vissa fortifikatoriska arbeten	103
Brännoljecisterner för flottan	104
Vissa byggnadsarbeten å Berga	105
Gustavsviks örlogsdepå m. m.	118
Modernisering av vissa marinens verkstäder m. m.	122
Sydkustens marindistrikt	133
Verkstadsanläggningar m. m. vid Västkustens marindistrikt	147
Administrationskostnader och oförutsedda utgifter	155
Flygförvaltningens delfond	155
Flygvapnets underofficers-, signal- och tekniska skolor	155
Vissa radioanläggningar	162
Tjänstebostäder för personal vid flygvapnet	164
Vissa byggnadsarbeten m. m. för sjunde jaktflottiljen	178
B. Kapitalinvesteringar för markförvärv	181
Arméförvaltningens delfond	181
Utvidgning av Skånska trängkårens kasernområde	181
Förvärv av mark för Marma skjutfält	185

	Sid.
Förvärv av mark för infanteriets och kavalleriets officersaspirantskola	186
Förvärv av mark för infanteriskjutskolan	187
Förvärv av mark för Skånska pansarregementet	188
C. Andra kapitalinvesteringar	202
Vissa kostnader för anslutning av avloppssystemet vid Upplands regemente till Uppsala stads reningsverk	202
Ytterligare medel för ordnande av vattenförsörjningen i Fårösund	203
Bombfällningsplats för Kalmar flygflottilj	207
II. Försvarets bostadsanskaffningsfond	209
Fråga om inrättande av försvarets bostadsanskaffningsfond	209
Viss bostadsanskaffning för försvarets personal	229
III. Försvarets fabriksfond	241
Omläggning av avloppsnätet i Karlsborg	241
Uppförande av vissa skyddsrum	242
Bilagor	243